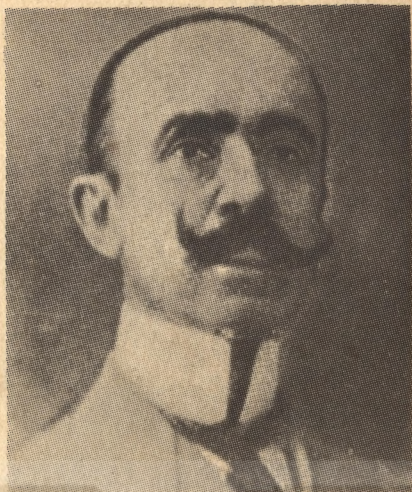

federico de roberto

«Întreaga operă a lui De Roberto se caracterizează prin ideala sa coerență, prin noblețea intențiilor și printr-un stăruitor efort de organicitate, care ne asigură că e vorba de dîrzenia muncitorului de rasă. Se cade să ne amintim — cu admirație și cu uimire că De Roberto a publicat operele sale cele mai vaste — romanul *Iluzia* (1891) și *Viceregii* (1894) — atunci cînd era încă foarte tînăr, avînd doar puțin peste douăzeci și cinci de ani.»

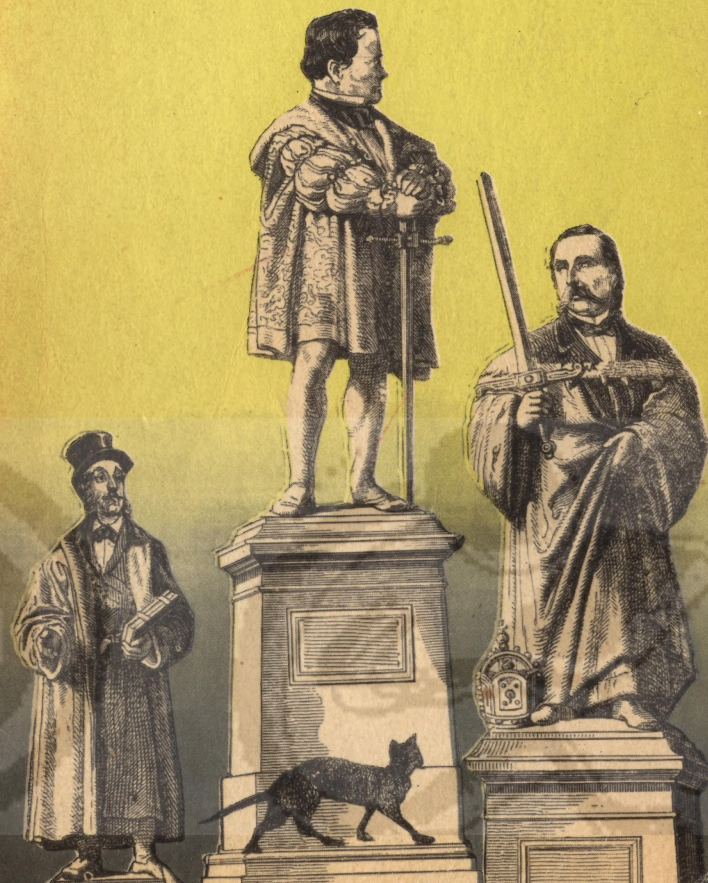
LUIGI RUSSO

669

federico de roberto

federico de roberto
viceregii

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

Ilustrația copertei : *Dumitru Ionescu*

federico de roberto

viceregi

ROMAN

**TRADUCERE ȘI CUVÎNT ÎNAINTE DE
ȘTEFAN CRUDU**

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1979

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Federico de Roberto
I VICERÈ
romanzo

Garzanti Editore, Milano, 1959

CUVÎNT ÎNAINTE

Istoria literară oferă destule cazuri de scriitori care după o perioadă mai mult sau mai puțin îndelungată de ignorare sau de uitare, înregistrează la un anumit moment dat — din motive care diferă de la caz la caz — o revenire glorioasă în actualitate, polarizînd în jurul operei lor interesul criticii și al unor largi pături de cititori. Și, nu rare ori, reintrarea aceasta biruitoare în circuitul literaturii naționale poate însemna începutul adevăratei cariere a operei scriitorului respectiv, aceleași condiții conjuncturale favorabile îngăduindu-i și pătrunderea în circuitul literaturii mondiale.

O asemenea resurrecție literară s-a petrecut și cu Federico de Roberto. Mort în 1927, fusese dat aproape cu desăvîrșire uitării și puțini își mai aduceau aminte de vreunul din romanele sale. Succesul de care s-a bucurat romanul *Ghepardul*, al cunoscutului scriitor Giuseppe Tomaso di Lampedusa, a aruncat o lumină generoasă și asupra operei lui de Roberto. Și astfel, un scriitor cu care posteritatea se arătase destul de vitregă cunoaște un tardiv dar binemeritat triumf: critica literară italiană își amintește că Federico de Roberto este, între altele, autorul romanului *Viceregii* și că între această operă și cea a lui Lampedusa se impune o anumită apropiere, valabilă și în ce privește tematica, și în ce

privește subiectul, și în ce privește momentul istoric în care se petrec ambele acțiuni... Și că, încă din 1923, un critic de talia lui Luigi Russo, formulând destule rezerve în legătură cu restul operei lui de Roberto, scria că romanele *Viceregii* și *Iluzia* sînt, fără îndoială, adevărate capodopere ale literaturii italiene.¹ Edițiile se succed acum vertiginos, iar traduceri în limbi străine nu întîrzie nici ele. Opera lui de Roberto este repusă în drepturile sale legitime.

Născut la Napoli în 1866, Federico de Roberto a fost, pare-se, un om retras și a dus o viață de o rară modestie, din care istoria literară a înregistrat prea puține fapte. Se știe numai că, fiind sicilian după mamă, a învățat carte la Catania, tot acolo urmînd și cursurile unui oarecare institut tehnic. Ulterior, a locuit la Florența și la Milano, dar dorul de Sicilia l-a rechemat la Catania, unde își avea mama și unde s-a stabilit definitiv.

A murit în anul 1927, la 26 iulie.

Ca scriitor (excepție făcînd unele încercări cu caracter științific, al căror singur merit este acela de a-l fi făcut să-și descopere vocația scrisului), Federico de Roberto debutează în anul 1888, cînd publică *Documenti umani*, o culegere de nuvele a căror temă este aceea a vieții provinciale și în care, dincolo de evidenta influență a marelui Verga, se lasă întrezărite detașarea sceptică și intelectuală față de soarta personajelor, obiectivismul cu care este privită evoluția acestora pe marca scenă a vieții, curiozitatea critică — am zice, chiar, științifică — a unui scriitor pentru care avatarurile eroilor săi sînt numai teme de cercetare, simplu material de disecție, și care nu-și îngăduie nici cea mai mică efuziune lirică, nici cea mai neînsemnată emoție. Se vede încă de pe acum că scriitorul se încadrează în curentul literar cunoscut sub numele de verism, curent care nu este alt-

¹ Luigi Russo : *I narratori*, Roma, Fondazione Leonardo, 1923.

ceva decît corespondentul italian al naturalismului francez, reprezentat cu atîta strălucire de un Flaubert, de un Maupassant sau de un Zola. Desigur că între aceste curente nu se poate stabili o deplină identitate, existînd între ele certe deosebiri izvorîte din specificul național al fiecăreia din cele două literaturi, dar nu aici este cazul să stăruim asupra lor.

La nici un an după publicarea nuvelor din volumul *Documenti umani*, Federico de Roberto publică și primul roman din seria celor cinci apărute în timpul vieții sale, *Ermanno Raelli* (celelalte fiind: *L'illusione* — 1908, *I. Vicerè* — 1894, *Spasimo* — 1897 și *La messa di nozze* — 1908).

N-am putea însă încheia fișa bibliografică a acestui mare scriitor dacă n-am aminti, dintre celelalte opere ale sale, studiile literare și istorice, cele cîteva lucrări dramatice, povestirea aventurii lui Alfred de Musset cu George Sand în Italia (*Una pagina della storia dell'amore* — 1895), ori eseul despre viața și ideile lui Leopardi, care s-a bucurat de aprecierile elogioase ale marelui Carducci (*Leopardi* — 1898).

*

Înfățișînd declinul familiei Uzeda — de veche obîrșie spaniolă și numărînd printre membrii ei defuncți un vicerege — în momentul istoric al prăbușirii regalității burbonice și unirii Siciliei cu statul italian de curînd întemeiat, Federico de Roberto a surprins de fapt — înaintea lui Lampedusa — încheierea procesului de decadență a feudalității și începutul dominației unei clase noi, burghezia, din fața căreia cea veche trebuie să se retragă și să dispară, sau — ca să evite dezastrul total și definitiv — să se alieze cu ea, să-și însușească idealurile ei (ori să mimeze această însușire), renunțînd la unele poziții pe care le stăpînea, pentru a putea cuceri altele noi.

Și Federico de Roberto, și Lampedusa au înțeles lucrul acesta. Atît Consalvo, moștenitorul principelui de Francalanza, din *Viceregii*, cît și Tancredi, nepotul principelui Fabrizio, din *Ghepardul*, își dau seama că vremurile vechi au apus pentru totdeauna, că „drepturile” vechilor principii, baroni, duci și marchizi nu mai înseamnă nimic, dacă purtătorii respectivelor titluri nu pășesc hotărîți în arena politică, pentru a înlocui învestitura regală, pierdută o dată cu dispariția monarhiei absolute, cu o alta nouă, pe care să le-o dea „poporul”. Este suficient, în privința aceasta, să amintim numai cîteva din cuvintele prin care, în *Viceregii*, Consalvo, fiul întîii născut al principelui de Francalanza, încearcă să-și justifice activitatea politică în fața mătusei a cărei moștenire nu ar vrea să o piardă și pe care o știe ostilă acelei activități: „*Odinioară puterea familiei noastre venea de la rege: acum ea vine de la popor... Deosebirea e mai mult de nume decît de fapt... Sigur că nu e plăcut să depinzi de canalie: mulți dintre regii aceia nu erau însă nici ei sfinți.*” Și același Consalvo își aduce aminte că, încă pe cînd era copil, taică-său îi spusese o dată, cu nedisimulată mîndrie: „*Vezi: cînd existau Viceregii, cei din familia Uzeda erau Viceregi; acum, cînd avem deputați, unchiul stă în Parlament.*”

Lupta pentru cucerirea pozițiilor amenințate de burghezie (căci ea era desemnată și prin termenul de „popor” și prin acela jignitor de „canalie”) mobilizează cîteva generații, conștiente că a proceda altfel ar însemna să se condamne la pieire nu atît clasa, ca atare, cît mai ales uriașul patrimoniu acumulat în urma cîtorva veacuri de crîncenă exploatare. Tocmai de aceea, încă și mai lămuritoare ni se pare a fi convorbirea dintre principele Salina și nepotul său Tancredi, în *Ghepardul*: — „*Ești nebun, băiatule! Să te inhăitezi cu oamenii aceia... Toți niște bandiți, niște intriganți. Un Falconieri trebuie să fie cu noi, de partea regelui...*”

— De partea regelui, desigur, dar care rege? Dacă nu ne amestecăm și noi, ăștia, o să-ți trîntească o republică... Dacă vrem ca totul să rămînă cum e, trebuie ca totul să se schimbe. E clar?"

Ascuțimea observației celor doi scriitori este evidentă, iar cititorilor noștri nu le poate scăpa nici aerul caragialesc al ultimei replici, de o surprinzătoare identitate cu opinia Farfurizilor și Brînzoveneștilor din *O scrisoare pierdută*.

Ceea ce deosebește, fundamental, *Viceregi* de *Ghepardul* este unghiul diferit din care fiecare dintre cei doi scriitori privește prăbușirea vechii clase. În timp ce lui Lâmpedusa îi este dezagreabilă burghezia, lui de Roberto îi este dezagreabilă aristocrația. În vreme ce primul, propunîndu-și să schițeze „un tablou al crepusculului nobilimii siciliene”, realizează de fapt „un poem fastuos al declinului nobiliar, o convertire lirică a unui capitol de istorie”¹, Federico de Roberto se apleacă asupra eroilor săi cu pasiunea omului de știință, stăpînit nu de dorința de a idealiza trecutul cu tot tezaurul lui legendar și pitoresc, ci mai degrabă de un anumit pesimism, care-l atrage numai spre ceea ce îi îngăduie să-și prezinte eroii ca pe niște vicioși, ca pe niște nebuni, ca pe niște degenerați. Avea însă dreptate Luigi Russo cînd spunea că, uneori, autorul lasă impresia că joacă rolul unui om din noua burghezie, care se răzbună împotriva vechii așezări feudale, ai căror reprezentanți nu sînt decît uzurpatori obtuzi, lacomi, corupți și sperjuri²? În ce ne privește, socotim că răspunsul nu este decît parțial afirmativ, căci, bătîndu-și joc de aristocrație, dezvăluindu-i nemilos toate tarele, refuzînd să-i acorde

¹ A. E. Baconski: *Cuvînt înainte* la versiunea românească a *Ghepardului*, București, 1964, E.L.U.

² Luigi Russo, *op. cit.*, p. 96.

fie chiar cea mai neînsemnată însușire frumoasă, Federico de Roberto nu idealizează nici burghezia, ai cărei reprezentanți sînt sau naivi pînă la prostie, sau parveniți dornici să se împăuneze cu false titluri nobiliare, sau afaceriști veroși, gata oricînd să se lepede de orice ideal (dacă l-au avut vreodată) numai pentru a se înălța cît mai sus pe scara socială. De fapt, poziția scriitorului se situează undeva între cele două clase — sau deasupra lor — pentru a le putea studia cu egală obiectivitate, fără să acorde nici uneia dintre ele nimbul unor virtuți inexistente, făcîndu-și numai datoria de om de știință. De aici și sfîrșitul oarecum deprimant al romanului, lipsa unei perspective optimiste, viitorul sumbru ce pare să amenințe un popor pentru care toate zguduirile și răsturnările petrecute pe plan politic și social nu au avut alt rezultat decît schimbarea unor stăpîni cu alții, încă și mai răi. De aici și impresia că, acționînd ca sub imperiul unui blestem atavic, personajele romanului nu se realizează decît pe linia trăsăturilor ce le justifică ruina ori dispariția. Excepție face, poate, numai *don Blasco*, tip de călugăr violent și senzual, ale cărui dezlănțuiri izbutesc uneori să dea oarecare dramatism unei povestiri cam prea ordonată. Concepîndu-și și realizîndu-și opera cu pasiune de istoric și analist, Federico de Roberto, conștient, pare-se, de limitele sale, nu poate fi învinovățit de lipsa unor însușiri pe care știa singur că nu le posedă și spre care n-a năzuit niciodată în opera sa.

La fel stau lucrurile și cu absența naturii din romanele lui. Nu vom găsi, de pildă, în *Viceregi* splendida poezie a descrierilor de natură care abundă în *Ghepardul*. Pe Federico de Roberto natura nu îl face să vibreze, nu îl interesează. El povestește faptele în înălțuirea lor logică sau potrivit cu cerințele construcției, iar stilul este de o deliberată uscăciune, din care sînt excluse tentativele de idealizare sau exploziile lirice.

De unde vine însă prestigiul pe care și l-a cîștigat romanul *Viceregii* și de ce, chiar în timpul vieții autorului, unii dintre cei mai de seamă critici italieni l-au considerat o adevărată capodoperă? Dar, mai ales, cum se explică audiența pe care a găsit-o această operă în fața cititorilor din zilele noastre? Și, în sfîrșit — fiindcă nu am explicat-o la apariția primei ediții — de ce am socotit oportună traducerea *Viceregilor* în românește și, mai cu seamă, din ce pricină „Biblioteca pentru toți” — această prestigioasă colecție menită să difuzeze în masele largi tot ce este mai bun în literatura română și universală — a socotit necesar să o retipărească?

Apărut în 1894, într-o epocă în care amintirea evenimentelor relatate în cadrul acțiunii sale nu dispăruse încă, romanul *Viceregii* trebuia să se bucure de o primire frumoasă și din partea cititorilor, și din partea criticii. Contribuiau la aceasta atît interesul față de unele evenimente istorice al căror ecou încă nu se stinsese, cît și portretizarea necruțătoare făcută reprezentanților unei clase ce nu se putea bucura de simpatii nici în ochii burgheziei, nici în cei ai proletariatului. Arătînd adevărata față a foștilor stăpîni ai Siciliei, Federico de Roberto dezvăluia, de fapt, stări de lucruri caracteristice întregii Italii, atrăgînd în același timp atenția asupra primejdiilor ce puteau izvorî de pe urma schimbării la față a reprezentanților mai abili ai unei clase dominante ce nu voia să piară și își căuta salvarea aliindu-se cu noua stăpînire. Scriitorul știe să țină treaz tot timpul interesul cititorului, viața personajelor este urmărită cu o grijă ce dă impresia că ar fi vorba de o povestire adevărată și nu de un roman, iar spiritul critic al analizei este necruțător. Sentința de condamnare a trecutului este inatacabilă: ea nu îngăduie nici o nostalgie, nici un tragism, nici un fior dramatic. Ea poate genera, în chip ciudat, doar două sentimente: pe cel al dezgustului și pe cel al ridicolului. Ne despărțim cu silă de principele

Giacomo Uzeda, a cărui moarte nu are nimic comun cu apoteoza morții principelui Salina, din *Ghepardul*, și ridem, ca în fața comicărilor unui saltimbanc de bălci închipuindu-ni-l pe fostul călugăr *don* Blasco — reacționar pînă în ultima fibră — defilînd în fruntea coloanei de manifestanți și strigînd în cor cu aceștia: moarte popilor !

Capodoperă a verismului italian, putînd sta cu cinste alături de cele mai bune opere ale lui Verga ori Capuana, romanul *Viceregii* are pentru noi, românii, și meritul de a-l aminti pe ilustrul Caragiale. Îi înrudesce pe cei doi mari creatori atît ironia mușcătoare cu care își tratează victimele, acoperindu-le de ridicol, cît și felul necruțător în care le aplică o sentință pe care, de altfel, ai crede că o rostește, implacabilă, însăși istoria. Traducerea *Viceregilor* și retipărirea ei în „Biblioteca pentru toți” înseamnă nu numai un omagiu adus unuia dintre marii scriitori italieni ai vremurilor moderne dar și îndeplinirea unei datorii față de cultura națională, în patrimoniul căreia intră astfel o carte mare, deosebită : îi conferă această calitate amploarea și echilibrul construcției, mulțimea și autenticitatea eroilor, prezentarea complexă a unui întreg proces istoric, precum și puterea de evocare a numeroaselor episoade de viață. Va sta deci cu cinste în biblioteca fiecărui cititor, oricît de eclectic ar fi el.

ȘTEFAN CRUDU

TABEL CRONOLOGIC

1861 17 martie : Primul parlament italian proclamă constituirea regatului Italiei, avându-l ca rege pe Victor Emanuel I.

6 iunie : Moare, după o scurtă boală, contele Camillo Benso di Cavour, unul din principalii făuritori ai statului italian modern.

1862 29 august : Are loc lupta de la Aspromonte, între bersaglierii italieni, comandați de generalul Pallavicini, și trupele recrutate de Garibaldi în Sicilia, în vederea eliberării Romei.

1863 12 martie : Se naște, la Pescara, scriitorul Gabriele D'Annunzio.

1864 Giuseppe Rovani publică cel de al cincilea — și ultimul — volum al romanului *I Cento Anni* (*O sută de ani*).

1865 Capitala Italiei se mută, de la Torino, la Florența.

1866 16 ianuarie : Se naște, la Napoli, Federico de Roberto.

20 iunie : Aliată cu Prusia, Italia declară război Austriei, în scopul eliberării Veneției.

11 august : Încep discuțiile de pace, la Cormons. Învingătoare, Austria cedează întreaga provincie venețiană, continuând să ocupe Trentino.

1867 28 iunie : Se naște, la Girgenti, scriitorul Luigi Pirandello.

3 noiembrie : La Mentana, cei opt mii de voluntari, comandați de Garibaldi și porniți să cucerească Roma, sînt învinși de trupele papale, ajutate de cele franceze.

1868 Se naște, la Roma, scriitoarea Clarice Tàrfari.

Se naște, la Londra, scriitoarea Anie Vivanti.

1870 Se naște scriitoarea Ada Negri.

20 septembrie : Trupele italiene, comandate de generalul Cadorna, pătrund în Roma, care este anexată la Regatul Italiei.

Se naște, la Milano, scriitorul Luciano Zuccoli.

1871 Dornic să ajungă la o împăcare cu Vaticanul, guvernul italian promulgă faimoasa lege zisă „a garanțiilor”.

1874 Apare romanul *Nedda*, al lui Giovanni Verga.

Apare romanul *Miranda*, al lui Antonio Fogazzaro.

1875 Apare romanul *Eros*, al lui Giovanni Verga.

1876 18 martie : Cade guvernul Minghetti. Agostino de Pretis formează primul guvern italian de stînga.

Se naște (în Lombardia) scriitorul Virgilio Brocchi.

1877 Parlamentul italian votează legea obligativității învățămîntului elementar.

1878 Se naște F. T. Marinetti, viitorul părinte al futurismului italian.

1879 Este desființat impozitul pe măcinat, izvorul atîtor nemulțumiri și frămîntări ale maselor populare.

Se naște scriitoarea Sibilla Aleramo.

Se naște, la Rignano sull' Arno, prozatorul Ardengo Soffici.

1880 Se naște scriitorul Antonio Beltramelli.

1881 29 ianuarie : Se naște, la Florența, scriitorul Giovanni Papini.

Apare romanul *Malombra*, al lui Antonio Fogazzaro.

Apare *Familia Malavoglia*, considerat capodopera lui Verga.

1882 2 iunie : Moare Giuseppe Garibaldi.

Guvernul italian, împreună cu cel german și cu cel austriac, semnează tratatul care va sta la baza viitoarei Triple Alianțe.

Apare romanul *Il marito d'Elena* (*Soțul Elenei*) al lui Giovanni Verga.

Se naște la Polizzi Generosa (Palermo) viitorul oritic și romancier G. A. Borgese.

1883 Se naște, la Torino, romanciera Carola Prosperi.

Se naște, la Siena, scriitorul Federico Tozzi.

Giovanni Verga publică *Novelle rusticane* (*Nuvele țărănești*).

1884 Apare *Le veglie di Neri* (*Clăcile de la Neri*), a lui Renato Fucini.

1885 Apare romanul *Daniele Cortis*, al lui Antonio Fogazzaro.

2 februarie : Se naște, la Florența, scriitorul Aldo Palazzeschi.

1887 Căde guvernul De Pretis. Noul cabinet, condus de Francesco Crispi, apropie și mai mult Italia de puterile centrale și, în deosebi, de Germania.

1888 Apare romanul *Il mistero del poeta (Taina poetului)*, al lui Antonio Fogazzaro.

Apare romanul *Mastro don Gesualdo*, al lui G. Verga.

1888 Federico de Roberto publică *Documenti umani*.

1889 Federico de Roberto publică romanul *Ermanno Raeli*.

1890 Federico de Roberto publică *L'albero della scienza (Arborele cunoașterii)* și *Processi verbali (Procese verbale)*.

1891 Dreapta revine la putere. Sporesc nemulțumirile maselor populare. Partidul socialist își intensifică activitatea, adunînd tot mai mulți prozeleți, în deosebi în Sicilia.

Apare romanul *Il paese di cuccagna (Țara huzurului)*, de Matilde Serao.

1891 Federico de Roberto publică *La sorte (Soarta)* și *L'illusione (Iluzia)*.

1892 Apare volumul de versuri *Fatalità (Fatalitate)*, de Ada Negri.

Matilde Serao publică *Fantasia (Fantezie)*, pe care criticul Luigi Russo îl consideră a fi „cel mai bun roman al scriitoarei”.

1893 Apare *Il libro dei morti (Cartea morților)*, al lui Panzini.

1894 Apare volumul de versuri *Tempeste (Furtuni)*, al Adei Negri.

1894 Federico de Roberto publică romanul *I Vicerè (Viceregii)*, considerat de unanimitatea criticilor drept capodopera sa.

Luigi Pirandello publică *Amori senz'amore (Iubiri fără iubire)*.

1895 Începe războiul italo-abisinian. Trupele abisiniene ocupă Makallé și Adua.

1895 Federico de Roberto publică volumul *L'amore (Iubirea)*.

1896 În bătălia de la Abba Carima, trupele italiene sînt înfrînte de cele abisiniene și pierd mai bine de jumătate din efectivul lor. La 13 noiembrie se încheie pacea de la Adis Abeba. Apare romanul *Piccolo mondo antico (Mică lume de altădată)*, al lui Antonio Fogazzaro.

1898 La Milano, la Napoli, în Lunigiana au loc tulburări grave, înecate în sînge de guvernele Rudini și Pelloux.

1898 Federico de Roberto publică volumele *Gli amori (Iubirile)*, *Una pagina della storia dell'amore (O pagină din istoria dragostei)* și *Leopardi*.

1900 29 iulie : La Monza, regele Umberto este asasinat de către un anarhist.

Apare romanul *Il vecchio della montagna (Bătrînul de pe munte)*, al scriitoarei Grazia Deledda.

1900 Federico de Roberto publică *Il colore del tempo* (*Culoarea vremii*).

Apare romanul *Piccolo mondo moderno* (*Mică lume modernă*), al lui Antonio Fogazzaro.

1901 Apare romanul *L'esclusa* (*Exclusa*) al lui Luigi Pirandello.

Alfredo Panzini publică volumul *Piccole storie del mondo grande* (*Scurte povestiri din lumea mare*).

1902 Apare romanul *Ufficiali, sottufficiali, caporali e soldati* (*Ofițeri, subofițeri, caporați și soldați*), al lui Luciano Zuccoli.

Luigi Pirandello publică *Beffe della morte e della vita* (*Glume ale morții și ale vieții*) și *Quando ero matto* (*Pe cînd eram nebun*).

1903 Apare romanul *Elias Portolù*, al Graziel Deledda.

1904 Apare romanul *L'edera* (*Iedera*) de Grazia Deledda.

Antonio Beltramelli publică *Anna Perenna*.

Luigi Pirandello publică romanul *Il fu Mattia Pascal* (*Răposatul Matei Pascal*).

1905 Aldo Pallazzeschi publică *I cavalli bianchi* (*Caii albi*).

Alfredo Panzini publică *Le fiabe della virtù* (*Basmele virtuții*).

Grazia Deledda publică *I Giuochi* (*Jocurile*) și *Nostalgie* (*Nostalgii*).

1906 Apare *Maternità* (*Maternitate*) un alt volum de versuri al Adei Negri.

Antonio Fogazzaro publică romanul *Il santo* (*Sfîntul*).

Sibilla Aleramo publică romanul *Una donna* (O femeie), „una din cele mai de seamă și mai vibrante cărți ale literaturii feminine italiene”, spune tot criticul Luigi Russo.

Apare romanul *La via del male* (Calea răului), al Grazie Deledda.

1907 Carola Prosperi publică *La profezia e' altre novelle* (Profeția și alte nuvele).

1908 Austria anexează Bosnia și Hertegovina, foste provincii turcești, pe care tratatul de la Berlin îi îngăduia să le ocupe numai vremelnice.

Luigi Pirandello publică *L'umorismo* (Umorismul), volum de critică, foarte important pentru înțelegerea operei sale.

1908 Federico de Roberto publică *La messa di nozze* (Slujba nunții).

1909 Apare romanul *Il miracolo* (Minunea), al scriitoarei Clarice Tartüfari.

1910 F. T. Marinetti publică, la Paris, *Mafarka la futuriste, roman african* (Mafarka futuristul, roman african), pe care Decio Cinti îl traduce în italiană și îl publică la Milano, în același an.

1911 Apare *Leila*, ultimul roman al lui Antonio Fogazzaro, care și moare în același an. (Născut în 1842.)

Izbucnește o nouă criză europeană, din pricina incidentului de la Agadir (Maroc).

Italia intră în război cu Turcia și ocupă Libia și Cirenaica.

Luigi Pirandello publică romanul *Suo marito* (Bărbatul său).

Carola Prosperi publică romanul *La paura*

d'amare (Teama de a iubi), distins cu premiul Rovetta.

Clarice Tartùfari publică romanul *Eterne leggi (Legi veşnice)*.

Aldo Palazzeschi publică *Il codice di Perelà (Codicele de la Perelà)*, fabulă istorico-grotescă.

1912 15—18 octombrie : Se încheie pacea de la Lausanne, prin care Turcia îi recunoaşte Italiei suveranitatea politică asupra Libiei şi Cirenaicei, păstrându-şi pentru ea numai suveranitatea religioasă.

noiembrie : Izbucneşte primul război balcanic.

F. T. Marinetti publică, tot la Paris, *Le monoplan du pape, roman prophétique en vers libres (Monoplanul papii, roman profetic în versuri libere)*.

1913 Apare romanul *Il cuore in giuoco (Inima în joc)*, al Carolei Prosperi.

Luigi Pirandello publică romanul *I vecchi e i giovani (Bătrînii şi tinerii)*.

1914 28 iunie : Principele moştenitor al Austriei, arhiducele Franz-Ferdinand, este asasinat, la Sarajevo, de către un grup de patrioţi sîrbi.

27 iulie : Izbucneşte primul război mondial, în care Italia rămîne, pentru început, neutră.

Carola Prosperi publică romanul *La nemica dei sogni (Duşmanca viselor)*.

1915 23 mai : Italia declară război Austro-Ungariei.

Clarice Tartùfari publică *All' uscita del labirinto (La ieşirea din labirint)*.

Carola Prosperi publică romanul *L'estranea (Străina)*.

1916 La Gorizia, armatele italiene cîştigă prima mare bătălie împotriva celor austriece.

1917 august : La Milano izbucnesc tulburări sîngeroase.

24 octombrie : Armata italiană suferă dezastruoasa înfrîngere de la Caporetto.

7 noiembrie : Izbucnește marea revoluție a proletariatului și țărănimii din Rusia.

Apare volumul de nuvele *Le solitarie* (Singuraticile), ale Adei Negri.

1918 octombrie : Refăcută, armata italiană cîștigă marca bătălie de la Vittorio Veneto.

3 noiembrie : La Villa Giusti se semnează acordul de încetare a focului între Italia și Austro-Ungharia.

11 noiembrie : Germania cere și ea pace.

1918 Federico de Roberto publică *Al rombo del cannone* (În bubuitul tunului).

1919 ianuarie : Începe conferința de pace de la Paris.

23 iunie : Are loc, la Versailles, semnarea tratatului de pace cu Germania, iar la 10 septembrie, la Saint-Germain, a celui cu Austria.

12 septembrie : În fruntea unui detașament de voluntari, poetul Gabriele d'Annunzio ocupă orașul Fiume.

Virgilio Brocchi începe publicarea ciclului de romane intitulat *L'isola sonante* (Insula cîntătoare). Clarice Tartùfari publică romanul *Rete d'acciaio* (Plasa de oțel).

1920 iulie-august : Sub presiunea maselor largi populare, trupele italiene sînt silit să părăsească Albania, pe care o ocupaseră în timpul războiului

și căreia guvernele italiene nu se mai îndurau să-i redea libertatea.

12 noiembrie: La Rapallo are loc semnarea tratatului dintre Italia și Iugoslavia, soluționându-se astfel problema Adriaticei.

1920 Federico de Roberto publică *All' ombra dell' olivo* (*In umbra măslinului*).

În toată Italia au loc frământări puternice. Profund nemulțumită, clasa muncitoare se agită. La sfârșitul lui august, muncitorii ocupă fabricile și cer o revoluție asemănătoare celei din U.R.S.S. Moare, la Roma, romancierul Federico Tozzi. În același an, îi apare și romanul *Tre croci* (*Trei cruci*).

Alfredo Panzini publică romanul *Io cerco moglie* (*Caut nevastă*).

Carola Prosperi publică romanul *La casa meravigliosa* (*Casa minunată*).

1921 Încurajat și sprijinit de cercurile marelui finanț, partidul fascist, condus de Benito Mussolini, începe să se întărească.

Carola Prosperi publică romanul *Il fanciullo feroce* (*Copilul crud*), apărut mai întâi în revista *Secolo XX* (1914) sub titlul *Fragilità* (*Gingășie*).

Clarice Tartùfari publică romanul *Il Dio Nero* (*Zeul negru*).

Federico Tozzi publică romanul *Il Podere* (*Moșia*).

Ada Negri publică *Stella mattutina* (*Luceafărul de dimineață*) o excepțională evocare poetică a copilăriei și a familiei sale.

Apare *Rubé*, romanul lui G. A. Borgese.

Virgilio Brocchi publică romanul *Il lastrico dell' inferno* (*Caldarimul iadului*), ultimul din ciclul *L'isola sonante* (*Insula cîntătoare*).

Apare *Il Re bello* (Regele frumos), povestire de Aldo Pallazzeschi.

1922 1 august : În semn de protest împotriva violențelor fasciste este declarată, la Milano, greva generală.

Octombrie : fasciștii pregătesc marșul asupra Romei. Speriat, regele încredințează lui Mussolini formarea guvernului (29 octombrie).

Moare Giovanni Verga.

1922 Federico de Roberto se retrage la Catania, unde rămîne pînă la sfîrșitul vieții, fără să mai publice nimic de seamă.

1927 26 iulie : Moare Federico de Roberto.

ȘT. C.

VICEREGII

PARTEA ÎNȚĂ

În fața porții, Giuseppe se juca cu copilul, legându-l pe brațe și arătându-i stema de marmură, fixată în partea cea mai înaltă a arcadei, precum și rastelul ținut în zidul de la intrare — unde, în vremurile de demult, lăncierii principelui își atirnavă alebardele — cînd tocmai se auzi, din ce în ce mai puternic, huruitul unei trăsură care venea în goana mare ; și, mai înainte ca el să aibă timp să se întoarcă, pătrunse în curte, cu un zgomot asurzitor, o trăsurică pe care se strînsese atîta praf încît părea acoperită de ninsoare, și al cărei cal era numai spumă. De sub arcada curții interioare se iviră servitori și ajutori de vizitii : Baldassare, majordomul, deschise fereastra galeriei de la al doilea etaj, în timp ce Salvatore Cerra sărea din trăsură, cu o scrisoare în mînă.

— *Don Salvatore ?... Ce e ? Ce-i nou ?...*

Omul făcu însă un gest deznădăjduit cu mîna și urcă treptele patru cîte patru.

Giuseppe, tot cu copilul în brațe, rămase năuc, fără să priceapă nimic, dar nevastă-sa, spălătoreasa, nevasta lui Baldassare, împreună cu multe alte slugi, se și strînseseră în jurul trăsurii și, închinîn-

du-se, îl ascultau pe vizitiu care povestea, întrerupându-se din când în când.

— Principesa... A murit subit... Azi-dimineață, în timp ce spălam trăsura...

— Isuse Cristoase !...

— Poruncă să înham... domnul Marco alergând în sus și-n jos... Vicarul și vecinii... nici nu știu când am plecat...

— Isuse Cristoase !... Dar cum se poate ? Se simțea parcă mai bine ? Iar domnul Marco ?... Să nu dea nici o veste ?

— Ce știu eu ?... Habar n-am de nimic ; m-au chemat... Aseară se spunea că e mai bine...

— Și fără nici unul din copii ! Pe mâini străine ! De bolnavă, era bolnavă : totuși, așa deodată ?

Un strigăt, din înaltul scării, întrerupsese însă pălăvrăgeala :

— Pasquale !... Pasquale !...

— Ce este, Baldassare ?

— Un cal odihnit, imediat !

— Îndată, alerg...

În timp ce vizitii și ajutorii lor trudeau să deshamă calul înspumat, care de-abia mai sufla, și să înhamă un altul, întreaga servitorime, strânsă în curtea interioară, comenta știrea și o transmitea mai departe slujbașilor de la administrație, care priveau de la ferestrele primului etaj sau veneau jos de-a dreptul.

— Ce nenorocire !... Parcă-i un vis ! Cine s-ar fi așteptat la una ca asta, așa ?...

Femeile, mai ales, se văicăreau :

— Fără nici un copil lângă ea ! Să n-ai timp să-ți chemi copiii !...

— Poarta !... Nu vreți să-nchideți poarta ? porunci Salemi, cu tocul încă la ureche.

Dar portarul, care, în sfârșit, îi dăduse nevaste-si copilul și începea să priceapă cam cum stau lucrurile, se uita întrebător la ceilalți :

— Trebuie să-nchid ?... Dar *don Baldassare* ?...

— Pst !... Pst !...

— Ce s-a întâmplat ?

Pălăvrăgeala amuți din nou și toți cei de față înțepeniseră, scoțându-și beretele și lăsându-și pipetele în jos, căci principele în persoană cobora scările, între *Baldassare* și *Salvatore*. N-apucase nici măcar să se schimbe ! Pleca îmbrăcat ca în casă, pentru a sosi mai curînd la căpătușul răposatei sale mame ! Era alb la față ca o coală de hîrtie și arunca priviri nerăbdătoare spre vizitii care nu erau încă gata, în vreme ce, cu glas șoptit, îi dădea ordine lui *Baldassare*, iar acesta își închina capul descoperit și lucios la fiecare vorbă a stăpînului : „Da, excelență ! Da, excelență !” Vizitiul încătărâma încă hamurile, cînd stăpînul sări în trăsură, cu *Salvatore* pe capră : agățat de ferestruică, *Baldassare* asculta mai departe poruncile, fugind după trăsura pînă dincolo de poartă, pentru a nu scăpa ultimele recomandări : „Da, excelență ! Da, excelență !”

— *Baldassare* !... *Don Baldassare* !...

Toată lumea dădea acum năvală peste major-dom ; căci depărtîndu-se de trăsura care pornise în goană, el se înapoia în curte.

— Ce s-a întâmplat, *Baldassare* ? Și ce facem acum ? Să-nchidem, *don Baldassare* ?...

El, însă, cu aerul grav al împrejurărilor solemne, se grăbea spre scară, scăpînd de pisălogi prin vreun gest făcut cu mîna ori prin cîte un „vin imediat”, plin de nerăbdare.

Poarta rămînea larg deschisă ; cu toate acestea, văzînd forfota neobișnuită din curte, cîțiva trecători

căuta să afle de la portar ce anume se întâmplase; tâmplarul, brutarul, crîșmarul și ceasornicarul, care țineau cu chirie prăvăliile dinspre miazăzi, dăduseră și ei o raită pînă aici, ca să afle vestea marii nenorociri și să comenteze plecarea pe nepusă masă a principelui :

— Și mai spuneau unii că stăpînul nu-și iubea mama !... Parcă era Cristos coborît de pe cruce, bietul băiat !...

Femeile se gîdeau la domnișoara Lucrezia și la principesa noră : nu știau oare nimic ? Le fusese, poate, ascunsă vestea ? Iar Baldassare, unde naiba își avea capul și acest Baldassare, dacă nu poruncește să se închidă peste tot ? *Don* Gaspare, vizitiul-șef, verde la față, dădea din umeri :

— S-au dat toate peste cap, aici ?

Pasqualino Riso, al doilea vizitiu, îi răspunse însă fără nici un ocol :

— O să pleci curînd, așa că n-o să te mai necăjești !

Celălalt nu se lăsă nici el mai prejos :

— Nu însă și tu, care ai fost codoșul stăpînului !

Dar nici lui Pasqualino nu-i torsese nimeni pe limbă :

— Iar dumneata, al contișorului !...

Salemi, care urca tocmai atunci la administrație, îi luă însă la rost :

— Cum de nu vă e rușine ?...

Don Gaspare, căruia convingerea că-și va pierde slujba îi întunecase vederea, dădea însă mai departe cu gura :

— Ce rușine ? Rușinea unei case în care mama și copiii se aveau ca pisica cu cîinele ?...

În cele din urmă, mai multe glasuri porunciră :

— Tăceți odată ! Gata !

Cei care se dăduseră prea pe față de partea principesei aveau însă acum inima cît un purice, siguri că fiul o să-i dea afară. În această învălmășeală, Giuseppe nu știa ce să facă : să închidă poarta, în urma morții stăpînei, era un lucru care se înțelegea de la sine ; de ce nu dădea însă *don* Baldassare nici un ordin în această privință ? Fără porunca lui *don* Baldassare nu se putea face nimic. De altfel, nici măcar obloanele de la întiul etaj nu erau închise ; și fiindcă vremea trecea, fără ca să se dea vreo poruncă, jos în curte, unii începeau să se lase cuprinși fie de teamă, fie de nădejde : dar dacă stăpîna nu murise ? „Cine a spus oare că e moartă ? Vizitiul !... De văzut, însă, n-a văzut-o ! Poate c-a înțeles greșit !...” Alte argumente veneau și ele să întărească această presupunere : dacă murise, cu adevărat, principele n-ar mai fi plecat așa, pe nepusă masă, căci nu mai avea ce să facă acolo... Iar, pentru unii, îndoiala începea să se schimbe în siguranță ; trebuia să fie o neînțelegere, principesa era numai în agonie ; iată însă că Baldassare se ivi, în cele din urmă, în capul galeriei, strigînd :

— Poarta, Giuseppe ! N-ai închis poarta ? Închideți ferestrele de la grajduri și remize. Spuneți să închidă prăvăliile. Închideți totul !

— Nu era nici o grabă ! murmură *don* Gaspare.

Și fiindcă poarta, împinsă de Giuseppe, se răsuci în cele din urmă în țîțîni, trecătorii începură să se strîngă în grupuri, la taifas : „Cine-a murit ?... Principesa ?... La Belvedere ?...” Giuseppe strînse din umeri, căci își pierduse capul cu desăvîrșire, dar întrebările și răspunsurile se încrucișau haotic, în rîndurile mulțimii : „Era la țară ?... Bolnavă de aproape un an... Singură ?... Fără nici unul din copii !...” Cei mai bine informați explicau : „Nu voia pe nimeni lingă ea, afară de administrator...”

Nu putea să-i sufere..." Clătinînd din cap, un bătrîn spuse : „Neam de nebuni și Francalanza ăștia !“

Servitorii închideau, între timp, ferestrele grajdurilor și remizelor ; crîșmarul, brutarul, tîmplarul și ceasornicarul își închideau și ei ușile. Un alt grup de curioși, strînși în fața porții de serviciu, rămasă încă deschisă, priveau înăuntrul curții unde era un haotic du-te-vino de servitori, în timp ce, din capul galeriei, ca un căpitan de vapor, Baldassare împărțea porunci peste porunci :

— Pasqualino, la doamna marchiză și la benedictini... dar vestea nu le-o dai decît marchizului și părintelui *don* Blasco, ai înțeles ?... nu starețului !... Tu, Filippo : du-te la *donna* Ferdinanda... *Donna* Vincenza ? Unde-i *donna* Vincenza ?... Ia-ți șalul și du-te la mînăstire... Vorbește cu maica stareță, s-o pregătească pe călugăriță, înainte de aflarea veștii. Un moment ! Treci mai întîi pe la principesă, care are să-ți spună ceva... Salemi ?... Giuseppe, ai ordin să nu lași să intre decît rudele apropiate... A venit Salemi ?... Lasă totul deoparte ; principele și domnul Marco te-așteaptă sus, căci e nevoie de ajutor. Natale, tu o să te duci la *donna* Graziella și la ducesă. Agostino, du telegramele astea la poștă și treci pe la croitor...

Pe măsură ce primeau poruncile, servitorii ieșeau, croindu-și drum prin mulțime ; treceau cu aerul zorit al unor aghiotanți, printre curioșii care spuneau : „Se duc să-nștiințeze neamurile... copiii, cumnații, nepoții, verii răposatei..." Întreaga nobilime urma să intre în doliu : la ora aceea, toate porțile palatelor aristocratice se închideau de tot sau pe jumătate, după gradul de rudenie. Iar tîmplarul dădea lămuriri :

— Șapte copii, putem să-i numărăm : principele Giacomo și domnișoara Lucrezia, care stă în casă cu el : doi ; starețul de la San Nicola și călugărița de la San Placido : patru ; *donna* Chiara, măritată cu marchizul de Villardita : face cinci ; cavalerul Ferdinando, care stă la Pietra dell'Ovo : șase ; și, în sfârșit, tinărul conte Raimondo, care e înșurat cu fata baronului Palmi... Vin apoi cumnații, cei patru cumnați : ducele de Oragua, fratele răposatului principe ; părintele *don* Blasco, călugăr benedictin și el ; cavalerul *don* Eugenio și *donna* Ferdinanda, domnișoară bătrână...

De fiecare dată când poarta se deschidea pentru a lăsa să treacă vreunul dintre servitori, curioșii încercau să privească înăuntrul curții ; pierzându-și însă răbdarea, Giuseppe strigă :

— Cărați-vă de aici ! Ce dracu' vreți ? Așteptați numerele de la loto ?

Dar mulțimea nu se mișca, stînd să se uite la ferestrele închise acum, de parcă ar fi așteptat ivirea anunțului cu numerele cîștigătoare.

Vestea alerga din gură în gură, ca și cum ar fi fost vorba de o întîmplare de interes public : „A murit *donna* Teresa Uzeda...” — oamenii din popor pronunțau Auzeda — „princesa de Francalanza... A murit azi-dimineață, în zori... Se afla acolo fiul ei, principele... Ba nu, a plecat acum o oră.” În acest timp, într-un grup de oameni care ascultau cu sfîntenie, de parcă li se povestea *Istoria regiilor Franței*¹, tîmplarul enumera mai departe restul rubedeniilor : ducele *don* Mario Radali, nebunul, care avea doi copii de parte bărbătească, Michele și Giovannino, făcuți cu *donna* Caterina Bo-

¹ Aluzie la *Reali di Francia*, roman cavaleresc de Andrea Barberini (sec. XV), compilat după poemele carolingiene.

nello, și aparținea ramurii colaterale Radall-Uzeda ; *donna* Graziella, fiica unei răposate surori a principesei și nevasta cavalerului Carvano, vară bună deci cu toți copiii moartei ; baronul Grazzeri, unchiul principesei nore, cu întregul lui neam ; veneau, apoi, rudele mai îndepărtate, afinii, aproape toată nobilimea de țară : familiile Costante, Raimonti, Cûrcuma, Cugnò... Deodată, se întrerupse ca să spună :

— Na ! Iată că domnii linge-blide sosesc înaintea tuturor !

Ca în fiecare zi, la ora prînzului, *don* Mariano Grispo și *don* Giacinto Costantino veneau să-i facă curte principelui, și n-aveau hăbar de nimic : văzînd însă mulțimea și poarta închisă, se opriră pe neașteptate :

— Doamne păzește ! Dumnezeu mare !...

Și, dintr-o dată, grăbiră pasul, intrară și-l întrebă consternați pe portar, care le dădu primele vești :

— Nu-mi vine să cred !... Un fulger pe cer senin !

Urcară apoi pe scara cea mare, împreună cu Baldassare, care tocmai venea din curte și îi conducea, murmurînd :

— Biata principesă !... N-a mai putut rezista !... Domnul principe a plecat imediat.

Străbătînd una după alta anticamerele cu ușile aurite, dar aproape fără nici un fel de mobilier, *don* Giacinto spunea pe șoptite, ca în biserică :

— E o mare nenorocire !... Pentru familia asta nenorocirea e mai mare decît ar fi fost pentru oricare alta...

Tot în șoaptă, *don* Mariano era și el de aceeași părere, clătînînd din cap :

— Minteă care îi îndruma pe toți, care a refăcut bunăstarea familiei ajunsă la ananghie !...

Intrînd în Sala Galbenă, se opriră după cîțiva pași, fără să deosebească nimic, din pricina întunericului ; îi călăuzi însă glasul principesei Margherita :

— *Don Mariano !... Don Giacinto !...*

— Principesă !... Doamnă !... Cum s-a întîmplat ?... Iar Lucrezia ?... Consalvo ?... Fetița ?...

Prințisorul, stînd pe un taburet, își legăna ritmic picioarele care-i atîrnau, privind aiurea, cu gura căscată ; mai departe, pe un colț de canapea, Lucrezia stătea ascunsă, fără o lacrimă în ochi.

— Dar cum s-a întîmplat, așa, deodată ? stăruia *don Mariano*.

Iar principesa, deschizînd brațele :

— Nu știu... nu înțeleg... A venit Salvatore de la Belvedere, cu un bilet de la domnul Marco... E acolo, pe masa aceea, priviți-l... Giacomo a plecat imediat. Și încet, adresîndu-i-se lui *don Mariano*, în timp ce celălalt citea biletul : Voia și Lucrezia să se ducă, adăugă ea, dar frate-său a zis că nu... Ce-ar mai fi putut face ?

— Încurcături în plus !... Principele a avut dreptate...

— Nimic ! anunță între timp *don Giacinto*, terminînd de citit biletul. Nu lămurește nimic !... Și i-au înștiințat și pe ceilalți ?... au telegrafiat ?...

— Eu nu știu... Baldassare...

— Să moară astfel, singură de tot, fără un copil, fără o rudă ! exclama *don Mariano*, care nu se putea liniști ; dar *don Giacinto* :

— Vina n-o au cei de aici, sărmanii !... Ei au cugetul liniștit.

— Dacă ne-ar fi dorit... începu principesa, cu sfială, și mai încetișor decît înainte ; dar pe urmă, parcă îngrozită, nu-și mai termină fraza.

Don Mariano scoase un suspin îndurerat și se duse să șadă alături de fată.

— Biata *Lucrezia* ! Ce nenorocire !... Aveți dreptate !... Dar țineți-vă firea !... Curaj !...

Ea, care stătea și se uita în pămînt, bătînd dintr-un picior, își sălta capul cu un aer de mirare, înțelegînd parcă greu ce i se spunea. Dar, fiindcă se auzea un uruit de trăsurile care intrau în curte, *don Mariano* și *don Giacinto* începură din nou să strige :

— Ce dezastru ireparabil !

Soseau marchiza *Chiara* cu soțul și verișoara *Graziella* :

— *Lucrezia*, mama !... Surioară !... Verișoară !...

Îndată după asta intră mătușa *Ferdinanda*, căreia femeile îi sărutară mîinile, șoptind :

— Excelență !... Ați auzit ?

Domnișoara bătrînă, fără urmă de lacrimi, dădea din cap ; *Chiara* o îmbrățișa pe *Lucrezia*, plîngînd ; marchizul îi saluta cu tristețe pe cei doi linge-blide ; cea mai mișcată era însă *donna Gràziella* :

— Nu mi se pare adevărat !... Nu-mi venea să cred !... Dar ce, așa moare un om ?... Iar bietul *Giacomo* ? Spuneți că a plecat imediat acolo ?... Bietul verișor !... Măcar să fi putut ajunge la vreme, ca să-i închidă ochii !... Ce durere, să n-aibă timp s-o mai vadă !... Auzind-o pe *Chiara* plîngînd în hohote la pieptul *Lucreziei*, exclamă : Ai dreptate, ușurează-te, biata de tine ! Mamă nu-i decît una singură !...

Părea atît de îndurerată de nenorocirea verilor săi, încît uitase pînă și faptul că răposata era sora

propriei sale mame. Se ținea de principesă și îi spunea, trăgînd-o la o parte :

— Ai nevoie de ceva ?... Vrei să-ți dau o mîină de ajutor ?... Cum se simte finișoara mea ? Ce vorbă a lăsat verișorul ?...

— Nu știu... I-a poruncit lui Baldassare ce să facă...

Baldassare umbla, într-adevăr, în sus și-n jos, trimițînd încă mesageri, primindu-i pe cei care se înapoiau după ce-și îndepliniseră misiunile. Acum, toate rudele erau înștiințate : numai ajutorul de vizitiu, trimis la benedictini, veni să spună că părintele *don Lodovico* avea să sosească oît de curînd, dar că părintele *don Blasco* nu era în minăstire.

— Du-te la Tutungioaică... la ora asta trebuie să fie acolo... Dă fuga, spune-i că a murit cumnata-sa...

Don Lodovico sosi cu trăsura de la San Nicola ; și, la apariția starețului, toată lumea din Sala Galbenă se sculă în picioare. Chiara și Lucrezia îi ieșiră în întîmpinare și-i prinseră fiecare cîte o mîină, iar marchiza, căzînd în genunchi, izbucni :

— *Lodovico !... Lodovico !... Sărmana noastră mamă !...*

Tăceau toți, privind grupul acela : verișoara, cu ochii roșii, murmură :

— Simți cum ți se sfișie sufletul !

Aplecîndu-se asupra soră-si, starețul o ridică fără să o privească în față și, în tăcerea generală, întreruptă de scurte hohotiri repetate, spuse, îndreptîndu-și ochii neînlăcrimați către cer :

— Domnul a chemat-o la El !... Să ne plecăm fruntea în fața hotărîrilor proniei cerești... cînd, însă, Chiara voi să-i sărute mîina, se feri, spunînd : Nu, nu surioară... și o strînse la piept, sărutînd-o pe frunte.

— De ce ne naștem !... spuse îndurerat *don Giacinto*, la urechea lui *don Mariano*, dar acesta, clătînd din cap, înaintă, hotărît :

— Destul acuma, domnilor !... Morții sînt morți și plînsul nu-i înviază... Gîndiți-vă la sănătatea voastră, acum, căci e mai importantă...

— Curaj, săracuții de voi !... întări și verișoara *Graziella* luîndu-și verișoarele de mîna și silindu-le, drăgăstoasă, să se așeze, în timp ce marchizul își săruta nevasta pe frunte și îi vorbea la ureche, iar *donna Ferdinanda*, puțin înclinată spre scene patetice, îl lua pe prințisor pe genunchi.

Biletul domnului *Marco* trecea din mîna în mîna; starețul își arată intenția de a se duce și el la *Belvedere*, dar cei doi linge-blide protestară :

— Ce să faceți acolo ?... Să vă chinuiți zadarnic... Dacă s-ar putea da vreun ajutor...

— Aș pleca eu ! interveni verișoara.

— Mai bine să așteptăm, propuse marchizul. *Giacomo* o să trimită, fără îndoială, o vorbă...

Sosirea unei alte trăsuri lăsă într-adevăr să se presupună că ar fi venit cineva de la *Belvedere*. Era însă ducesa *Radali*. Fiindcă avea bărbatul nebun și nu mergea nicăieri în vizită, sosirea ei grabnică o înduioșă mai mult ca orice pe verișoară, care îi spunea mătușă, cu toate că între ele nu era nici un fel de rudenie ; înapoierea *donnei Vincenza* de la *San Placido* stîrni însă cea mai adîncă emoție. Camerista nu găsea cuvinte ca să exprime durerea călugăriței și-și împreuna mîinile de milă :

— Fata mea ! Biata fată !... Ca o nebună, se poartă ca o nebună !... Și strigă : „Surioarele mele ! Surioarele mele !...”

Lucrezia plîngea și ea, acum ; printre hohote de plîns, *Chiara* spuse :

— Mă duc la minăstire...

— Excelența-voastră o să facă un lucru sfânt.: Plîngea și maica stareță : „Biata principesă !... Vrednică slugă a Domnului !“

Verișoara se offeri să o însoțească, dar apoi, văzînd că principesa nu mai știa unde-i era capul, îi spuse Chiarei :

— Rămîn mai bine s-o ajut pe Margherita; Chiara se ridică, în timp ce toți o rugau : „Sărut-o pentru mine !... și pentru mine... Spune-i că mîine mă duc la ea...“

Iar don Giacinto striga :

— Marchize, marchize, întovărășiți-vă nevasta !

În toiul frămîntărilor, tocmai cînd marchiza pleca împreună cu marchizul, se ivi, în cele din urmă, și don Blasco, cu fața lui mare strălucind de nădușeală, și cu tricornul pe cap. Intră fără să salute pe nimeni, zicînd cu glas tare :

— Nu spusesem eu, ai ?... Trebuia să se termine așa...

Nu îi răspunseră. Starețul, chiar, își plecă ochii în pămînt, căutînd parcă ceva ; la rîndul său, *donna* Ferdinanda părea să nici nu-și fi dat seama de sosirea fratelui. Călugărul începu să se plimbe de la un capăt la celălalt al sălii, ștergîndu-și nădușeala de pe gît și continuînd să vorbească singur :

— Ce încăpățînată !... Ce încăpățînată !... Pînă-n ultima clipă !... Să se ducă să crape în mîinile intrigantului ăluia !... Eu, unul, o proorocisem, ai ?... Unde e ?... Nu a venit ?... Aici în casă el e stăpîn !

Fiindcă nimeni nu sufla o vorbă, verișoara socoti nimerit să spună :

— Unchiule, în momentul acesta...

— Ce-nseamnă în momentul acesta ?... răspunse călugărul, jignit. A murit, să-i fie țărîna ușoară !... Dar ce trebuie spus ? Că a făcut cine știe ce ispravă ?... Iar Giacomo ?... A plecat ? S-a dus sin-

gur ?... De ce nu se mai duce nimeni altcineva ?...
Le-a interzis celorlalți să meargă ?...

— Nu, excelență, răspunse principesa, cu sfiiciune. A plecat de cum a aflat vestea.

— Am vrut eu să-l însoțesc... spuse Lucrezia, dar benedictinul izbucni :

— Tu ? Și ce puteai tu să faci ? Mereu încurcați lucrurile, voi femeile ! Vi se pare că numai voi știți să îndreptați lumea ?... Unde e Ferdinando ?... N-a venit încă ?

Soseau în clipa aceea cavalerul *don Eugenio* și *don Cono Canalà*, un alt linge-blide. *Don Cono* intră în vârful picioarelor, temîndu-se, parcă, să nu strivească ceva, și, oprindu-se în fața principesei, spuse tare, dînd din mîini :

— Uriașă nenorocire !... Catastrofă de nemăsurat !... Vorba îți moare pe buze... În vremea asta, cavalerul citea biletul domnului Marco.

Între timp, învîrtindu-se ca un titirez, *don Blasco* se oprea cite puțin în fața ușilor, privea pînă la capătul șirului de odăi, părea să adulmece aerul și bolborosea : „Ce zor !... Cîtă dragoste !...” și alte vorbe de neînțeleș.

În grupul rudelor, fiecare își dădea acum cu părerea : starețul, alături de ducesa și de mătușa Ferdinanda, vorbea cu glas abia șoptit despre „durerioasa încăpăținare” a mamei ; deodată însă, aproape temîndu-se ca nu cumva să săvîrșească vreo faptă rea discutînd, chiar respectuos, despre voința maică-si, tăcu și-și lăsă capul în jos ; verișoara era neliniștită din pricina lipsei de știri de la Belvedere.

— Giacomo ar fi putut trimite pe cineva !...

Don Eugenio se arăta dispus să se repeadă pînă acolo, sus, dacă i se puneau caii la o trăsură ; atunci

însă, încurcată, stinjenită, neștiind ce să facă, principesa îi șopti verișoarei :

— Nu știu... poate că lui Giacomo nu i-ar face plăcere...

Atunci, *donna Graziella* spuse :

— Să mai așteptăm puțin ; poate că se va înapoia chiar verișorul.

Starețul și ducesa întrebară mirați :

— Dar *Ferdinando* ? Nu mai vine ?

Lingăii alergară să-l întrebe pe *Baldassare* ; majordomul răspunse :

— N-am trimis pe nimeni după cavaler, căci domnul principe mi-a spus că va trece dinsul să-l cheme.

— S-o fi dus tot la *Belvedere*... Altfel, la ora asta ar fi el aici.

Ca să vii de la *Pietra dell'Ovo* îți trebuia, oricum, vreme ; tocmai de aceea, mai întâi se înapoie, de la mînăstire, marchiza, căreia surioara călugăriță îi încredințase o iconiță a Maicii Domnului, să i-o pună moartei alături.

— Mișcător gest de pietate filială ! îi șopti *don Cono* lui *don Eugenio*.

Nimeni altul nu mai vorbea în aceste clipe zguduitoare ; numai verișoara, ștergîndu-și ochii roșii, îi spuse principesei la ureche :

— Aș vrea să profit de momentul acesta, spre a-l îndupleca pe unchiul *Blasco* să se împace cu mătușa *Ferdinanda* și cu *Lodovico*. Ce zici de asta, *Margherita* ?

— Cum crezi... dacă tu crezi... fă-o tu...

Verișoara porni în căutarea călugărului. Nu era de găsit, de parcă intrase-n pămînt. *Baldassare*, însărcinat să-i dea de urmă, îl descoperi în fundul casei, în fața ușii încuiate care dădea în odăile ră-

posatei. Auzind zgomot de pași, călugărul se întoarse repede :

— Cine-i acolo ?

— Sfinția-voastră este așteptată în Sala Galbenă.

Benedictinul se înapoie, suflînd, iar cînd verișoara, venindu-i în întîmpinare, îi spuse cu un aer misterios :

— Excelență, veniți să vă îmbrățișați sora... Lovovico o să vă sărute mîna... el îi întoarse spatele, exclamînd cu glas tare, de se auzi pînă jos în curte :

— Să nu ne ținem de caraghioslicuri.

Donna Graziella strînse din umeri, cu un gest de resemnare îndurerată.

Iar călugărul, zărindu-l pe marchiz, care se înapoiasese împreună cu soția, de la mînaștire, se duse să-l prindă de braț și îl tirî în Galeria Portretelor :

— Ce treabă ai aici ?... De ce nu pleci ? Celălalt a șters-o...

— Cu ce scop, excelență ?

— Adică o să rămii toată viața un nerod ?... Celălalt a șters-o ! La ora asta ascunde totul !...

— Excelență !... protestă nepotul, scandalizat.

Don Blasco îl privi în albul ochilor, de parc-ar fi vrut să-l înghită de viu. Cum însă *Baldassare* tocmai trecea, alergînd zorit, se răsuci pe călcîie și strigă :

— Nu, ai ? Ia mai duceți-vă dracului cu toții !

Terminînd de dat porunci servitorilor, *Baldassare* avea acum de îndeplinit o altă treabă însemnată, căci începeau să sosească mesaje din partea rudelor mai îndepărtate, a prietenilor, a cunoștințelor, care trimiteau pe cîte cineva să prezinte condoleanțe și să afle vești despre cei în viață. Major-domul primea în anticamera administrației persoa-

nele mai de seamă, lăsându-i pe servitori în grija portarului ; mulți dintre aceștia aduceau însă darurile funebre : tăvi pline cu dulciuri, calupuri de marmeladă ori de ciocolată, fructe zaharisite, pandișpan, sticle cu vin tămîios sau cu lichior, și atunci Baldassare se împărțea în patru ca să pună bine toate lucrurile acelea, să le anunțe stăpînilor darurile, să le mulțumească celor care le dăruiseră și să-i primească pe cei care mai veneau între timp. Verișoara Graziella, cu cheile cămărilor la cingătoare, făcea pe stăpîna casei, ca s-o cruțe pe principesă ; cavalerul *don Eugenio* dădea și el o mînă de ajutor și — cu toate că domnii linge-blide, care munceau ca servitorii, protestau, spunînd : „Da-ți-ne voie să ne ocupăm noi cu asta“ — golea el tăvile care trebuiau înapoiate, ducea darurile în sala de mese și, din cînd în cînd, își îndesa în buzunare o mînă de dulciuri.

În locul ducesei Radali, care plecase, fiindcă nu-și putea lăsa bărbatul singur prea multă vreme, sosiseră alți zece musafiri : baronul Vita, principele de Roccasciano, familia Giliforte, familia Grazzeri, *don Carlo Carvano*, bărbatul verișoarei. Pe măsură ce ziua înainta, scrisorile și biletele de condoleanțe plouau din toate părțile : intendentul trimisese și el o scrisoare prin care își exprima durerea pentru doliul unei familii credincioase regelui și cauzei celei drepte ; monseniorul episcop se asocia la durerea scumpilor săi fii ; de la Orfelinatul Uzeda, de la Azilul de bătrîni sau de la celelalte instituții de binefacere pe care familia Francalanza le întemeiasă ori le subvenționa, soseau rectorii, capelanii și o mulțime de alte fețe bisericești ori chiar sărmanii, adăpostiți în ele ; aceștia nu erau însă lăsați să urce sus și-și exprimau părerea de rău sau față de portar, sau față de ajutorul de vizitiu.

Comandantul garnizoanei, preşedintele Înaltei Curţi, toate autorităţile, tot oraşul prezenta condoleanţe familiei. Grupuri de cerşetori aşteptau cu nădejdea că vor fi împărţite pomeni ; mulţi înşi îl căutau insistent pe domnul Marco : aflînd că nu coborîse încă de la Belvedere, cite unii plecau ca să se înapoieze mai tîrziu ; alţii începeau să se plimbe în sus şi-n jos prin faţa casei, pîndindu-l răbdători.

Cele două curţi interioare păreau un adevărat bilci, din pricina numeroaselor trăsurî aliniate la umbră : caii, cu capetele în traiste ronţaiu, rîciînd din cînd în cînd pavajul cu copita. Unul cite unul, fiindcă se întuneca, veneau servitorii rudelor, aşteptîndu-şi stăpînii, iar conversaţia slugilor, mai mult decît însufleţită, se învîrtea în jurul evenimentului şi al urmărilor lui. Femeile, văzînd toată zăpăceala aceea de nedescris, acel du-te-vino al oamenilor, acea succesiune de mesaje şi de scrisori, o compătineau cu căldură pe principesa noră : „Biata doamnă ! La ora asta trebuie să stea ca pe spini !... Ea suferea, într-adevăr, de un fel de boală de nervi, din pricina căreia nu suporta să stea înghesuită printre oameni, ori să pună mîna pe lucruri cu care umblaseră alţii : din fericire verişoara se afla acolo, ca s-o ajute. Iar unii făceau reflecţii filozofice : „Dacă mama principelui nu murea astăzi, ci cu şase ani mai înainte, acum, verişoara, în loc s-o ajute pe stăpîna casei, era ea stăpînă aici“. Căsătoria aceea nu fusese îngăduită de bătrîna principesă, iar stăpînul îi dăduse ascultare mamei, căsătorindu-se cu *donna* Margherita Grazzeri : totuşi, trebuia recunoscut că verişoara se purtase cum nu se putea mai bine : măritată cu cavalerul Carvano, continuase să-i poarte o mare dragoste mătuşii care n-o voise de noră şi o tratase ca o adevărată

soră pe nevasta fostului ei iubit. „Iar principele ? Lăsa el parcă să se vadă că-și amintea s-o fi iubit cît de cît ?...” De aceea, numeroși erau cei care lăudau fapta răposatei : procedase bine împotrivindu-se la căsătoria aceea, căci cei doi foști îndrăgostiți își găsiseră liniștea. Grozavă femeie principesa ! E destul să spui că a refăcut bunăstarea familiei, ajunsă în pragul falimentului. Și toată lumea întreba : „Cui o să-i lase averea ?...” Dar cum să știi ceva, dacă nu se destăinuise nimănui, nicio dată, nici măcar copiilor ?... „Măcar de-ar fi fost aici tînărul conte Raimondo !...”

Atunci, fără prea multe menajamente, partizanii principelui răspundeau : „Averea ar trebui să-i rămînă stăpînului, dacă nebuna aia n-o fi făcut iarăși vreuna din trăsnaile ei !...” De fapt, nu putuse să-l sufere pe întiul-născut, preferîndu-l pe contele Raimondo; iar contele, deși fusese chemat și răsc chemat de către mama care simțea că i se apropie sfîrșitul, nu se mișcase din Florența.

La sosirea lui *fra'*¹ Carmelo, trimis de abatele de la San Nicola să capete știri de la *don* Lodovico și de la *don* Blasco, conversația luă o altă întorsătură. *Fra'* Carmelo cunoștea drumul spre palat din numeroasele dăți cînd îl întovărășise aici pe *don* Lodovico, pe cînd era novice, iar toată servitorimea îl cunoștea și-l iubea, de bun ce era, cu fața aia mare a lui, care părea să pocnească, grasă pînă la ceafă.

— Biata principesă !... Ce mare nenorocire !

O lăuda pe răposata și amintea de timpul noviciatului părintelui Lodovico, cînd însoțind băiatul acasă, în învoire, îi aducea în dar fructe, pe care buna doamnă binevoia să le primească.

¹ Frate, călugăr.

— Săritoare cu toată lumea !... Drăgăstoasă față de toți !... Sărmanul părinte Lodovico !... Trebuie să fi plîns ! Femeile săriră cu gura :

— Poți să-ți închipui ! Un sfînt ca el !...

Iar fra' Carmelo :

— Un adevărat sfînt ! Nu există călugăr care să-i poată sta alături. Nu degeaba l-au făcut stareț la treizeci de ani !

— Unchiul său, *don* Blasco, nu-i seamănă ?... întrebă pe neașteptate vizitiul-șef, făcînd un semn cu ochiul.

— E altceva. Parcă toți oamenii pot să fie făcuți la fel ?... Dar om de ispravă și el !... Nobil și el !...

Și tocmai cînd discuția ajunsese în acest punct, un zgomot îndepărtat de trăsură cu clopoței îi făcu pe toți să tacă. Giuseppe, uitîndu-se pe fereastră, deschise larg poarta : și, în vreme ce toată lumea se descoperea, iar în logia primului etaj își făcea apariția *don* Blasco, trăsura plectată dimineată intră în goana mare și din ea coborîră principele și domnul Marco, ținînd în mînă o valiză.

Înapoierea capului familiei pricinui în Sala Galbenă o nouă emoție ; suspine, hohote de plîns, strîngerii de mînă tăcute. Principele era tot palid și vorbea cu greutate, cu gesturi largi, de mîhnire :

— Prea tîrziu !... Nu s-a mai putut face nimic !... Pînă ieri seară se simțea foarte bine, a mîncat chiar, cu poftă, două ouă și a băut o ceașcă cu lapte... Astăzi, în zori, pe neașteptate, a strigat după ajutor și... și tăcu, nemaiputînd parcă să continue.

Domnul Marco, lăsînd jos valiza, confirmă :

— Era cu neputință să prevedem această catastrofă... În primul moment am crezut c-o fi vorba numai de o sincopă... dar, din păcate, tristul adevăr...

Chiara și verișoara plîngeau ; starețul regreta mai ales faptul că nici un preot n-o asistase în ultimele clipe ; domnul Marco dădu însă asigurări că răposata se spovedise cu două zile mai înainte și că vicarul Ragusa sosise la vreme, ca să-i ierte păcatele ; în acest timp, principele, la rîndu-i, făcea cunoscut :

— Am improvisat o capelă funerară... toate florile de la vilă... au trimis de peste tot...

— Iar Ferdinando ? întrebă Chiara.

— Nu a venit ?... Ah ! Se lovi deodată peste frunte. Trebuia să trec eu să-l înștiințez ! Am uitat !... Baldassare !... Baldassare !...

Dar, tocmai cînd se mai liniștise, *don* Blasco, care nu-și mai luase ochii de pe valiză, ca și cînd înăuntrul ei s-ar fi aflat lucruri de contrabandă, îl trase de mîneacă și-l întrebă :

— Iar testamentul ?

Cu vocea schimbată, fără mîhnire, ci prevenitor și plin de griji, principele răspunse :

— Domnul Marco, aici de față, mi-a comunicat că ultimele dorințe ale mamei noastre se află depuse la notarul Rubino. Vom aștepta, dacă socoți de cuviință, sosirea lui Raimondo și a unchiului duce... Între timp, am sigilat tot ceea ce s-a găsit, pentru a da socoteală strictă, la vremea potrivită, celor care au dreptul... Domnul Marco se află, totuși, în posesia unui document care privește înmormîntarea... Socot că acestuia trebuie să i se dea citire imediat...

Iar domnul Marco, scoțînd o foaie din buzunar, citi, în mijlocul unei tăceri adînci :

„Astăzi, 19 mai 1855, aflîndu-mă sănătoasă la minte și la trup, eu, subsemnata, *Teresa Uzeda*, principesă de *Francalanza*, îmi încredințez sufletul lui Dumnezeu și hotărăsc toate cîte urmează.

În ziua cînd o să-i placă Domnului să mă cheme la el, dispun ca trupul meu să le fie încredințat preasfinților părinți capucini, pentru a fi îmbălsămat de ei și păstrat în criptele chinoviei lor. Doresc ca slujba îngropăciunii să fie făcută cu pompa cuvenită familiei, în biserica sus-zișilor părinți, ca semn al respectului meu față de Fericita Ximena, ale cărei moaște sîntenerate în biserica lor. În timpul slujbei de înmormîntare și după ce trupul meu va fi îmbălsămat, voiesc, hotărăsc și poruncesc să fiu înveșmîntată în rasa călugărițelor de la San Placido, ca la cingătoare să-mi fie pus șiragul de mătănii pentru rugăciunile Preasfintei Fecioare, dăruit mie de iubita mea fiică, sora Maria Crocifissa, în ziua călugăririi sale, și ca pe piept să-mi fie așezat crucifixul de fildeș, rămas amintire de la iubitul meu soț, principele Consalvo de Francelanza. În semn de adîncă pocăință și umilință poruncesc de asemeni ca sub cap, spre a se sprijini pe ea, să-mi fie pusă doar o cărămidă goală : așa vreau, și nu altfel. Pentru necropola capucinilor doresc să fie construit un sarcofag din cristale, înăuntrul căruia va fi așezat trupul meu, în chipul mai sus arătat ; sarcofagul va avea o încuietore cu trei chei din care una va rămîne fiului meu Raimondo, conte de Lumera, a doua — în semn de deosebită recunoștință pentru serviciile pe care mi le-a făcut — domnului Marco Roscitano, procuristul și administratorul meu general, iar a treia, cucernicului părinte stareț al acestei chinovii a capucinilor. În caz că sus-numitul domn Roscitano va trebui totuși să părăsească administrația familiei mele, hotărăsc ca a doua cheie să treacă la celălalt fiu al meu, Lodovico, stareț al mînăstirii San Nicola dell' Arena. Aceasta este dorința mea și nu alta.

T e r e s a U z e d a

Domnul Marco, care se înclinase respectuos cînd fusese vorba de persoana sa, lăsă foaia în jos ; principele, rotindu-și privirile peste cei de față, rosti :

- Dorințele mamei noastre sînt legi pentru noi.
- Se va face așa cum a dat poruncă.
- În toate și pentru toate... întări starețul, plecîndu-și capul.

Don Blasco, care sufla ca niște foale, nu așteptă nici măcar ca adunarea să se risipească. Prinzîndu-l pe marchiz de un nasture al redîngotei, exclamă :

- Numai caraghioslicuri !... Pînă la sfîrșit ?... Ca să facem lumea să rîdă ?

Îndată ce domnul Marco se urcă la primul etaj, în odăile administrației, alăturate de micul său apartament, pentru a le da subalternilor poruncile cuvenite, persoanele care veniseră să-l caute se și înfățișară la el. Lumînărarul de la San Francesco venea să-i ofere lumînări de ceară de prima calitate, lucrate ca la Veneția, cu șase tari¹ ; maestrul Mascione aducea o scrisoare a avocatului Spedalotti, care îl ruga pe domnul Marco să intervină pentru ca la înmormîntare să fie executat recviemul tînărului compozitor ; Brusa, pictorul, solicita antrepriza lucrărilor de decorație pentru funeraliile solemne ale principesei...

- De unde știți că vor avea loc funeralii solemne ?

- Pentru o doamnă ca principesa ?

- Treceți mîine din nou...

Iar Baldassare striga :

- Domn' Marco !... Domn' Marco... Principele !...

¹ Monedă măruntă, cu circulație în Regatul celor Două Sicilii, valorînd 0,85 lire sau 2 carlini (vezi n. 1, p. 118).

Dar noi solicitanți soseau între timp. Nimeni n-o spusese încă, dar se știa că principesa de Francalanza nu se putea duce pe lumea cealaltă fără o mare ceremonie, fără o mare risipă de bani și fiecare trăgea nădejde să câștige dintr-asta. Raciti, primul violonist al Teatrului Comunal, voia să ofere recviemul fiului său ; aflînd că Mascione căpătase o scrisoare din partea lui Spedalotti, alergase să solicite recomandarea mai prețioasă a baronului Vita ; Santo Ferro, care avea în grijă întreținerea grădinii publice, nădăjduia să i se încredințeze catafalcul, și fiindcă Baldassare, din curte, striga din nou :

— Domn' Marco ! Domn' Marco !... Principele... domnul Marco se debarasă cu asprime de solicitanți :

— Ia mai duceți-vă dracului !... Am altceva de făcut acum !

Sîmbătă dimineața, în biserica fraților capucini era un adevărat furnicar, căci nici măcar în Joia Sfîntă nu alerga atîta lume să vadă Sfîntul Mormînt. Toată noaptea răzbătuseră din biserică zgomote de ciocane, de securi și de fierăstraie, iar ferestrele fuseseră astupate încă din ajun. De vreme, în fața mulțimii curioase, care se înghesuia pe terasă și pe scări, fusese bătut în cuie pe ușa cea mare prapurul de catifea neagră cu ciucuri de argint, pe care se putea citi, scris cu litere de aur :

FUNERALII

PENTRU SUFLETUL

DONNEI TERESA UZEDA și RISA

PRINCIPESA DE FRANCALANZA

Către orele șaisprezece, *don* Cono Canalà, cu nasul în vînt, lîngă ușa, îi explica principelui de

Roccasciano, printre loviturile de coate ale celor care intrau neîntrerupt :

— Vedeți : la exterior nu am socotit potrivit... să mă lungesc prea mult... cît mai simplu : *funeralii... pentru sufletul...* Socot că în concizia dumneavoastră... poate că...

Dar izbiturile, călcările pe picioare, exclamațiile curioșilor nu-i îngăduiau să-și depene discursul ; lumea răbufnea în șuvoaie din toate părțile, se împingea în biserică, îi strivea pe cerșetorii veniți să se așeze alături de uși și de grilaje, ca să adune gologani.

— Numai singur numele... pentru că ideile, poate că...

În cele din urmă, *don Cono* se hotărî să intre și el ; dar despărțit de însoțitorul său, fu înghițit, ca un bob de cafea în rișniță, de vârtejul omenesc care pătrundea în biserică prin trecerea aceea mult prea strîmtă.

Biserica era cufundată în întuneric, din pricina perdelelor de la ferestre și a vălurilor negre care îmbrăcau pereții, atîrnau de arcadele capelelor și se desfășurau de-a lungul cornișei. Pe o platformă, înălțată cu șase sau șapte trepte deasupra pardoselei, se afla catafalcul : un trunchi de piramidă ale cărui patru fețe tapisate cu iederă și mirt purtau în mijloc, desenate cu flori proaspete, patru mari blazoane ale casei de Francalanza. În vârful piramidei, doi îngeri de argint ingenuncheați într-un singur picior așteptau să susțină racla. La fiecare din colțurile de jos ale catafalcului, pe trepiede de argint, erau înfipse patru torțe groase cît niște drugi, avînd prinsă în bernă cîte o stemă de carton ; șase valeți cu livrele din veacul al XVIII-lea, roșii, negre și aurite, țepeni ca niște

statui, cu fețele proaspăt rase, țineau fiecare cite unul din vechile drapele de alianță ; după valeți, douăsprezece bocitoare, înveșmântate în mantii negre, cu părul despletit, stăteau împrejurul catafalcului, cu batistele în mină, pentru a-și șterge lacrimile. Trebuia însă să dai din coate, să calci peste picioarele vecinilor, să lași să ți se zdrobească coastele, să fii călcat pe bătăături și să trudești din greu, mai înainte de a ajunge la decorul acela de mare pompă, în jurul căruia, în așteptarea cortegiului, o mulțime de muncitori, de servitori și de femeiuști stăteau să admire, în extaz, imitația de marmură a platformei, urnele de carton așezate pe trepte, lacrimile de hîrtie argintată, picurînd din vălurile negre : „O frumusețe !... Un lucru nemai-văzut !... De-asta sînt nobili !... Las' pe ei !... Și douăsprezece bocitoare !... Nici măcar la înmormîntarea papii !... Iar cadavrul a și fost pus în hîrdău, pentru îmbălsămare.“ Iar Vito Rosa, bărbierul principelui, explica :

— De îndată ce a fost adus jos de la Belvedere, a fost dus la palat și purtat prin toate apartamentele, după obicei. Năsălia era dusă pe umeri, fără stîngii... cu tot neamul după ea, cu servitorii care țineau făclii aprinse, ca la procesiune !...

Cumetrele exclamau :

— Și cu o cărămidă sub cap !... Poate fiindcă-i lipseau pernele de catifea ?

— Da de unde, în semn de mare pocăință, ca și rasa sfintului Placido : nu înțelegeți ?

Lumea împingea însă din spate, iar discuțiile se întrerupeau, întîii sosiți erau siliți să lase locul liber și treceau sub balconul orchestrei, încă gol — înălțat în spatele orgii, cu patru rînduri de bănci și cu gîtufrile contrabasurilor care ieșeau

mult în afară — sau se învîrteau prin partea opusă, pe lângă capela fericitei Uzeda, strălucind toată de candelile votive, și, o dată ieșiți din înghesuială, se opreau să privească altarul sculptat unde, printr-un geam, se vedea vechea raclă, acoperită cu piele, în care stătea închis trupul sfintei femei; încercau apoi să se întoarcă spre mijlocul bisericii, ca să citească inscripțiile agățate de celelalte altare, dar mulțimea era acum compactă ca un zid. Don Cono Canală, după ce privise puțin decorația, încercase de trei sau patru ori, singur, să se apropie de vreunul dintre epitafe, dar nu izbutise să se strecoare atît de în față încît să le poată citi, și, cu capul dat pe spate, cu pălăria cocoloșită de repetatele izbituri, călcat pe picioare, cu cămașa leoarcă de nădușeală, se clătina ca o corabie pe timp de furtună. Purtîndu-se manierat, spunînd : „Vă implor !... Vă rog !... Mă iertați !...” ajunse, în cele din urmă, aproape de prima tăbliță, pe care se putea citi :

SUB VEȘMINTE FEMEIEȘTI
O INIMĂ VITEAZĂ, CUCERNICĂ,
SUFLET ALES ȘI GENEROS
MINTE ISTEATĂ ȘI RODNICĂ
INTEGRALMENTE VREDNICĂ
DE MĂRINIMOASA STIRPE
CARE A ADOPTAT-O.

Integralmente ?... spuse baronul Carcaretta, care se afla alături de don Cono. Ce poate să însemne ?

— Înseamnă în întregime sau, ca să spunem așa, întru totul... Integralmente vrednică de stirpea... Cum vă place această idee ?...

— Ei, e bine ; nu înțeleg însă de ce unii se distrează pescuind cuvinte greu de înțeles !

— Să vedeți... îl lămuri atunci *don Cono*, insinuant : stilul epigrafic este, în cel mai înalt grad, nobil și solemn... Eu nu puteam să folosesc...

— Ah, dumneavoastră ați scris-o ?

— Da... dar nu singur, ci împreună cu cavalerul *don Eugenio*... Eu m-am îngrijit mai ales de formă... Aș ține mult să le vedeți și pe celelalte : mă tem să nu se fi strecurat vreo eroare, la copiat...

Biserica era însă atât de ticsită, încît de-abia puteau face doi pași într-un sfert de oră ; iar, de jur împrejur, lumea care nu izbutea să meargă nici înainte, nici înapoi, și nici să vadă altceva decît vârful piramidei, își amăgea nerăbdarea așteptării spunînd vrute și nevrute în legătură cu viața, cu moartea și isprăvile principesei : „Acum au să poată să răsufle și copiii ei ! I-a ținut cu o mîină de fier... Copiii ei : care ?... L-a silit pe *don Lodovico*, al doilea-născut, să se călugărească, deși i se cuvenea titlul de duce ; întîia-născută a fost închisă în mînăstire !... Dacă o mai ducea încă, o vîra și pe cealaltă tot acolo !... A măritat-o pe Chiara numai fiindcă asta nu voia să se mărite !... Totul din dragoste pentru unul singur, pentru contele *Raimondo*... Dar tatăl ?... Tatăl, în vremea lui, n-avea nici o autoritate : principesa îi ținea sub papuc și pe el și pe socru !...”

Toți recunoșteau însă că dacă nu era ea, la ora aceea familia s-ar fi aflat în sapă de lemn. Ignorantă, da ; dar isteată, socotită !

— E adevărat că nu știa nici să scrie, nici să citească ?

— Știa să citească numai în cartea de rugăciuni și în cea de socoteli !

Între timp, *don Cono* se apropia, cu pași de furnică, de cea de-a doua inscripție :

LIPSITA
DE CREDINCIOSUL TĂU SOT
PE DRUMUL SPRE MOARTE
COPILOR TAI
LE-AI ȚINUT LOCUL
TATĂLUI LOR

Încă dinainte de a zări literele, *don Cono*, care-l știa pe dinafară, îi recită baronului epigraful, oprindu-se puțin după fiecare cuvânt, ceva mai îndelung la fiecare cap de rînd, gesticulînd cu mîna ca și cum ar fi stropit cu agheasmă, spre a sublinia pasajele mai importante :

— Nu-mi dau seama dacă aprobați această idee : *lipsită... le-ai ținut locul...*

Noi valuri de oameni îl despărțiră însă pentru a doua oară de însoțitorul său. De pe terasă și de pe scări venea acum un freamăt amplu, căci dangătele de clopot ale înmormîntării vesteau, în sfîrșit, plecarea cortegiului de la palat.

În jurul palatului Francalanza era tot același bîlci, din pricina numeroaselor trăsuri care așteptau și a mulțimii care fremăta de nerăbdare. Prin poarta întredeschisă se vedea o altă mulțime strînsă în cele două curți interioare, un roi de slujitori în livrele negre, care se duceau și veneau, majordomul care, cu capul descoperit, nu mai prididea să dea ordine, trăsura de gală, cu patru cai, ce urma să slujească drept car funebru. Cînd, în cele din urmă, cele două porți grele se răsuciră în ȕiȕini, toate capetele se întoarseră, toate persoanele se săltară pe virful picioarelor. Înaintea tuturor venea șirul călugărilor capucini, cu crucea ; apoi, trăsura funebă, înăuntrul căreia se vedea racla de catifea roșie,

flancată de-o parte și de alta de întreaga servitorime, cu torțe în mână ; urmau bătrînii sârmani, de la Azilul Uzeda, toți cu capetele descoperite ; apoi fetele de la Orfelinat, cu văluri albastre, atîrnînd pînă la pămînt ; apoi, toate trăsurile de familie urmau alte două trăsuri cu patru cai, cinci trăsuri cu doi cai, iar apoi un alt grup de oameni : vreo cincizeci de bărbați, cei mai mulți bărboși, cu vesteoane de catifea neagră, purtînd și ei lumînări în mînă.

„Cine sint ?... De unde au apărut ?“

Erau muncitorii de la minele de sulf din Oleastro, chemați anume de la Caltanissetta spre a o întovărăși pe stăpînă : acest ultim accesoriu sfîrșea prin a-i ului pe toți cîți erau de față ; un asemenea lucru nu se mai văzuse încă !... Dar echipajele, care înaintau din toate părțile ca să se înșire, unul după altul, risipeau gloata : trăsuri cu patru cai, care veneau să ocupe primele locuri, trăsuri cu doi cai, care dădeau înapoi, tropăind, în pocnetele des repetate ale bicelor ; iar curioșii, cu riscul de a fi striviți sub picioarele cailor, stăteau să recunoască trăsurile după blazoanele de pe uși și chiar după vizitii :

— Ducele Radali... principele de Roccasciano... baronul Grazzeri... familia Cûrcuma... Familia Costante... nu lipsește nici unul !...

Pe neașteptate, toată lumea întoarse capul către un îndepărtat zgomot de voci :

— Ce e ?... Ce s-a întîmplat ?... Trăsura lui Trigona !... Vizitiul nu vrea să meargă în coadă, ceilalți nu-i cedează locul... Are dreptate !... Astea sînt abuzuri !

Într-adevăr, vizitiul marchizului Trigona, deși conducea o trăsură hodorogită, trasă de două mîrtoage, nu voia să se așeze în coadă, unde se

aflau trăsurile celor care nu erau nobili, mai frumoase decît a lui. Iar Baldassare, nădușit learcă de cît muncise ca să organizeze cortegiul și ca să facă să se respecte drepturile de prioritate, se îndrepta într-acolo, să-i facă dreptate vizitiului, deschizîndu-și cu greu drum prin mulțime, cîrpin-du-le cîte-o palmă ștrengarilor care i se încurcau printre picioare, și poruncind : „Faceți loc !... Faceți loc !...” în timp ce mai bine de jumătate din cortegiu o și pornise către biserică.

Dangătele clopotelor tuturor bisericilor din oraș chemau lumea de pretutîndeni la trecerea cortegiului de înmormîntare, dar mai cu seamă clopotul cel mare al catedralei era un adevărat îndemn pentru grupuri întregi de curioși. Bătea de înmormîntare numai pentru cei nobili și pentru doctori, iar dangătul lui grav și solemn costa tocmai bine patru uncii ¹, așa că lumea, auzind puternicul glas de bronz, spunea : „S-a mai dus vreo mărime !”

Cînd capul cortegiului se opri în fața bisericii capucinilor, un mare număr de trăsurile așteptau încă să pornească la drum, după cea a lui Trigona.

A fost cu neputință ca racla să fie dusă în biserică pe scări. Și nu fiindcă ar fi fost prea grea, căci era încă goală, dar înghesuiala, pe scări, era tot mai mare, nimeni nu putea să meargă nici înainte, nici înapoi și doar cu tunul s-ar fi putut face loc. A trebuit să se schimbe planul, să se deschidă un drum prin gloata care înțesa urcușul din-spre Santo Carcere și San Domenico, iar racla să fie dusă prin minăstire și sacristie : a trecut astfel aproape o oră pînă să fie așezată pe catafalc.

¹ *Oncia* — monedă de aur, cu circulație în Regatul celor Două Sicilii, valoarea cca. 12 lire.

Muzicanții luaseră loc mai de mult în balconul lor și-și scosese ră instrumentele, iar frații aprindeau, cu niște trestii lungi, lumînările de la altarul cel mare. Curioșii, îngrămădiți în biserică, vorbind mai departe despre moartă, nu discutau decît o singură chestiune și nu-și puneau decît o singură întrebare : „Cine va fi moștenitorul ?“ Nobili și plebei, bogați și săraci, toți voiau să știe ce-o să spună testamentul, ca și cînd moarta ar fi putut să lase cîte ceva tuturor concetățenilor săi. La palat, așteptau venirea contelui, de la Florența, și a ducelui, de la Palermo, spre a citi ultimele dorințe ale principesei ; cîte unii susțineau că totul avea să-i rămînă contelui ; dar, oricît l-ar fi urît răposata pe întîiul-născut, era totuși cu puțință să-l dezmoștenească ? „Nici pomeneală : totul îi va rămîne întîiului-născut ; e adevărat că nu putea să-l sufere, dar este capul familiei, moștenitorul principatului !...“

O nouă îmbulzeală întrerupse deodată orice discuție și înghesui mulțimea în fundul bisericii : intrau orfanele de la Sacro Cuore, cu hainele lor verzi și șalurile albe ; Baldassare, îmbrăcat tot în negru, le conducea către altarul cel mare, spunînd cu glas poruncitor :

— Loc, faceți loc, domnilor !...

Un copil, pe jumătate înăbușit în mulțime, începu să țipe ; un cerșetor, care izbutise să intre, se împiedică de o treaptă și căzu la pămînt.

BINEFĂCĂTOARE
CU CEI NEPUTINCIOȘI
OBOLUL MILOSTENIEI
SĂ-ȚI FIE ÎNAPOIAT
ÎNSUTIT

GRATIE RUGILOR IZBĂVITOARE

Don Cono îi recita încetișor cealaltă inscripție canonicului Sortini, pe care-l pescuise prin mulțime :

— Să împaci conținutul de idei cu frumusețea formei, iată dificultatea principală în stilul epigrafic... *Obolul... însutit...* nu știu dacă nu cumva greșesc...

Acum, altarul cel mare era tot numai o flacăară, din pricina numeroaselor lumînări ; mișcarea fraților și a paraclicerilor sporea ; în balconul lor, muzicanții își acordau instrumentele, un clarinet suspina, arcușurile scîrțiau, un contrabas bolborosea ; iar Baldassare, ajutat de valeții tuturor rubezeniilor, îmbrăcați și ei tot în negru, așeza două șiruri de scaune pentru bătrîni și pentru orfane : scaunele, aduse pe deasupra mulțimii, păreau să navigheze pe o mare de capete și fiindcă tot timpul intrau grăbiți alți oameni, înghesuiala era cumplită. Răsuflările, mirosul de lumînări stinse, căldura zilei făceau din bisericuța aceea un adevărat iad : cîteva femei apucaseră chiar să leșine, în două sau trei locuri erau certuri între cei care voiau să împingă înainte și cei care nu voiau să se dea înapoi ; nimeni însă nu voia să plece, iar prin colțuri, de-a lungul pereților, în fața altarelor, curioșii, cei fără nici o treabă, luau de la început povestea răposatei și a familiei, ori le comentau năstrușniciile : „Sarcofagul cu trei chei !... O să-î fie cu atît mai greu să se întoarcă pe lumea asta !... Și rasa, și mătăniile !... Atîta pocăință, cu o înmormîntare de rîgină !” Cu o voce și mai înceată, gurile rele adăugau : „După o viață de petreceri !...”

Alături de agheasmatar, în mijlocul unui grup de nobili sărăciți, pizmași și fără o lețcaie, *don Casimiro Scaglisi* spunea :

— Iar principele ? Nu știți ce-a făcut principele ? Cînd a aflat de moartea maică-si, a alergat la Belvedere fără să mai tragă ușa după el, ca să aibă vreme să sosească singur la vilă, și fără să-l înștiințeze pe Ferdinando, la Pietra dell'Ovo...

Cîtiva protestară ; don Casimiro întări :

— Dacă v-o spun eu !... Ca să aibă vreme să aranjeze lucrurile în interesul său, să facă să dispară hîrțiile și banii !

Cei din jur clătinau din cap : don Casimiro vorbea astfel din invidie, căci pînă mai acum trei zile fusese linge-blide al familiei Francalanza, dar principele, după plecarea principesei la țară, nu-l mai primise, socotindu-l piază-rea.

— De altfel, iertați-mă — îi atrăgea cîte cineva atenția — ce nevoie avea principele să-l îndepărteze pe Ferdinando ?

— Da, da, duce o viață de Robinson Crusoe la Pietra dell'Ovo, nu-și vede de treburi, iar în familie i se spune „Nerodul“, poreclă pe care i-a dat-o maică-sa. Dar ce importanță are ? Nerod, ori ba, principele nu voia să se împiedice de nici unul dintre ai săi !... V-o spun, fiindcă o știu dintr-un loc sigur !

Un altul atrase atenția :

— Nu-l birfiți pe Ferdinando ; cu toate maniile sale, nu face rău nimănui ; e cel mai bun din tot neamul.

— Atît de bun, încît parcă nici n-ar fi din același neam... răspunse don Casimiro.

— Pst, pst ! Sintem în biserică ! se răsti cineva la el.

— Trece don Cono.

Don Cono traversa acum biserica, voind să citească inscripția de pe agheasmatar ; cînd ajunse alături de grup, îl opriră :

— *Don Cono !... Don Cono !* Dumneavoastră care aveți vederea lungă : ce scrie acolo, sus ?
Iar *don Cono* silabisi :

IN ACEST TEMPLU
IN CARE SE AFLĂ TRUPUL
FERICITEI UZEDA
SPRIJINITE

FIE RUGILE
DE CĂTRE RUDA MIJLOCITOARE

— Foarte frumos ! Bravo !... Splendid acest *mijlocitoare*... exclamară toți în cor ; dar un „pst !“ prelungit trecu pe neașteptate din gură în gură ; maestrul Mascione, cuibărit în vârful balconului orchestrei, lovise de trei ori în pupitru, iar conversațiile se stinseră și toate capetele se-ntoarseră spre muzicanți. În mijlocul atenției generale, *don Casimiro* izbi deodată cu cotul în vecini, șoptind :

— Priviți ! Priviți !

Intra tocmai atunci, ocrotit de mulțime de către un servitor, bătrînul *don Alessandro Tagliavia* : în ciuda vîrstei, își ținea încă drept trupul înalt și domina mulțimea cu frumosul său cap alb, cu fața bătînd în roz, cu ochii limpezi ca smaraldul și cu mustățile îngălbenite de tutun. Neputînd să înainteze, privea de departe catafalcul, balconul orchestrei, tăblițele epitafelor ; între timp, în tăcerea făcută ca prin minune, orchestra intona preludiul : un geamăt prelung, sunete întrerupte în cadență, ca niște scurte suspine, se răspîndeau prin biserică, iar *bocitoarele* se porneau din nou pe plîns, în timp ce călugării, în fața altarului, începeau ingenuncherile. Multe capete se plecară, iar vuietului surd îi luă locul o adîncă reculegere.

— Priviți ! repetă *don Casimiro*, în grupul de lângă agheasmatar. A venit să-și ia ultimul bun-rămas !

Toți aveau ochii ațintiți spre bătrîn. Linge-blidele trimis la plimbare continuă, întrerupîndu-se atunci cînd tăcea și orchestra :

— Iar eu care mi-l amintesc cum plîngea ca un copil... ca un desperat... atunci cînd răposata l-a părăsit pentru *Felice Cûrcuma*... după ceea ce fusese între ei !... Acum, ea stă la putrezit în hîrdău... El o s-o mai ducă încă douăzeci de ani : are o sănătate de fier... Cu glas mai încet, în vreme ce tromboanele răsuna din cînd în cînd, iar glasurile cîntau *Requiem aeternam dona eis*¹, adăugă : Și-și are drăguța lui, într-o căsuță din Borgo... Toate serile și le petrece cu ea !...

Bătrînul mai încercă să se apropie de o inscripție, dar pentru că începuse slujba și nu mai mișca nimeni, se trase îndărăt. Ajungînd lângă ușa bisericii și lovindu-l aerul rece în frunte, își îndesă pălăria pe cap, deși nu ieșise încă afară.

— *Sic transit gloria mundi !*²

Risipindu-se însă primele efecte ale muzicii, conversațiile începeau iarăși să se înfiripe ici și colo, iar *Raciti*, primul violonist al Teatrului Comunal, bombănea în mijlocul unor necunoscuți :

— Frumoasă pompă, nimic de spus ; frumoasă slujbă !... Problema e însă să știi cine-o să plătească !

Se înfuriase, după ce domnul *Marco* preferase recviemul lui *Mascione* în locul celui al fiului său ; se consolă însă, bîrfînd familia ; nu-și avea egal în ce privește tărăgănarea la plată, iar *Titta*

¹ Dăruiește-i veșnică odihnă (lat.).

² Astfel trece gloria lumii ! (lat.).

Caruso, casierul teatrului, ştia câte ceva în privinţa aceasta, ca unul care, în fiecare an, era silit să urce de o sută de ori scările palatului înainte de a-şi vedea plătită chiria lojei : azi nu era principele, miine nu era principesa, altă dată lipsea domnul Marco, iar pe urmă erau plecaţi cu toţii la ţară...

— Parcă fiul meu Salvatore nu voia să le ofere compoziţia lui ? Mai bine s-o cînte gratis pentru sufletele din Purgatoriu ; barem astfel o.să-şi mîntuie cît de cît sufletul !

Şi-ntoarse spatele furios, ca să plece, în timp ce se cînta *Tuba mirum*¹ furat de la Palestrina !... Tot ca şi el veniseră la biserică toţi cei care alergaseră în primele clipe la palat, ca să-şi ofere serviciile ; dar cei rămaşi cu mîinile goale aduceau în discuţie poveştile în legătură cu avariţia şi meschinăria sufletească a acelei familii al cărei lux era numai aparent : principesa o dată nu-l citase în faţa judecătorului pe cizmar, ca să-i înapoieze preţul unei perechi de pantofi care nu ieşiseră pe placul ei ? Iar la bucătărie, bucătarul nu avea ordin să scurgă uleiul rămas în tigaie după prăjeală şi să i-l dea înapoi stăpînei ?

— Porcii aştia, cu cît sînt mai bogaţi, cu atît sînt mai calici !...

Un „tăcere !“ poruncitor întrerupse pălăvrăgelile : orchestra intona rugăciunea numită „*Ce voi spune eu, păcătosul ?*“, iar lumea, care era atentă la muzică, nu voia să fie tulburată. După o clipă, însă, conversaţiile se însăilă din nou. În unele grupuri de liberali, era lăudat patriotismul ducelui Gaspere, cu voce înceată totuşi şi privindu-se jur

¹ Trîmbiţa minunată (lat.).

împrejur, de teamă ca vreun spion oarecare să nu audă.

— Și cu carne, și cu brînză ! exclama *don Casimiro*, alături de agheasmatar. În casa asta, unul face pe revoluționarul, iar altul pe burbonicul ; așa sînt siguri c-o să le meargă bine, orice s-ar întîmpla ! Fata, *Lucrezia*, nu face pe liberala din dragoste pentru nătărăul ăla de *Benedetto Giulente* ?...

Baronul *Carcaretta*, unindu-se cu gurile rele, protestă :

— Nu i-o vor da niciodată pe o *Uzeda* unui *Giulente* !

La care însă, *don Casimiro* :

— Tocmai de aia spun și eu că *Giulente* este un nătărău...

— Tăcere, uite-i colo !

Tinărul intra într-adevăr în momentul acela, împreună cu unchiul său, vestitul liberal, linge-blide al ducelui.

— Și-adică, întrebă *don Casimiro*, revoluția aia cînd o s-o faceți ?

— N-o să vă spunem dumneavoastră, în nici un caz, răspunse *Benedetto*, zîbind.

Celălalt se întoarce atunci către unchi :

— Iar prietenul dumneavoastră, ducele ? Îi moare cumnata, l-așteaptă nepoții, iar el nu pleacă imediat ? Ce pune la cale ?

— Ce vă interesează pe dumneavoastră ?

— Pe mine ? Nici cît o ceapă degerată ! Eu nu fac pe linge-blidele nimănui !

— Trebuie să știți, răspunse *don Lorenzo*, că eu, unul, pe linge-blide i-am ținut întotdeauna la bucătărie.

— Tăcere !... sîntem în biserică.

Rugăciunea solemnă spunea tocmai : „*Păstrează-mi un loc în turmă*“. Don Casimiro nu voia să recunoască, însă, cu nici un preț, că mai ales ne-
cazul de a nu se mai bucura de intimitatea familiei
Uzeda îl înverșuna împotriva ei.

— Dobitoci ! exclamă el, cînd cei doi Giulente
se îndepărtară. O să-mi spună ei mai tirziu cum
au s-o sfîrșească, cu pungașii ăia !

Principele de Roccasciano, care se învîrtise prin
biserica, fu tirît de mulțime, fu împins în mijlocul
grupului ; toată ființa lui, atît de mică și de slabă
încît părea făcută cu economie, exprima o deose-
bită uimire :

— Ce înmormintare, domnilor ! Ce risipă ! S-au
cheltuit aici, pe puțin, o sută de uncii, numai pe
ceară ! Iar pompa ! Recviemul ! Pot să vă spun
că pentru răposatul taică-meu am cheltuit șaiszeci
și opt de uncii și treisprezece țari, și ce-am făcut ?
Nimic !... Aici, vă spun eu că s-au cheltuit o sută
de uncii numai pe luminări...

— Pst !... *Lux aeterna* ¹.

La fiecare parte a slujbei, mulțimea începea din
nou să se frămînte : unii încercau să iasă, dar cei
mai mulți își schimbau doar locul, se învîrteau în
jurul catafalcului, se duceau să citească inscripțiile.
Lui don Cono îi rămăsese să o verifice numai pe
cea din urmă ; don Casimiro îi trecu alături, urmat
de cîțiva din grup.

VAI CRUNTA MOARTE
PLÎNSUL
UNUI NEAM ILSTRU
ȘI-AL UNUI POPOR ÎNTREG
N-A FOST DE-AJUNS
CA SĂ-ȚI DEZARMEZE BRAȚUL

¹ Lumină veșnică (lat.).

— Minunat ! spuse *don* Casimiro. Neamul este strălucit : coboară de-a dreptul din coapsa lui Anchise. Poporul plînge : nu vedeți lacrimile ? și le arăta pe cele de argint, care împodobeau decorația funerară. Plîng și fetele de la orfelinat, gîndindu-se că, pînă la urmă, vor ajunge cameriste ale ilustrului principe...

— Mi se pare nepotrivit... obiectă *don* Cono.

— Și vă asigur eu că sînt cu toții deznădăjduiți de această moarte din pricină că cei din familia asta se iubesc prea mult între ei. Ptiu ! O zi nu pot să stea fără să se îmbrățișeze și să se sărute...

— Mi se pare nepotrivit...

— Fiți înțelepți, domnilor... sîntem în biserică !

Tocmai atunci, reluarea lui *Dies irae*¹ îi asurzea pe toți ; frații coborîseră spre catafalc, binecuvîntînd, muzica intona *Libera me*², reluînd frazele dintru început și ruga fierbinte a unui *Requiem*. „S-a terminat ! A dat Dumnezeu !“ Urmă apoi o frămîntare generală : cine rămăsese departe de catafalc și de inscripții se îndrepta într-acolo ; mulți, care nu se mai țineau pe picioare, de oboseală, se apropiau de uși ; acolo, însă, zăpăceala și îngheșuiala deveneau și mai mari, pentru că toată lumea care rămăsese afară, crezînd că la terminarea liturghiei va fi ușor să intre, se îngrămădea zgomoasă, izbindu-se de cei care voiau să iasă, doborîndu-i pe schilozii, pe orbii și pe invalizii care îndrăzneau din nou să întindă mîna la trecători.

„Binișor !... Picioarele !... Ce obiceiuri !“ și, dominînd acel zgomot de voci omenеști, venea dinspre piață un neîncetat tropăit de cai : trăsurile cor-

¹ Ziua mîniei (lat.)

² Izbăvește-mă (lat.)

tegiului funebru, care se înșirau una după alta, plecînd.

Ieșit pe terasă, principele de Roccasciano le numără :

— Șapte trăsuri cu patru cai, șaizeci și trei de trăsuri de casă, douăsprezece închiriate, spuse el, cînd trecu cea din urmă. Și făcu socoteala : Cu doisprezece *tari* una, dîndu-le deoparte pe cele de familie, fac treizeci și patru de uncii !...

Atunci valul privitorilor începu să se împrăștie. Săracii, rămași ghemuiți pe lingă ziduri, putură, în cele din urmă, să se tîrască la locurile lor ; acum, însă, nu mai trecea nimeni.

2

Spre seară, în vreme ce servitorimea adunată în curtea interioară comenta încă marea înmormîntării, veniră, dinspre Messina, contele Raimondo împreună cu contesa Matilde. Auzind clinchetul clopoștelor, Baldassare se năpusti în jos pe scara cea mare și ajunse la ușa trăsorii chiar în clipa cînd aceasta se oprea din mers, iar stăpînul se dădea jos.

— Cine e înăuntru ? întrebă tînărul conte, întrerupînd cu o voce hotărîtă salaturile ceremonioase ale lui Baldassare și arătînd trăsurile alinate în curte.

— Vizite pentru domnul principe, excelență... și, îndată după asta, majordomul luă un aer trist și grav, potrivit cu dureroasele împrejurări.

Contele se îndreaptă spre scara cea mare, fără să se îngrijească nici de nevastă, nici de bagaje. Baldassare, cu capul plecat, îi oferi brațul doamnei

contese, dar ea coborî fără să se sprijine. „Mai frumoasă ca oricînd ! gîndeau femeile — care se apropiau de ea respectuoase — deşi niţeluş mai slabă, ce-i drept...” Nevasta portarului băgă chiar de seamă : „Pare mai tristă ea decît tînărul conte...” Şi cu ce glas blînd ruga să i se ducă sus bagajele şi genţile cu lucrurile pentru noapte şi răspundea la urările de „Bine-aţi venit, excelenţă !” ale servitorilor, informîndu-se de starea lor, întrebîndu-l pe Giuseppe dacă băiatul îi era sănătos, iar pe *donna* Mena dacă fata i se măritase !...

Sus, în anticamere, principele şi Lucrezia veniră în întîmpinarea fratelui şi cumnatei. Raimondo se lăsă sărutat de soră-sa şi, strîngînd mîna pe care i-o întindea Giacomo, intră în Sala Galbenă, ticsită de lume, ca şi cea Roşie, căci ridicîndu-se opreliştea de a lăsa să urce numai neamurile cele mai apropiate, verii de-al patrulea şi de-al cincilea grad, afinii şi prietenii veneau în procesiune ca să deplîngă pierderea atît de grea. La ivirea contesei Matilde, toată lumea se sculă în picioare, afară de *don* Blasco şi *donna* Ferdinanda. Aceasta din urmă, cînd nepoata îi sărută mîna, bolborosi un : „Bună ziua !” plin de răceală ; cît despre *don* Blasco, nici măcar nu-i răspunse. Vorbea în gura mare, gesticulînd :

— Nu le e de ajuns ? Aha, nu le e de ajuns ? Dacă mai vor, n-au decît să ceară !...

Întîlnirea stareţului cu Raimondo fu observată de toată lumea ; stareţul, care stătea alături de monseniorul episcop, împreună cu vicarul şi cu cîţiva canonici, se ridică, de cum îşi zări fratele, şi îi deschise braţele ; Raimondo se lăsă îmbrăţişat încă o dată, dar se vedea bine că demonstraţiile acelea de dragoste îl plictiseau. Pe urmă, principele

il conduse în altă încăpere, iar toată lumea își reluă locurile și discuțiile întrerupte.

Într-un grup de personalități, în care se aflau — printre alții — președintele Înaltei Curți, generalul și câțiva senatori municipali, *don* Blasco continua să murmure împotriva revoluționarilor și pașoptiștilor, care amenințau să ridice capetele. Nu le ajunsese faimoasa lecție pe care le-o dăduse Satriano ? Le mai trebuia încă ceva ? Aveau să fie serviți pe loc !

— Credeți însă că vina cea mai mare ar avea-o cumva democrația sau țilharul ăla de Cavour¹ ? O au codoșii ăia care ar trebui ca prin poziția lor să sprijine guvernul și-n schimb se dau de partea nemîncătorilor !

Avea ce-avea mai ales cu fratele său, ducele, care-și pusese-n cap să facă pe marele liberal, el, al doilea-născut al principelui de Francalanza ! Marchizul de Villardita aproba, clătînînd din cap, dar socotea totuși că revoluționarii — cu sau fără sprijinul nobililor — aveau să se potolească cel puțin pentru o jumătate de veac : orașul păstra încă semnele îngrozitoare represiuni din aprilie Patruzecisînouă² ; nu dispăruseră cu desăvîrșire urmele focului și jafului, iar jumătate din populație îi plîngea pe cei morți, pe cei osîndiți la temniță grea sau pe cei plecați în surghiun.

Starețul, înapoindu-se să stea alături de monsenior, în grupul sutanelor negre, deplîngea și el, cu voce joasă, răutatea vremurilor, vorbind despre

¹ *Camillo Benso, conte de Cavour* (1810—1861), om de stat italian. Ideolog și conducător al burgheziei liberalomonarhiste moderne. A luptat pentru unirea Italiei sub conducerea monarhiei de Savoia.

² Aluzie la reprimarea singeroasă a revoluției din 1848, care, pornind din Franța, a cuprins și statele italiene.

legea piemonteză îndreptată împotriva corporațiilor bisericești ; în grupul opus, *don* Blasco spunea :

— Acum duc războiul fără bani ! Furînd Sfînta Biserică ! Iar vestitul ăla de d'Azeglio¹ ? i-ați citit poliloghia ?...

De partea femeilor, principesa stătea într-un colț, nițel mai în larg, ca să se ferească de vreo atingere. *Donna* Ferdinanda, stînd lîngă principele de Roccasciano, vorbea cu el despre recoltă și despre prețul produselor, în timp ce principesa de Roccasciano îi povestea baronesei Cîrcuma unul din visele sale, în care maică-sa îi apăruse ținînd în mîna trei numere : 6, 39 și 70, pe care jucase doisprezece *tari* în ascuns de soțul său. Fetele Montara și Costante, prietene cu Lucrezia, vorbeau despre îmbrăcăminte cu aceasta din urmă, ca s-o distreze, cu toate că ea nu le asculta și le răspundea aiurea, după cum îi era obiceiul ; verișoara Graziella însuflețea însă singură conversația, adresîndu-li-se tuturor și fiecăruia, trecînd dintr-o sală într-alta, sporovăind despre vestminte, despre croitorese, despre Crimeea, despre Piemont, despre război și despre holeră. Obosită de călătorie, contesa Matilde vorbea puțin, așteptînd să se retragă în odăile sale ; *don* Cono, venind să l se așeze alături, recita toate epigrafele compuse de el cu prilejul înmormîntării : „Mi-a venit în minte încă o variantă ; aș vrea să cunosc părerea contesei...” Iar cavalerul *don* Eugenio socotea luxul înmormîntărilor moderne drept o adevărată sărăcie, în comparație cu cel de odinioară. „În 1692, a fost emis

¹ *Massimo Taporelli d'Azeglio* (1798—1866), om politic și scriitor italian. A susținut ideea creării statului național unitar italian în jurul monarhiei și a preconizat rolul conducător al Piemontului în înlăptuirea acestei idei.

chiar un decret, cu caracter normativ, pentru a stăvili fastul exagerat al ceremoniilor mortuare !“

Toată lumea se sculă în picioare când sosi *donna* Isabella Fersa, cu soțul ei, *don* Mario, și cu părintele Gerbini ; galant, benedictinul ducea pe braț un vâl al doamnei. Aceasta le sărută pe toate femeile din familia Uzeda, în afară de principesă, care, ferindu-se, făcu prezentările : „Cumnata mea, Matilde...”

Donna Isabella strînse cu putere mîna contesei și i se așeză alături, suspinînd :

— Ce mare nenorocire ! Se cade însă să se împlinească voia Domnului. Ați fost la Florența ?... Am fost și noi, anul trecut ; dumneavoastră, însă, erați atunci la Milazzo... O singură fetiță pînă acum ? Conte, așteaptă un băiețuș, firește. Ferice de dumneavoastră, care aveți o fată : vă invidiez, contesă, să știți...

În acest timp, părintele Gerbini dădea roată doamnelor, stînd îndelung de vorbă cu cele mai tinere și frumoase, spunîndu-le lucruri galante și neîngăduite. Lua mîinile moi și albe ale femeilor și le ținea puțin între ale sale, la fel de albe și de pline de inele, iar apoi le săruta. Văzîndu-i intrînd pe principe, cu fratele său, părăsi doamnele spre a-l conduce pe Raimondo înaintea doamnei Fersa.

— Conte de Lamera... *donna* Isabella Fersa, cea mai frumoasă femeie din regat...

— Nu-l credeți, așa le spune la toate... exclamă ea, surizînd. Sînt dezolată să vă cunosc — adăugă ea, cu un cu totul alt ton în glas și strîngîndu-i mîna — în această împrejurare tristă... Suspină puțin, după care continuă : Contesa tocmai îmi spunea că veniți de la Florența...

— Direct. Ne-am oprit de-abia la Messina.

— Pentru a lăsa fetița la socrul dumneavoastră. Bine-ați făcut ! Cum arată acest Milazzo ?

— Nu-mi mai vorbiți despre el !

Din fericire, stătea acolo cît putea mai puțin, atras fiind mereu de Florența, unde avea atîtea prietenii. În timp ce el cita numele marilor familii din Toscana, ea își apleca într-una capul, în semn de aprobare : „Familia Morsini, desigur... familia Realmonte...”

Contesa își îndrepta privirile rugătoare către soț, ca și cum i-ar fi spus : „Du-mă de-aici...”, dar Raimondo nu înceta să vorbească despre tema lui favorită. Fersa veni un moment lîngă el, pentru a-i prezenta condoleanțele sale.

— Unchiul tău, ducele, sosește miine ?

— Așa mi-a spus Giacomo.

— Iar despre testament ?

— Nu se știe nimic.

Printre discuțiile despre politică, despre modă ori despre călătorii, întrebarea aceea curioasă era șoptită ici și colo și căpăta mereu același răspuns. Martor al faptului că principesa îi încredințase notarului, încă din anul trecut, testamentul ei secret, președintele Înaltei Curți nu știa nimic în legătură cu conținutul actului al cărui plic îl semnase, iar copiii răposatei orbecăiau în beznă mai rău decît străinii. Poate că dacă venea la timp, atunci cînd maică-sa îl chemase atît de stăruitor, Raimondo ar fi aflat ceva ; dar contele, distrîndu-se la Florența, se făcuse că nu înțelege, ca și cînd n-ar fi fost vorba de înseși interesele sale.

Astfel stînd lucrurile, era deci cu puțință ca principesa să nu fi mărturisit nimănui nimic ? Nici unuia dintre cumnați ? Nici măcar unui om de afaceri ? Deodată, don Blasco, lăsîndu-se păgubaș și de Cavour și de Rusia, exclamă :

— Și atunci ce dracu să se fi întâmplat ? Așa fac toți ai care judecă, ai ?... În casa asta, însă, logica era cu totul alta !... Nimeni nu trebuia să știe nimic ! Totul trebuia să se facă după cum le trăsnea lor : mereu *închiși*, mereu *misterioși*, de parcă fabricau bani falși !

Președintele clătina cu bunătate din cap, ca să-l liniștească pe acest călugăr prea înfocat : el, însă, îi dădea înainte :

— Vreți să știți ce-o să spună testamentul ? Întrebați-l pe duhovnic ! Da, da, pe duhovnic !... Dumneavoastră despre ce-i vorbiți duhovnicului ? Despre păcate, nu ? Despre problemele de conștiință ?... Cu afacerile, însărcinați, firește, avocații, notarii, rudele, da ori ba ?... Aici, dimpotrivă, duhovnicul scria testamentul : te pomenești că notarul împărțea iertări de păcate !

Unii zîbeau la auzul acelor exagerări, iar presupunerile aveau cale liberă. Președintele era sigur, oricît s-ar fi spus altfel, că moștenirea o să-i revină principelui, cu un legat însemnat pentru conte ; generalul era și el de aceeași părere :

— Sigur că da, moștenitorul numelui !

Baronul Grazzeri clătina însă din cap :

— De vreme ce nu s-au înțeles niciodată ?

Vorbind încet cu cavalerul Carvano, *don Mario* Fersa arăta că, după părerea sa, moștenitorul avea să fie Raimondo. Poate că atitudinea pe care o avusese în timpul bolii mamei și statornicul refuz de a veni s-o vadă îi dăunaseră întrucîtva, dar preferința pe care principesa i-o arătase acestui fiu fusese prea mare pentru ca urmările ei să se risipească într-o clipită.

— Să nu uităm, amintea cavalerul Pezzino, că răposata nu voise să ceară niciodată aplicarea drep-

tului de primogenitură, tocmai pentru a fi liberă să hotărască după bunul ei plac.

Era deci cu putință să se vadă și o asemenea grozăvie ? Capul familiei dezmoștenit ? Să rămână moștenitor Raimondo, care nu avea copii de parte bărbătească ? Să fie dezmoștenit principele, care îl și avea drept urmaș pe micul Consalvo ?... Ca intimi ai răposatei, li se cerea părerea și celor câțiva linge-blide, dar ei, care știau în această privință mai puțin decât oricare altul, răspundeau evaziv, pentru a nu greși față de nimeni. „Iar copiii ceilalți ? Ferdinando ? Fetele ?“ Deși stăpînită și exprimată cu glas încet, curiozitatea era totuși deosebit de vie. Dar duhovnicul, acel vestit părinte Camillo, nu a vorbit nimic ? „Nu-i aici, e la Roma, de cîteva luni ; și chiar dacă era, tot n-ar fi scos o vorbă : e vulpe șireată...” Și toate privirile se îndreptau, firește, spre Giacomo și spre Raimondo. Acesta din urmă pălăvrăgea mai departe cu *donna* Isabella și dădea impresia că testamentul matern ar fi fost cea din urmă grijă a sa, ba chiar că habar n-avea nici măcar de moartea maică-si ; principele, în schimb, avea o înfățișare mai gravă decât de obicei, potrivită cu tristețea acelor zile, și primea cu expresii de mulțumire repetatele condoleanțe ale celor care își luau rămas bun. Unii dintre aceștia nu izbuteau totuși să dea de el și plecau fără să-l poată saluta ; cei ai casei se priveau însă cu coada ochiului, înțelegători. Se temea nebunește de deochi și nu puțini erau cei cărora le atribuia această putere funestă ; în prezența lor stătea ca pe spini și evita să-i salute, ținându-și mîinile în buzunare. În schimb, presedintele Înaltei Curți nici n-apucă să se ridice de pe scaun că-l și văzu alături de el ;

— Dacă unchiul o să sosească miine, domnule președinte, o să fixăm pentru poimîine citirea ?

— Cînd credeți, principe ! Sînt la ordinele domniei-voastre !...

— E drept... adăugă el, coborînd vocea, că eu unul nu m-aș grăbi atît... ba chiar mi s-ar părea o necuviință față de memoria mamei noastre... Știți însă ce se întîmplă cînd sînt mai mulți... Cînd trebuie să dai socoteală la atîția...

Și cum fratele său, starețul, pleca și el, împreună cu episcopul, îi înștiință pe amîndoi, monseniorul fiind și unul dintre martori.

— Citiți-l, citiți-l voi... spuse starețul, dezinteresat. Ce nevoie aveți de mine ?

Giacomo, însă, protestă :

— Nu, nu : cum adică ! Trebuie să facem lucrurile cum se cuvine, să fie toată lumea mulțumită...

Intrucît se însera, mulți dintre cei de față plecau. Părintele Gerbini, cu toată pilda dată de stareț, mai stătu puțin, să flectărească cu doamnele, apoi plecă și el. Rămase, țipînd împotriva revoluționarilor și a cumnatei moarte, *don* Blasco, care, întotdeauna se înapoia ultimul la mînăstire.

Servitorii aprindeau acum lămpile și, fiindcă ferestrele erau închise, căldura din sală devenea de nesuferit. Contesa simțea că-i vine rău și nu-și mai vedea bărbatul, care se dusesese după *donna* Isabella în Sala Roșie, ca să vorbească despre Paris. Îi avea din nou alături de ea pe unchiul Eugenio și pe *don* Cono, care continuau să scormone străvechile cronici orășenești și citau din ele, într-o limbă păsărească, plină de înflorituri.

— Funeraliile lui Carol Quintul au fost celebrate în prezența viceregelui Uzeda...

— Regala slujbă a îngropăciunii a avut loc în Domul nostru, unde a fost ridicată o piramidă

înaltă, împodobită cu busturi și chipuri pictate, înfățișind printre altele Italia, Spania, Germania și India...

— Întocmai așa ; și chiar epigraful suna astfel :

*India moesta sedet Caroli post funera Quinti...*¹

— Iar tăierea vinelor armăsarului favorit ? !

— La funeraliile bunicului nostru, cel mai de curînd ! Cînd a murit principele, bunicul nostru, calului său i-au fost tăiate vinele de la picioare...

— Obicei barbar, dar, mai curînd, nu. Nobilul armăsar brăzda drumul cu sînge, pînă cădea din-du-și ultima suflare...

Deodată, *don Cono* strigă :

— Contesă, Dumnezeuule mare !

Veniră toți în fugă. Era palidă și rece, cu ochii dați peste cap, cu buzele întredeschise. Soțul ei, care dăduse și el fuga împreună cu *donna Isabella*, spuse :

— Nu e nimic... oboseala călătoriei... Și încet, ca pentru sine, în timp ce o scotea de-acolo : Obișnuitele sclifoseli !...

Zile de neîntrerupte noutăți, acelea ! A doua zi, după cum se și așteptau, sosi ducele. Lipsea de cinci ani și, în primul moment, servitorimea, și chiar rudele, aproape că nu-l recunoscuseră : cînd plecase la Palermo, purta o barbă frumoasă, după moda burbonică, în vreme ce acum lăsase să-i crească cioc, schimbîndu-și astfel cu totul fizionomia. Toți nepoții îi sărutară mîna ; dori amănunte în legătură cu nenorocirea și își ceru iertare că nu venise mai repede ; tot astfel, îi ceru iertare, pentru supărarea pe care i-o pricinuia, și principelui, care pusese să-i fie aranjate, la cel de

...¹ India stă tristă după înmormîntarea lui Carol (lat).

al treilea etaj, odăile pe care le ocupase în casa părintească înainte de a pleca din ea.

— Excelența-voastră nu mă supără, mă ajută... Iar în acest moment, am și mai multă nevoie de sfaturile sale...

— Știi ceva ?

— Nimic !

— Maică-ta n-o fi făcut, sper, vreuna din obișnuitele ei nebunii...

— Orice-ar fi făcut mama, va fi respectat întotdeauna !

Citirea testamentului fu stabilită deci pentru a doua zi, la amiază, iar domnul Marco primi ordin să-i înștiințeze pe notar, pe judecător și pe martori, să fie pregătiți. Între timp, vestea sosirii ducelui se răspândise prin oraș, iar cele dintii vizite îi fură anunțate când el nici n-apucase încă să se odihnească de pe urma călătoriei. Veneau să-l caute o mulțime de persoane despre care nu se știa cine-ar fi putut să fie : *donna* Ferdinanda, auzind numele pe care le anunța Baldassare : Rospinato, Zappaglione, holba ochii mari de tot ; la rîndul său, *don* Blasco sufla ca niște foale ; cel mai rău fu însă spre seară, când începu o adevărată procesiune „a tuturor democraților morți de foame“ — țipa călugărul către marchiz — „care au stors sau vor să stoarcă bani de la dobitocul ăla de frate-meu“ ! În timp ce ducele își primea prietenii, Intendentul Ramondino veni să-i facă o vizită de condoleanțe principelui, care îl primi în Sala Roșie, împreună cu marchizul de Villardita și cu *don* Blasco. Acesta din urmă, uitînd că la San Nicola se închideau în curînd porțile, avu un îngrozitor acces de furie împotriva frămîntărilor pașoptiștilor ; reprezentantul guvernului, strîngînd din umeri, părea să nu dea însă nici o importanță

simptomelor despre care se zvonea ; e adevărat că la Palermo fuseseră arestați cîțiva ticăloși, dar, la răcoare, mințile înfierbîntate se vor potoli curînd.

— De ce n-adeuceți alte trupe ? De ce nu dați o pildă ?... Ciomagul, asta trebuie : preasfinte lovituri cu vîna de bou.

Călugărul părea să-și fi ieșit din minți ; conducătorul provinciei strîngea însă mai departe din umeri : erau de ajuns soldații din garnizoană ; n-avea nimeni de ce să se teamă ! De altfel, mai mult decît pe baionete, guvernul conta pe influența morală a celor „înțelepți“... Elogiul îi era adresat principelui, care îl primi ; *don* Blasco, însă, își rotea ochii holbați, ca și cum, oprindu-i-se un dumaticat în gît, ar fi făcut eforturi puternice fie să-l înghită de tot, fie să-l dea afară.

— Iar testamentul răposatei ? întrebă Intendentul, la fel de curios și el, ca și întregul oraș.

— Va fi deschis mîine...

Intră pe neașteptate ducele care îi strînse mîna Intendentului și se așeză lîngă el. *Don* Blasco se sculă atunci zgomotos, ca să plece. Iar în anticameră, îi strigă marchizului, care-l întovărășea :

— Înțelegeți ? Toată ziua cu democrații, iar acum se lingusește pe lîngă autorități ! Sînt lucruri de care-mi vine să vărs !... În casa asta n-o să-mi mai calce piciorul !

În camera de lucru a principesei, unde se strînsese tot restul familiei și cîțiva linge-blide, *donna* Ferdinanda mîrîia și ea împotriva trădătorului ; cînd însă Baldassare, crezînd că principele era acolo, deschise ușa și anunță :

— *Don* Lorenzo Giulente și nepotul său îl caută pe domnul duce... domnișoara bătrînă, roșindu-se pînă în albul ochilor, izbucni :

— Nu se mai poate ! E un întreg scandal ! Ar trebui ca poliția să ia măsuri !

Cu un aer consternat, *don* Mariano exclamă :

— Acum și băiatul !... E un lucru într-adevăr neplăcut ! Treacă-meargă unchiul, care moare de foame ; dar nepotul ?

— Nepotul ? se zori să răspundă domnișoara bătrână. Nu știți că vulpea, cînd n-a putut ajunge la struguri, a zis că erau acri ?

Lucrezia, palidă la față, ținea ochii în jos, smulgînd ciucurii fotoliului ; dar prințisorul *Consalvo*, care stătea lîngă mătușa, întrebă :

— De ce la struguri ?

— De ce ? Pentru că au cerut consimțămîntul regelui la instituirea dreptului de primogenitură ! Și fiindcă nu l-au căpătat, au trecut de partea democraților !... Consimțămîntul regal !... Ca și cum în Codul Civil n-ar exista un anume articol 948, care vorbește lămurit ! Și întoarsă tot timpul către băiat, care o privea cu ochii zgîiți, spuse pe dinafară, arătînd cu un deget și lălăind : Vor putea cere instituirea sa (a dreptului de primogenitură) acei indivizi ale căror nume se găsesc înscrise fie în *Cartea de aur*, fie în celelalte condici de noblețe, cei care se află astăzi în posesia legitimă a unor titluri de acordare a nobleței, în oricare vreme s-ar fi petrecut aceasta, și, în sfîrșit, *acele persoane care fac parte din familii de cunoscută NOBLEȚE, în Regatul celor Două Sicilii...*

— Eu cred că familia *Giulente* e nobilă, spuse *Lucrezia*, înainte ca mătușa să fi terminat și fără să-și ridice privirile.

— Eu cred, dimpotrivă, că nu e nobilă, răspunse, aspru, *donna* *Ferdinanda*. Dacă aveau documente cu care să se ajute, ar fi căpătat aprobarea regală.

— Nobili din *Siracusa*... încep *don* *Mariano*.

— Ori Siracusa ori Caropepe, dacă aveau titlurile nu le era refuzată înscrierea în *Cartea Roșie* !

— *Cartea Roșie* e închisă din 1813, anunță don Eugenio, cu tonul celui care dă o știre însemnată.

Lucrezia rămăsese cu capul în jos, privind în pământ. Când mătușa putu să-și închipuie că o redusese la tăcere, fata vorbi mai departe :

— Cei din familia Giulente sînt nobili de togă.

Cu un surîs malițios, de-abia vizibil, bătrîna domnișoară îi răspunse :

— Numai măgarii cred că nobilimea de togă poate să stea alături de cea de spadă !... Ce deosebire era între cei șase judecători ai Patrimoniului Regal, don Mariano ? Cei trei cu mantie scurtă erau nobili... *nobili*, cei trei cu mantie lungă, experți juridici... *experți juridici* !... Acuma știți ce se întîmplă ?... Toți maeștrii notari se socot cel puțin principii !... Pe vremuri, existau baroni de zece scuzi ; astăzi există din cei de zece gologani...

Fata se ridică atunci și plecă. Donna Ferdinanda continua să surîdă cu finețe, privind-o pe contesa Matilde.

Între timp, în vederea citirii testamentului, domnul Marco luase măsuri să se aranjeze totul în Galeria Portretelor. Principele șovăise puțin cînd fusese vorba de alegerea încăperii în care să aibă loc ceremonia : în Sala Roșie, din belșug mobilată, încăpea prea puțină lume ; Salonul Lămpadelor, imens, nu avea alte mobile în afară de lămpile antice agățate de boltă și oglinzile încastrate în pereți ; în schimb, Galeria îmbina lărgimea cu somptuozitatea, căci era mare cît două saloane așezate unul după altul și mobilată cu canapele și taburete, cu console și măsuțe cu trei picioare, aurite, și, în sfîrșit, mai vrednică de so-

lemnitatea care îi aduna pe nepoți, din pricina generațiilor de strămoși agățați în efie pe pereți. În mijlocul acelei încăperi, care semăna cu un imens coridor, administratorul general se îngrijise să fie așezată o masă mare, acoperită cu un covor vechi și prevăzută cu o monumentală călimară de argint. În jurul mesei, douăsprezece jilțuri cu brațe așteptau martorii și pe cei interesați : jilțul principelui, mai înalt, își întorcea spatele spre marele portret central al viceregelui Lopez Ximenes de Uzeda, înfățișat călare, tocmai când înfrâna animalul cu mâna stângă și-și îndrepta arătătorul de la dreapta spre pământ, ca și când ar fi spus : „Aici poruncesc eu !...” Jur împrejurul lui, în sus și în jos, cât era de lung unul din pereți — și cât erau de largi spațiile dintre o fereastră și alta, pe celălalt perete — se aflau o mulțime de strămoși ; bărbați și femei, călugări și războinici, episcopi și doctori, doamne și starețe, ambasadori și viceregi, din față, din profil și din trei sferturi : îmbrăcați în oțel, în catifea, în hermină ; cu capetele încununate cu laur, virite în coifuri ori acoperite cu glugi ; în mână cu sceptre, cu cărți, cu cîrje episcopale, cu spade, cu flori, cu umbrele sau cu evantaie.

În ziua hotărîtă, înaintea notarului, a judecăto-
rului, a martorilor și a oricărei alte rude, apărură *don* Blasco, rozîndu-și unghiile. Îndată ce intră, începu să se învîrte prin casă, aruncîndu-și ochii peste tot, cu urechile ciulite ca o pisică, cu nările umflate, ca și când ar fi adulmecat o pradă. Îndată după el se ivi *donna* Ferdinanda, iar slugile, jos în curte, își spuneau că îndeosebi cumnații răposatei, pentru care testamentul n-avea nici o însemnătate, erau mai nerăbdători să-l cunoască decît înșiși fiii, Curiozitatea tuturor devenise acum

de nesuportat și aproape nervoasă : cei cîțiva linge-blide, veniți să-i dea ajutor principelui la primirea oaspeților, își strigau unul altuia : „Sîntem gata ! Cam peste o jumătate de oră !...” Starețul veni împreună cu monseniorul episcop și ținu să arate încă o dată că prezența sa era inutilă, principele însă îi repetă că îi voia pe toți. Judecătorul și notarul Rubino sosiră o dată cu marchizul, care veni împreună cu nevasta și cu *don Eugenio*. Urmară președintele Înaltei Curți, cu principele de Roccasciano, martori amîndoi ; apoi verișoara Graziella cu bărbatul, ducesa Radalí, rudele mai îndepărtate, ca familiile Grazzeri și Costante, iar la urmă, ultimul martor, marchizul Motta : Ferdinando, însă, tot nu se vedea. Iar *don Blasco*, prinzîndu-l pe marchiz de nasturele jiletcii, îi spunea :
— Facem prinsoare că au uitat încă o dată să-l înștiințeze ?

Așteptarea fu chinuitoare. Nimeni nu mai vorbea despre testament dar toate privirile se îndreptau spre mapa notarului. Cei mai nepăsători, totuși, păreau contele Raimondo, care pălăvrăgea cu doamnele, și principele, care vorbea cu președintele despre un proces în legătură cu zestrea soției. Pe cînd fratele mai mic sărea totuși, cu o mare dezinvoltură, de la o chestiune la alta, principele făcea pauze lungi, în timpul cărora ochii îi rămîneau nemișcați și încruntați, iar un gînd supărător îi umbrea fruntea.

Cînd, în cele din urmă, apăru și Ferdinando, speriat, somnoros, căzut parcă din nori, se iscă un întreg scandal : în timp ce pînă și slugile se îmbrăcaseră în negru, el purta tot haine de altă culoare, iar cînd *don Blasco* îl întrebă : „Ce dracu ai făcut ?”, răspunse, bilbîindu-se : „Iertați-mă... iertați-mă... nu mă mai gîndeam la asta...”

La invitația principelui, trecură toți în Galerie : principele, ducele, contele, marchizul, cavalerul, domnul Marco, judecătorul, notarul și cei patru martori luară loc la masă ; ceilalți se așezară pe canapele, jur împrejur : principesa, mai departe, într-un colț ; *donna Ferdinanda*, cu *Chiara* și cu verișoara *Graziella*, într-o parte ; *Lucrezia*, cu ducesa și cu contesa *Matilde*, în cealaltă parte ; starețul, așezat pe un taburet, își încrucișă mâinile în poală și-și înălță privirile-n tavan, cu un gest de nepăsare resemnată ; *don Blasco*, în picioare, sprijininându-se de tocul ferestrei centrale, domina adunarea ca un spectator neîncrezător în fața unei probe de scamatorie.

— Excelența-voastră îngăduie ? întrebă notarul și, la un semn de aprobare al principelui, scoase din mapă un plic, asupra căruia se opriră toate privirile. Făcându-se verificarea integrității sigiliilor și confruntarea semnăturilor, el deschise plicul și scoase un caietel cu două sau trei file. După un scurt schimb de cuvinte ceremonioase cu judecătorul, acesta începu, în cele din urmă, citirea, în mijlocul unei tăceri religioase :

„Eu, Teresa Uzeda, născută Risà, principesă de Francalanza și Mirabella, văduvă a lui Consalvo al VII-lea, principe de Francalanza și Mirabella, duce de Oragua, conte de Venerata și de Lumera, baron de Motta Reale, Gibilfemi și Alcamuro, senior al pământurilor de la Bugliarello, Malfermo, Martorana și Caltasipala, camerier al Maiestății-Sale Regelui (Domnul să-l țină în veci fericit !).

Astăzi 19 martie, anul de grație 1854, simțindu-mă sănătoasă la minte dar nu și la trup, încredințez sufletul meu Domnului Nostru Isus Cristos, Preafericitei Fecioare Maria și tuturor slă-

viților sfinți din Paradis și dispun după cum urmează :

Nu se poate ca iubiții mei copii să nu știe că în ziua în care am intrat în familia Francalanza și am preluat administrarea patrimoniului, atît de multe și de grele datorii împovărau averea soțului meu, încît ea putea fi socotită, și chiar și era, cu adevărat ruinată și pe punctul de a fi împărțită între numeroșii lui creditori. Împinsă totuși de dragostea maternă, care mă îndemna să mă jertfesc pentru fericirea scumpilor mei copii, m-am înhamat încă din ziua aceea la acțiunea de răscumpărare, care a durat atît cît a durat și viața mea. Asistată de sfaturile prudente ale unor rude și ale unor prieteni foarte buni, ajutată de activitatea inteligentă a domnului Marco Roscitano, administratorul și procuristul meu general, și cu sprijinul Providenței Divine, căreia îi aduc toate mulțumirile inimii mele, am izbutit, pînă astăzi, nu numai să salvez averea familiei, dar să o și sporesc.“

Domnul Marco — la citirea pasajului care-l privea — își plecă respectuos capul. Don Blasco, tot în picioare, își schimbă locul : părăsind fereastră, se așează în spatele judecătorului, în așa fel încît nu numai să audă mai bine dar să și verifice cu privirea fidelitatea lecturii. Principele își ținea mîinile încrucișate pe piept, iar capul ușor plecat ; Raimondo bătea din picior, privind în văzduh, plictisit.

„Peste întreagă această avere sînt singură și unică stăpînă, atît prin partea care reprezintă zestrea mea investită în ea, cît și pentru că restul este rodul capitalurilor mele parafernale și al muncii mele, lucru pe care îl mărturisește pe larg

și deplin testamentul mult iubitului meu soț. *Consalvo al VII-lea, care zice astfel...*“

Judecătorul se opri un moment, ca să spună :

— Socot că putem sări pasajul acesta...

— Așa e... E inutil, răspunseră câteva glasuri.

Principele, în schimb, desfăcându-și brațele, protestă, privind în jurul lui :

— Nu, nu ! Țin ca lucrurile să fie făcute în deplină regulă... Citiți totul, vă rog.

„...care zice astfel : *«Pe punctul de a-mi încredința sufletul lui Dumnezeu și neavînd nimic să le las, căci, după cum vor afla și ei într-o bună zi, patrimoniul nostru strămoșesc a fost ruinat în urma unor nenorociri familiale, le las copiilor mei un sfat prețios : să-i dea întotdeauna ascultare mamei lor și iubitei mele soții, Teresa Uzeda, principesă de Francalanza, care, așa cum și pînă acum a fost însuflețită de grija pentru fericirea casei noastre, va continua să nu aibă alt țel în afara celui de a asigura, o dată cu gloria familiei, viitorul copiilor noștri mult iubiți. Facă Domnul ca ea să le fie ținută în viață încă o mie de ani, iar în ziua cînd Atotputernicul o să vrea să mi-o dea din nou ca tovarășă în acea viață mai bună fiii mei să țină seamă cu supunere de dorințele ei, care nu sînt îndreptate decît spre binele și spre buna lor stare.»*

Iubiții mei copii, așadar — continua testatoarea — nu vor putea da o mai bună dovadă a dragostei lor și a respectului față de memoria tatălui lor și a mea, decît împlinind întocmai dispozițiile pe care le dictez și dorințele pe care le voi arăta.

Îi numesc deci... — toate privirile se opriră asupra cititorului, don Blasco se aplecă încă puțin ca să vadă mai bine scrisul — *moștenitori universali...* — iar buzele principelui se strînsură deodată,

imperceptibil — *ai tuturor bunurilor mele, în afara celor care înțeleg să fie distribuite în chipul aci alăturat arătat, pe cei doi fii ai mei, Giacomo al XIV-lea, principe de Francalanza, și Raimondo, conte de Lumera...*“

Judecătorul făcu o scurtă pauză, în timpul căreia episcopul și președintele clătinară din cap, privindu-se, cu o expresie de uimire aprobatoare. Principele, încrucișându-și din nou brațele, își luase iarăși atitudinea de sfinx ; era doar puțin cam palid ; Raimondo părea să nici nu bage de seamă surisurile de felicitare care-i erau adresate ; donna Ferdinanda, cu buzele strânse, trecea în revistă strămoșii, agățați de pereți.

„*Înțeleg deci, continuă cititorul, ca în împărțirea dintre cei doi frați mai sus arătați, să-i fie atribuite principelui Giacomo feudele familiei Uzeda, răscumpărate de mine, și să-i revină lui Raimondo, conte de Lumera, proprietățile familiei Risà și cele care au fost cumpărate de mine în cursul vremii. Palatul strămoșesc îi va reveni întiiului-născut, dar fiul meu Raimondo se va putea folosi, în tot timpul vieții sale, de aripa din partea de miazăzi și de serviciile anexe în ce privește grajdurile și remiza de trăsur.*“

Cu repetate semne din cap, președintele și monseniorul continuau să-și exprime aprobarea lor ; pînă cînd și marchizul fu auzit murmurînd : „Cum nu se poate mai drept“. Verișoara, amuțită pentru un sfert de oră, își întorcea repede privirile de la unul la altul, ca și cînd n-ar fi știut ce să facă. Lectura continua :

„*Folosindu-mă mai departe de dreptul meu de a face împărțirea averii și între ceilalți copii cu drept de moștenire și voind să le dau la toți o dovadă a dragostei mele față de ei, îi las fiecăruia,*

în schimbul drepturilor legale de moștenire, cîte un legat, superior cotei care i s-ar cuveni potrivit legii, în chipul aci alăturat arătat :

Îi exceptez, înainte de orice, pe cei intrați în călugărie, în privința cărora amintesc, întăresc și întregesc dispozițiile luate de mine cu prilejul călugăririi lor, și anume :

— întâi : în favoarea scumpului meu fiu Lodovico, în călugărie părintele Benedetto, din congregația cassineză, decan în mînăstirea San Nicola dell'Arena din Catania, dotația de uncii 36 (treizeci și șase) anual, atribuite lui prin actul din 12 noiembrie 1844.

— doi : în favoarea fiicei mele întâi-născute, Angiolina, în călugărie sora Maria Crocifissa, călugăriță în mînăstirea San Placido din Catania, în semn de deosebită mulțumire și bucurie pentru ascultarea cu care mi-a împlinit dorința de a o vedea intrînd în cinul călugăresc, întregesc dispoziția mea din 7 martie 1852, hotărînd ca din masa bunurilor să fie preluată suma de uncii 2 000 (două mii), reprezentînd valoarea proprietății cunoscută sub numele de La Timpa, aflată în pădurea Etnei, ținutul Belvedere, hotărînd ca din roadele acestui bun imobiliar să fie slujite zilnic trei liturghii în biserica sus-zisei mînăstiri a Sfîntului Placido, și anume în altarul Celui Răstignit, trebuind ca aceste slujiri să înceapă în urma morții sus-pomenitei mele fiice, sora Maria Crocifissa și înțelegîndu-se ca, atîta cît trăiește ea, veniturile să îi revină ei, ca o rentă viageră. Cînd fiica mea va înceta din viață, hotărîsc ca administrarea să-i fie încredințată mamei starețe — pro tempore ¹ — a pomenitei mînăstiri, și înțeleg ca tot acestei

¹ Din acel timp (lat.).

superioare, și nu altora, să-i rămână și dreptul de a-i alege pe preoții care să slujească.

Venind apoi la ceilalți copii ai mei, pentru a desăvârși împărțirea legitimă, îi las mult iubitului meu fiu Ferdinando... — iar Ferdinando care stătuse pînă atunci să urmărească zborul muștelor, se întoarse și el, în cele din urmă, către cititor — deplina și absoluta proprietate asupra moșiei numită Le Ghiande, așezată în locul numit Pietra dell'Ovo, ținutul Cataniei, întrucît cunosc dragostea deosebită pe care o are el pentru această proprietate dată lui cu chirie, de mine, potrivit actului din 2 martie 1847. Și pentru ca numitul meu fiu să aibă o dovadă aparte a dragostei mele de mamă, înțeleg să-i fie iertate, precum i le și iert, toate arenzile întîrziate pe care mi le datora de pe urma acestui latifundiu, pe temeiul actului mai sus-pomenit, indiferent de suma la care aceste restanțe s-ar putea ridica în momentul deschiderii succesiunii.“

Martori și linge-blide, prin gesturi, prin priviri și prin vorbe abia șoptite, exprimau o tot mai sporită admirație.

„Rămîn astfel cele două iubite fiice ale mele și anume Chiara, marchiză de Villardita, și Lucrezia ; fiecăreia dintre ele, pentru ca să lase proprietățile imobiliare fraților lor și moștenitorilor mei, voiesc să le fie plătită, tot în contul moștenirii legale, suma de 10.000 (adică zece mii) de uncii... — aproape toți se-ntoarseră acum către femei cu o înfățișare satisfăcută — la trei ani după deschiderea succesiunii și cu dobînda, din ziua deschiderii, de cinci la sută ; rămîne, firește, înțeles că fiica mea Chiara trebuie să renunțe la alocația ei de două sute de uncii pe an, potrivit convenției ma-

trimoniiale. În afară de aceasta, ca o dovadă a mulțumirii față de căsătoria contractată cu ginerele meu, marchizul Federico Riolo de Villardita, îi las toate giuvaericele aduse de mine în familia Uzeda, care vor fi găsite aparte, inventariate și descrise ; înțeleg ca cele moștenite din strămoși în familia Francalanza și răscumpărate de mine din mâinile creditorilor să îi rămână, atît cît va trăi iubita mea fiică Lucrezia, acesteia din urmă ; cum însă ea știe bine că măritișul nu este potrivit nici cu sănătatea și nici cu caracterul ei, vreau ca ea să se bucure de ele cu titlul de simplă depozitară și ca la moartea ei să fie împărțite în părți egale între principele Giacomo și contele Raimondo, moștenitorii mei universali, precum am arătat mai sus.

Îngrijindu-mă în chipul acesta de viitorul mulțiubiților mei copii, trec la atribuirea următoarelor danii și legate pioase, care vor trebui plătite de către moștenitorii mei sus-menționați, și anume :

Prearespectatului monsenior episcop Patti, uncii cinci sute, o dată pentru totdeauna, pentru a le împărți săracilor din oraș ori pentru a pune să fie slujite tot liturghii, de către preoți nevoiași din dioceza sa, după cum va socoti de cuviință, în înalta sa înțelepciune..."

Monseniorul începu să dea din cap, în semn de grațitudine, de admirație, de durere și de modestie, în același timp, dar mai ales de admirație, pe măsură ce judecătorul citea cucernicele dispoziții ale paragrafelor următoare :

„Capelei Fericitei Ximena Uzeda, din biserica capucinilor din Catania, uncii cincizeci anual, pentru o candelă permanentă și o liturghie săptămînală care va fi slujită întru odihna sufletului meu. Bisericii părinților dominicani din Catania uncii

douăzeci pe an pentru pomeni și slujirea unei alte liturghii săptămânale, ca mai sus. Bisericii Santa Maria delle Grazie din Paternò, uncii douăzeci, ca mai sus. Iar bisericii mănăstirii Santa Maria del Santo Lune, de la Belvedere, uncii douăzeci, ca mai sus.

Va cădea, în afară de aceasta, în sarcina moștenitorilor mei să respecte instituirea următoarelor legate, în favoarea unor servitori care m-au slujit cu credință și mi-au stat alături în timpul bolii mele, adică :

Îl exceptez, înainte de orice, pe administratorul și procuristul meu general, domnul Marco Roscitano, ale cărui servicii admirabile, fiindcă nu pot fi asemuite cu acelea ale unui servitor, nu pot fi răsplătite cu bani.“

Domnul Marco se făcuse roșu ca o pătlăgică : fie din pricina cuvintelor măgulitoare, fie pentru că nu se alegea decît cu vorbe. „Îi las totuși obiectele de aur, tabacherele, acele de cravată și ceașornicele care mi-au revenit din moștenirea unchiului meu după mamă, cavalerul Risà, și a căror listă va fi găsită între hîrțiile mele ; socot apoi drept o datorie de conștiință a moștenitorilor mei să continue a se folosi de serviciile sale, căci nu vor putea găsi un alt om care să cunoască mai bine decît el situația averii și a proceselor în curs și care să poată arăta un mai mare interes pentru bunul mers al treburilor lor.“

Cu brațele încrucișate și cu ochii închiși, principele dădea tot timpul impresia că nu ar auzi nimic.

„Dintre servitori, îi las cameristului meu, Salvatore Cerra, doi tarî pe zi, ca rentă viageră ; tot atîția, cameristei mele, Anna Lauro. O dată pentru

totdeauna, vor fi plătite una sută uncii majordomului meu, Baldassare Crimi ; cincizeci uncii vizitiului-șef, Gaspere Gambino și treizeci uncii, bucatarului Salvatore Briguccia.

Ca amintiri mărunte pentru prietenii mei, mai las :

Ceasornicul cel mare, cu miniaturi și briliante, al răposatului meu soț, principelui Giuseppe de Roccasciano ; carabina răposatului meu socru, lui don Giacinto Costantino ; bastonul cu măciulie de aur cizelat, lui don Cono Canalà ; cîte un inel cu smarald, fiecăruia din cei trei martori ai prezentului testament solemn, în afară de principele de Roccasciano, mai sus pomenit.

Apoi, fără nici o deosebire, fiecăreia dintre rudele mele : cumnați, nepoți, veri etc. să i se plătească zece uncii pentru cheltuielile de doliu.

Făcut la Belvedere, scris de o persoană de încredere, după dictarea mea, citit de mine, aprobat și semnat.

T e r e s ă U z e d a d e F r a n c a l a n z a

Cu cîteva minute înainte ca judecătorul să fi pus jos foaia de hîrtie, *don* Blasco, părăsind spațiarul scaunului, făcuse semn că lectura se apropia de sfîrșit, iar la ultimele pasaje, gesturile de aprobare și admirație și datul din cap în semn de mulțumire fuseseră generale ; îndată ce se stinse, însă, glasul lectorului, tăcerea fu, pentru o clipă, atît de adîncă, încît s-ar fi auzit pînă și o muscă zburînd. Deodată, împingîndu-și îndărăt scaunul, principele începu să vorbească :

— Vă mulțumesc, domnilor și prietenilor ; vă mulțumesc din inimă... dar nu termină, căci martorii, sculîndu-se și ei, îl înconjurară, strîngînd

mîinile acestuia, strîngîndu-i mîinile lui Raimondo, bucurîndu-se cu toţii :

„Nici nu era nevoie de citit !... Se ştia bine că răposata nu ar fi... O pîldă de testament !... Cîtă înţelepciune ! Ce minte !...”

Monseniorul, îndeosebi, aproba :

— N-a uitat pe nimeni ! Toată lumea poate să fie mulţumită...

Ferdinando, Chiara, Lucrezia, toţi şi toate îşi primeau partea lor de felicitări, în vreme ce notarul şi judecătorul încheiau procesul verbal. Dar *don Blasco*, care, de îndată ce se terminase lectura, începuse din nou să-şi roadă unghiile, cu şi mai multă poftă ca înainte, şi se învîrtea de jur împrejurul încăperii, ca un bondar, îl înhăţă pe Ferdinando, tocmai cînd preşedintele îi strîngea mîna, şi-l trase în golul unei ferestre :

— Jefuiţi ! Jefuiţi ! Aţi fost jefuiţi ! Jefuiţi ca în codru !... Refuzaţi testamentul, cereţi ceea ce vi se cuvine !

— De ce ? întrebă tînărul, uluit.

— De ce ? izbucni *don Blasco*, privindu-l în albul ochilor, ca şi cum ar fi voit să-l mănînce de viu, ori n-ar fi putut să înţeleagă o prostie ca aceea a nepotului, o naivitate atît de neghioabă. De asta ! şi trînti o blestemăţie care i-ar fi făcut să roşească pe strămoşii din tablouri ; apoi, întorcîndu-i spatele celui ditamai prostănacul, dădu fuga după marchiz :

— Ruinaţi, jefuiţi, înşelaţi ! Împărţire după lege ? Şi cum face socotelile ? Dacă primiţi testamentul ăsta, sînteţi ultimii... şi trînti încă o blestemăţie. Socotelile vi le fac eu, în doi timpi şi trei mişcări ! Iar tu să aduci la masa succesorală alocaţia pe care nici n-ai primit-o ! Şi nici măcar

un cuvînt despre legatul privind Caltagirone ?
Declară că refuzi, acum, pe loc ! !

Marchizul, năucit de furia aceea, se bîlbîi :

— Excelență, e drept că...

— Ce-mi tot cînti despre drept și nedrept... ?
Sau crezi că am eu vreun cîștig dintr-asta ?... O
spun în interesul vostru, dobitocule !

— O să vorbesc cu nevastă-mea... răspunse marchizul ; atunci însă, privindu-l un moment drept în ochi, călugărul îl dădu dracului, ca și pe celălalt nătărău, și se îndreptă către marchiză.

Aceasta era laolaltă cu toate celelalte doamne, care o înconjurau pe *donna Ferdinanda* : bătrîna domnișoară nici nu-și spunea părerea, nici nu răspundea la flecărelile celor de față :

— Ce e drept e drept ! Toți au fost bine tratați !
Un model de testament...

Iar verișoara Graziella îi spunea principesei :

— Gurile rele umblau cu vorba că mătușa l-ar fi dezmoștenit pe bărbatul tău ! Ca și cum dragostea față de Raimondo ar fi putut-o împiedica să-i recunoască lui Giacomo calitatea de cap al familiei, de moștenitor al titlului !

În schimb, ducesa Radali, jumătate uimită și jumătate consternată, îi mărturisea lui *don Mariano* :

— N-aș fi crezut-o niciodată ! Moștenitori amîndoi ? Și atunci ce se întîmplă cu dreptul de primogenitură ? Familiile urmează chiar să dispară ?...

Principesa însă, cum nu se poate mai încurcată, nu îndrăznea să răspundă și nu-și lua ochii de la principe. Acesta, în grupul bărbaților, care nu încetau să repete : „Ce înțelepciune ! Ce prevedere !“, declara cu o voce gravă :

— Ceea ce a făcut mama noastră e bun făcut...
În vreme ce starețul îi repeta monseniorului :

— Voința răposatei va fi, fără îndoială, lege, pentru toată lumea... și numai Raimondo părea sătul de toată bucuria aceea, nemulțumit de strîngerile de mînă în semn de felicitare.

Noroc că Baldassare, deschizînd larg ușa din fund, intra urmat de doi valeți, care duceau două tăvi mari cu limonade, prăjituri și biscuiți. Principele începu să-i servească pe martori, iar majordomul se îndrepta spre partea unde se aflau doamnele.

— Vi s-a furat partea voastră ! ați fost jefuiți ! Vi s-a luat și cămașa de pe voi ! îi spunea între timp *don* Blasco nepoatei Chiara, pe care izbutise să pună mîna. Ca să-l favorizeze pe derbedeul ăla, care nici măcar nu și-a dat osteneala să vină s-o vadă înainte de a crăpa ! Iar țărancă aia care a venit să se opoșească aici ! Călugărul o fulgera cu niște priviri turbate pe contesa Matilde. O să vă lăsați furați astfel ? Aici trebuie lucrat repede și spus limpede și lămurit că refuzați testamentul, că cereți ceea ce vi se cuvine...

— Nu știu, unchiule...

— Cum, adică, nu știi ?

— O să vorbesc cu Federico.

Călugărul își ieși atunci din balamale :

— Da mai duceți-vă dracului și tu, și Federico, și toți ceilalți, inclusiv eu, mai dobitoc decît toți cei de care mă îngrijesc !... Aici ! îi porunci el lui Baldassare, care se ducea s-o servească pe contesă, și luînd o limonadă, o bău dintr-o înghițitură, ca să-și potolească fierea care-i venea în gură.

Fratele său, *don* Eugenio, își înfunda, pe tăcute, buzunarele cu prăjituri și cu biscuiți, înfuleca lacom din toate și sorbea pahare după pahare de Marsala — nu apă îndulcită — ca omul care nu e sigur că va fi invitat la masă. Cu toate astea,

avea grijă să-l aprobe, dînd tare din cap, pe monseniorul episcop, care, văzîndu-l pe stareț că refuză să se răcorească pe motiv că era zi de post, îi spunea președintelui :

— Un înger ! Tot ceea ce înseamnă preocupare lumească nu l-a privit niciodată ! O pildă vie de virtute evanghelică... iar președintele, cu gura plină, confirma :

— Familie vrednică de dat pildă ! Din neam străvechi !... Ce să mai zicem de acel minunat principe ?

Iar principele, retrăgîndu-se, în cele din urmă, împreună cu unchiul duce, în golul unei ferestre, îi spunea acestuia, rîzînd cu amărăciune :

— A auzit și excelența-voastră ? Ceea ce părea cu neputință s-a dovedit adevărat !... Familia mea e ruinată !...

— Nici eu n-aș fi crezut una ca asta, spunea ducele. Să-i fi asigurat o poziție privilegiată printre ceilalți moștenitori legali, asta da ; dar comoștenitor ?

— Pînă cînd și locuința, aici în casă !... Ca să mă facă de rușine ! Casa strămoșilor noștri să fie folosită de cei din familia Palmi !...

— Trebuie să fie mulțumită fata lui Palmi ! îi spunea acum verișoara Graziella ducesei. Bărbatul ei, comoștenitor ! Bietul Giacomo, nevoit să împartă totul cu frate-său ! Eu sînt necăjită din pricina acestei intruse, căreia o să-i mai crească nițel îngîmfarea...

Apăsau greu asupra contesei Matilde privirile mînioase și aspre ale lui *don* Blasco, ale verișoarei, ale principelui. Ori de cîte ori Baldassare se îndreptase spre ea ca s-o servească, cineva îi făcuse semn majordomului să servească pe o alta ori pe un altul. Iar acum, nu mai rămăsese decît

ea ; dar *donna* Ferdinanda, chemîndu-l pe prințisorul Consalvo, și-l așează pe genunchi și strigă :

— Aici, Baldassare !...

3

Din ziua aceea, *don* Blasco nu mai avu pace. Că moștenirea avea să fie împărțită într-un fel sau în altul, nu-i păsa nici cît negru sub unghie ; dar, încă de cînd intrase în minăstire, fiindcă nu mai avea treburi personale, grija lui nestrămutată fusese aceea de a-și băga nasul în cele ale altora.

Copil, el apucase vremurile frumoase ale casei Uzeda, cînd tatăl său, principele Giacomo al XIII-lea, cheltuia și risipea ca un rege ; cu douăzeci de cai în grajd, cu o mulțime de servitori și cu o întreagă curte de linge-blide, care luau loc la masa întinsă zi și noapte. Atunci, viitorul benedictin nu auzise alte discuții decît în legătură cu extraordinarele bogății ale tatălui său, cu marile feude pe care le stăpînea, cu veniturile pe care i le aducea jumătate din Sicilia ; și-l apucase, în chip firesc, o furie de a se desfăta, o patimă de a petrece, pe care el însuși nu și le putea încă lămuri ; totul însă, pînă într-o bună zi, cînd fu adus ca novice la San Nicola iar apoi, silit să se călugărească. Toate acele bogății erau ale fratelui întîi-născut : lui nu i se cuvenea decît zestrea de treizeci și șase de uncii pe an, indispensabilă pentru a intra în bogata și nobila abație !... Se trăia bine, ce-i drept, la San Nicola : poate mai bine chiar decît în casa Francalanza. Minăstirea, imensă, somptuoasă, stătea pînă într-atîta pe picior de egalitate cu palatele regale încît avea și lanțuri întinse

în fața porții ; iar veniturile de care se bucura — cam șaptezeci de mii de uncii pe an — de-abia le ajungeau celor aproape cincizeci de călugări, frați și novici. Traiul îmbelșugat, viața veselă și libertatea aproape absolută de a face tot ce-i plăcea nu risipiră însă din inima călugărului supărarea pricinuită de silnicia suferită, cu atât mai mult cu cât ceilalți frați mai mici — al doilea-născut Gaspar, duce de Oragua, și chiar Eugenio — rămîneau în viața lumească, cu puțini bani, ce-i drept, dar cu posibilitatea de a-și face rost de ei ; fără nici o îndatorire, de nici un fel, și liberi să se îmbrace după modă, fără a fi siliți să poarte rasa, care-l apăsa pe *don* Blasco mai greu decît livreaua pe un servitor. Acreala benedictinului, durerea sa după bogățiile pierdute, invidia sa față de frați, mînia sa împotriva tatălui se canalizară deci în exercitarea zilnică a unei cenzuri aspre și necruțătoare asupra întregului neam. Și-a putut vărsa focul cu atât mai bine cu cît, risipindu-se, în scurtă vreme, averea tatălui și ajungînd funia la par, tînărul principe Consalvo al VII-lea fu căsătorit cu acea Teresa Risà, care veni să facă pe stăpîna în casa Uzeda. Potrivit tradițiilor familiale, cel mai însemnat lucru fiind asigurarea continuării ramurii primului-născut, iar, în acele împrejurări speciale, de și mai mare însemnătate fiind însănătoșirea finanțelor zdruncinate, Consalvo fu căsătorit la nouăsprezece ani, cînd *don* Blasco nu se călugărise încă ; dar, chiar din clipa aceea, novicele căpătă împotriva cumnatei o ură deosebită, care începu să se manifeste mai tîrziu, în fiecare moment, față de tot ceea ce ea făcea sau nu făcea.

Baronul de Risà di Niscemi, tatăl miresei, venise la Catania, înăuntrul insulei, ca să-și mărite cele

două fete, între care, la început, voia să-și împartă, în părți egale, uriașele sale bogății ; cînd însă Teresa, cea mai mare, fu propusă principelui de Mirabella, viitorul principe de Francalanza, cei din familia Uzeda îl făcură să înțeleagă că, oricît de scăpătați erau, nu l-ar fi dat pe Consalvo al VII-lea fiicei unui simplu baron de țară, dacă aceasta n-ar fi acoperit cu bani distanța care o separa de un urmaș al Viceregilor. Atît baronul cît și fata pricepură că așa era drept ; de aceea, dîndu-i Teresei patru sute de mii de uncii, adică aproape tot, și lăsînd-o fără nimic pe cea mai mică — Filomena — care s-a măritat mai tîrziu, numai din întîmplare, cu cavalerul Vita, și a rămas pentru totdeauna în relații reci cu sora, tatăl — de acord cu fata — a pretins ca încheierea căsătoriei să se facă sub regimul comunității de bunuri și ca fetei să-i revină sarcina de a administra averea familiei. Logodnica avea aproape treizeci de ani ; cu zece ani mai mult decît Consalvo, fiind născută în 1795 ; și fiindcă vreme îndelungată nu putuse găsi o partidă convenabilă, caracterul său — și așa dîrz — se înăsprise în îndelungata așteptare a căsătoriei, iar de pe urma uriașei bogății și a puterii aproape feudale exercitată de tatăl ei în ținutul natal, se alesese cu setea de comandă, de autoritate, de supremație pe care a vrut să o exercite în noua ei casă. Principele Giacomo al XIII-lea a trebuit să se plece în fața acelor condiții aspre, pentru a evita falimentul și lichidarea ; și astfel, atît fiul său cît și el însuși au fost nevoiți să lase friul în mîna nevestei și nurorii. *Donna* Teresa a salvat într-adevăr casa, dar a exercitat acolo o putere tiranică, în fața căreia s-au plecat toți, de la cel dintîi pînă la cel din urmă, afară de *don* Blasco. Fără a se teme nici

de Dumnezeu, nici de Diavol, călugărul a făcut din ea ținta permanentă a violentei sale opoziții. Dacă ea a micșorat unele cheltuieli, a învinuit-o că face de rîs familia prin zgîrcenia ei ; dacă pentru alte lucruri a continuat să cheltuiască la fel ca mai înainte, a acuzat-o că vrea să ducă aceeași familie la ruina desăvîrșită ; ascultînd de sfaturile altora, a fost o dobitoacă, incapabilă să gîndească cu propriul său creier ; dacă a făcut cum a vrut, a rămas mai dobitoacă decît înainte, unind însă și îngîmfarea cu dobitocia. Iar banii pe care-i adusesese ca dotă ce însemnau oare ? O mizerie ! Cînd mizeria asta sprijini însă și consolida averea familiei, care se afla în primejdie, ea deveni prețul cu care cumnata își cumpărase titlul de principesă. Noblețea ei era de-a cincea mînă, nu numai nedemnă să stea alături de aceea — sublimă — a familiei Uzeda, dar nici măcar vrednică de unul din acei linge-blide ai lor, din acei jalnici nobili morți de foame, care-și duceau zilele făcînd aproape pe slugile marilor seniori. A fost cu neputință ca ea să-și comande o haină la croitoreasă ori să-și cumpere o pălărie sau o pereche de mănuși, fără ca don Blasco să nu critice motivul cheltuielii, calitatea obiectului și alegerea magazinului. Călugărul nu-și cruța însă nici celelalte neamuri ; nici tatăl, care mai întîi hăpăise cu lăcomie o întreagă avere, iar acum era silit să trăiască din pomana nurorii, nici fratele, care lăsase ca nevasta să poarte pantalonii, în vreme ce el, în schimb purta... „Sfîntă prudență ! sfîntă prudență ! ajută-mă tu !“ exclama călugărul atunci, lovîndu-se puternic peste gură, spunînd mult mai mult cu reticențele acelea decît cu un întreg discurs și confirmînd astfel zvonurile răspîndite pe seama cumnatei, iar, apoi dezvăluind, silabă cu silabă,

numele ce i se potrivea acesteia, atunci cînd — după moartea celor doi principii, tată și fiu, în același an — rămăsese singură și mult mai liberă decît înainte, deși fusese întotdeauna mai mult decît liberă.

Ea îl lăsa să pălăvrăgească. Țipetele călugărului nu o puteau împiedica să facă tot ce i se părea nimerit ori îi plăcea. Iar *don* Blasco își mîncă sufletul văzîndu-i extravaganțele și nebuniile. Este, oare, sau nu este privilegiat întîiul-născut în toate casele din lume ? Aici, dimpotrivă, era urît ! Cine era cel preferat ? Al treilea-născut ! De veacuri și veacuri, titlul de conte de Lumera — împreună cu toate celelalte — aparținuse capului de familie : acum, dintr-un simplu capriciu, dintr-o nebunie, îi era dat acelui Raimondo, care fusese crescut ca un „porc“ ! Iar cel de-al doilea-născut, căruia nici măcar regele nu i-ar fi putut răpi titlul său de duce de Oragua, era, dimpotrivă, închis la San Nicola !... .

Povestea lui *don* Lodovico semăna mult cu cea a lui *don* Blasco, cu această deosebire, totuși : în timp ce *don* Blasco era cel mai mic dintre cei mai mici, Lodovico îl avea înainte numai pe principe, iar ca duce de Oragua ar fi putut să aștepte — dacă nu de la mamă, măcar de la vreun unchi oarecare — banii de care avea nevoie ca să-și poarte titlul cu cinste. De vreme ce era înțeles că un alt Uzeda — din această generație — trebuia să intre la San Nicola, rațiunea și tradiția îl desemnau pe Raimondo, cel de al treilea-născut ; *donna* Teresa, însă, pentru ca voința sa proprie să fie mai presus de orice legi omenești și divine, a schimbat ordinea firească și începînd să-l ocrotească pe Raimondo în dauna celorlalți frați, l-a lăsat în viața lumească,

făcându-l conte, și s-a apucat, dimpotrivă, să facă-n așa fel ca Lodovico să simtă chemarea. Nimeni, deci, de față cu ea, nu i-a mai putut da băiatului titlul care i se cuvenea ; încă din copilărie, a fost îmbrăcat în sutana neagră a benedictinilor ; ca jucării, nu a avut altceva decît mici altare, mici artofoare, sfeștoace pentru agheasmă și tot felul de alte obiecte sacre. La întrebarea mamei : „Ce vrei tu să te faci ?“, copilul se obișnuise să răspundă : „Călugăr la San Nicola“. După acest răspuns urmau mîngieri și făgăduieli de bani, de distracții, de plimbări cu trăsura ; dacă uneori, însă, cuteza să răspundă : „Nu, știu...“ *donna* Teresa îl ciupea de braț atît de tare încît îl făcea să plîngă, pînă cînd îi smulgea răspunsul obligatoriu. Între timp, duhovnicul ei — *padre* Camillo, călugăr dominican — trudea și el în vederea aceluiași rezultat, deprinzînd copilul cu oarba ascultare clericală, amortîndu-i în orice chip simțurile și fantezia, insuflîndu-i spaima de infern, făcîndu-l să întrevadă desăvîrșita fericire a Paradisului. Pentru ca planul să-i izbutească și mai bine, principesa nu-l trimise pe băiat la noviciat prea curînd ci îl ținu acasă pînă la cincisprezece ani. Era vremea economiilor crîncene, a creditorilor strînși grămadă în încăperile administrației, a datoriilor plătite încetul cu încetul : și astfel, de unde *don* Blasco auzise vorbindu-se tot timpul despre comori care, în parte, se scurseseră sub propriii săi ochi, Lodovico n-a auzit decît văicăreli, amenințări ale unor oameni care-și cereau înapoi ce era al lor, veșnicul refren al mamei care exagera cu bună-știință acele strimtorări : „Sîntem ruinați ! Nu-i nimic de făcut ! N-o să ne mai rămînă nimic !“ În acest timp, la palatul Francalanza, principesa își mîncă de sub unghie — și ca să de-

monstreze cît mai eficient sărăcia în care căzuseră — aduna chibriturile stinse, pentru a le aprinde din nou la celălalt capăt, și își vindea hainele vechi înainte de a-și face altele noi ; ea-i descria apoi lui Lodovico minăstirea benedictinilor drept un loc de veșnică desfătare, unde viața se scurgea fără grijile de astăzi și temerile de mâine, între oaspeți străluciți, ceremonii somptuoase, conversații plăcute și plimbări vesele. Iar cînd, în cele din urmă, intră ca novice la San Nicola, Lodovico putu să-și dea seama că mama spusese adevărul, căci cornul abundenței părea să se deserte asupra minăstirii, iar viața se scurgea acolo ușoară și plină de veselie. Tînărul care scăpa de sub mîna de fier a principesei și a duhovnicului prețuia mai ales libertatea, desfrîul — aproape — pe care îl vedea stăpînind în minăstire și înțelese astfel cît de nimerită fusese hotărîrea — picurată în sufletul său încă de copil — de a intra în acel ordin. Cu toate astea, înainte de a se călugări, stătu o clipă în cumpănă, înțelegînd — cînd era pe punctul de a o săvîrși — greutatea jertfei la care fusese silit și deschizînd ochii — grație lui *don* Blasco — asupra înșelăciunii materne ; dar, pe lîngă că nu-i acorda prea multă încredere călugărului, a cărui critică necruțătoare o cunoștea, însăși cumplita asprime a mamei, de care era nerăbdător să scape, îl făcu să renunțe, îngrozit, la orice încercare de rebeliune fățișă.

Părintele *don* Lodovico își dădu prea tîrziu seama de jocul a cărui victimă fusese, și anume, atunci cînd văzu că necazurile de care se văicărea mai-că-sa erau numai minciuni și că locul la care îl siliseră să renunțe îi era dat fratelui Raimondo. Nu mai era însă vreme să dea înapoi : gluga și rasa de călugăr aveau să-i apese pe umeri pînă la

moarte. Revolta, minia și ura, dezlănțuite în sufletul său, au fost cu atît mai violente decît cele încercate de unchiul său, cu cît el — din pricina îndelungatei obișnuințe cu prefăcătoră și umilința — era mai puțin capabil decît *don Blasco* să se manifeste prin cuvinte. Nici unul din simțămîntele care-i clocoteau în suflet nu s-a dat în vileag : în fața mamei, el a rămas respectuos și supus ca și mai înainte, i-a dat tot felul de semne de iubire cu adevărat frățească celui Raimondo care se bucura de locul uzurpat și a confirmat, printr-o viață exemplară, chemarea pentru cinul monahal. În timp ce *don Blasco*, grosolan, ignorant, lacom de plăceri materiale, chefuia cu cei mai destrăbălați călugări, juca la loto ca un desperat, însetat să se îmbogățească, și purta ditamai cuțitul sub veșminte, *don Lodovico* — mai fin, mai instruit și, îndeosebi, mai isteț, mai stăpîn pe sine însuși — trecea drept o pildă rară de virtuți ascetice, burduf de doctrină teologică. În vreme ce unchiul, ca să se răzbune pentru puterea lumească pe care o pierduse, avea pretenția să facă pe stăpînul în mînăstire, trîncănind vrute și nevrute pe seama abatelui, a starețului, a decanilor și a economilor, blestemîndu-i pe Sfîntul Nicolae, pe Sfîntul Benedict și pe toți tovarășii lor cerești, nepotul părea să n-aibă altă grijă decît să stea deoparte și să nu nutrească altă ambiție în afara aceleia de a învăța. În sufletul său ardea însă dorul de a-și lua revanșa. Și fiindcă se afla închis pentru totdeauna acolo, voia să ajungă repede, înaintea oricărui altuia, la gradele cele mai înalte. De altfel, la benedictini, aveai un adevărat regat de cucerit : abatele era o forță, avea nu știu cîte titluri feudale și o avere fabuloasă de administrat ; vechile constituții ale Siciliei îi dădeau dreptul să stea printre senatorii regatului ! *Don*

Lodovico voia să ajungă în acel loc cât mai repede cu putință ; înțelegînd ce cale trebuia să urmeze, nu s-a mai abătut de la ea nici cît negru sub unghie ; nimeni n-a putut niciodată să-l învinovățească fie chiar de cea mai mică abatere, nimeni n-a fost în stare să-l tîrască în numeroasele partide în care se împărțeau călugării ; singuratic, închis aproape tot timpul în bibliotecă, își cîștiga simpatii prin atitudinea umilă, prin ascultarea arătată față de cei mai mari și chiar față de cei egali, prin aspra respectare a regulilor călugărești, prin faima de cunoscător al dogmelor, cîștigată în scurtă vreme. De aceea fusese ales decan la douăzeci și șapte de ani ; ținut, însă, ca în palmă de abate și de aproape toți călugării, el își atrase ura cea mai neîmpăcată și mai crîncenă a unchiului, căci, însetat de putere, *don Blasco* urmărea și el s-ajungă stareț ori abate ; viața sa scandaloasă, caracterul său violent, ignoranța sa crasă făceau însă, dacă nu imposibilă, cel puțin foarte grea înfăptuirea acelei ambiții, așa că nu fusese ales decan înainte de patruzeci de ani ; faptul de a-și vedea nepotul în acel post „avînd încă minte de... copil“ îl făcu să-și iasă din fire. Lupta crîncenă izbucni însă cu prilejul morții starețului Raimo, în primele zile ale anului 1855. Că unul din familia Uzeda, ai cărei strămoși aveau dreptul la atîta recunoștință din partea mînăstirii, trebuia să ocupe postul rămas liber, era în afară de orice tăgăduială ; *don Blasco* pretindea însă această demnitate pentru el și nu credea că acel „iezuیت“ de nepot putea visa să i se împotrivească : cînd a aflat deci că acel „porc“ îi făcea concurență și îndrăznea să stea în calea unchiului, puțin a lipsit să nu-l lovească damblaua. Ceea ce i-a ieșit din gură împotriva lui *Lodovico* era menit s-atragă fulgerele sub cupola de la San

Nicola și să prefacă în scrum minăstirea cu toți cei care sălășluiau în ea ; cel mai neînsemnat lucru pe care i l-a spus a fost : „codoș al colegiului, tucălar al abatelui și fiu al nu știu cui...” *Don Lodovico* l-a lăsat să vorbească, dînd pildă întregii minăstiri prin umilința pe care o opunea violentei agresiuni a unchiului. Era prea sigur de izbînda sa ; alegerea lui *don Blasco* — care semănase prunci prin tot cartierul, avînd trei sau patru ibovnice, iar printre ele și frumoasa Tutungioaică, și care era atît de ignorant și de despotic — trecea drept imposibilă în ochii tuturor : asupra nepotului, el nu avea decît avantajul vîrstei, care nu era însă atît de însemnat încît să compenseze enormele sale defecte. Cu o majoritate copleșitoare a fost ales *don Lodovico* ; din ziua aceea, *don Blasco* a devenit o fiară față de acel „porc de iezuit” și acea „...”, acea „...” de principesă, căreia îi făcu, fără îndoială, o nouă vină, mai gravă și de neiertat, din pricina loviturii de picior pe care i-o dăduse acel „porc de iezuit”.

Nici ceilalți nepoți, pe care călugărul îi apăra acum, din ură față de moartă, stirnindu-i să nu primească testamentul, nu se bucuraseră vreodată de dragostea lui. Ar fi ajuns pentru asta faptul că erau copiii celei pe care el o socotea dușmanca sa personală ; în ochii săi, însă, fiecare dintre ei își avea vina lui proprie, începînd cu Chiara și soțul ei.

Vina cea mare a acestuia din urmă era că fusese ales de principesă ca ginere și că o iubise pe Chiara, în ciuda aversiunii pe care i-o arătase fata ; și tocmai pentru asta, *don Blasco* își dăduse drumul la gură, putînd să se dezlănțuie în același timp împotriva lui, care voia „să intre cu sila” în familia Uzeda, împotriva principesei, care voia „s-o

silească“ pe fată, și împotriva nepoatei „proastă și nebună de-a binelea“, refuzînd o partidă „ca aceea !...“ Împotrivindu-i-se mamei, Chiara ar fi trebuit să primească laude și încurajări din partea unchiului călugăr ; *don* Blasco era însă făcut în așa fel, încît, dacă unul îi dădea dreptate, el își schimba părerea, numai ca să-l poată învinovăți mai departe. Din această pricină, logodna fusese o bătălie crîncenă între cumnat și cumnată, între unchi și nepoată și chiar între mamă și fiică, deoarece principesa făcuse și aici așa cum voise.

Pentru ea, ca și pentru toți capii marilor familii, copii care să merite să fie doriți și plăcuți puteau să fie numai bărbații : femeile nu se pricepeau la altceva decît să mănînce pe degeaba și să ducă aiurea o parte din averea familiei, dacă urmau să se căsătorească. Această idee salică, adînc înrădăcinată în mintea sa, îngăduia, ce-i drept, cîte o excepție — ea însăși, de pildă — dar era singura care o conducea în privința copiilor. Chiar dintre cei de parte bărbătească, de altfel, nu îi privise pe doi cu aceeași ochi. În viață fiind, îl urise, aproape, pe întiiul-născut și-l idolatrizase pe Raimondo ; cel pe care-l ura era însă moștenitorul titlului, viitorul cap al familiei, în vreme ce preferatul, cu toată jertfirea lui Lodovico, rămînea un simplu frate mai mic : tocmai de aceea împăcase ea respectul față de tradiția feudală cu satisfacerea voinței sale personale, hotărînd, fără să sufle un cuvînt, să-și împartă bogățiile între cei doi frați, înșelîndu-l, așadar, pe întiiul-născut, care trebuia să capete totul, și pîrtinindu-l pe celălalt, care nu trebuia să capete nimic. Din ceilalți doi, Lodovico fusese aproape suprimat, spre a-i face loc lui Raimondo, în vreme ce Ferdinando putuse să trăiască — pînă la un oarecare punct — liber și după

pofta inimii sale. În schimb, față de femei, ea nutrise un mult mai adînc și nestrămutat sentiment de silă și chiar de dispreț, căznindu-se să le împiedice „să-și fure“ frații. Angiolina, cea mai mare, fusese osîndită la viața de mînăstire încă de la naștere, pentru greșeala de neiertat pe care o săvîrșise venind pe lume. După un an de căsnicie, *donna* Teresa era gata să nască : aștepta un băiat, întiiul-născut, prințisorul de Mirabella, viitor principe de Francalanza : și nu numai că-l aștepta, dar nici nu voia s-admită că s-ar fi putut să nu vină. Născu însă — dimpotrivă — o fetiță : mama nu o mai iertă niciodată. Încă de cînd o scoase din scutece o îmbracă în veșminte de călugărită : copila nu apucase încă să vorbească atunci cînd începură s-o ducă în fiecare zi la abația San Placido ; la șase ani fu închisă acolo „pentru educație“, la șaisprezece, blînda și nevinovata creatură, neștiutoare în ale lumii, subjugată de voința maternă și chiar de zidurile de nepătruns ale mînăstirii, se simți cu adevărat chemată de Domnul : în chipul acestor muri Angiolina Uzeda și rămase sora Maria Crocifissa.

Chiara, venită pe lume curînd după aceasta și rămasă în casă, simțise încă și mai crîncen asprimă maternă ; principesa o lăsase totuși mireană de teama ochilor răi cu care lumea ar fi văzut jertfirea a două fiice, dar și pentru a exercita ea însăși asupra copilei o vigență și o autoritate mai severă și mai puternică decît aceea pe care stareța o exercită într-o mînăstire. „Dar ce putea oare să iasă — obișnuia să spună *don* Blasco — dintr-o nebună cum este cumnata mea și dintr-un dobitoac ca frate-meu ? O mică dobitoacă arhinebună, bineînțeles !“ Dar ce s-a văzut de fapt ? S-a văzut că atîta timp cît mama o ținuse în pumnul ei de fier,

această fetiță își plecase întotdeauna capul, respectuoasă și ascultătoare ; apoi, în ziua în care, dînd peste acel prostănac de marchiz de Villardita, care se arătă dispus s-o ia pe tinără de soție, fără nimic, principesa se hotărîse să o mărite, fata spusese nu, nu, și iar nu : lucru cu adevărat uluitor !... Marchizul, văzînd fata din cînd în cînd, sub șal, în biserică, se îndrăgostise de ea, iar principesa, cît se poate de hotărîtă să-i dea fata, îl primise în casă ; descurajat însă de primirea rece și de refuzurile încăpătinate ale Chiarei și convins de rude și de prieteni că făcea o prostie căsătorindu-se cu cineva care nu-l voia, el s-ar fi retras înțelegător, dacă *donna* Teresa — pe care, atunci cînd își băga ceva în cap, nici dracu n-o mai făcea să dea îndărăt — nu i-ar fi poruncit să rămînă la locul său. Și astfel, atunci cînd vedea din nou fata, așezată într-un colț, cu batista în mînă, îi venea să se aștearnă pe plîns și el. „Vițelul acela, spunea *don* Blasco, atît de slab de inimă încît să se îndrăgostească de fața prelungă a nepoatei mele“ ! Chiara nu era, ce-i drept, o frumusețe, iar mama, mai înainte, pentru a o abate de la măritiş, iar apoi pentru a o convinge să accepte partida aceea, îi repeta toată ziulica : „De ce nu te uiți în oglindă ? Nu vezi cît ești de urîță ? Cine vrei să te ia ?...“ Chiara, însă, i-o întorcea : „Nimeni, și-i cu atît mai bine ! Dacă n-ar mai ține excelența-voastră să mă mărite ? Să mă lase să stau acasă !“

În primele zile, ca toți Uzeda, Chiara nu voise să audă de logodnicul acela, numai pentru că era nițel cam gras ; dar, o dată pornită pe calea aceea, încăpătînarea, ereditară în familia Uzeda, fusese — mai mult decît impresionabilitatea — pricina cea mai puternică a împotrivirii față de maică-sa : pînă în ultima clipă, neclintită, încăpă-

ținată, neînduplecată, nu spusese decît că n-o să se căsătorească niciodată, dar niciodată, cu acea „jumătate de butie“, și zadarnic îi explicaseră frații, unchii, duhovnicul că, deși nu era prea slab, marchizul avea o inimă de aur, că o lua de nevastă fără dotă numai din dragostea pe care i-o purta, că în casa lui va fi o adevărată regină, căci era singur și putred de bogat, și că dacă pierdea această partidă, maică-sa putea să revină la ideea dintîi, adică să n-o mai mărite și s-o lase să îmbătrînească fată mare ; neclintită în hotărîrea sa, răspunsese tot timpul numai nu, și iarăși nu. La început, principesa nu-i mai dăduse voie să vorbească ; apoi, o bălăcărise ca pe o slujnică și o ținuse sub cheie într-o odaie întunecoasă, fără haine și cu mîncare puțină ; după aceea, începuse s-o bată cu palmele ei noduroase, care dureau, jurînd că, dacă nu-și schimbă hotărîrea, o lasă să moară de oftică. Iar marchizului, care — cuprins de remușcări — venea să o dezlege de cuvîntul dat, îi spunea : „Nu, domnule ! o să te ia de bărbat, fiindcă așa vreau eu. O fi ea din neamul Uzeda, dar și eu sînt din neamul Risă ! Și-o să vezi c-o să se schimbe !...“ Știa ea cum erau făcuți toți acești Uzeda ; cînd se încăpățîneau într-o idee, nu-i mai puteai urni din loc nici dacă le crăpai țeasta : erau viceregi, iar voința lor trebuia să fie lege ! De la o zi la alta, cînd te așteptai mai puțin și fără nici o pricină, se schimbau dintr-o dată și, de unde mai înainte ziseră că-i albă, jurau, pe urmă, că-i neagră ; de unde mai înainte l-ar fi ucis pe un oarecare, același om le devenea pe urmă prietenul cel mai bun... Pînă în ultima clipă, Chiara nu se schimbase : în fața altarului, cu doi pîndari în coastă — două mutre de haidamaci dibuite de maică-sa anume ca să bage spaima-n ea, leșinase și singur preotul, binevoitor,

o auzise spunînd „da“ ; dar a doua zi după nuntă, cînd familia a mers în vizită la miri, nu i-a găsit parcă îmbrățișați și mină-n mină ? „Să rămii încremenit, nu alta !“ striga *don Blasco*. Servitorii, neamurile, prietenii făcură o vreme glume între ei pe seama mijlocului folosit de marchiz pentru a-și îmblînzi nevasta : fapt este că, de atunci încolo, Chiara a devenit una cu bărbatul, pînă într-atît încît acesta nu putea să întîrzie un sfert de oră fără ca ea să nu trimită după el toată servitorimea, pînă într-atît încît să fie geloasă pe gîndurile lui. Și în toate împrejurările — însemnate sau neînsemnate — n-a mai avut altă părere decît a soțului ; iar înainte de a da vreun răspuns dacă era întrebată ceva, îl întreba din ochi, temîndu-se parcă să nu spună cumva altceva decît ceea ce gîndea el ; singura și marea ei durere era aceea de a nu avea un copil de la el, după trei ani de căsnicie și după ce, de patru, cinci ori, din prea mare grabă, dăduse de veste că era însărcinată ; dar și astfel nu făcea decît să-și arate dragostea pentru *Federico* al ei.

Principesa i-l dăduse de bărbat din multe pricini. Cea dintîi dintre ele era că după patru copii de parte bărbătească, i se născuse o a treia fată, așa că judecase sau „aiurase“ — după părerea lui *don Blasco* — astfel ; intîia, din cele trei, călugăriță, a doua, măritată, ultima, acasă. Îndrăgostit de fată, marchizul făgăduia însă nu numai să o ia fără zestre, dar să se și preteze la o mică comedie. Cu toate că gîndul nestrămutat al mamei era ca averea familiei să nu fie știrbită de femei, orgoliul său de principesă de *Francalanza* nu putea însă să îngăduie ca lumea să laude generozitatea ginerelui, care o luase pe Chiara fără nici o para, de parcă și-ar fi ales-o de la azilul de copii găsiți.

De aceea, în contractul de căsătorie, ea îi constituise fetei un venit de două sute de uncii pe an ; așa scria în actul înregistrat de notarul Rubino și așa știa toată lumea ; în schimb, marchizul îi dăduse, mai târziu, o chitanță, prin care recunoștea că primise întregul capital de patru mii de uncii, din care nu văzuse însă nici măcar un bănuț.

După ce fusese împotriva marchizului din pricina căsătoriei cu Chiara, și împotriva Chiarei din pricina neașteptatei treceri de la ură la iubire față de soț, *don* Blasco le aduse apoi amîndurora cele mai cumplite învinuiri din pricina înșelătoriei la care se pretasera numai pentru a-i da ascultare acelei cumnate nebune de legat. O altă greșală încă și mai mare, poate de neiertat, o săvîrșiseră ei nevalorificîndu-și drepturile la moștenirea paternă. De fapt, după părerea benedictinului, familia Uzeda nu era cu totul ruinată atunci cînd *donna* Teresa intrase în ea ; și, în orice caz, întrucît veniturile proprietăților fuseseră primite chiar în vremurile cele mai rele, se cuvenea ca principesa să le pună la socoteală, numai neghiobii putînd să creadă că ele ar fi slujit doar pentru acoperirea cheltuielilor zilnice. Ajutaseră, dimpotrivă, la plata datoriilor și la salvarea proprietăților ; erau deci amestecate în patrimoniu și era drept să fie socotite în activul principelui Consalvo al VII-lea. Acesta, ca un imbecil ce fusese, își putuse încorona scurta și neghioaba viață cu acel testament caraghios, impus și dictat de nevastă, datorită căruia, fiindcă recunoștea în el că își pierduse averea din pricina unor „nenorociri familiale” — curat nenorociri — le lăsa copiilor „ceva de care pînă și cîinilor le era silă”, adică iubirea mamei ; copiii, totuși, dacă nu erau mai imbecili

decît tatăl, erau datori să ceară socoteală, pînă la ultima centimă. În acest scop, călugărul se ținuse stăruitor de capul copiilor — în afara lui Raimondo, cu care nu mai vorbea, de ani și ani, din pricină că fusese răsfățatul mamei — dîndu-le ghies să-și facă respectate drepturile ; cît a trăit principesa, nici unul nu a îndrăznit însă să sufle în fața ei, iar el i-a iertat, deși în silă, cunoscută fiind supunerea cu care fuseseră deprinși de ea ; marchizul, însă, care nu-i era decît ginere — neavînd deci pentru ce să se teamă de ea — și care fusese înșelat și prima dată, în povestea cu contractul de căsătorie, era pentru don Blasco cel mai nerod dintre nerozi, căci nu se hotăra să-i bată cu pumnul în masă. Și-apoi de ce, mă rog ? Pentru că spunea că s-a căsătorit cu Chiara împins de iubirea pe care i-o purta și nu de banii care-i puteau veni !... Minia călugărului a fost atît de cumplită, încît era cît pe-aci să-l lovească damblaua ; cu vremea, însă, se liniștise, așteptînd moartea cumnatei, pentru a coborî din nou în arenă. Murind, în sfîrșit, aceasta și deschizîndu-se acel testament bestial, înverșunatul cassinez uită de data asta dobitocia lui Federico și a Chiarei, și porni un nou asalt asupra lor, pentru a-i face să se miște. Răposata, în loc să recunoască „cînstit“ care anume era partea soțului și s-o împartă „cu dreptate“ între toți copiii, dispunea, dimpotrivă, de întreaga avere, ca de un bun personal ! Nemulțumită însă numai cu atît, își înșela copiii, prefăcîndu-se că le dă o parte mai mare decît cea legală, în realitate, dîndu-le doar „cîtiva gollogani“ ! Chiara, mai ales, era jefuită „ca-n codru“, întrucît testamentul nu sufla o vorbă despre legatul canonicului Risà. Era o altă încurcătură, pe care donna Teresa o urzise mai demult. Printre alte

argumente, menite să învingă împotrivirea Chiarei și s-o, înduplece să se mărite cu marchizul, ea recursese și la acela al banilor și, ca să nu-și desfacă băierile propriei pungi, îl virise în horă pe un unchi de-al ei, canonicul Risà di Caltagirone, care făgăduia un legat de cinci mii de uncii în favoarea strănepoatei, dacă fata se mărita cu marchizul de Villardita. La încheierea actului, se amestecase și *donna Teresa*, garantînd plata rentei, cu condiția ca suma să se afle cu adevărat în patrimoniul canonicului, care făgăduise să-i lase ei moștenire toată averea sa. Canonicul murise însă cu doi ani în urmă, împărțindu-și averea între o fiică a sa și principesă, iar aceasta refuzase atunci să mai recunoască actul care fusese încheiat, și nici marchizul, din respect, ori din lipsă de interes, nu se gîndise să ceară aducerea lui la îndeplinire. Acum, întrucît cumnata nu-și amintise nici măcar în testament de această datorie și pentru că tot ea urzise „cu o dibăcie drăcească” și cealaltă scamatorie cu cele patru mii de uncii, pe care Chiara nu le primise, dar de care trebuia să țină seamă ca și cum le-ar fi primit, *don Blasco* se ducea în fiecare zi la marchiz pentru a-l stîrni împotriva răposatei și a moștenitorilor, îndemnîndu-l să reclame : 1) împărțirea legală ; 2) dota matrimonială, cu toate dobinzile restante ; 3) partea cuvenită Chiarei din averea tatălui ; 4) legatul canonicului, și arătîndu-i, în doi timpi și trei mișcări, că nu cele zece mii de uncii lăsate prin testament i se cuveneau ci de cel puțin trei ori mai mult. Marchizul, ascultîndu-l totuși și clătînd din cap la tot ceea ce spunea călugărul, căci orice discuție cu acel năstrușnic benedictin era imposibilă, îi arăta soției că nu dorește să dea pildă unei dezbinări în fa-

milie și că se cădea să aștepte și să vadă ce vor face ceilalți ; Chiara era de acord și cu aceasta, ca și cu toate celelalte păreri ale soțului ; în sufletul său, îi dădea totuși dreptate unchiului și ar fi dorit să i se dea ceea ce i se cuvenea, căci, luîndu-se la întrecere cu Federico în ce privește dragostea, suferea din pricină că el trebuia să susțină singur greutățile casei ; marchizul, însă, la rîndul său, protesta :

— Te-am luat pentru tine și nu pentru banii tăi ! Chiar dacă n-ai avea nimic, tot nu mi-ar păsa... De altfel, nu însemnează că o să ne lipsim de ceea ce ni se cuvine. Să lăsăm ca mai întîi să acționeze Lucrezia și Ferdinando ; nu vreau să fiu eu primul care să încep un proces cu familia ta...

Dezinteresul său, respectul arătat de el față de familia Uzeda sporeau devotamentul și admirația Chiarei și o făceau să se supună dorințelor lui cu atît mai mult zel cu cît, închinîndu-i-se, chiar în zilele acelea, după sfatul stareței de la San Placido, Sfîntului Francesco di Paolo, făcătorul de minuni, trăgea iarăși nădejde să fie însărcinată. De aceea, pentru a-și apăra soțul de acel pisălog de *don Blasco*, se-mpotriva ea însăși unchiului, spunîndu-i :

— Da, bine ; excelența-voastră are dreptate și vorbește din dragoste pentru noi ; dar respectul față de voința mamei noastre...

— Maică-ta, striga călugărul, era o dobitoacă mai mare decît tine !... Care-a fost voința maică-ti ? Să vă ruineze pe toți, din dragoste față de *Raimondo* și din ură față de *Giacomo* ! Și tu, și ea, două nebune ! O turmă de nebuni, asta sînteți toți !

Și înfuriîndu-se și mai rău din pricină că bărbatul și femeia se giugiuiau toată ziua, dar mai

ales în timpul mesei, cînd se serveau unul pe altul, ca în plină lună de miere, și gungureauă ca doi porumbei, călugărul izbucnea :

— Nu-mi dau seama, într-adevăr, care din voi doi e mai dobitoac !...

Într-o bună zi, însă, luîndu-l deoparte, Chiara protestă :

— Mie, excelența-voastră poate să-mi spună ce-i place, dar să nu se-atingă de Federicò. Nu tolerez să se vorbească urît de el...

— Ce bîlmăjești acolo ? izbucni călugărul, din nou. Sau poate crezi că lumea nu-și mai aduce aminte că la-nceput nu te uitai la el nici cît la o brînză stricată și amenințai că mai curînd ai vrea să mori decît să te măriți cu harbulul ăsta ?...

Și astfel, nepoata-i întoarse spatele unchiului, iar acesta o trimise pe nepoată la dracu și nu mai puse piciorul în casa ei, spunînd, în gura mare, că este de trei ori nerod, fapt dovedit de interesul prostesc pe care-l avusese față de această pereche de vite-ncălțate. Erau însă jurăminte de marinar ; nu putea el să se resemneze și să tacă din gură, căci îl necăjea prea rău gîndul că dorința răposatei s-ar îndeplini ; și atunci în așteptarea unui alt prilej pentru a porni la atac împotriva acelor dobitoace, începu să se ocupe de Ferdinando.

La orice oră s-ar fi dus să-l caute, acolo sus, la Pietra dell'Ovo, îl găsea, totdeauna singur, cu rindeaua și fierăstrăul ori cu sapa în mînă, lucrînd cu rîvnă ca tîmplar sau ca grădinar, în cămașă, aidoma unui lucrător sau țaran. De copil, încă, Ferdinando fusese astfel : tăcut, timid, pe jumătate sălbatic din pricina lipsei de dragoste cu care-l tratase maică-sa, nevoit să se joace singur, cum se pricepea mai bine, căci nu i se dăruia

nici cea mai sărăcăcioasă jucărie. Crescuse aproape singur, trudindu-se să-și facă rost de ceea ce-i trebuia, învățînd cum să iasă din încurcătură. Cînd ceilalți mergeau la plimbare, el rămînea acasă, desfăcînd cutii de lemn sau de carton pentru a face din ele teatre, altare ori căsuțe, pe care le dăruia apoi cui i le cerea și, mai ales, Lucreziei, pe care — ca o tovarășă de soartă — o iubea nespus ; iar dacă uneori îl căutau pentru că aveau musafiri sau pentru că vreo rudă oarecare voia să-l vadă, o lua repede din loc și se ascundea în cîte un ungher, unde nimeni nu mai izbutea să dea de el, ori se refugia în atelierul ceasornicarului, cel mai bun prieten al său, de la care învăța meșteșugul. Într-o zi, de Sfîntul Ferdinando, *don Cono Canalà* îi dăruia *Robinson Crusoe* ; devoră cartea din scoarță-n scoarță, iar citirea ei îl ului, ca o adevărată revelație. De-acîi încolo, sălbăticia lui spori ; singura și nestrămutata lui dorință fu aceea de a naufragia pe o insulă pustie și de a se îngriji singur de traiul său. Începu atunci să facă experiențe agricole în grădină și pe terasa palatului și îl apucă dragostea pentru cîmp, pe care principesa o încurajă. Îl poreclise Nerodul din pricina maniilor sale prostesti ; înțelegînd însă că ele îi favorizau propriile ei planuri, îi lăsă în seamă, la Pietra dell'Ovo, mai întîi culmile golașe cu grozame și mărăcini, iar apoi, cu vremea — desăvîrșindu-și planul de jefuire generală în favoarea întîiului-născut și a lui Raimondo — întreaga proprietate, încheind însă un contract în toată regula, prin care fiul se îndatora să-i plătească cinci sute de uncii pe an din veniturile proprietății, păstrîndu-și pentru el restul. Pentru *donna Teresa*, contractul a însemnat o afacere : înainte de orice, economisea cele treizeci și șase

de uncii pe an, ale vechilului, căci Ferdinando plăcase fără zăbavă să se stabilească acolo pentru a cultiva singur „insula” pe care o cîştigase : apoi, îşi asigura o arendă, pe care, altfel, proprietatea nu i-ar fi dat-o. Ca să plătească cele cinci sute de uncii ale mamei şi să rămînă stăpîn pe rest, Nerodul punea mare preţ pe lucrările de ameliorare ; de fapt, de îndată ce se văzu stăpîn, se apucă să destelenească, să sape puţuri, să scoată migdalii ca să planteze lămii, şi să smulgă din rădăcină viţa de vie şi să planteze la loc migdalii, să-şi facă, într-un cuvînt, de cap, aşa precum visase. Plăcerea sa, ce-i drept, ar fi fost şi mai mare dacă ar fi putut face totul singur ; nevoit însă să cheme săpători şi grădinari, lucra el însuşi cot la cot cu ei, smulgînd buruieni, cărînd departe coşuri cu pietre, curăţînd pomii, făcînd şi pe timplarul, şi pe zidarul, şi pe decoratorul, căci una din primele sale griji fusese aceea de a mări şi înfrumuseţa vechea casă a vechilului. Era fericit ducînd viaţa eroului care-i înflăcărase închipuirea, ca şi cum s-ar fi aflat pe o insulă pustie, la mii de mile departe de lume. Dormea pe un fel de pătuţ de marinar, îşi lucra singur mese şi scaune, iar casa părea un adevărat arsenal, din pricina atîtor lucruri risipite în ea : fierăstraie, rindele, burghie, scripeţi, sape, tîrnăcoape, precum şi un întreg depozit de scînduri şi grinzi, saci cu făină pentru făcut pîine, provizii de iarbă de puşcă, un raft cu cărţi, toate lucruri pe care un naufragiat le poate salva de pe corabie înainte ca ea să se scufunde.

Totuşi, încă din primul an nu a fost în stare să plătească întreaga arendă făgăduită mamei ; rămase dator cu jumătate din ea, pe care principesa o trecu cu grijă în debitul lui. Apoi, tot schimbînd culturi, sau punînd în practică noutăţi de care auzea vor-

bindu-se, pe care le citea în tratatele de agricultură ori le scornea singur din capul său, venitul proprietății deveni tot mai firav. Din vina „mercenarilor“, spunea el, care nu-i îndeplineau cumsecade poruncile sau din pricina răsturnării anotimpurilor ; maică-sa însă își bătea joc de el, anume pentru a-l face să se încapățineze în mania lui, și izbuti de minune. Iar venitul proprietății Le Ghiande scădea văzînd cu ochii, fără s-ajungă măcar la o sută de uncii, cu toate că, în afară de unelte și de cîteva cărți, Ferdinando nu cumpăra nimic pentru sine, mîncînd cumpătat din ceea ce-i dădea grădina și vînătoarea, iar în rarele dăți cînd apărea la palat era atît de zdrențăros, de soios și de stîngaci în hainele-i vechi de ani și ani, încît pricinuia un adevărat scandal. Principesa, însă, rîzînd de el, îl lăsa să-și facă de cap și trecea în registru, una după alta, sumele cu care el îi rămînea dator în fiecare an. Acestea și formau, de altfel, un capital frumușel, pe care Nero-dul nu știa de unde să și-l procure ; de aceea, veșnica lui teamă era ca nu cumva mama, obosită de a nu-și vedea banii, să nu-i ia proprietatea din mînă, mai ales că, principesa însăși îl amenințase cu asta, în cîteva rînduri. În testament, lovitura ei de maestru fusese deci aceea, de a-i lăsa proprietatea Le Ghiande lui Ferdinando. Pentru el, proprietatea aceea prețuia mai mult decît o feudă și se temea că dacă ar schimba-o cu întreaga moștenire a fraților mai mari, ar avea numai de pierdut. Pe deasupra, mai era și iertarea restanțelor, care se urcau acum la o mie cinci sute de uncii ; de aceea, în culmea mulțumirii, se credea tratat mai mult decît bine, mai presus de orice speranță, așa că întrerupînd datul la rîndea sau curățatul pomilor, îi spunea cu nevinovăție lui

don Blasco, care îi stătea în coastă, îndemnându-l să se răzvrătească :

— Cum adică ? Nu e destul cât am primit ?

— Ți se cuvine însă de trei ori mai mult, cel puțin ! Ai fost înșelat, împreună cu toți ceilalți. Ți se cuvine, în părți egale cu toți ceilalți, moștenirea tatălui tău, pe care a venit momentul să o cereți ! Și nu știi că Giacomo n-a trimis să te cheme nici măcar în ziua morții mamei-ti ?

— E cu neputință ! răspundea Ferdinando, scandalizat. Și, în definitiv, de ce ?

— Pentru a face să dispară hîrtii și valori ! Pătruns acolo, s-a apucat să scotocească toată vila : Lucrurile s-au aflat ! Iar după asta, a înscenat comedia sigiliilor ! Ai să-ți dai seama după inventar, suflet neprihănit ce ești !

Călugărul aștepta acest inventar, arzînd de nerăbdare ; în schimb, principele părea să nu fie de loc grăbit să cunoască ceea ce se afla în casă și nu vorbea despre afaceri cu nimeni dintre frații și surorile sale, nici măcar cu Raimondo, celălalt moștenitor, care, în ce-l privea, se gîndea la orice, în afară de a-i cere socotelile. În ciuda do-liului, pleca mereu de-acasă, la Cazinoul Nobililor, să stea de vorbă despre Florența cu vechii prieteni, să-și facă partida de cărți sau să judece echipajele care defilau la ora de plimbare. Iar *don* Blasco îi împuia capul lui Ferdinando cu ocări împotriva fratelui. Era „un scandal, o lipsă de respect față de moarta, caldă încă“, purtarea celui desfrînat care n-avea altă grijă decît să se distreze, care nu venise „să-i închidă ochii mamei“, nici măcar de dragul banilor, „pe care ea voia să i-i dea *brevi manu*, furîndu-i de la ceilalți“... În ziua în care — începînd, în sfîrșit, inventarul — se află însă că în casă nu erau decît cinci uncii

și doi *tari*, ca numerar, și un titlu de rentă de o sută de ducați, călugărul alergă ca nebun la Ferdinando.

— Ai văzut ? Ai văzut ? Ai văzut ?... Ce-ți spuneam eu ? Cinci uncii ! Maică-ta nu ținea nicio dată mai puțin de o mie ! Iar titlurile de rentă, unde-s titlurile de rentă ? De aproape cinci mii de ducați știam eu !... Pricepi acum ! Ai văzut cum v-a jefuit scumpul dumitale frățior ? Iar banditul de domn Marco i-a ținut sacul ! Jefuiți ! Jefuiți ! Dacă nu țipați, dacă nu vă faceți auziți, meritați să vă scuie în față !

Nu mai termina de loc, arătându-i nepotului, amețit de țipete, noua înșelăciune. Și de ce, oare, îl lăsa Giacomo la locul său pe domnul Marco, de vreme ce dăduse afară toți servitorii protejați de maică-sa, cum erau vizitiul-șef, bucătarul și toți cei cărora ea le lăsase cîte ceva ? „Porcul ăla de domnul Marco, sufletul afurisit al răposatei“, trebuia zvirlit „cu picioare-n șezut“ de îndată ce-anchis ochii ocrotitoarea lui ; de ce naiba, oare, mai era încă în slujbă, la două luni după asta ? Tocmai fiindcă, îndată după moartea bătrînei stăpîne, se azvirlise „ca un laș“ la picioarele noului stăpîn, îi dăduse totul pe mîină, îl lăsase „să fure“ toate valorile care se cuveneau „tuturor“ sau, cel puțin, „celuilalt moștenitor“ !...

Iar dobitocul de Ferdinando, care făcea pe nai-vul, care nu voia să dea crezare atitor porcării și se arăta recunoscător față de mamă pentru iertarea celor o mie cinci sute de uncii ! Ca și cum un asemenea contract sugrumător, dintre mamă și fiu, n-ar fi fost imoral, ca și cum principesa n-ar fi stabilit o arendă mai mare decît venitul proprietății, tocmai pentru a-l prinde cît mai bine în cursă pe neghiobul ăla !... Cu toate acestea, pre-

dicîndu-i într-una că i se cuvenea mai mult și că ar fi putut să fie de două și chiar de trei ori mai bogat, călugărul ar fi izbutit poate să-și trezească nepotul, dacă — așa cum se-ntîmplase și cînd i-l birfise Chiarei pe bărbatul ei — nu ar fi săvîrșit și față de Ferdinando o gravă imprudență. Teama lui Ferdinando era că dacă refuza testamentul și cerea împărțirea după lege, proprietatea Le Ghiande cădea în mîna altora ori trebuia să o împartă cu frații ; după ce-i arătă că era cu putință să și-o păstreze numai pentru el, *don Blasco* îi spuse, într-o bună zi :

— Și chiar dacă, pînă la urmă, vei pierde această proprietate, vei cîștiga în schimb alta, care va prețui de-o sută de mii de ori mai mult !...

— Nu, excelență ! răspunse Ferdinando, ca asta nu-i alta în stăpînirea noastră...

— Le Ghiande ? izbucni atunci călugărul. Un pămînt căruia i se spune Le Ghiande¹ ? Bîn, ce-i drept, numai ca să crești pe el o turmă de porci ? Și ce roade dă, afară de ghindă ? Mai cu seamă acum cînd ai terminat prin a-l ruina cu experiențele tale de nebun ?

Auzind cum i se batjocorea pămîntul și însăși propria sa operă, Ferdinando amuți și se înroși ca o pătlăgică ; apoi, căpătînd din nou grai, spuse :

— Știți ce spune proverbul, excelență ? Știe mai multe un nebun în casa lui, decît un înțelept într-a altuia !

Lăsînd atunci să-i iasă din gură numeroase înjurături la adresa celui necioplît, călugărul nu mai luă niciodată drumul către „cocina“ lui și se hotărî să pornească asediul împotriva Lucreziei.

¹ Ghindă.

O păstrase pentru la urmă, căci — dacă nutrea o antipatie instinctivă față de toți nepoții — furios era mai ales împotriva acesteia.

La fel cu Chiara și Ferdinando, Lucrezia nu-și amintea de o mîngîiere a mamei ; dacă, însă, Chiara avusese în ochii călugărului, încă de la început, meritul dîrzeniei cu care i se împotrivise principesei în povestea căsniciei, iar Ferdinando pe acela de a fi plecat din casă, nepoata mai mică nu avea decît păcate, unul mai greu decît altul. Sub biciul *donnei* Teresa, tratată cu o deosebită asprime, căci se născuse atunci cînd maică-sa nu mai aștepta alți copii, socotită o intrusă venită să fure o parte din averea hărăzită celor doi bărbați. Lucrezia — spunea benedictinul —, crescuse ca „o marmotă“ : înceată la minte, tăcută, sălbatică, la fel ca Ferdinando, și veșnic atît de distrată încît răspunsurile ei erau prilej de rîs pentru toți, în afară de unchiul Blasco, care ar fi mîncat-o de vie.

Deprinzîndu-și fiica să se supună și chinuind-o, principesa nu uita totuși scopul principal pe care trebuia să și-l atingă : adică, să o lase fată nemăritată în casă ; pentru aceasta, ea stăruise să-i arate Lucreziei, zi de zi, că măritatul nu era făcut pentru ea ; întii de toate din pricina sănătății proaste — iar fata tocmai că era foarte sănătoasă ; apoi, fiindcă așa cerea fericirea familiei ; și i-o dădea drept pildă pe *donna* Ferdinanda ; apoi, pentru că, fără bani, n-ar fi putut să găsească nici o partidă potrivită — iar excepția marchizului Federico întărea regula ; și, în cele din urmă, ca și cum toate celelalte nu erau de ajuns, fiindcă era urită — iar aici spunea adevărul. Cînd o vedea la oglindă sau, rareori, cînd fata stătea și ea cu musafirii care-i veneau mamei, aceasta exclama : „Urită mai ești, fetița mea ! E o adevărată neno-

rocire să ai o fată atît de urîă, nu-i așa ?“ Argumentul cel mai hotărîtor era totuși cel al sărăciei : averea era a „băieților“ ; cînd vechilii îi aduceau saci cu bani, ea îi spunea Lucreziei : „Vezi ăștia ? Sînt toți ai băieților...“, iar dacă fata ridica ochii spre planurile feudelor — agățate prin anticamere — mama îi spunea iarăși : „Ce te uiți ? Sînt proprietatea băieților !“ Cînd se vorbea despre căsătorii, iar fata era și ea de față, *donna* Teresa începea cu dojenile : „De-așa ceva vorbiți în fața fetelor ?“ Iar, între patru ochi, îi spunea că gîndul la măriș era un păcat de moarte, care trebuia mărturisit : la rîndul său, duhovnicul — părintele Camillo — îi băga și el în cap Lucreziei aceleași idei ; apoi, principesa o lua de la început, pînă se plictisea : „Tu, de altfel, nu ai nimic, așa că trebuie să rămîi acasă, vrei, nu vrei : cine-o să te ia de nevastă, fără bani ?“ Cu Chiara fusese altceva : se găsisse unul care s-o ia numai cu cămașa de pe ea, căci o știa cuminte, cu frică de Dumnezeu și ascultătoare față de mamă. Și, ca să îndulcească pilula, principesa lăsa să-i scape din cînd în cînd : „Dac-o să semeni cu sora ta, o să te răsplătesc eu, mai tîrziu, altfel“.

Așa crescuse Lucrezia ; umilită și înjosită tot timpul, despărțită de lume mai rău decît în mînăstire, urîă de frații mai mari și chiar de unchi, tiranizată puțin de însăși Chiara, care — fiindcă avea cinci ani mai mult — făcea pe sora mai mare ; iubită și ocrotită numai de Ferdinando, al cărui caracter se potrivea mult cu al ei. Nerodul, care — încă de pe atunci — trebuia să aibă grijă mai întîi de el însuși, căci nu se bucura de prea multă dragoste în familie, îi arăta Lucreziei, așa cum putea, iubirea pe care i-o purta. Mai mare doar cu un an, el s-a jucat cu ea, i-a dat jucăriile fău-

rite de mîna lui ; mai tîrziu, cînd el a ajuns să aibă cîteva cunoștințe de scris și citit, cînd a învățat singur să deseneze și să facă unele lucrări mărunte, i-a transmis știința lui și soră-si, pentru care nu se risipeau bani cu un profesor. De altfel, Lucrezia nu s-a bucurat numai de tovărășia ocrotitoare a lui Ferdinando, ci și de cea a uneia dintre cameristele sale — *donna Vanna* — iar principesa, veșnic atentă, nu a văzut primejdia care se isca din acea parte. Servitorii, în casa Francalanza, erau plătiți prost și obișnuiți să tremure în fața stăpînei ; cu toate astea, rareori pleca vreunul din ei — dacă nu era dat afară — căci fiecare găsea mijlocul de a-și vindeca rănilor morale și materiale suferite din pricina prostului tratament. Mijlocul consta în a trece, în taină, de partea unuia din fii ori cumnați, împotriva stăpînei, în a ațîța răscocalele, în a face pe spionul ; din această pricină, jos în curte erau tot atîtea partide cîte capete năzuiau, sus în palat, să trăiască după pofta inimii. *Donna Vanna* era, deci, din partidul „domnișoarelor“ : și după cum, înainte, încurajase împotrivirea deznădăjduită a Chiarei față de căsătoria care-i fusese impusă, tot așa, mai tîrziu, a venit să-i istorisească Lucreției povestea celeilalte surori, pentru a-i arăta asprimea și nedreptatea mamei ; i-a băgat astfel în cap că trebuia să se mărite și ea, făcînd-o să-și cunoască drepturile și calitățile sale. Nu era adevărat că era săracă : principesa putea să dispună numai de jumătate din averea sa ; jumătatea cealaltă urma să fie împărțită egal între toți copiii. „Va trebui neapărat să se facă astfel, căci așa scrie la lege : de aia se și cheamă partea asta «legitimă»...” Lucrezia o asculta cu gura căscată, silindu-se să înțeleagă. Înțelegea mai ușor lingușirile cameristei, care des-

coperea tainice frumuseți în persoana tinerei sale stăpîne, atunci cînd o îmbrăca sau o pieptăna. „Cît e de bine făcută excelența-voastră !... Iar cozile astea ! Otgoane de vapor !“ Apoi, încheia : „Trebuie să-și găsească unul care s-o placă !“

Așa se făcu că atunci cînd familia Giulente veni să locuiască în casa de peste drum de palatul Francalanza, *donna* Vanna îi spuse domnișoarei : „Excelența-voastră l-a zărit pe domnișorul Benedetto ? Să vedeți ce băiat frumos !“ Lucrezia se apucă să-l privească de la fereastră și fu de aceeași părere cu camerista. „Excelența-voastră n-a băgat de seamă cum o privește ?“ Lucrezia se înroși mai rău ca un ardei și din ziua aceea privirile sale fugiră deseori spre balconul tînărului. Totuși, atîta timp cît principesa a fost sănătoasă, lucrurile n-au luat altă întorsătură și nimeni n-a avut nici o bănuială. Într-o zi nenorocită, *donna* Teresa — bolnavă de mai multă vreme — s-a sculat cu o mică durere în pîtec, de care nu i-a păsă, la început, dar care, un an mai tîrziu, avea s-o ducă în mormînt. Cînd boala stăpînei s-a înrăutățit și mai ales cînd, pentru a schimba aerul, aceasta din urmă s-a dus la Belvedere, singură, căci Raimondo, mezinul, stătea la Florența, iar pe ceilalți toți îi ura mai mult ori mai puțin, *donna* Vanna, mai liberă de data asta, a ocrotit și iubirea domnișoarei cu mai multă rîvnă : a stat de vorbă cu tînărul și a dus — dintr-o parte și din alta — mai întîi salutări, apoi mesaje verbale și, în cele din urmă, bilețele. Cei din familie au băgat de seamă și s-au năpustit toți împotriva Lucreziei.

Veniți cu aproape un secol în urmă la Catania, de la Siracusa, cei din familia Giulente țineau de o clasă îndoielnică, nemaifiind nici *mezzo ceto*, adică burghezie, dar încă nici nobilime curată și

adevărată. Nobili se socoteau și se lăudau că sînt, dar nu izbuteau să le insuflă și altora această credință a lor. Cu cîteva generații în urmă începuseră să se înrudească cu familii din adevărata „covată antică“ ; dar fuseseră nevoiți să le aleagă pe cele scăpătate, căci o fată și nobilă, și bogată nu s-ar fi măritat niciodată cu un Giulente. Pentru a sta pe picior de egalitate cu baronii autentici, adoptaseră toate obiceiurile baronale ; unul singur dintre ei — întiiul-născut, — se putea căsători, în vreme ce toți ceilalți trebuiau să rămînă burlaci. Desființarea fideicomisului îi bucurase, căci în familia lor nu exista ; instituindu-se dreptul de primogenitură, încercaseră să-l capete și ei, fără însă a izbuti. Cu toate acestea, totul mersese în mîna întiiului-născut : *don* Paolo, tatăl lui *Benedetto* era putred de bogat, în vreme ce *don* Lorenzo n-avea nici o lețcaie : poate că tocmai de-aia avea și legături cu revoluționarii. Puțin după pilda unchiului, puțin fiindcă așa bătea vîntul pe vremea aceea, *Benedetto* făcea și el pe liberalul ; ținea grozav la neamul său, dar combatăea bigotismul nobilimii — „cînd vulpea n-ajunge la struguri !“ striga mătușica — și, din pricina acestor sentimente — cu toate că, într-o bună zi, întreaga avere a tatălui avea să fie a sa — studia, pentru a-și lua diploma de avocat. De-aici și furia lui *don* Blasco împotriva nepoatei, care cuteza să facă dragoste fără a-i cere voie lui ; și cu cine ? Cu un Giulente, cu un liberal, cu un avocat !

Acum, însă, după citirea testamentului, după lipsa de înțelegere cu care Chiara, marchizul și Ferdinando se împotriveau ațîțarilor sale, călugărul se îndreptă spre Lucrezia. Trăgea mai multă nădejde să izbutească aici, căci, din dragoste pentru

Giulente, ea avea interes să se răzvrătească împotriva familiei ; e adevărat că, deocamdată, trebuia să favorizeze mica iubire a nepoatei sau să se prefacă, măcar, a nu ști nimic despre ea ; dar pentru a complota, pentru a băga intrigi și pentru a-și da importanță, *don* Blasco trecea cu vederea lucruri încă și mai grave. Începu deci să-i arate Lucreziei paguba suferită, dovezile ce se puteau invoca și furtul săvârșit de Giacomo îndată după moartea mamei ; îi făcu apoi încă o dată toate socotelile și o îndemnă să se înțeleagă cu Ferdinando — pe care numai ea era în stare să-l influențeze — iar apoi, uniți, să i se împotrivească fratelui mai mare.

Văzînd împotrivirea rudelor, Lucrezia se cabrase — ca oricare Uzeda — în fața obstacolului și îi jurase *donnei* Vanna că avea să se căsătorească cu Giulente, cu orice preț ; acum, auzindu-l pe călugăr vorbindu-i despre drepturile ei, arătîndu-i că era mai bogată decît credea și ațîțînd-o să își impună propria-i voință, îl 'asculta, dar cu neîncredere, bănuind cine știe ce înșelăciune. Noaptea se sfătuia cu camerista, și fiindcă *donna* Vanna o îndemna să-l asculte pe călugăr, ea recunoștea, desigur, că maică-sa o înlăturase, ca și pe toți ceilalți, în folosul a doi dintre ei, și-și înclina capul în fața argumentelor pe care *don* Blasco i le repeta ; cînd însă trebuia să-și ia sarcina de a-i spune lui Giacomo cum vedea ea lucrurile, teama o făcea să dea înapoi. Crescuse în ideea că el era făcut dintr-un alt aluat, că avea o fire aparte ; în vreme ce toți frații și surorile își ziceau între ei „tu“, întîiului-născut se cuvenea să-i spui dumneavoastră, iar principele, care o ținuse întotdeauna la distanță, privind-o de sus, se arăta acum, după citirea testamentului, încă

și mai închis, față de toți, dar, mai ales, față de ea. Pregătită să susțină lupta pentru iubirea față de Giulente, ea voia să-și păstreze forțele pentru momentul potrivit, nu să și le irosească pentru un scop pe care îl socotea secundar. Benedetto îi trimisese vorbă că o să-i ceară mîna îndată după luarea diplomei — cam după doi ani, adică — și că ducele d'Oragua, atît de bun prieten cu unchiul său, Lorenzo, o să-i sprijine, fără doar și poate, dar că, între timp, trebuie să se arate răbdătoare și prudentă, căutînd să nu sporească împotrivirea familiei Uzeda. Cerîndu-i-se părerea în privința testamentului, o sfătui cu tărie să nu întreprindă nimic împotriva principelui, atît din pricina obiceiurilor străvechi cît și pentru ca el să nu pară ahtiat după o zestre mai mare.

— Vede excelența-voastră ? comenta camerista, ascultînd aceste scrisori pe care tînăra stăpînă i le citea și ei. Vede excelența-voastră ce om bun e ? Pe excelența-voastră o iubește, nu banii ! Ce-ar fi răspuns un altul, care ar fi umblat după zestre ? „Să începem procesul !“

Giulente era într-adevăr un tînăr cumsecade, muncitor, iubind cu înflăcărare Italia : scriindu-i fetei, îi spunea că pasiunile lui erau trei : ea, maică-sa și patria, care trebuia eliberată.

Și astfel, nici Lucrezia, după ce-și plecase urechea la ațîțările lui *don* Blasco, nu făcu nimic din ceea ce-ar fi dorit unchiul ; ba o dată, cînd acesta insistă mai mult, îi și răspunse :

— De ce nu vorbește excelența-voastră cu Giacomo ?

La această ieșire, călugărul se făcu vinăt și păru că e gata să se înăbușe.

— Să vorbesc eu, ai, dobitoaco ? V-ar plăcea, neisprăviților, să scoateți castanele din foc cu mîna altuia ? Ați fi vrut voi să vorbesc eu !... Și, pînă la urmă, de ce credeți că mă doare pe mine nu știu unde, dacă vă lasă goi pușcă sau dacă vă înfulecă pe toți, turmă de nebuni, de prefăcuți și de imbecili ce sînteți ?...

Să vorbească cu Giacomo și să ia partea acestor nepoți împotriva celui alt îi era, ce-i drept, cu neputință lui *don Blasco*. S-ar fi angajat astfel definitiv, ar fi ocupat într-adevăr o poziție, n-ar mai fi putut să dea vina pe cel căruia îi dăduse dreptate mai înainte, și viceversa, iar toate astea erau pentru el o necesitate. Așa, de pildă, principele, singur din tot „neamul blestemat“ (așa le zicea benedictinul alor săi, în clipele de deznădejde, adică aproape întotdeauna) îi fusese odinioară ascultător și supus, și îi dăduse dreptate în lupta împotriva principesei ; în schimb, *don Blasco* îi răzvrătea frații și surorile. Călugărul însă nu credea că face un lucru rău ; sceptic și neîncrezător, știa că Giacomo îi ținuse partea nu din dragoste sau respect, ci numai fiindcă așa-i dicta propriul lui interes. Principele Giacomo ascultase, de fapt, de propriile sale calcule. Ca și cum nu-l putea ierta pentru că nu venise la vreme, cînd ea îl aștepta și îl dorea, principesa nu îl primise bucurasă pe întîiul-născut de parte bărbătească mai ales că acesta, născîndu-se, îi pusese în pericol însăși viața ei. În loc să-l iubească cu atît mai puternic cu cît îl dorise și suferise mai mult pentru el, *donna Teresa* îl iubise cu atît mai puțin. La nașterea lui *Lodovico* rămăsese tot nepăsătoare și mohorîtă ; inima ei de mamă se înduioșase pe neașteptate pentru *Raimondo*. Așa că, în vreme

ce toate celelalte neamuri, care nu erau „nebune“ ca ea, sau care erau „nebune“ în alt chip, îi dăduseră lui Giacomo ideea că el, ca întâiul-născut și ca moștenitor al titlului, ar fi mai presus de toți ceilalți, principesa îi dăduise lui Raimondo întreaga ei iubire, o iubire oarbă, exclusivă, ne-cugetată. Iar ocrotirea mamei era mult mai efica-ce decît aceea a tatălui sau a unchilor, căci, în vreme ce lui Giacomo, dornic de bani și însetat de putere, aceștia nu-i dădeau decît vorbe goale, Raimondo era copleșit de daruri, avea dreptate față de oricine, făcea lege din propriile sale capricii. Se iscară astfel certuri între cei doi frați, iar Raimondo, mai mic, o luă după ceafă ; cînd însă principesa își văzu protejatul înlăcrimat, Gia-como făcu cunoștință cu cumplitele ei miini, care lăsau vinătăi acolo unde cădeau. Băiatul se încă-pătină o bucată de vreme, schimbînd răceala ma-mei în ură statornică ; apoi, dîndu-și seama că greșise drumul, schimbă tactica, deveni prefăcut, făcu pe spionul lui *don* Blasco, gustă plăcerea răz-bunării văzîndu-l pe Raimondo bătut de călugăr, din ură față de cumnată ; cu trecerea anilor, prin-cipesa îl închise la San Nicola pe cel de-al doilea-născut și îi dădu lui Raimondo titlul de conte ; strînsă la pungă, ba chiar zgîrcită, fu darnică nu-mai cu mezinul ; Giacomo nu avea niciodată un gologan, iar hainele cădeau de pe el în zdrențe, în vreme ce celălalt arăta ca scos din cutie. Și pe cînd Raimondo, dacă își dădea vreodată o pă-rere, era imediat sprijinit sau, cel puțin, nu era luat în ris, Giacomo nu a putut să dispună de nimic. Una din cele mai stăruitoare dorințe ale sale fusese aceea de a se purta în casă ca un stă-pîn, transformînd palatul după gustul său ; mama nu i-a dat voie să mute un scaun din loc. Ea

însăși trudise să schimbe arhitectura edificiului, care părea alcătuit din patru sau cinci corpuri de construcție puse laolaltă, căci fiecare dintre strămoși își făcuse cheful de a închide aici o fereastră pentru a deschide mai afături un balcon, de a înălța noi etaje pe una din părți pentru a le dărîma pe cele de pe partea cealaltă, de a schimba, bucată cu bucată, culoarea tencuielii și desenul cornișei. Înăuntru, dezordinea era încă și mai mare : uși zidite, scări care nu duceau nicăieri, odăi împărțite în două cu paravane de scinduri, ziduri dărîmate pentru a face din două odăi una ; „nebunii“, cum le zicea *don* Blasco strămoșilor săi, făcuseră și desfăcuseră, unul după altul, cum îi tăiașe capul. Cea mai mare harababură fusese cea pe care o săvîrșise tatăl său, principele Giacomo al XII-lea, pe vremea cînd nu mai știa cum să zvîrle banii ; iar acel „cap de dovleac“ care fusese *donna* Teresa, în loc să se gîndească la economie, nu se distrase oare risipind alți bani, cu alte noutăți caraghioase ?... Giacomo voia și el să îmbunătățească planul casei, dar mama nu-l lăsa nici măcar să bată un cui, iar benedictinul se înfuria mai ales pentru că fiul veșnic contrariat era leit maică-sa : autoritar, hrăpăreț, aspru, pungăș, aidoma ei, în vreme ce zănateca aia îl prefera pe Raimondo, care nu cunoștea valoarea banului, irosea tot ce avea, nu se pricepea la afaceri, iubea și căuta numai distracțiile și plăcerile !... Cei doi frați, cu toate că aveau același aer de familie, nu semănau nici măcar la înfățișare. Raimondo era din cale-afară de frumos, iar Giacomo, mai mult decît urît. În Galeria Portretelor puteau fi întîlnite amîndouă tipurile. La strămoșii mai îndepărtați ieșea în evidență acel amestec de forță și gingășie care alcătua frumusețea tînărului conte ;

încet-încet, cu scurgerea veacurilor, trăsăturile începeau să se strice, fețele se alungeau, nasurile luau proporții, tenul devenea mai întunecat, o obezitate deosebită, ca aceea a lui *don* Blasco, sau o slăbiciune neobișnuită, ca aceea a lui *don* Eugenio, urîteau personajele. Printre femei, urîtenia era și mai fățișă : Chiara și Lucrezia, oricît de tinere și de proaspete amîndouă, erau urîte și parcă nici nu semănau a femei ; mătușa Ferdinanda, în haine bărbătești, ar fi adus a ceva intermediar între cămătar și paracliser ; numeroase chipuri de o bărbăție aspră săreau în ochi printre portretele femeiești de dată mai recentă, pe cînd, în cele vechi, pieptănăturile ciudate și costumele năstrușnice, cu gulerele strînse pe gît după moda flamandă, lăsînd astfel capetele să pară așezate deasupra unui lighean, și cu fustele largi, care prindeau trupul ca niște carapace de broască țestoasă, nu izbuteau să ascundă zveltețea elegantă a formelor și nici să strice puritatea gingașă a trăsăturilor. Din cînd în cînd, printre generațiile mai apropiate, între atîtea chipuri degenerare, se mai ivea totuși cîte unul care aducea aminte de cele dintîi ; în felul acesta, printr-un fel de regenerare a vechilor celule ale singelui nobil, Raimondo semăna cu cel mai curat tip antic. Îi rideau ochii principesei cînd îl vedea, grațios și elegant, mîinînd caii, călărînd, ori făcînd scrimă ; întîiului-născut, dimpotrivă, îi dădea tot atîtea porecle cîte defecte îi descoperea în înfățișarea lui : „Ursul care dansează“, din pricina neîndemînării ; „Paița“, din pricina nasului lung ; „Piticul“, din pricina staturii mărunte.

În felul acesta, ura lui Giacomo împotriva mamei și a fratelui se păstra mereu vie ; ea întrecu orice măsură atunci cînd *donna* Teresa puse vîrf la toate, însurîndu-l pe Raimondo. Tradiția de fa-

milie, păstrată pînă în 1812 de instituția fideicomisului, stabilea ca nici un altul, în afară de întîiul-născut, să nu se însoare ; și, de fapt, în generația precedentă, nici ducele, și nici *don Eugenio* nu se însuraseră ; principesa, însă, ca întotdeauna, nu se sinchisi de rînduiești și se gîndi să găsească o partidă pentru Raimondo, înaintea lui Giacomo. Murind ea și lăsîndu-le amîndurora averea, starea celor doi frați ar fi fost egală ; trăind ea, însă, și nevoind să se lipsească de nimic, Giacomo, care trebuia să se însoare neapărat, pentru a avea cui să-i lase titlul de principe, s-ar fi îmbogățit cu zestrea nevestei, în vreme ce Raimondo, rămînînd becher, n-ar fi avut nimic. Convinsă deci de necesitatea de a-l însura și pe mezin, ea șovăi totuși multă vreme înainte de a-și îndeplini hotărîrea și nu pentru că cine știe ce considerente morale ar fi împiedicat-o să înfrîngă tradiția și să creeze în familia Uzeda o ramură secundară, care i-ar fi făcut concurență celei drepte, ci din pricina patimii cu care își iubea fiul cel mai tînăr ; la gîndul că o altă femeie ar fi trăit, zi și noapte, alături de el, o gelozie surdă o mistuia. Tot de aceea, în ziua cînd, în cele din urmă, s-a hotărît, nu a acceptat să-i dea nici una dintre fetele din oraș și nici măcar din provincie, ci a început, dimpotrivă, să-i caute o partidă tocmai la Messina, la Palermo, și chiar mai departe, pe continent, după anumite criterii ale sale, dintre care unul era ca nevasta să fie orfană de mamă. Căută vreme de cîtiva ani și nici una n-o mulțumi. În cele din urmă, prin mijlocirea unui călugăr benedictin — părintele Dilenna din Milazzo — tovarăș de mînăstire al lui *don Blasco*, se opri la fata baronului Palmi, vară cu călugărul cassinez. Cu toate acestea, părăindu-i-se chiar ei că era prea

de tot ca Raimondo să se însoare înaintea lui Giacomo, care, la douăzeci și cinci de ani, era încă holtei — caz unic în istoria familiei — se îngriji să-i însoare pe amîndoi frații în același timp și i-o hărăzi întîiului-născut pe fiica marchizului Grazeri.

Certurile izbucnite cu acel prilej au fost ne-maipomenite. Dacă supărarea pe care i-a pricinuit-o lui Giacomo căsătoria fratelui a devenit și mai puternică — văzînd el cum, alături de a sa, se puneau bazele unei alte ramuri a neamului Uzeda, care avea să-i rășluiască o parte din averile sale — supărarea pe care i-a pricinuit-o propria sa înșurătoare n-a fost de loc mai mică. Violent, hrăpăreț și uscat sufletește cum era, fusese totuși în dragoste cu verișoara Graziella, fata sorei mamei lui, și-și pusese în cap să o ia în căsătorie, cu toate că zestrea era cu mult mai mică decît aceea a fetei lui Grazeri ; pe de o parte, tocmai pentru această bogăție, pe de alta, și pentru că nu se înțelesese niciodată cu soră-sa și chiar o ținuse tot timpul departe de ea, dar mai ales din plăcerea de a se împotrivi dorinței fiului, principesa îl sili să se însoare cu fata lui Grazeri.

Giacomo nu mai era un băiețaș, ca să asculte de maică-sa de frica pedepselor sau a bătăilor ; ea avea totuși în mînă o armă mult mai puternică, fiind stăpîna banilor și putînd să-l amenințe cu dezmoștenirea. „Nici o para !“ — îi spunea ea cu răceală, lovindu-și dinții cu unghia degetului mare — „n-o să vezi nici o para măcar !“, iar puțina simpatie pe care i-o arătase acestui fiu, dragostea pătimașă pentru Raimondo și căsătoria iminentă a acestuia veneau să întărească amenințarea, trezind bănuiala că ar fi fost în stare să și-o îndeplinească. În urma acestei ultime și

aprinse certe, principele, care nu izbutise pînă atunci să-și însușească în chip desăvîrșit politica prefăcătoriei, i se închină, resemnat și devotat, dîndu-i o ascultare oarbă și plină de grijă pînă și în lucrurile inutile și ridicole, și nu mai vorbi decît de iubire frățească, de unire, de respect față de cei mari. Pe dinăuntru, însă, se măcina ; și așteptînd roadele acelei purtări, își exercita propria stăpînire tiranică și făcea ca necazul său să apese numai asupra nevestei. Din cea dintîi zi de căsnicie, aceasta a fost tratată mai rău decît o slujnică și nu numai dorințele, dar nici măcar părerile nu și le-a putut face cunoscute ; principele o dresă să-l asculte la o simplă aruncare de priviri ; cînd ea avea nevoie să-și cumpere un scul de bumbac ori o palmă de panglică, trebuia să-i ceară lui banii trebuincioși deși îi adusese ca zestre o sută de mii de uncii. Misiunea ei era aceea de a-i da soțului un moștenitor, de a perpetua rasa viceregilor ; îndeplinind-o, fu socotită ca o gură nefolositoare, mai rău decît un linge-blide ; căci acești linge-blide făceau, barem, curte familiei și la nevoie mai dădeau și o mînă de ajutor majordomului, în vreme ce *donna* Margherita nu știa să facă nimic, iar din pricina maniei curățeniei și a coșmarului molipsirilor nu se gîndea la altceva decît la chipul în care să se ferească de a se atinge sau de a sta prea aproape de cineva. Era, de altfel, o ființă blindă, lipsită de voință, ceară moale pe care principele a modelat-o cum i-a plăcut. Din ură față de fiu și nu din dragostea pe care i-ar fi purtat-o, principesa soacră îi luă apărarea nu numai o dată ; atunci, ea avu și mai mult de pătimit, căci Giacomo, cedînd în aparență, o făcea apoi să plătească și mai greu ocrotirea aceea.

Dacă însurătoarea principelui ieși atît de prost, cea a lui Raimondo ieși și mai prost. Giacomo nu o voia pe Grazzeri, fiindcă-și iubea verișoara ; Raimondo, în schimb, nu voia nici o nevestă, fiind hotărît să nu se însoare. Răsfățul și părtinirea cu care îl obișnuise maică-sa treziră în el nesățioase pofte de plăceri și de libertate ; ocrotirea principesei se dovedea însă aproape la fel de apăsătoare ca și ura sa, într-atît era ea de despotică în toate. Protejatul ei trebuia să facă ceea ce voia ea, și să plătească cu o și mai resemnată ascultare privilegiile pe care i le acorda ; privilegiile acestea, uluitoare față de jugul pe care-l duceau ceilalți copii, nu-i dădea însă lui Raimondo o mulțumire deplină. Lui singur, de pildă, i se dădeau bani pe care să-i zvîrle după cum avea chef ; principesa dădea însă cu țiriita, iar tînărul, care cheltuia într-una pentru veșminte sau pentru femei și care — între altele — mai avea și patima jocului, risipea într-o noapte ceea ce-i dădea mama într-un an. Tot astfel, lui singur i se dăduse voie să ajungă pînă la Florența, dar raita aceea dată în fugă, sădind în trupul tînărului mania călătoriilor și-a lungilor șederi în ținuturi mai frumoase și mai bogate, nu a putut fi urmată de altele. De aceea, deși tratați atît de diferit, amîndoi frații așteptau moartea mamei cu o egală nerăbdare : Giacomo, ca să-și poată exercita propria sa autoritate de cap de familie, ca să se răzbune pentru maltratările îndurate, ca să pună mîna pe avere ; Raimondo, ca să-și plătească datoriile făcute într-ascuns, ca să risipească banii în satisfacerea oricăror pofte, ca să-și poată îndeplini cea mai arzătoare dorință, care ajunsese să-l chinuie : să plece din Sicilia, să vadă Milano și Torino, să trăiască la Florența ori la Paris.

Întîia dată cînd i se vorbi de însurătoare, i se împotrivi deci fățiș mamei, el singur dintre toți putînd să-i spună în față : „Nu vreau !” Însurătoreea însemna lanțul de gît, sclavia, renunțarea la viața pe care o visa : cu nici un preț, așadar, nu putea s-o primească. Dar principesa, care, față de ceilalți copii, folosea batjocurile cele mai usturătoare, samavolniciile cele mai aspre și amenințările cele mai grele, folosi față de el limbajul persuasiunii. Voia să se distreze, să aibă mulți bani de cheltuit, să facă ceea ce-i plăcea ? Zestrea i-ar fi îngăduit, de îndată, orice ! Geloasa aceea, care se resemna să-l însoare numai împinsă de nevoie, care nu primea noră din ținutul ei și umbla să-i caute nevastă cît mai de departe, nu putea admite ca fiul ei s-o iubească pe cealaltă femeie, să-i fie credincios, să se socoată legat de ea în chip serios. „Prostule ! — îi spunea ea, deci — însoară-te deocamdată cu ea ; după asta, dacă te plictisești, o lași !” Și numai limbajul și aranjamentele acelea îl făcură pe tînăr să zică da, încredințîndu-l că astfel ar fi ajuns de îndată bogat și ar fi scăpat totodată de înăbușitoarea ocrotire a mamei.

La căsătoria lui Giacomo, *don* Blasco făcuse lucruri de neînchipuit, lăsînd să-i iasă din gură cele mai cumplite insulte la adresa nepotului care-și băgase în cap să se însoare cu verișoara Graziella — fiica unei alte Risà ! — și la cea a cumnatei care, în schimb, îi dădea „cu sila” o Grazeri ! Numai căsătoria lui Raimondo mai lipsea însă pentru încununarea operei !... Să însori încă un fiu ? Să creezi o a doua familie ? Să calci în picioare tradițiile neamului ? Se putea da o pildă de nebunie mai furioasă ?... *Don* Blasco nu ținea seamă de contradicția dintre acel respect față de tradiții, pe care voia să-l vadă păstrîndu-se, și

propria lui supărare, neîmpăcată încă, de a fi jertfit tocmai acelorași tradiții : dar, pentru a face opoziție, pentru a se dezlănțui într-un fel oarecare, lui nu-i era greu să treacă peste obstacole cu mult mai mari. Iar ceea ce-l jignează în chip deosebit în căsătoria lui Raimondo era alegerea nevestei. Din atâtea partide care le fuseseră propuse, pe care o preferase oare cumnată-sa ? Pe cea propusă de părintele Dilenna, dușman personal al lui *don Blasco* !

Acolo, la benedictini, printre multele partide în care erau împărțiți călugării, cele mai îndrăgite erau cele politice : așa, de pildă, *don Blasco* era un înfocat susținător al Burbonilor, pe când părințele Dilenna, la Patruș'opt, se bucurase, împreună cu ceilalți liberali, de alungarea lui Ferdinand al II-lea¹. În anul următor, *don Blasco* și-a luat revanșa, dar Dilenna i-a plătit-o cu virf și-ndesat mai târziu, când, întrezărindu-se vacanța locului de stareț, l-a susținut pe Lodovico Uzeda, în timp ce *don Blasco* însuși aspira la acea demnitate. A alege deci pentru Raimondo soția propusă de Dilenna, ba chiar pe însăși vara acestuia, era într-adevăr prea de tot. Toate câte le-a spus și le-a făcut *don Blasco* la palat, scaunele pe care le-a răsturnat, pumnii pe care i-a năpustit asupra mobilelor, vorbele urite și blestemele care i-au ieșit din gură nu ar fi putut fi repetate, așa că principesa, de unde pînă atunci îl lăsase să țipe, opunîndu-i o rezistență pasivă, îi spuse, în cele din urmă, verde, în față, că în casa ei făcuse întotdeauna ce-i plăcuse și că însuși soțul ei nu cutezase niciodată să ridice glasul în față ei.

¹ Rege al celor Două Sicilii (1830—1859)

— Așa că, știți ceva ? Faceți-mi deosebita plăcere de a nu mai călca pe-aici !

Don Blasco nu se lăsă nici el mai prejos :

— Îmi spuneți să nu mai calc pe-aici ? Dar nu știți oare că dumneavoastră și toți ai dumneavoastră nu mă interesați nici cît un... ? Ia mai duceți-vă nițeluș... toți cîți sînteți aici, și blestемate să fie picioarele de porc și de măgar care m-au adus încoace !

S-a apucat apoi să spună pe seama cumnatei, printre călugării prieteni, lucruri menite să înmărmurească toată mînăstirea și, mai bine de un an, n-a mai dat pe la palat, chinuindu-se însă — fiindcă nu mai putea să strige — și căzînd aproape bolnav din această pricină ; de aceea, la nașterea prințisorului *Consalvo* al VIII-lea, cînd *Giacomo*, respirînd tot numai pace și iubire, îi propuse mamei și obținu ca la sărbătorirea botezului să fie invitat și unchiul, călugărul *cassinez* apăru iarăși în casa cumnatei, pentru ca, după o scurtă perioadă de aparentă liniște, s-o ia de la început, strigînd mai rău decît înainte.

Pentru a-l însura pe *Raimondo*, principesa susținuse așadar o luptă cînd surdă, cînd violentă, nu numai cu întîiul-născut și cu *don Blasco*, dar chiar și cu fiul căruia voia să-i asigure viitorul, precum și cu ea însăși. A mai avut însă în această împrejurare încă un dușman, și nu mai puțin crîncen : *donna Ferdinanda*.

Fata bătrînă număra pe atunci treizeci și opt de ani, dar arăta cincizeci ; gingășie femeiască nu arătase însă nici la o vîrstă mai fragedă. Hărăzită să rămînă nemăritată, ca să nu ducă aiurea nimic din averea păstrată pentru fratele principe, poate că, din prevedere, ar fi fost închisă într-o mînăstire, dacă urîtenia și — mai

mult încă — fireasca și sincera ei ură împotriva măritişului nu i-ar fi asigurat pe părinți împotriva primejdiilor ispitei, mai bine decît claustrarea. Nu păruse niciodată femeie, nici la trup, nici la suflet. Atunci cînd, copilă fiind, tovarășele sale vorbeau de veșminte și de distracții, ea spunea pe dinafară feudele familiei Francalanza; n-avea habar de valoarea stofelor, a panglicilor, a lucrurilor la modă, dar cunoștea, ca un samsar, prețul grînelor, al vinurilor și al legumelor; avea în vîrful degetelor întregul și complicatul sistem de măsurătoare a solidelor, a lichidelor și a monedelor; știa cîți *tari*, cîți *carlini*¹ și cîți *grani*² intră într-o uncie; în cîți *tûmoli*³ se împarte o *salma*⁴ de grîu sau de teren, cîți *rotoli*⁵ și cîte *coppi*⁶ are un *cafisso*⁷ de ulei. La fel cum, fizicește, cei din familia Uzeda se împărțeau în două mari categorii — frumoși și urîți — tot astfel și moralmente ei erau fie iubitori pătimași ai plăcerilor și risipitori, ca principele Giacomo al XIII-lea sau ca tînărul conte Raimondo, fie in-

¹ *Carlino* — monedă napolitană reprezentînd a zecea parte dintr-un ducat.

² *Grano* — monedă de aramă cu circulație în Regatul celor Două Sicilii, cu o valoare foarte mică. Zece *grani* făceau un *carlino*.

³ *Tûmol* — măsură de capacitate pentru cereale, egală, în Sicilia, cu 17,2 litri. Ca unitate de măsură a terenurilor agricole, era egală, la Palermo, cu 10,91 ari.

⁴ *Salma* — măsură de capacitate, egală, la Palermo, cu 275,1 litri; ca măsură agrară era egală, tot la Palermo, cu 174,72 ari.

⁵ *Rotolo* — măsură de greutate, egală, la Palermo, cu 793 grame.

⁶ *Coppo* — măsură de capacitate, echivalentă, la Brescia, cu 3 litri, iar la Torino cu 2,9 litri.

⁷ *Cafisso* — măsură de capacitatea pentru ulei și grîu, egală, în Sicilia, cu 6 livre (livra avînd la rîndu-i 12 uncii a 26 grame fiecare).

teresați, cumpătați, zgîrciți chiar, în stare să-și vîndă și sufletul pentru un gologan, ca principele Giacomo al XIV-lea sau ca *donna* Ferdinanda. Aceasta primise din partea tatălui nimica toată, așa-zisul *piatto*, adică atît cît să-și asigure traiul zilnic, venitul acela meschin, din timpul fideicomisului, al băieților cadeți și al femeilor. Cu nimicul acela, *donna* Ferdinanda jurase s-ajungă bogată. Toate gîndurile ei din fiecare zi și din fiecare noapte au fost îndreptate spre înfăptuirea visului său. De-abia intrată în stăpînirea acelor biete șazeci de uncii anuale, a și început să le speculeze, să le dea cu împrumut pe amanet ori ipotecă, după solvabilitatea datornicului, scontînd efecte cambiale, dînd avansuri pe valori sau pe mărfuri : tot felul de operații bancare de tarabă, căci venitul ei mic o silea să facă afaceri cu oameni amăriți, industriași mărunți, precupeți, antreprenori, telali, cîrciumari și chiar cu slugile din casă. Nu se atîngea de-o lețcaie din capital ci își risca numai veniturile, adică le dubla și le tripla, avînd în fire geniul afacerilor, și se arăta atît de prevăzătoare, atît de aspră, de hapsînă chiar, cînd era vorba să-și capete înapoi banii și dobînzile lor, încît nu se lipsea nici măcar de ultimul bănuț, surdă la rugăciunile și plîsetele femeilor și copiilor și, totodată, mai pricepută și mai chițibușară decît un avocat, cînd trebuia să se adreseze justiției. Era apoi atît de zgîrcită încît pentru sine nu cheltuia nimic altceva decît cei doi *tari*, pe care îi dădea zilnic principesei, în schimbul mîncării și îngrijirii pe care aceasta i le asigura ; cît despre locuință, îi lăsaseră odăița de la catul al treilea — sub acoperiș — pe care o avusese încă de copilă, iar ca să se îmbrace, cumpăra rochiile vechi ale cumnatei. Și astfel,

încetul cu încetul, își lărgise cercul afacerilor și-și agonisise un mic capital, care circula printre oameni ceva mai de seamă, negustori angroșiști, afaceriști respectabili, proprietari aflați în impas. Și-atunci, când averea ei începu să sporească, o gelozie surdă se iscă în sufletul principesei și al lui *don* Blasco împotriva cumnatei și sorei lor. Cu metode diferite, *donna* Ferdinanda lucra la înfăptuirea unui scop asemănător celui urmărit de *donna* Teresa. Aceasta dorea să salveze și să sporească averea familiei Uzeda, cealaltă avea ambiția să creeze una, luînd-o de la început. Cum însă *donna* Ferdinanda pornea de la nimic, gloria ei ar fi fost mai mare, întunecînd-o pe cea a *donnei* Teresa : de aici, antipatia surdă a principesei, sarcasmele cu care biciuia avariția cumnatei, a ei fiind, bineînțeles, legitimă și minunată. În ce-l privește pe *don* Blasco, durerea pe care o încercase trebuind să renunțe la lume se adîncea ori de cîte ori vreuna din rude cîștiga faimă, putere sau bani : văzînd deci că soră-sa făcea întocmai ceea ce el însuși ar fi făcut, dacă nu intra în minăstire, și că izbutea mai repede decît putuse oricine să prevadă, începea să-i clocotească singele, se înăsprea la fire, iar pizma îl otrăvea. *Donna* Ferdinanda păru insensibilă la sarcasmele și grosolăniile cumnatei și fratelui. Deocamdată, îi convenea să tacă, fiindcă era, și voia să fie și pe mai departe, musafirul principesei, pînă cînd banii ei personali aveau să fie atît de mulți încît să-i îngăduie să aibă o casă proprie. Rudele și prietenii o sfătuiau în fiecare zi să-și scoată economiile dintr-o circulație prea primejdioasă și să cumpere mai curînd valori imobiliare sigure : ea dădea însă din cap și afirma că banii săi nu aveau a se teme de nici un fel de risc, întrucît numai „cine împrumută

fără amanet își pierde și banii, și prietenii, și mințile" ; în realitate, aștepta să aibă atîția bani încît să poată cumpăra un lucru de seamă. În '42, la zece ani după ce intrase în stăpînirea anemicului ei „piatto", își uimi toate neamurile cumpărînd la licitație publică, cu cinci mii de uncii, moșia Carrubo, o frumoasă bucată de pămînt, care valora de fapt zece mii de uncii ; norocoasă, adică dibace, și de data aceasta, pricepîndu-se să nu scape acest prilej minunat. Toată lumea știa că stăpînea un mic capital, dar nimeni nu-și închipuia că în zece ani strînsese o mică avere. Cumnata și fratele au fost și mai mușcători decît înainte, mai ales cînd au văzut că nu cheltuia pentru sine nici măcar un bănuț mai mult : ea i-a lăsat să vorbească și a speculat mai departe cu venitul de patru sute de uncii pe care-l avea acum. Căuta să cîștige cît mai mult de pe urma lor, nu pierdea nici o părăluță, iar cînd polițele ajungeau la scadență, notarul, samsarul sau procuristul veneau să-i aducă avutul, reprezentat printr-un număr oarecare de frumoase monezi de aur, strălucitoare și sunătoare. Procuristul, notarul și samsarul erau prietenii ei. Printre cei care frecventau palatul Francalanza îi alegea, ca să-i atragă de partea ei, pe cei mai isteți și pe cei mai prudenți, care aveau, ca și ea, înțelegerea și pasiunea afacerilor, și de la care putea trage nădejde să capete informații și sugestii. Iar principele de Roccasciano, tot atît de nobil ca și cei din familia Uzeda, dar fără bani, care-și propusese să-și sporească averea și care, de fapt, și-o și sporea, cu răbdare și cu prudență, dar fără meschinăria și asprimea ei, îi era consilierul preferat. În '49, cînd se aștepta mai puțin, i s-a ivit prilejul să-și cumpere casă. Îi împrumutase cam o mie de uncii cavalerului

Calasaro, al cărui fiu, părtaş la revoluție, fusese nevoit să ia calea exilului. Tatăl, sărăcind și epuizându-și tot creditul pentru ca fiului să nu-i lipsească nimic, nu a putut, la scadență, să-și plătească datoria față de *donna* Ferdinanda. Aceasta, înțelegând cum stăteau lucrurile, voi să i se plătească neîntârziat și amenință cu luarea proprietății ipotecate, trimițând și prima citație. Datornicul veni să-i cadă la picioare, smulgându-și părul din cap, cerându-i să-l salveze de la ruină, și-i offeri, dintre proprietățile sale, pe cea care i-ar fi plăcut mai mult. *Donna* Ferdinanda, însă, nici nu voi să audă de ele, căci erau pline de ipoteeci și puteau să atragă asupra-i un noian de coli timbrate, dar, fiindcă celălalt insista și-i oferea casa, care n-avea nici o ipotecă, bătrîna domnișoară strîmbă din nas și spuse : „S-ar putea sta de vorbă !” Pretindea însă s-o capete pentru cele o mie și-o sută de uncii ale ei — capital, dobînzi și cheltuieli, la un loc — fără nici un ban mai mult, în timp ce proprietarul o prețuia la cel puțin două mii de uncii și cerea restul. Povestea rămase baltă, iar *donna* Ferdinanda împinse procedura mai departe. Celălalt, cu cuțitul la os, presat de fiul care, de la Torino, îi cerea într-una bani, și asupra de guvern din pricina tinărului exilat, plecă în cele din urmă, capul. „Măcar cheltuielile să le plătiți dumneavoastră”, îi trimise el vorbă ; dar *donna* Ferdinanda îi răspunse : „O mie și o sută de uncii ; n-am decît un singur cuvînt !” Și, astfel, cîștigă casa. Era mică, firește, la prețul acela : două prăvălii, de-o parte și de alta a ușii și un singur cat, cu un balcon mare și două mici, în față : în ochii *donnei* Ferdinanda avea însă o valoare de neprețuit, căci se afla în locul numit Crociferi, care era vechiul cartier al nobilimii

citadine și era ea însăși o casă nobilă, aparținând de multă vreme familiei Calasaro, nobili de „stirpe veche“.

Afară de patima banilor, bătrîna domnișoară o mai avea și pe cea a vanității nobiliare. Toți Uzeda se mîndreau cu marea origină a neamului lor ; *donna* Ferdinanda era însă bolnavă din această pricină. Cînd vorbea despre : *don Ramon de Uzeda y de Zuellos, que fue señor de Esterel*¹, venit din Spania o dată cu regele Pedro al Aragonului, pentru a se așeza în Sicilia ; cînd își enumera toți strămoșii și descendenții lor înălțați la cele mai înalte dregătorii din regat : *Don Jaime I care a slujit sub regele Don Ferdinando*², *fiul împăratului Don Alfonso*³, *împotriva maurilor din Cordova, pe cîmpul de luptă de la Calatrava ; Gagliardetto, caballero de mucha qualidad*⁴ ; *Attardo, cavalier înzestrat cu multă minte și avînt războinic ; marele Consalvo, locțiitor al reginei Bianca ; uriașul Lopez Ximenes, vicerege al nebiruitului Carol al V-lea ; atunci, ochii ei mici străluceau mai puternic decît galbenii de curînd bătuți, iar obraji ei slabi și palizi se aprindeau. Nepăsătoare față de orice, afară de banii ei, incapabilă să se lase mișcată de vreo întîmplare, veselă ori tristă, nu se înfierbînta decît la amintirea splendorilor strămoșești. Se afla în casă, pe vremea bunicului său, o frumoasă bibliotecă dar, cînd principelui Giacomo al XIII-lea au început să-i meagră prost trêburile, a fost vîndută înaintea oricărui alt lucru ; ea a salvat atunci un exemplar al faimosului Mugnòs : *Teatro genologico di Si-**

¹ *Don Ramon de Uzeda și de Zuellos, care a fost senior de Esterel (span).*

² *Ferdinand al II-lea, rege al Leon-ului (1157—1188).*

³ *Alfons al VII-lea, rege al Castiliei (1126—1157).*

⁴ *Cavalier de cel mai ales soi (span.).*

cilia, în care capitolul *Despre familia de Vzeda* era cel mai lung, ocupînd nu mai puțin de treizeci de pagini mari. Iar paginile acelea uscate și îngălbenite, exalînd mirosul greu al hîrtilor vechi, tipărite cu caractere grosolane și mohorîte, cu o ortografie năstrușnică, acea emfatică și lîncedă proză siciliano-spaniolă a secolului al șaptesprezecelea era lectura sa preferată, unica hrană a imaginației sale, romanul său, evanghelia grație căreia îi putea deosebi pe cei aleși, de rîndurile gloatei, pe adevărații nobili, de mulțimea celor ignobili și de „buruienışul“ falșilor nobili. „*Chiaramente per tutti gli Hispani genologifti fi fcorge, coi suoi felici fucceffi e con le occasioni debbite, qvale vna delle piu antiche e fublîmi famiglie delli regni di Valenza e d'Aragona la famiglia Vzeda, e per tutto é uolgato effer ella fiffatamente cognominata dal nome, di vna fva terra detta la baronia di Vzeda, qvale alcanzò da gvei Re, in ricompenfo dei fvoi feruigi et indi coi Trionfi della militia nel Supremo Cielo delle glorie militari peruene.*“¹

Stilul acesta avea o eleganță supremă, o măreție extraordinară pentru *donna Ferdinanda*, care citea întocmai *uolgato* și *peruene*², făcînd și-așa prea mult, căci — întrucît la începutul veacului era o „rușine“ pentru femeile din clasa ei să cu-

¹ Toți genealogiștii spanioli socotesc, fără nici o îndoială — atît pentru fericitele ei succese cît și pentru alte pricini îndreptățite — drept una din cele mai sublime și mai străvechi familii din regatele Valenciei și Aragonului, familia Vzeda, și pretutindeni se știe că ea și-a luat această poreclă după un ținut stăpînit de ea și numit „baronia di Vzeda“, pe care l-a primit de la acci regi, ca răsplată pentru serviciile sale, după care, datorită biruințelor sale ostășești, ajuns-a în Cerul Suprem al gloriilor militare.

² În loc de *uolgato* (cunoscut) și *peruene* (ajuns-a).

noască literele — învățase singură să citească, fiindu-i de trebuință pentru afacerile sale.

Or, ținînd seamă de această exaltare a bătrînei domnișoare atît față de origina ei măreață cît și față de instituția nobleței, în general, cu cine se gîndise oare principesa să îl însoare pe Raimondo? Cu o Palmi din Milazzo, fata unui baron „de zece scuți“, despre care Mugnòs nu făcea și nu putea să facă nici cea mai vagă mențiune! Se împăuna, ce-i drept, acest „baron“ Palmi cu anumite privilegii, primite cu o sută cincizeci de ani în urmă; dar ce însemnau o sută cincizeci de ani în comparație cu veacurile de noblețe ale familiei Uzeda? Fără să mai vorbim că despre aceste privilegii nu vorbea nici măcar marchizul de Vil-labianca, autor apărut, nici mai mult nici mai puțin, decît un veac în urma lui Mugnòs!... Principesa, căreia noblețea îi stătea la inimă, chiar dacă nu cît *donnei* Ferdinanda, în orice caz foarte mult, găsise dimpotrivă că acei o sută cincizeci de ani ai familiei Palmi erau destui, dacă nu cumva chiar prea destui, tocmai pentru că, dorind ca nevasta dragului său Raimondo să-i fie supusă mezinului întocmai ca o sclavă stăpînului, și ca el să o poată trata de sus și să facă ce i-o plăcea, se gîndise, o clipă, să îi aleagă chiar și vreo umilă fiică de vechil bogat... Cearta fusese deci aprigă. Punînd mîna pe imobilul familiei Calasaro, *donna* Ferdinanda părăsise palatul Francalanza și se așezase la ea acasă, continuînd să-și mănînce de sub unghie, dar plătindu-și luxul trăsuri. Caretele erau două vechi hodoaroage, cumpărate cu cîtiva ducați, dar împodobite cu blazonul casei Uzeda; caii, două mîrtoage, numai pielea și osul, căroră le dădea să mănînce niște paie de la Carrubo, un pumn de tărîțe și fin putrezit. Vizitiul, afară de în-

grijirea cailor și a trăsurilor, mai făcea pe bucătarul și pe rîndașul. Din toate aceste pricini, sarcasmul principesei deveniseră, firește, și mai usturătoare, iar bătrîna domnișoară îi ținea acum piept cumnatei. Plină de bani cum era și crezîndu-se și deșteaptă, *donna* Ferdinanda pretindea să i se facă curte și să-i fie luate în seamă părerile și, de unde înainte vreme, locuind împreună cu rudele, se arătase nepăsătoare față de treburile lor, de data aceasta, departe fiind, voia să-și bage și ea nasul în toate chestiunile de familie. În schimb, principesa nu îngăduia nici pîniniri, nici obrăznicii : de aici, certuri în fiecare zi. Pe de altă parte, exasperat de norocul soră-si, *don* Blasco turba de furie văzînd-o pe aceasta făcîndu-i concurență în rolul lui de critic meticulos și de judecător infailibil ; fata bătrînă, în schimb, își spuse, deschis, părerea cu privire la viața scandalosă pe care o ducea el ; și, într-o zi, în legătură cu o oarecare doică, ce urma să fie angajată pentru prințisor, fratele și sora aproape că s-au și încăierat, deoarece *donnei* Ferdinanda i se părea că laptele acesteia ar fi suspect, în vreme ce *don* Blasco — despre care limbile veninoase spuneau că era îndreptățit să-l cunoască — susținea că e de prima calitate : liniștiți cu greu de nepotul Giacomo, nu-și mai vorbiră niciodată. Cel mai ciudat era însă că, fără să-și vorbească vreodată, ferindu-se unul de altul ca de ciumă, ei singuri în familia aceea vedeau lucrurile la fel și aveau întotdeauna aceleași păreri. Așa cum *don* Blasco zvîrlise foc și flăcări împotriva căsătoriei lui Raimondo, tot astfel *donna* Ferdinanda se transformase în viperă. Nu numai că dobitoaca aceea de cumnată îl ocrotea pe cel de-al treilea născut, din ură față de moștenitorul titlului, nu numai că nu se mulțumea să calce în picioare

„legea“, care nu îngăduia decît continuarea ramurii directe, dar îi și dădea de soție, pe cine, Doamne, Dumnezeu! Pe o Palmi din Milazzo !... Palmi ? *Donna* Ferdinanda nu o chema niciodată cu acest nume, zicîndu-i cînd Palma, cînd Palmo și-i dădea drept „herb“ cînd o *mezza canna*, care are exact patru palme și cu care negustorii de mărunțișuri măsoară stamba, cînd două tălpi de picioare, care — în lumea aceea de țărani ce erau — nu puteau să fie decît păroase. Puțin a lipsit ca, după atîtea batjocuri și certuri, cele două cumnate să nu se încaiere ; ca și *don* Blasco, bătrîna domnișoară nu a mai pus piciorul în casa Francalanza, dar tot ca și fratele, neputînd suporta să stea prea multă vreme departe, s-a înapoiat cu cel dintîi prilej.

Așadar, numai ceilalți doi cumnați, adică ducele Gaspere și cavalerul *don* Eugenio, nu-i făcuseră *donnei* Teresa prea multe necazuri.

Pe vremea acelor ciocniri, cavalerul *don* Eugenio nu era în Sicilia. Hărăzit și el, la început, să intre tot la benedictini, ca și fratele său *don* Blasco, scăpase invocînd o înclinare firească spre meșteșugul armelor. A fost cea dintîi minciună pe care a spus-o, ca să scape de mînăstire ; nu putea să se simtă chemat către un meșteșug aproape necunoscut în Sicilia, unde — fiindcă nu exista recrutare, iar în popor circula zicala : „mai bine porc decît soldat“ — nici măcar nobilimea nu se dedica armelor. *Don* Eugenio voia însă să fie și el liber și să-și cîștige un loc în lume. Rămas pentru educație în Noviciatul de la San Nicola pînă aproape de optsprezece ani, la ieșirea din mînăstire a plecat la Napoli și a fost repartizat în nobila companie de gardă regală, încredințat că o să urce în curînd la cele dintîi grade. După zece ani, de-abia ajunsese subofițer. Înfumurat de noblețea sa, ca

toți Uzeda, își privise de sus camarazii, ba chiar — deși mai puțin — și superiorii, lăudându-se atât cu glorioșii săi strămoși cit și cu bogățiile-i nemăsurate ; în schimb, când trebuia să treacă la fapte, tinerii nobili napolitani scoteau banii din buzunar, în vreme ce încrezutul cadet sicilian bătea în retragere ori — și mai rău — făcea datorii pe care, apoi, nu le mai plătea. Tratat drept fanfaron, a fost ținut departe de către camarazi ; de altfel, recunoscînd singur că nu-și atinsese scopul — deși părinților le scria că slabul succes trebuia pus pe seama pizmei și nedreptății — s-a hotărît, într-o bună zi, să-și dea demisia. A rămas totuși la Napoli, de unde dădea de veste că palatele cele mai bogate și mai nobile îi erau deschise ca și al lui propriu, și că ducele Cutare și principele Cutărică voiau să-l însoare cu fetele lor ; nici una din acele înșurători, anunțate mereu ca foarte sigure, nu s-a realizat însă vreodată. Între timp, lihnit de bani, ceru o slujbă la curte ; și, cu toate că trecutul lui nu făgăduia mare lucru, fu numit, totuși — din motive de ordin politic — Gentilom de cameră cu leafă, Burbonilor convenindu-le să-și păstreze prietenia marilor familii siciliene. În 1852, se înapoie acasă, cu totul pe neașteptate. Spunea că ar fi trecut din serviciul activ în cel onorific, deoarece clima de la Napoli nu-i pria ; în schimb, se răspîndi pe șoptite un oarecare zvon, despre niște lucruri nu prea curate, pe care le pusese la cale împreună cu un furnizor al Casei regale... De la Napoli, fostul subofițer al Gărzii Regale și Gentilom de cameră se înapoie cu o vocație nouă : arheologia, numismatica și artele frumoase. Aduse cu sine o mulțime de cioburi, care proveneau — spunea el — de la Pompei, de la Herculaneum ori de la Pestum și reprezentau o valoare uriașă ; tot astfel, pînze atât de multe încît

puteai completa cu ele toată velatura unei corăbii și „toate de cei mai vestiți maestri : Raffaello, Tiziano, Tintoretto“ ; cu toate lucrurile acelea umplu pînă la refuz un mic apartament pe care-l luase cu chirie — căci principesa nici nu voise s-audă să-l primească înapoi în casă — și începu să facă comerț cu antichități. Giacomo se însurase de doi ani și avea chiar și multășteptatul întîi-născut ; Raimondo locuia împreună cu soția, la Florența, unde li se născuse și lor o fetiță.

Nici măcar ducele Gaspere nu fusese acasă în timpul căsătoriilor ; dar, deși departe, a fost singurul care a aprobat opera cumnatei, atrăgîndu-și, în chip firesc — atît pentru aprobarea aceea, dar, mai ales, pentru motivul care-l determina s-o dea — fulgerele *donnei* Ferdinanda și ale lui *don* Blasco. Motivul acela era numai și numai de natură politică. Baronul Palmi, tatăl Matildei, liberal vechi, luase — la revoluția din Patruzecișiopt — o parte atît de activă, încît, după restaurație, alegîndu-se cu o condamnare la moarte, se refugiase la Malta și, fără protecții foarte sus puse și angajamente solemne de a nu o lua de la început, exilul acela, în loc de cîteva luni, ar fi durat toată viața. Și, totuși, deși grațiat și supravegheat, el începu să conducă din nou, în ținutul său și în aproape toată Sicilia, mișcarea împotriva regimului burbonic. Or, tocmai aceste opinii politice ale sale și această autoritate a sa în încă puternicul partid liberal au constituit motivele pentru care ducele a văzut cu ochi buni căsătoria fiicei baronului cu Raimondo.

Pînă în Patruzecișiopt, ca toți Uzeda, ducele fusese burbonic pînă-n măduva oaselor. Și cu toate că — fiind el al doilea-născut și duce de Oragua — ar fi avut ceva mai mult decît modestul *piatto*, iar unii unchi dinspre mamă ar fi contribuit la

rotunjirea moștenirii sale, îl frământau totuși invidia față de întâiul-născut și o patimă de a se îmbogăți și de a ajunge să fie cineva în lume, mai grozavă decît a fraților săi, mai ales că ceea ce-i revenea îi trezea poftele, dar nu i le și împlinea. Atîta timp cît durase fideicomisul, frații mai mici își suportaseră starea lor de mizerie cu o resemnare discretă, neputînd să înfrunte legea ; acum, cînd întâii-născuți erau preferați datorită unei idei care, după concepțiile noilor vremuri, părea o prejudecată, îi rodea pizma. Același simțămînt, care făcuse din *don* Blasco un dezlănțuit și alimentase lăcomia lui *don* Eugenio, îl îndemnase și pe duce să dea ascultare ademenirilor revoluționarilor, cărora le convenea să atragă de partea lor un personaj însemnat ca ducele de Oragua, al doilea-născut al principelui de Francalanza. El n-a încetat, totuși, să-i facă obișnuita curte Intendentului, cu scopul de a-și pregăti o ieșire în cazul unor posibile răsturnări ; se asocie la Cabinetul de lectură, cui-bul liberalilor, fără a părăsi însă Cazinoul Nobililor, cartierul general al celor „puri“ și se deprinse, pînă la urmă, să se uite c-un ochi la făină și cu altul la slănină. La prima izbucnire a revoluției, groaza fu mai puternică : declarîndu-le noilor săi prieteni că răscoala era nepregătită, inoportună, menită, fără doar și poate, să dea greș, o șterse la țară, în vreme ce lumea se înarma și se bătea, și-i înștiință pe conducătorii partidului regalist că aștepta sfîrșitul aceluși „caraghioslic“. Cu toate acestea, „caraghioslicul“ făgădui să dureze ; soldații napolitani părăsiră Sicilia și, cu toate că se anunța zilnic înapoierea lor, nu se mai știu nimic despre ei și se alcătui guvernul provizoriu. Ducele, văzînd că nu era nici o primejdie, se înapoie în oraș și-și aplecă urechea la momelile partidului victo-

rios, care, pentru a-l avea de partea sa, îi făgăduia tot ce dorea. Stătu încă în cumpănă, tergiversă, ceru prudență, invocă binele patriei, uneltirile, primejdiile posibile, împăcînd astfel și capra și varza. Nevăzînd dincolo de vîrfurile nasului și îngîmfat, pe deasupra, socoti că venise clipa cînd se putea arunca în brațele liberalilor, exact cînd lucrurile se schimbau, fatalmente, în rău. Era gata-gata să rupă cu ceilalți și savura cele dintîi roade ale simpatiei populare, cînd — într-o bună zi — principele de Satriano debarcă la Messina cu douăsprezece mii de oameni pentru a restabili lucrurile. Ducele se socoti pierdut, iar spaima cea nouă — și mult mai cumplită — îl făcu să săvîrșească o neghiobie de care, mai tîrziu, avea să se căiască : în vreme ce orașul se pregătea să reziste, semnă — împreună cu alți burbonici credincioși și liberali trădători — un apel, în care se cerea grabnica restaurare a puterii legitime. În primele zile ale lui aprilie, la apariția regalștilor, companiile miliției siciliene, care apărau Taormina, părăsiră terenul și se înapoiară la Catania ; pe ziua de 7, după o luptă sîngeroasă, Satriano intră în oraș. Familia Uzeda fugise la Piana, iar ducele se baricadase la Pietra dell'Ovo, toată lumea crezînd că napolitanii aveau să apară din partea opusă, adică de pe șoseaua dinspre Messina. Se iviră însă, dimpotrivă, pe drumul dinspre Pădurile Etnei, cucerind, după cîteva scurte încăierări, pozițiile de la Ravanusa și Barriera. Ajungînd la Pietra dell'Ovo, generalul burbonic intră cu statul său major în proprietatea familiei Uzeda, unde ducele îl primi ca pe un stăpîn, ca pe un mîntuitor, ca pe un Dumnezeu, în vreme ce tunurile măturau șoseaua Etnei, iar trupele regale — atacate la Porta d'Aci de disperatul batalion al corsica-

nilor și decimate cu lovituri de cuțit, în ceasul de tristețe al amurgului, de acea mină de oameni ce se simțeau pierduți — se sălbăticeau și-i răpu-neau pînă la cel din urmă pe cei o mie de oameni, năvălind apoi asupra orașului lipsit de apărare... Prieten cu Satriano, ocrotit de semnătura pusă pe acel act de supunere, pe care liberalii aveau să-l defăimeze, numindu-l *Cartea neagră*, ocrotit însă și mai bine de însuși numele său, căci era cu ne-putință ca un Uzeda să se fi putut da în chip serios de partea revoluționarilor, nu numai că nu avu nimic de suferit din partea reacțiunii, dar fu chiar răsfățat. În schimb, o agitație surdă se iscă împotriva lui în partidul celor învinși. I se imputa acea semnătură odioasă, dar și mai mult primirea făcută lui Satriano la Pietra dell'Ovo. Povestea cu semnătura era cunoscută doar de cîțiva, dintre căpetenii; întîmplarea de la Pietra dell'Ovo se răspîndi printre cei de rînd; fiecare adăugă cîte-o înfloritură și se ajunse a se povesti că în vreme ce orașul agoniza, ducele privea spectacolul cu ocheanul lui Satriano, și că la intrarea cucerito-rului în oraș, călărise alături de acesta. Rămînîndu-i prieten, *don* Lorenzo Giulente se căzni zadar-nic să-l apere, să dezmință exagerările, să arate că ducele, singur și lipsit de apărare, nu putea să-l respingă pe generalul urmat de o întreagă armată: sufletele mohorîte de dezamăgire cereau un țap ispășitor; și așa cum polonezul Mieroslawski,¹ co-mandantul poliției, fusese învinuit de trădare, tot astfel ura populară se năpusti asupra ducelui, deși alții o mie o meritau mai mult decît el, căci erau mult mai vinovați. Și la urma urmei, el nu se alesese nici cu grade, nici cu bani și nici cu alte avantaje, cu vreo antrepriză ori monopol, de pe

¹ Vezi n de la pag 216.

urma revoluției : stătuse să vadă, adăstînd izbînda ; pe cînd atîția alții, după ce-și zăngăniseră armele și făcuseră pe grozavii, se aruncau la picioarele Intendentului și salutau cu pălăria pînă la pămînt, zicîndu-i Maiestatea-Sa lui Ferdinando al II-ea, „pe care Domnul să-l ferească în veci“. Asta voia ducele s-o spună, în propria-i apărare ; asta o spunea și Giulente ; vorbeau însă cu dușii de pe lume, iar ducele se vedea arătat cu degetul, stigmatizat ca trădător, insultat și chiar amenințat prin scrisori anonime. Într-o zi, prietenul său *don Lorenzo* îl sfătui să plece : numai depărtarea și vremea puteau fi în stare să potolească asemenea ură. Ducele nu așteptă să i se spună de două ori și plecă la Palermo. Acolo, partidul de acțiune, învins și el, era totuși mai puțin deprimat : nădejtile nu muriseră sau începeau să învie. Tre-cîndu-i groaza pe care ultimele întîmplări i-o vîriseră în trup, renăscîndu-i în suflet ambiția nesatisfăcută și amorțită, ducele își plecă din nou urechea la solicitările liberalilor, chiar și numai spre a le arăta scumpilor săi concetățeni că nu merita disprețul lor. Și cu toate că nu-și părăsise obișnuita prudență și că mergea atît la consfăturile revoluționare cît și la recepțiile Locotenentului General al regelui, înapoindu-se, pînă la urmă, cu mai multă prudență, la jocul de mai înainte, ajunse totuși la Catania zvonul că ducele se afla în comitetele de acțiune și în corespondență cu emigrații, și că dădea bani pentru cauza cea dreaptă și-i ajuta pe patrioții persecutați. În afară de zvon, sosiră însă și banii, pe care el îi trimitea comitetelor locale, înțelegînd, în cele din urmă, că aceea era calea cea bună și că unul ca el, fără credință și fără cîraaj, nu se putea prelua de alte merite în afară de arginții sunători. Iar între timp, min-

tile potolite începeau să vadă mai limpede, îi identificau pe marii vinovați și-și îndreptau asupra lor ura cu care odinioară îl urmăriseră pe duce. În cele din urmă, căsătoria lui Raimondo cu fata baronului Palmi veni să-i asigure noi simpatii. Pe baron îl cunoscuse la Palermo, prin intermediul agitatorilor cu care acesta venea să se întâlnească tocmai de la Milazzo, în nasul autorităților și sub pretextul afacerilor. Când ducele află de căsătoria plănuită de principesă, se grăbi nu numai să o aprobe, dar să se și ofere ca mijlocitor, punând în joc prietenia care-l lega de baron. El simțea că însurătoarea aceea a propriului său nepot cu fata unui vechi liberal nu putea decât să-i vină în sprijin, ajutându-l să câștige încrederea partidului pe care-l trădase. În ce-o privea pe principesă — burbonică, la fel cu toată familia Uzeda — liberalismul familiei Palmi, departe de a fi o piedică, însemna un motiv în plus pentru a o hotărî să pună la cale căsătoria aceea. Întii de toate, ea era burbonică prin instinct, dar nu se ocupa de politică, avînd altceva de făcut; apoi, așa cum îi plăcuse ca soția să nu se poată lăuda cu o noblețe desăvîrșită, tot astfel îi convenea și ca familia ei să fie persecutată de guvern, pentru ca Raimondo să se poată impune mai bine, în toate chipurile, față de familie și de soție.

Pentru nunta nepotului, ducele se înapoie în patrie. Trecuseră de-abia doi ani de la faptele care îi atrăseseră ura concetățenilor săi, dar el putu totuși să vadă urmările depărtării, ale noii sale politici, ale prieteniei cu baronul Palmi și ale consimțirii la căsătoria lui Raimondo. În timp ce *don Blasco* și *donna Ferdinanda*, în luptă pe viață și pe moarte cu principesa, se luau și cu el la harță, din pricina sprijinului pe care i-l dădea

cumnatei și din pricina politicii care-i dicta acea atitudine, iar, în culmea furiei, îl acopereau cu insulte și numai că nu-l denunțau autorităților pentru liberalismul său, pentru ca apoi să ridă și aproape să-i arunce în față trădarea din 1849, semnătura de pe *Cartea Neagră* și prietenia cu Satriano ; deci, în timp ce fratele și sora lui se purtau astfel, mulți dintre cei care o vreme nu-l mai salutaseră se apropiară iarăși de el și-i strînsă mîna ; alte împăcări fură repede pecetluite prin mijlocirea lui Giulente, pîrîndu-se că nimeni nu-și mai aducea aminte de întîmplările din trecut. Cu toate astea, ducele plecă din nou și se înapoie la Palermo, și pentru că începuse să-i placă să locuiască acolo, dar și pentru a-și consolida acele poziții favorabile.

De data aceasta, înapoiat în patrie cu prilejul morții cumnatei, era primit aproape triumfal, iar lumea venea la el în procesiune. Nu numai că nimeni nu mai vorbea despre întîmplările din 1849, vechi de șase ani, și că era acum socotit drept una din nădejtile partidului, dar îndelungata-i ședere în capitală și frecventarea celor mai de seamă oameni din Palermo îi confereau dintr-o dată faima de mare doctrinar. Cita părerile lui Tizio și Filano, patrioți vestiți, — „prieteni de-ai mei“ — la fel cu *don Eugenio*, care era prieten cu cei mai mari nobili napolitani ; își îndesa discursurile cu citate erudite, de la a doua și de la a treia mînă ; expunea după cum îl tăia capul și ca și cum erau gîndite de el, teoriile economice și politice despre care aflate cîte ceva în cursul conversațiilor avute la Palermo, iar lumea stătea în fața lui cu gura căscată. E adevărat că patriotul primea vizitele Intendentului și le înapoia și nu se sfia să se arate în tovărășia celor mai aprigi

burbonici ; toate acestea nu-i mai erau, însă, imputate ; trebuia să se prefacă față de autorități, pentru a nu le trezi bănuieli, pentru a le înțelege jocul. Dădea bani și nu lăsa să plece cu mîna goală pe cei care-i cereau ajutorul. *Don Blasco* și *donna Ferdinanda* — fiecare pe seama sa — îl bălăcăreau cu și mai multă furie ca înainte ; el îi lăsa să pălăvrăgească și continua să mizeze pe cartea libertății, după cum călugărul miza pe numerele de la loto, iar fata bătrînă conta pe încrederea oamenilor. Și așa cum în politică se avea bine cu toți, la fel și în casă nu-l pătinea pe unul mai mult decît pe altul. Vedea uneltirile puse la cale de *don Blasco* pentru a-i răscula pe nepoții înșelați și cunoștea argumentele care veneau în sprijinul acestora ; vedea însă și chipul încruntat al principelui, auzea văicărelile lui amare, pricinuite de „trădarea“ săvîrșită de maică-sa față de el, și de aceea stătea în expectativă, dîndu-le, cîte puțin, dreptate tuturor : și principelui, care îi oferea ospitalitate și îl trata cu respect, și Lucreziei, care — iubindu-l și luîndu-l în căsătorie pe nepotul conspiratorului Giulente — l-ar fi ajutat să intre și mai bine în grațiile liberalilor.

4

— Astăzi nu se mănîncă ?

Prințisorul murea de foame. De la o vreme, ora mesei parcă nu mai sosea : lipseau cînd ducele, cînd Raimondo, cînd însuși principele ; în ziua aceea erau plecați toți trei și, pe deasupra, Lucrezia și Matilde mai lipseau și ele. Dar băiatul era deznădejdea întregii case : alerga în sus și-n jos,

de la bucătărie la grajduri și de la grajduri în grădină, băgînd în sperieți slugile vechi și noi, care munceau cu tragere de inimă. Întocmai precum îi și prevestise *don* Blasco Nerodului, toate slugile protejate de principesă fuseseră date afară de Giacomo ; în schimb, dezmoșteniții, cei care își atrăseseră dușmănia mamei, luîndu-i partea feciorului, fuseseră reconfirmați de acesta în posturile lor. Numai două excepții făcuse principele : una în favoarea lui Baldassare, iar cealaltă în a domnului Marco. Baldassare, fiul unei bătrîne cameriste, crescut în palat și înălțat de tînar la slujba de majordom, cunoștea încă de copil slăbiciunile familiei, rivalitățile, urile și maniile ; tocmai de aceea își văzuse numai de slujbă, lăudîndu-și toți stăpîinii, indiferent de ce făceau ori spuneau, și punîndu-și la punct subalternii care îndrăzneau să șușotească despre unul sau despre altul. De aceea, mama și fiul îl văzuseră amîndoi cu ochi buni, iar legatul principesei nu-i adusese concedierea de către principe. Cît despre domnul Marco, omul de încredere al răposatei, nu puțini erau cei care se minunau văzînd că fiul — cap al familiei, de două luni — nu se debarasase încă de el. E drept însă că, o dată cu îmbolnăvirea principesei, administratorul își schimbăse tactica, luîndu-se cu binele pe lîngă stăpînul pe care își dădea seama că va trebui, în curînd, să-l slujească ; murind mama, chiar dacă nu-l lăsase să fure numerarul, cum pretindea *don* Blasco, i se ploconează, fără îndoială, în toate chipurile. De altfel, un administrator ca el, care cunoștea casa de cincisprezece ani, care cunoștea starea proprietăților și situația proceselor, nici nu putea fi schimbat cît ai bate din palme.

— Nu se mai mînîncă ?... Ce faceți ?... Vreau să văd !... De ce nu gătiți ?... Dă-mi-l mie !

În bucătărie, după ce smulse din mîna lui Luciano, chelarul, un cuțit, pe care acesta tocmai îl curăța, prințisorul continuă el însuși operația.

— Excelența-voastră nu se astîmpără!... Bucătarul cel nou, *monsù*¹ Martino, nu știa cum să se poarte cu el. Duceți-vă sus! Lăsați-ne să ne vedem de treburi!

— Dă-te la o parte! Asta vreau s-o fac eu!

Trebuia lăsat să facă ce voia. Dacă i se-mpotriveau, devenea furios: scrișnea din dinți, țipa ca un isteric, trîntea tot ce-i cădea-n mîna. Principele, e drept, își educa fiul cu asprime și nu-i trecea cu vederea nici o năzbitie; pe de altă parte, nu glumea însă nici cu servitorii care, încolțiți de micul stăpîn, își pierdeau răbdarea și-i răspundeau urît. Și tocmai acum, după moartea principesei, postul de bucătar în palatul Francalanza devenise mult mai însemnat ca înainte. Giacomo o întrecea pe maică-sa în ce privește neîncrederea și paza: ținea toate proviziile încuiate, cerea socoteală de lucrurile cele mai de nimic, de resturi, de cojile de pîine; totuși, cheltuiala zilnică — chiar fără suplimentele pentru oaspeți — era însemnată, iar masa mai îmbelșugată: se mînceau acum patru feluri; pe vremea mamei, se găteau trei feluri pentru ea și pentru *don Raimondo*, pe cînd, în zilele obișnuite, ceilalți erau nevoiți să se mulțumească cu o ciorbă și cu un pic de carne ori pește. Chiar și atunci cînd Giacomo se îmbogățise grație zestreii soției, principesa, punîndu-și fiul să contribuie la cheltuieli, continuase să facă ce voia, iar principele, credincios hotărîrii de a se arăta ascultător, nu su-

¹ *Monsù* (de la francezul *monsieur*), apelativ dat frizerilor și bucătarilor (de proveniență sau școală franceză): sau *monsù* — bucătar în dialectul napolitan.

flase o vorbă. În felul acesta, el nu putuse înfăptui în palat modificările plănuite încă de multă vreme ; acum însă, murind *donna* Teresa și luînd, în cele din urmă, frînele casei, întorcea totul pe dos. Se auzeau pînă în bucătărie loviturile de tîrnăcop ale zidarilor, scîrțîitul scripeților cu care ridicau materialele din curte la catul de sus, iar servitorii din bucătărie, ocupați cu tăiatul cartofilor și bătutul ouălor, schimbau între ei păreri în legătură cu aceste lucrări :

— Dau jos scara administrației, pentru a cîștiga spațiu.

— Eu n-aș fi închis nici o bucățică de terasă.

— Stăpînul trebuie totuși să-i dea socoteală fratelui său, fiind amîndoi moștenitori.

— Palatul este însă al prințului ! Contele n-are decît un apartament...

Acum, prințisorul nu scăpa o vorbă din tot ce se spunea.

— Contele o s-o ia repede din loc. Nu e făcut să stea aici.

Pregătirea sosurilor îi silea să tacă din cînd în cînd. După cîtva timp, Luciano, făcînd cu ochiul, îi spuse tovarășului său :

— O ia deci de la început ?

— Lasă-l în pace ! Ăla e un adevărat boier !

Și Luciano lăsa capu-n jos, în semn de aprobare admirativă. La bucătărie, toată lumea ținea cu contele, ca și în anticamere, ca și la grajduri, căci stăpînul cel tînăr nu semăna cu cel mare, fiind cum nu se poate mai blînd în porunci și mai mină spartă.

— Boier adevărat, și în purtări, și în gînduri. Nu ca *amicul*...

— *Amicul* e vulpe bătrînă... cum era și *amica*.

— Ce spuneți ? întrebă prințisorul.

— Nimic, excelență ! răspunse bucătarul ; întorcându-se apoi către servitori, adăugă : Vedeți-vă de treabă ! Și fără atâtea palavre...

— Nu vrei, ai, să-mi spui ?

— Da' ce, excelență, dacă vorbesc așa, aiurea ?

— Nu vrei, ai, să-mi spui ?

Deodată, auzind trăsura care intra în curtea interioară, Consalvo o luă la fugă, să vadă cine-i.

Se înapoiau, în sfârșit, mătușile Lucrezia și Matilde, care fuseseră la mînăstirea San Placido. Uitînd și de bucătărie, și de bucătar, băiatul alergă după ele, pînă sus, în odăile mamei, dornic să vadă ce i-au adus.

Contesa Matilde îi dădu, ce-i drept, un cornet cu zaharicale ; în schimb, mătușa Lucrezia nici nu-l băga în seamă, din pricina prea marii în-suflețiri cu care-i ținea principesei un discurs :

— Plîngea, înțelege ! Am ținut să stăm de vorbă cu stareța, care ne-a confirmat totul ; nu-i așa, Matilde ? Ce-nseamnă asta ? Liturghiile pentru mama noastră !

— Pst !...

Principesa îi făcu semn cumnatei să tacă, din pricina băiatului.

— Mamă, astăzi nu se mai mănîncă ? întrebă acesta.

— Dacă taică-tău n-a venit încă ! Du-te, du-te de vezi dacă vine !

Prințisorul pricepu că-l dădeau afară. La șase ani, era mai curios decît don Blasco. Intrigile unchiului călugăr și uneltirile urzite neconținut în casă îi treziră de timpuriu atenția ; după moartea buncii își dădea seama, din atitudinea rudelor și din ce vorbeau servitorii, că toată lumea îi purta pică tatălui său, dar că nimeni nu cuteza să-l atace direct. Înțelegea, de asemenea, atâtea alte

lucruri : că mătușa Ferdinanda nu putea s-o suferă pe mătușa Matilde ; că între aceasta și soțul ei existau neînțelegeri ; înțelegea și tăcea, prefăcându-se că nu bagă nimic de seamă, pentru a nu-și atrage asupra-și mînia nimănui. Și-așa, unchiul *don* Blasco îl plesnea, solemn, peste ceafă, iar mătușa Lucrezia îl ciupea cu plăcere de braț, îndeosebi cînd băiatul se ducea să-i scotocească prin odaie ; tatăl, mai ales, tot timpul morocănos, îi frăgea, din cînd în cînd, de-alea care lăsau urme. Din cauza asta, de altfel, nici nu se prea omora cu firea după el, în vreme ce de maică-sa nu se putea dezlipi. *Donna* Ferdinanda, ce-i drept, îl răsfața în toate felurile, dar nimeni nu trecea cu vederea năzbîtiile ștregarului ca principesa. Cutremurîndu-se, convulsionîndu-se chiar, dacă cineva i se așeza prea aproape, ea își învingea mania izolării numai din dragoste pentru copii, strîngîndu-l la piept și sărutîndu-l cu furie pe Consalvo al ei, chiar cînd nu era prea curat, și cu atît mai pătimaș cu cît se ferea mai mult de orice alt contact. De o bucată de vreme, născîndu-se surioara Teresa, mîngîierile nu mai erau doar pentru el ; cu toate astea, numai principesa izbutea să obțină ceva de la Consalvo, luîndu-l cu binișorul, prin iubire.

— Du-te, du-te de vezi dacă s-a înapoiat tata...

Principele Giacomo se întorcea tocmai atunci. Avea chipul mai morocănos ca de obicei, iar cînd intra, nici măcar nu salută ; la vederea lui, Lucrezia amuți. El întrebă dacă ducele se înapoiase acasă și auzind că nu, porunci să se servească masa îndată după sosirea unchiului. Se duse apoi să se închidă în biroul său, împreună cu domnul Marco. Consalvo rămase nițel fără să știe ce să facă, șovăind între înapoierea la bucătărie și o

vizită la salahori. Văzînd însă că mătuşa Lucrezia începea să vorbească iarăşi cu mama, se urcă în odaia ei. Îi interzisese să intre acolo, căci studia acum desenul în acuarelă şi nu voia să i se umble prin lucruri, temîndu-se, mai ales, să nu-i fie descoperite scrisorile de la Benedetto Giulente ; în schimb, culorile, farfurioarele pentru muiatul lor, pensulele, guma erau pasiunea băiatului. Şi nici o rugămintă sau ameninţare nu-i folosea Lucreziei ; dacă reclama, se alegea cu un supliment de mustrări din partea fratelui, cu care nu se mai putea sta de vorbă după citirea testamentului ; în duelul acesta, ştrengarul, cînd se ivea prilejul, dădea iama prin odaia mătuşii. Urcîndu-se deci acolo, la ora aceea cînd era sigur că n-o să fie surprins, prinţisorul începu să cotrobăie pe măsuţă, printre desene, în scrin, în noptieră. Unde erau ascunse lucrurile care slujeau la desen ? Poate că în sertarele cele mai de sus ale dulapului, acolo unde el nu ajungea. Între timp, din curtea lăuntrică se auzi clopotul care vestea sosirea ducelui. El continuă să privească în juru-i, căutînd febril sub pat, sub dulap, în toaletă. Aceasta era o măsuţă acoperită cu o pînză brodată : ridicînd un colţ, se ivi sertarul. Acolo, printre piepteni vechi, printre cutii goale de pastă de migdale, se afla un teanc de hîrtii, legate cu o panglică roşie. Consalvo desfăcu nodul şi împrăştie scrisorile. Pe neaşteptate, Lucrezia apăru în prag.

— Ah !... strigă ea şi în aceeaşi clipă se şi aruncă asupra nepotului, plesnindu-i o palmă peste obraz.

Băiatul scoase un ţipăt atît de ascuţit, de parcă l-ar fi înjunghiat cineva.

— Ți-am spus de-o mie de ori să nu te mai atingi de lucrurile mele ! Nu mai sînt în stare să păstrez nimic ! Parc-aş fi în piaţă, așa am ajuns.

Auzind urletele disperate ale băiatului, Vanna, camerista, sosi în fugă, dar, de-abia apucă ea să spună :

— Domnișoară... lăsați-l în pace... că apăru și principele.

— Și pentru asta ridici mîna la băiat ?

— Dacă nu mă ascultă !... Dacă nu pot să păstrez nici un ac !...

El îl ridică pe Consalvo de jos, îl luă de mîna și zise, încet, privind-o drept în ochi :

— Altă dată, dacă mai cutezi să te atingi de copilul meu, te iau la palme ; ai înțeles ?

Ea rămase o clipă ca năucită. Văzîndu-și fratele ieșind, alergă îndată la ușă, o închise, trîntind-o cu putere, și nu-i mai răspunse nici unuia dintre servitorii care veneau s-o cheme la masă. A trebuit să urce ducele pentru a o implora să-i deschidă ; în cele din urmă, rugămințile și dojenile unchiului o făcură să izbucnească :

— Pînă cînd să mai rabd ? Sînt două luni de cînd se poartă așa cu mine ! De ce-mi poartă pică ? Pentru testamentul mamei noastre ? Se poartă astfel ca să ne înșele mai repede ? Are dreptate deci unchiul *don* Blasco ?... A auzit, a auzit oare excelența-voastră, ce-a făcut de data asta ?

— Ce-a făcut ?

— Nu vrea să recunoască dania lăsată minăstirii San Placido !... Am găsit-o pe Angiolina plîngînd, iar stareța era foc și pară !... Vrea să facă pe stăpînul și se poartă astfel cu noi, luîndu-ne de sus, numai ca să ne înjosească pe toți.

— Binișor !... Deocamdată, destul... începuse să se roage din nou de ea, din dragoste pentru pace. Destul !... Și-acum, hai la masă... Îți făgăduiesc c-o să stau de vorbă cu el, mai tîrziu ..

Raimondo nu se întorsese încă atunci cînd întreaga familie, de faţă aflîndu-se şi *don Marino*, luase loc la masă. Lucrezia avea ochii tot roşii, ţinea capul în jos şi nu scotea o vorbă ; principele, însă, înseninîndu-se, ca prin farmec, îl copleşea cu amabilităţi pe unchiul duce. În toate zilele, la fel : după ore îndelungate de îngîmfare, de tăcere, de întoarcerea spatelui la venirea fraţilor şi surorilor şi, mai cu seamă, la venirea cumnatei Matilde, el renunţa în timpul mesei la înfăţişarea încruntată pentru a-şi răsfăta unchiul. Nu era pentru prima dată că masa începea fără Raimondo, iar supărării Lucreziei îi corespundea, în ziua aceea, o tulburare ce se citea pe fruntea Matildei.

Nu era văzută cu ochi buni în casa aceea. Principele, *donna Ferdinanda*, *don Blasco* şi puţin chiar şi verişoara *Graziella*, îi găseau, fără îndoială, păcate de neiertat, dacă puteau s-o înţepe cu atîta stăruinţă şi s-o trateze cu atît de puţină consideraţie ; ea trecea totuşi cu vederea moji-ciile şi lipsa de consideraţie faţă de ea : nu le suporta însă pe cele care-l atingeau pe bărbatul ei. Poate că tocmai asta şi era marea sa vină : iubirea pe care i-o purta lui Raimondo !... Îl iubise încă de cînd îl văzuse, ba chiar de mai înainte ; încă de cînd — logodită prin scris cu acel conte de Lumera, pe care tatăl ei, mîndru de a se înrudi cu Viceregii, îl lăuda peste măsură — ea îşi făcea tot felul de gînduri, închipuindu-şi-l frumos, nobil, generos, adevărat cavaler, ca un erou a lui Tasso ori al lui Ariosto. Realitatea depăşise înseşi închipuirile ei, atît îi era soţul de fin, de fermecător, de elegant, de strălucitor ; iar ea, care nu cunoscuse de aproape alţi bărbaţi, care se hrănise numai cu vise, cu poezie, cu fantezie înaltă şi curată, îi dăruise toată inima, pentru vecie ; îl iubise şi în

cei care-i erau dragi lui și îl idolatrizase în fetița care i se născuse din el. Nu avusese altă idee despre viață decît cea desprinsă din viața sa proprie, simplă și netedă, trăită toată alături de surioara Carlotta, de mama lor, amintire gingașă și tristă, și de tata, om al pasiunilor extreme, prieten sau dușman pînă la moarte al celorlalți oameni, dar orb și nebun de dragostea pentru fiicele sale. Iar acum, cînd se întorcea mereu, să se uite spre ușa încăperii, în așteptarea plină de nerăbdare a sosirii lui Raimondo, scena pe care o avea în fața ochilor îi amintea — tocmai prin contrastul puternic dintre ele — de o alta, întipărită pentru vecie în memoria sa. Amintirile făceau să-i treacă prin fața ochilor masa familială din sufrageria cea mare a casei părintești din Milazzo : mama, surioara, ea însăși, atente la povestirile tatălui, surîzînd împreună cu el, întristîndu-se și îndurerîndu-se o dată cu el ; tatăl, în întregime al lor, cu gîndul și cu fapta ; și un nestrămutat și aproape superstițios respect față de obiceiurile străvechi, o pace patriarhală, o iubire reciprocă, o încredere absolută. Acum, dacă privea în juru-i, ce vedea oare ? Principesa, timidă și temătoare față de soț ; băiatul, tremurînd la o privire a tatălui, dar mîndrindu-se cu umilirea pricinuită mătusei ; Lucrezia și fratele, mereu reci și bănuitori unul față de celălalt ; principele risipind bunădispoziție față de duce, după o zi de tăcere încruntată... Ea nici măcar nu bănuise patimile care dezbinau această nouă familie, în ziua cînd pătrunsese în ea ; cu atît mai mare îi fuseseră uimirea și durerea, văzînd cu ce ură mocnită o răsplăteau. Socoteau, desigur, că ar fi fost nevrednică de Raimondo, căci îi era inferioară : dar nimeni altul nu-l vedea atît de sus ca ea ; nu-i folosise

însă la nimic faptul că se simțise și că se arătase umilă, atît față de el, cît și față de ceilalți : ura nu se potolise. Atunci începuse ea să înțeleagă patimile nemăsurate care — în afara orgoliului — îi însuflețeau pe toți acești Uzeda, aspri și violenți... Fiindcă-și adora fiul, mama lui Raimondo era geloasă pe ea : izbutind să-l însoare și să-i asigure zestrea, își umilise nora, făcînd-o să-i simtă mîna de fier, încă din prima zi, pentru a o sili să stea supusă — mai mult decît oricare altul — în fața fiului mai mic ; supunerea idolatrizantă și iubirea oarbă a soției — răpindu-i orice pretext de a se înverșuna împotriva acesteia și aruncînd iarăși paie peste focul surdei gelozii materne — o făcuseră de neînduplecat. Fratele mai mare, fiindcă nu-i putea ierta lui Raimondo privilegiile de care se bucura, și nu se putea împăca cu concurența pe care familia acestuia i-o făcea familiei sale, își vărsa tot necazul asupra cumnatei. Toți ceilalți se arătaseră fără milă față de intrusă, fie din ură față de principesă, care ținuse să o aducă în casa aceea, fie din ură față de Raimondo, pe care maică-sa îl ocrotea. Și astfel, ea ajunsese ținta acelor rude la care venise cu sufletul deschis și inima plină de dragoste : mai tîrziu, cînd și-a dat seama că ura lor împotriva ei era tot atît de înverșunată ca și cea împotriva lui Raimondo, suferința ei, în loc să se micșoreze, s-a întetit, căci, topită de dragoste pentru soțul ei, suferea și se bucura cu el și prin el... Chiar în clipa în care principele părea să nu-și vadă cumnata sau cînd — întorcîndu-se către ea — își lepăda deodată masca de veselie și-i arăta un chip grav și solemn, mai rău decît dacă ar fi fost vorba de o străină, ea nu suferea atît din pricina acelei răceli ostentative cît din pricina nepăsării

pe care o arătau cu toții față de soțul său. Masa continua ca și cum n-ar mai fi trebuit să vină și ei, și nimeni nu se interesa de soarta lui. Lucrezia mai stătea tot cu capul aplecat pe masă, principesa își vedea de băiat, principele vorbea de starea câmpurilor, de prețurile produselor, de primejdia holerei ; ducele discuta despre războiul din Răsărit și numai un străin, *don Mariano*, întreba din când în când :

— Dar Raimondo ?... Nu mai e de văzut !... Ce-i cu el ?

Ca prin puterea ecoului, întrebarea aceea răsună atunci în mintea ei : „Nu mai e de văzut !... Ce-i cu el ?” De ce întârzia oare atât ? De ce-o lăsa singură, printre străinii aceia, indiferenți și dușmănoși.

— Rușii rezistă încă... un os greu de ros... Napoleon a știut ceva în privința asta...

Scufundată iarăși în gânduri mai negre și mai supărătoare, ea auzea frânturi de fraze, cuvinte al căror înțeles îi scăpa. De câtă vreme o lăsa singură Raimondo ! De câtă vreme, de câtă vreme ! Își aducea într-una aminte de prima mîhnire pe care i-o pricinuisese, cu mult timp în urmă. Bun cu ea la începutul căsniciei, cît a ținut călătoria de nuntă și cît a stat în Catania, de îndată ce au ajuns la Milazzo — unde se duseseră să-i vadă pe tatăl și pe sora ei — a declarat că el unul nu se însurase ca să trăiască în fortăreața aia și ca să intre sub tutela socrului, după ce scăpase de sub a mamei... Desigur, ea una nu credea că viața în micul ei orașel natal putea să-l ademenească prea mult, și l-ar fi urmat, fără îndoială, oriunde i-ar fi plăcut s-o ducă ; cu toate astea, acea părere lipsită de menajamente în legătură cu lucruri și ființe scumpe inimii sale îi pricinuisese un sim-

țămînt de mîhnire, pe care nu-l putea uita. El voia să părăsească pentru totdeauna Sicilia și să se ducă să trăiască la Florența ; nici măcar voința potrivnică a mamei nu-i mai era o piedică, iar soției, care — ca să nu se îndepărteze prea mult de ai ei — îi amintea mereu de maică-sa, îndemnîndu-l stăruitor să-i dea ascultare, îi răspundea cu asprime : „Dă-mi voie să fac cum vreau eu“. Cît despre ea, da, ea recunoscuse temeinicia rugăminților lui. Sicilia, Toscana sau oricare parte a lumii unde ar fi trăit fericiți împreună, nu trebuia să fie totuna pentru ei ? Despotica opreliște a soacrei putea să atîrne în ochii ei mai greu decît dorința bărbatului ? Iar această dorință nu era oare îndreptățită ? Raimondo al ei nu era oare chemat să facă o figură aleasă în mijlocul celei mai bune societăți dintr-un mare oraș ? Tineri și bogați cum erau, nu ar fi fost ei pretutindeni ținta invidiei tuturor ?... De altfel, ea n-a mai stăruit în încercările de împotrivire și dintr-o altă pricină, încă și mai gravă. Raimondo, căruia îi ierta, ba chiar nici nu voia să-i ia în seamă atitudinile puțin cam brutale, neputința de a suferi să fie contrazis în toate celelalte mici defecte ale unui fiu prea răsfățat, își arăta adevărata-i fire chiar și față de socru. Cum însă acesta avea un caracter foarte puternic, putea să izbucnească, dintr-un moment în altul, o ceartă. La început, baronul își primise ginerele de-a dreptul sârbătorește, tratîndu-l aproape ca și principesa, subjugat și el de grația plină de gingășie a tînarului, și mîndru de norocul de a se fi înrudit cu familia Francalanza ; la atîtea preveniri pline de zel, la atîtea îngrijiri pline de dragoste, Raimondo răspunsese însă arătîndu-se nemulțumit de orice, în acea casă, și repetînd din sfert în sfert de oră :

„Cum se poate trăi aici ?...” Baronul avea de la el procură pentru administrarea proprietăților pe care i le dăduse fetei, iar în această administrare înțelegea să urmeze criteriile și sistemele vechi, a căror eficacitate o cunoștea ; Raimondo, în schimb, pentru a-și ocupa ceasurile de trîndăvie de la Milazzo, atunci cînd nu petrecea zile întregi la cazinou, jucind cărți cu niște pierde-vară de-abia cunoscuți, își punea socrul să-i dea socoteală de măsurile pe care le luase, pentru a le critica, ori pentru a le sugera pe cele care, după părerea lui, se cuvenea să le adopte. În această materie, el arăta o ignoranță desăvîrșită și o extravaganță în păreri foarte asemănătoare cu cea a fratelui său, Ferdinando : baronul îl lua în bătaie de joc, iar el se făcea foc și pară. Rolurile se schimbau atunci cînd baronul îi cerea socoteală în legătură cu folosirea capitalurilor dotale : de data asta el era cel care critica anumite operații năstrușnice ale ginerelui, iar acesta îi declara socrului că n-are habar de nimic în această privință. Deseori, în timpul acelor discuții, față de ieșirile violente ale lui Raimondo, baronul făcea o vizibilă efortare pentru a se stăpîni să nu ridice tonul ; atunci, Matilde intervenea, schimba subiectul conversației, aplanînd ușoara neînțelegere, cu surîsuri dăruite în egală măsură celor doi oameni pe care-i iubea mai mult decît orice pe lume. Marea ei durere era tocmai aceea de a-și da seama că, dacă voia să-i vadă trăind în pace, era mai nimerit să evite ca ei să stea prea mult timp împreună. Hotărîtă deci să sprijine dorința soțului, îl urmase la Florența, dar această ultimă hotărîre a lui Raimondo pricinuisese cea mai aprigă împotrivire a baronului, care își dorea fiica alături și, șocotind prea costisitoare așezarea definitivă

într-un mare oraș, îi îndemna, mai curînd, la scurte călătorii. Raimondo îi răspunse plictisit că sfatul era prostesc, întrucît călătoriile te costă și ochii din cap ; apoi, lăsîndu-și socrul cu vorba neterminată, îi declarase soției, cu vorbe urîte, prea aspre, nedrepte chiar, că nu mai voia să îndure amestecul acestuia în propriile lui treburi. Atunci, pentru a învinge împotrivirea tatălui, fusese nevoită să recurgă la expedientul de care se mai folosisese cu succes de atîtea ori, încă de copilă : să-i spună că planul de a trăi o bucată de vreme în Toscana îi era scump ei însăși și să-l roage să o mulțumească...

— Bani și vieți irosite !... Război la o asemenea depărtare...

În vreme ce ducele continua să analizeze problema Orientului și să propună combinații diplomatice, toți cei de față se întoarseră către ușă. Contesa tresări, sperînd să fie soțul ei ; înainta, în schimb, în chip ceremonios, *don Cono Canală* :

— Noroc bun la toată lumea !... Nu-l văd însă pe tînărul conte ?...

Tot astfel și la Florența, într-un oraș în care nu numai că n-avea nici o rudă, dar — la început — nici măcar nu cunoștea pe nimeni, rămăsese singură ceasuri îndelungate, atîtea și atîtea zile, așteptîndu-l zadarnic. Acolo își vărsase cele dintii lacrimi, cînd se văzuse neglijată ; acolo se ascunsese să plîngă, căci el sau o lua în bătaie de joc pentru acea „stupidă” afecțiune, sau îi spunea că n-avea chef să fie „plictisit”... Aveau un fel cu totul și cu totul deosebit de a înțelege viața ; în vreme ce ea punea, mai presus de orice, dragostea bărbatului ei și bucuriile familiei, și nu dorea altceva decît să prelungească alături de Raimondo, fie chiar și în alte locuri, inefabila fericire domes-

tică, trăită în copilărie, tinărul, viciat de răsfățul mamei și ieșit în cele din urmă de sub tutela ei de fier, nu visa decît libertinele plăceri mondene. Și de aceea, spunîndu-și ei însăși că, în definitiv, era dreptul lui să se distreze, că, la urma urmei, nu făcea nimic rău și că gesturile oamenilor sînt deosebite, ea își înăbușise propria-i durere și se convinsese de propria-i greșală. Ca o răsplată, parcă, pentru această resemnare a sa, simțise, în cele din urmă, inefabilele bucurii ale maternității, și atunci se păru că vremurile fericite ale lunii de miere s-ar fi întors ca prin farmec, atît pentru că Raimondo deveni într-adevăr mai bun, cît și fiindcă ea însăși, cufundată în gînduri gingașe, în griji mărunte, dădu mai puțină atenție vieții lui. Tatălui, care veni la ea cu prilejul acela, putu să-i arate un chip radiind de bucurie ; fericit împreună cu ea, baronul uită cu desăvîrșire micile certuri avute cu ginerele, începu iarăși să-l iubească, la fel ca la început... Toți așteptau un băiat, în afară de ea care, dacă ar fi îndrăznit să contrazică dorințele celorlalți și să facă deosebire între copii, ar fi preferat o fată. O fată se și născu, ce-i drept, iar cînd fu vorba să o boteze, oricît de mult ar fi dorit atît ea cît și tatăl ei să o cheme ca pe scumpa lor dispărută, recunoscînd totuși că se cădea să-i dea numele principesei. Nu cumva fericita mamă își aducea mai curînd aminte de purtările grosolane ale soacrei și ale rubedeniilor ? Iar îngerașul acela, venit să strîngă din nou nodul care-o lega de Raimondo și să risipească norii care-i amenințau frumosul ei cer, nu vorbea numai despre pace și despre dragoste ?... Dar vai ! Mai curînd decît s-ar fi putut crede, ea își dăduse seama că se amăgise singură. Încă de cînd veniseră în Florența, soacra nici nu-i mai scrisese, nici nu-i

răspunsese la scrisorile ei și nici nu pomenise de ea în scrisorile pe care i le trimitea fiului. Tăcerea a continuat în tot timpul sarcinii, iar după naștere, s-a extins și asupra copilei. Când Teresina a fost întărcată, Raimondo s-a hotărît să dea o fugă pînă în Sicilia, iar ea își închipui că această călătorie va pune capăt urii de neînțeleas a principesei ; în schimb, de atunci începu să plîngă din nou... *Donna* Teresa, neputîndu-se certa cu Raimondo pentru mutarea în îndepărtata Toscană, aruncă toată vina pe noră ; gelozia și ura ei se dublaseră și îi făcea nurorii o vină chiar și din nașterea fetei !... Cum să-i arate acelei încăpățînată cît de mult greșea ? Cum s-o convingă că fiul ei, împotriva dorinței tuturor, ținuse totuși să facă, cu sila, ceea ce își pusese în cap ? Din naivitate, nu spusese oare chiar baronul că Raimondo se dusesese la Florența pentru a face pe placul Matildei ?... Și astfel, fără s-o știe, ea însăși îi oferise soacrei o nouă armă ; pentru a obține împăcarea dintre soț și tată, dezlănțuise furia aceea asupra ei.

— Mătușa excelenței-voastre !...

Anunțată de majordom, în vreme ce masa se apropia de sfîrșit, intra acum *donna* Ferdinanda. Afară de duce, toată lumea se sculă în picioare ; contesa se ridică o dată cu ceilalți, dar bătrîna domnișoară îi salută pe toți, în afară de ea. După cîteva minute, sosi și *don* Blasco, care, în loc de bună ziua, spuse :

— N-ați mai terminat cu masa ? și se făcu că nici măcar n-o vede pe Matilde...

Ce însemnătate putea să mai aibă, se gîndea ea, acea nepăsare fățișă, în comparație cu războiul pe care i-l purtase principesa, cu ani în urmă ? Nu fusese destul că stătuse deoparte și că nu arătase nici voință, nici dorință, nici păreri : ura găsise

întotdeauna noi pricini pentru a se manifesta. Ea se revărsa încă asupra nevinovatei copile, care avea îndoita vină de a aparține sexului disprețuit și de a se fi născut din mama aceea ; și pentru că mama, în ce-o privea, se împăcase cu acel tratament, dar sîngera văzînd grosolăniile făcute față de copila sa, principesa începuse să-și persecute, cu o deosebită îndîrjire, nepoțica. Raimondo părea să nu-și dea seama de nimic, o lăsa în părăsire și mai mult timp decît la Florența, socotind că nu rămînea singură, de vreme ce se afla „în familie“ ; iar frămîntarea acelei vieți devenise în scurtă vreme atît de aprigă, încît contesa ajunsese să aștepte cu nerăbdare clipa înapoierii în singurătatea aceea — liniștită, cel puțin — din casa ei, de la Florența.

— Dar celălalt, unde e ?... întrebă deodată *don Blasco*, nemaiputînd răbda elucbrațiile politice ale fratelui duce.

„Celălalt“ nu putea să fie decît Raimondo ; toți înțeleseseră astfel, răspunzînd că nu fusese văzut și că rămăsese, poate, să mănînce la vreun prieten.

— Ar fi putut să trimită vorbă... observă principela.

Și cu toate că observația aceea, făcută cu un ton sever, fără nici o considerație față de ea, care-i era nevastă, o rănea pe Matilde, o altă voce îi spunea : „Așa e ! Are dreptate !...“ Înapoindu-se la Florența, în acel azil care-i păruse a fi de pace și de fericire, parcă nu gîndise ea însăși la fel, atunci cînd, așteptînd îndelung, zi și noapte, înapoierea lui Raimondo, care începuse s-o lase aproape tot timpul singură, simțise că se prăpădește de durere și de spaimă, neștiind ce era cu el, temîndu-se tot timpul, cu închipuirea ei bolnăvicioasă, de primejdii și de nenorociri ? Soțul ei, în schimb,

nu voia să-i dea socoteală de viața lui, ca și cum ar fi fost încă holtei, ca și cum n-ar fi avut nici un drept asupra lui, ca și cum copila lor nici n-ar fi existat ! Fetița aceea, care trebuia să-i unească încă și mai mult și care, în durere măcar, trebuia să fie marea mîngiere a mamei, nu numai că părea să nu-i spună nimic inimii lui Raimondo, dar nu era de ajuns nici măcar pentru a o întări pe ea însăși, fiindcă nu mai putea să ierte, ca la începutul căsniciei, purtarea tot mai desfrînată a soțului, fiindcă acum știa că el o neglija pentru alte femei și fiindcă, în același timp, această descoperire o făcea să simtă și tăișul geloziei... Încă o dată, suferințele din trecut i se păruseră o nimica toată, în comparație cu cele noi. Ea îl iubea mai mult decît înainte, pentru aceleași defecte pe care i le iertase, pentru tot ceea ce îndurase ; iar declarațiile noi, mai aspre, mai categorice, cu care el îi respingea rugămințile și-și bătea joc de lacrimile sale, făcîndu-i aproape o vină din dragostea pe care i-o păstra, o legau tot mai mult de el. Nu, fiica ei nu-i era de ajuns, copila nu o putea consola — și nimeni pe lume nu o putea consola — ea trebuia să-și ascundă chiar suferințele cele mai crîncene față de tatăl ei, și să-i scrie că era mulțumită și fericită, pentru ca el să nu vină să-i ceară socoteală lui Raimondo pentru această purtare, pentru ca între cei doi bărbați să se dezlănțuie cearta ! Și încă o dată începuse să-și pună nădejdea în întoarcerea în Sicilia ; îngrozitoarea casă a familiei Uzeda îi apărură încă o dată ca o oază, căci în ea barem nu cunoscuse bănuiala care-o rodea ca un vierme. Cînd i se scrisese lui Raimondo, din Catania, să vină în grabă acasă, cînd îl chemă însăși mama, aflată pe patul de moarte, ea se făcu luntre și punte pentru a-l hotărî să plece ; văzîndu-l însă

că rămînea, în Florența, surd la glasul muribun-dei, surd la ceea ce-i dicta însuși interesul, neliniș-tea ei sporise nemăsurat, atît de puternice trebuie să fi socotit ea că erau motivele și legăturile care îl rețineau... Tocmai în acele zile, măruntaiele ei avuseseră un nou freamăt : era mamă încă o dată — rece, haină mamă, dacă nu se bucura din pri-cina acelei descoperiri, dar cum s-ar mai fi putut bucura, cînd tatăl copilului ei îi pricinuisese atîta tristețe ; cînd, la vestea că o să fie iarăși tată, el rămînea nepăsător și aproape plictisit, ca și cum ar fi fost vorba de vreo nouă neplăcere ?... La sosirea scrisorii care le vestea moartea principesei, plecaseră pe neașteptate, iar ea răsuflesse ușurată, cerîndu-i iertare lui Dumnezeu pentru bucuria pe care o simțise din pricina unei morți ; neîmpăcata ură a rudelor o supără însă încă o dată, ca o do-vadă a nebănuitei răutăți omenești, iar acum, cînd Raimondo, fără nici un respect față de memoria mamei, dădea prilej de bîrfeală unui oraș întreg, prin viața sa desfrînată, ea se întrebă singură, cu o adîncă mîhnire : „Cînd și unde îmi voi găsi liniș-tea ?...“

Între timp, prînzul se sfîrșise, iar Lucrezia, prin-cipesa și Consalvo se și ridicaseră de la masă, atunci cînd se înapoie Raimondo. Părea foarte ve-sel și arăta să-i fie tare foame. La întrebarea du-celui, răspunse că îl reținuseră prietenii și nu bă-gase de seamă că întârziase.

— De altfel, aici mîncăți înspăimîntător de de-vreme ! În țările civilizate nu se stă la masă îna-inte de a bate clopotele bisericilor pentru rugă-ciunea de seară.

Principele tăcu. Ridicîndu-se de la masă, în vreme ce frate-său mîncă bucatele care-i fuse-seră păstrate la cald, îi spuse ducelui :

— Unchiule, vrei să vii o clipă cu mine ? și îl conduse în biroul său.

Vorbea iarăși solemn, ca și cum trebuia să pună la cale un tratat. După ce închise cu cheia ușa camerei precedente și-i oferî unchiului un fotoliu, el rămînînd însă în picioare, începu :

— Excelența-voastră o să mă ierte că-l supăr după masă, dar, fiindcă trebuie să vorbim despre treburi însemnate și fiindcă nu voiam să-i răpesc din timpul...

— Cum adică ?... întrebă ducele, întrerupînd preambulul. Dar nu mă superi de loc... Spune, spune, te rog... și-și aprinse o țigară.

— Excelența-voastră poate să vadă zilnic, spuse mai departe principele ce viață duce Raimondo, și cum, în loc să mă ajute să pun ordine în treburile moștenirii, se gîndește numai la distracții, lăsînd totul în spinarea mea. Lui, n-are nici un rost să-i vorbești despre interese : ori nu mă ascultă, ori nu înțelege... ori se preface că nu înțelege.

Ducele aproba dînd din cap. În sinea lui, socotea, ce-i drept, nițeluș cam ciudate aceste văicăreli ale nepotului, care, în definitiv, nu prea avea de ce să se arate atît de nemulțumit că fratele nu se amesteca în problemele moștenirii și-i lăsa mîină liberă să facă după cum voia el. Iar dacă Raimondo nu se arăta prea grăbit să ia parte la treburi, oare fratele mai mare nu se arătase încă și mai puțin zorît în a face socoteala atît cu celălalt moștenitor cît și cu legatarii ? Nu era oare pentru întîia dată cînd el vorbea astfel cu cineva din familie ?

— Acum, continua între timp Giacomo, eu unul găsesc cuvenit, în primul rînd, ca în interesul comun, împărțirea să fie făcută cît mai degrabă ; în

al doilea rînd, trebuie să afle toți ceea ce eu însumi am aflat zilele trecute...

— Ce anume ?

— Ceva tare ciudat ! exclamă el, cu un suris plin de amărăciune. Iar după o scurtă pauză, ca și cum ar fi voit să-l pregătească sufletește pe unchi, în vederea aflării dureroasei vești : Moștenirea mamei noastre este plină de datorii.

De mirare, ducele își scoase țigara din gură.

— Poate că excelența-voastră nu crede ? Dar cine ar fi putut să creadă una ca asta ? După ce ne-a fost dat să-i auzim pe toți laudînd chipul minunat în care răposata a pus pe picioare familia noastră ? Cînd colo, e o prăpastie ! Pînă alaltăieri, nu bănuiam încă nimic. E-adevărat că în primele zile după nenorocire am aflat de cîteva polițe de mică valoare, semnate de mama noastră, ai căror deținători, în timpul bolii, avuseseră răbdare chiar și după scadență ; credeam, firește, că era vorba de sume neînsemnate, datorii din acelea mărunte pe care toți oamenii, chiar și cei mai bogați, sînt nevoiți să le contracteze. Puteam bănui însă că e vorba de mii și mii de uncii, că zilnic ră sare cîte-un nou creditor și că dacă lucrurile merg tot așa, cea mai mare parte a moștenirii se va risipi ?

— Dar domnul Marco...

— Domnul Marco, urmă principele, fără a-i da unchiului timp să-și termine observația, știa despre asta mai puțin decît mine și este mai uluit decît excelența-voastră. Excelența-voastră știe bine ce fel de caracter avea răposata, cum făcea totul după cum o tăia capul și cum se ascundea nu numai de cei care-ar fi trebuit să-i fie confidenți firești, dar chiar și de cei în care-și pusese încrederea... Domnul Marco nu a notat în registrul său de ter-

mene nici măcar a zecea parte din sumele pe care le datorăm astăzi. Eu, unul, nu-mi dau seama ce încurcături se ascund aici. Închipuiți-vă că există polițe ajunse la scadență acum trei, acum patru și chiar acum cinci ani !... Vă voi mărturisi că, la început, m-am temut ca nu cumva — împreună cu toți ceilalți — să fim victima unei groaznice înșelătorii ori să avem de-a face cu o bandă de falsificatori. A trebuit să-mi schimb părerea : semnaturile sînt autentice. Trebuie să presupunem, deci, că sistemul de a recurge la credite — din pricina căruia răposata îi aducea bunicului nostru învinuiri atît de grele — nu-i dispăcea nici ei prea mult, ca să vorbim drept. Partea proastă este însă că nu putem ști pînă unde se întinde putreziciunea ! Iar asta este faimoasa administrație, în legătură cu care am auzit atîtea laude... Se spune însă că despre morți nu trebuie vorbit... și gata ! Am ținut s-o informez pe excelența-voastră, mai întîi fiindcă eram dator s-o fac ; în al doilea rînd, pentru ca excelența-voastră să stea de vorbă cu Raimondo. Dacă aceste datorii trebuie să fie plătite și, din păcate, slabă nădejde să se întîmple altfel, se cade ca fiecăruia să-i revină o parte din ele. Aș voi s-o mai rog pe excelența-voastră să-i înștiințeze și pe ceilalți, pentru a ști că legatele lor vor fi și ele scăzute proporțional...

Ducele începu iarăși să dea din cap, dar cu o altă expresie. Legatarii se văitau că primiseră prea puțin ; acum trebuia să li se spună că li se cuvenea încă și mai puțin !

— De ce nu stai tu însuși de vorbă cu ei ? îi sugeră el nepotului.

— De ce ? răspunse principele, cu acea ușoară iritare a celui care aude punîndu-i-se o întrebare inutilă. Nu știe oare excelența-voastră ce fel de

oameni sînt aici în easă ? Închiși, bănuitori, ne-încrezători. Își închipuie excelența-voastră că n-am observat și eu anumite intrigi, că n-am auzit unele învinuiri de-abia șoptite ? Se pare că toți au ce au cu mine, dar mai ales nebuna aceea de Lucrezia !... N-a făcut parcă și astăzi o scenă ?...

— Nu, nu... îl întrerupse ducele ; lucrurile stau altfel, te asigur. De asta se și plingea, de altfel, spunînd că tu ai avea ceva cu ea, că nu-i spui niciodată nimic...

— Eu ? Și ce am eu cu ea ? N-am prea vorbit — e drept — zilele astea : dar cum ar vrea excelența-voastră să am poftă de vorbă, cu toate veștile astea atît de frumoase ? Și de ce ar trebui să am ceva cu ea, sau cu ceilalți ? Am socotit totdeauna, și am și spus-o, că în familii, lucrul cel mai de seamă este pacea, unirea, înțelegerea !... Sînt eu vinovat dacă asta n-a fost cu puțință atîta timp cît a trăit mama ? Excelența-voastră știe cum am fost tratat... dar, mai bine, să nici nu mai vorbim despre asta !... Iar acum, cu toate că am fost cel mai jecmănit, m-a auzit cineva scoțînd o singură tînguire ? Am spus-o înaintea tuturor : voința mamei noastre va fi lege ! În schimb, ce mi-a fost dat să văd ? Mutre, în dreapta și în stînga ; Raimondo care nu vrea să se ocupe de afaceri, parcă dinadins ca să mă pedepsească, fiindcă i-am luat jumătate din moștenire...

— Nu, ci ca să petreacă... îl corectă ducele.

— Unchiul *don* Blasco, continuă principele, ca și cînd n-ar fi auzit observația, față de care m-am arătat întotdeauna respectuos și supus, ca și față de toți ceilalți, îi instigă pe legatari împotriva mea...

— Ala e un nebun !...

— Și parcă ceilalți, să spună excelența-voastră, sînt oare în toate mințile ? Ce vor, ce pretenții au ?

De ce mă învinuiesc ? De ce nu vin să spună ce gîndesc ? Lucrezia a vorbit astăzi cu excelența-voastră ; să auzim : ce a spus ?...

Deși hotărît să nu-și țină făgăduiala pe care i-o făcuse nepoatei, numai cu cîteva ore mai înainte, ducele, silit de întrebare, răspunse surîzînd ușor, ca pentru a îndulci ceea ce putea să fie cam neplăcut în vorbele sale :

— Tu te plîngi că ai fost jecmănit, iar ceilalți, tocmai dimpotrivă, se cred ei jecmăniți...

Principele răspunse, cu un surîs încă și mai amar decît primul :

— Chiar așa ?... Cum, și de ce ?

— Pentru că li s-ar fi lăsat mai puțin decît li se cuvenea... pentru că există și partea tatălui vostru...

Giacomo se încruntă o clipă, după care izbucni, cu o violență de nestăpînit :

— Și-atunci, de ce primesc testamentul ? De ce nu cer socotelile ? Mi-ar face plăcere ! Mi-ar face un serviciu !

— Atunci, cu atît mai bine...

— Ce cred ei că este moștenirea lăsată de mama ? Să facem socotelile, da da ; să le facem chiar mîine, chiar astăzi ! De altfel, de ce nu se adresează justiției ?

— Ce vorbă e asta ?

— Să mă dea în judecată ! Să ne facem de rîs în ochii lumii ; să dăm această strașnică pildă de dragoste frățească ! Să li se alătore și Raimondo ; să mă acuze că am falsificat testamentul, ha, ha, ha !... Sînt în stare să se gîndească și la asta ! Îmi cunosc eu marfa, n-aveți nici o grijă ! Astea sînt roadele educației primite aici, ale pildelor care li s-au dat, ale neîncrederii și iezuitismului, înălțate la rangul de sistem...

Era într-adevăr indignat, vorbea tare, pierduse modestia solemnă a introducerii. Ducele, zvîrlind țigara stinsă, începuse să dea iarăși din cap, aproape recunoscînd că, la urma urmei, nu-i putea găsi nici o vină în privința ultimelor argumente. De aceea, sculîndu-se de pe fotoliu și punînd o mîină pe spatele nepotului, spuse :

— Liniștește-te, să mergem ! Să nu exagerăm nici dintr-o parte, nici dintr-alta. Averea e aci...

— Nimeni nu se atinge de ea !

— Ei vor să facă socotelile, tu ești gata să li le dai...

— Acum, imediat !

— Așa că înțelegerea este sigură. O să faceți aceste socoteli, o să vedeți dacă mama voastră a fost dreaptă ori nu ; o să rezolvați totul, cu binele.

— Acum, imediat ! repeta principele, urmîndu-și unchiul, care mergea prin încăpere. De ce n-au vorbit mai devreme ? Nu sînt eu Sfîntul Duh, ca să pot ghici tot ce născocesc capetele astea trăsnite !

— Mai este timp ! Mai este timp ! repeta ducele, împăciuitor, fără să-i mai semnaleze nepotului contradicția în care cădea, căci afirmase la început că ar avea cunoștința de adevărate comploturi. Nu te înfierbînta atîta ! O să stau de vorbă cu Raimondo, apoi cu ceilalți ; averea e aici ; o să vedeți că n-o să fie nici o ceartă... Și fiindcă veni vorba, spuse el, ajuns la ușă și întorcîndu-se înapoi, ce e cu povestea cu abația ?

— Care poveste ? răspunse principele, uimit.

— Legatul liturghiilor... Mia de uncii pe care nu vrei să i le dai Angiolinei...

— Mia de uncii ? Eu nu vreau să i le dau ?... exclamă atunci Giacomo. Bine, dar excelența-voastră nu vede că sînt toți o apă și un pămînt, prefăcuți și mincinoși ? Eu nu vreau să le dau ? cînd în

realitate legatul mamei noastre e nul, căci privește instituirea unui beneficiu, iar instituirile de beneficiu nu au nici o valoare cînd lipsește aprobarea supremă ?...

În Sala Galbenă, don Blasco își rodea unghiile, căci știa că dobitocul ăla de frate-său avea o discuție îndelungată cu nepotul și nu putea să audă ce spunea fiecare din ei. De necaz, sufla tare, se plimba în lung și-n lat și nu putea să audă măcar ceea ce se vorbea în jurul său.

Sosise verișoara Graziella care sporovăia cîte-n lună și-n stele cu principesa, cu Lucrezia și cu *donna* Ferdinanda ; mai puțin cu Matilde, ca să arate că împărtășește sentimentele familiei Uzeda față de intrusă. Verișoara crezuse că-i va fi cu puțință să intre și ea în familia Francalanza și chiar să ocupe locul de frunte, ca nevastă a principelui Giacomo, dar împotrivirea mătușii Teresa o biruise și pe ea, și pe tînăr. În loc de „principesă“, se chemase, simplu, „doamna Carvano“ și, cu toate că vărul, însurîndu-se cu cea pe care i-o hărăzise maică-sa, își aflate liniștea sufletească și părea chiar să fi uitat că pe vremuri schimbaseră între ei cuvinte de iubire, ea continuase să se arate drăgăstoasă, dacă nu cu el, măcar cu familia lui. Venise mereu în casă, legase prietenie strînsă cu principesa Margherita, îl convinsese pe soț să facă și el curte familiei Uzeda, o ținuse în brațe la botez pe Teresina și arătase, în toate chipurile și în toate împrejurările, că vechile speranțe nerealizate nu puteau să stingă în inima ei dragostea față de toți verii. În timpul bolii și mai ales după moartea *donnei* Teresa, *donna* Graziella ajunsese ca și o persoană din familie, venind în fiecare zi și în fiecare seară să vadă ce s-a mai întîmplat, să dăruie belșug de mîngîieri, să dea sfaturi, să

se făcă folositoare cu vorba și cu fapta. Deoarece Giacomo se arătase atît de nepăsător față de verișoară încît uneori nu-i spunea nici măcar un cuvînt și, încetînd să-i zică „tu“, i se adresa cu recele „dumneata“, principesa n-avea de ce să fie geloasă ; și apoi, ea nu putea nici să fie geloasă și nici să încerce vreun alt sentiment fie față de verișoară, fie față de altcineva, pînă într-atît indolență, nevoia de singurătate și supunerea în care o ținea bărbatul o făceau indiferentă față de orice și de oricine, afară doar de copiii săi.

Chiar în după-amiaza aceea, la sfîrșitul mesei, doica venise să-i spună că fetița cam tușea ; un lucru de nimic, desigur, dar ea se neliniștise, iar verișoara, aflînd de această neplăcută noutate, își etala cunoștințele medicale, sfătuind să i se administreze finei prafuri și decocturi, asigurînd totuși că nu era nimic grav și certînd-o pe doică, pentru că lăsase deschisă, fără îndoială, ușa din spre balcon.

Raimondo care, de obicei, o ștergea îndată ce termina de luat ceva în gură, părea c-ar fi vrut să rămînă acasă, de buna lui voie, iar Matilde, toată numai suflet, uitînd dintr-o dată cît de tristă fusese doar cu o oră mai înainte, îl pierdea din ochi, surizătoare. Era astfel făcută încît o vorbă, o nimica toată, o tulburau și o linișteau ; și-i trebuia atît de puțin pentru a fi fericită ! Dacă el ar fi fost întotdeauna așa, dacă i-ar fi închinat familiei o parte din timpul lui, dacă și-ar fi mîngîiat și fetița lui, așa cum îl mîngîia în seara asta pe prințisor !...

Acesta din urmă, în grupul bărbaților, repeta declinările împreună cu cavalerul *don Eugenio* — care își luase singur rolul de profesor — și era aplaudat de cei doi linge-blide, la fiecare răs-

puns izbutit ; începînd însă să fie distrat și să se încurce, *donna* Ferdinanda strigă :

— Ia nu-l mai necăjiți, bietul copil ! Vino-ncoa, la mătușica ! Îți bat capul cu toate năzbîtiile alea, ai ? Ia-ntreabă-i : Nu cumva o să fac pe conțopistul ?

Auzind că se vorbea cu dispreț despre știința de carte, *don* Eugenio răspunse :

— Ba tocmai că trebuie să-nvețe !... Omul prețuiește cu atît mai mult cu cît știe mai mult ! Și-apoi, tu trebuie să cinstești numele pe care îl porți ; printre strămoșii tăi se află *don* Ferrante Uzeda, adevărată glorie a Siciliei !

— *Don* Ferrante ? strigă domnișoara bătrînă. Ce-a mai făcut și *don* Ferrante ?

— Cum, ce-a făcut ? L-a tradus din latină pe Ovidiu, l-a comentat pe Plutarh, a făcut cunoscute antichitățile patriei : temple, monede, medalii...

— Ha !... Ha !... Ha !..

Donna Ferdinanda izbucnise într-un hohot de rîs, care nu se mai termina, împrăștiind de jur împrejur stropi de salivă. Cavalerul rămase cu gura căscată, în vreme ce *don* Cono nu știa ce atitudine să ia.

— Ha !... Ha !... Ha !... continua să rîdă *donna* Ferdinanda. *Don* Ferrante ! Ha ! Ha ! Știi ce făcea *don* Ferrante ? explică ea, în cele din urmă, întorcîndu-se către nepot. Ținea patru conțopiști, plătiți cu o simbrie de doi *tari* pe zi, care munceau pentru el ; apoi, cînd ei terminau de scris cărțile, *don* Ferrante își tipărea sus propriul său nume ... Ha !... Ha !... Mă îndoiesc, și nu fără temei, chiar că știa să citească !...

Începu atunci o discuție aprigă. *Don* Cono și cavalerul susțineau, cu schimbul, că strămoșul, chiar dacă nu-și scrisese operele cu mîna sa, dictase

totuși cuprinsul lor ; tot atît de adevărat era și că academiile din Palermo, Napoli și Roma îl număraseră printre membrii lor ; domnișoara bătrînă îi întrerupse însă : „Lăsați-mă-n pace !“ în vreme ce verișoara, clătînd din cap, afirma că studiile nu fuseseră, ce-i drept, preocuparea cea mai de seamă a vechii nobilimi.

— Preocuparea cea mai de seamă ? strigă bătrîna domnișoară. Dar pînă pe vremea mea era o adevărată rușine să-nveți să scrii și să citești ! Învăța numai cine voia să se facă preot ! Mama noastră nu știa nici să se iscălească... .

— Și era, poate, frumos ? obiectă *don Eugenio*.

— Nu-mi mai vorbi și tu despre progres ! sări în sus *donna Ferdinanda*. Progresul înseamnă ca un băiețaș să-și bată capul cu cărțile întocmai ca un notar ? Pe vremea mea, tinerii învățau scrima, călăreau și mergeau la vînătoare, cum făcuseră părinții și buniicii lor !...

Și în vreme ce *don Mariano* aproba, cu un semn din cap, bătrîna domnișoară începu să facă elogiul bunicului ei, principele Consalvo al VI-lea, cel mai desăvîrșit cavaler din vremea lui. Avusese o atît de mare patimă pentru cai, încît, în fiecare an, iarna, punea să i se construiască un pasaj acoperit, în mijlocul străzii, pentru ca nobilele sale animale să nu circule decît pe loc uscat.

— Iar oamenii ceilalți puteau să treacă pe acolo ? întrebă prințișorul.

— Puteau să treacă atunci cînd nu era ceasul plimbării principelui, răspunse *donna Ferdinanda*. Dacă ieșea el, se dădeau toți la o parte ! O dată, cînd șeful poliției orașului a cutezat să treacă cu trăsura sa prin fața celei a bunicului, știi ce-a făcut acesta ? L-a așteptat să se întoarcă, i-a poruncit vizitiului să se năpustească cu caii asupra lui,

i-a făcut trăsura praf și i-a rupt coastele ! Știau să se facă respectați nobilii, pe vremea aia, nu că acum, cînd le dau dreptate tuturor neisprăviților !...

Înțepătura îl viza pe duce, care se înapoia chiar atunci în Sala Galbenă, împreună cu principele. *Don Blasco*, întrerupîndu-și, în sfîrșit, cursa, se uită țintă la frate și la nepot.

— Ce dracu ai făcut ? îl întrebă pe principe.

— Nimic... aveam să-i cer unchiului unele lămuriri...

Sosiră, în clipa aceea, Chiara și marchizul. Încă bosumflată, *Lucrezia* își salută sora cu răceală, dar aceasta, nervoasă cum era și stăpînită de un gînd tainic, nu-și dădea seama de nimic.

— *Margherita*, îi șopti ea cumnatei, între patru ochi, de data asta cred că e adevărat !...

Erau aceleași simptome ? Era cu putință să se înșele ? Trăsese în atîtea rînduri nădejde să nu se înșele și sărbătorise zadarnic evenimentul, încît nu mai îndrăznea să anunțe deschis sarcina înaintea de a avea o confirmare. Părăsind-o apoi pe *Margherita*, o luă deoparte pe *Matilde* și începu să-i spună și ei :

— Moașa e sigură ! Tu ce simți ? Cum ți-ai dat seama ?

Matilde nu o auzea. Acum, cînd *don Blasco* nu mai măsura sala în lung și-n lat, *Raimondo* se molipsise el de agitația unchiului călugăr, nu putea să stea locului, întreba tot timpul cît era ceasul. Voia cumva să plece ? Aștepta pe cineva ? Pe ea o neliniștea tulburarea lui. Între timp soseau noi oaspeți : ducesa *Radali* și principele de *Roccasciano*, *donna Isabella Fersa* cu bărbatul. Intrarea acesteia din urmă tulbură întreaga societate ; principele care, de obicei, nu era prea galant cu doamnele, merse să o întîmpine tocmai în anti-

cameră ; Raimondo o salută și el printre cei dinții. Ea purta, ca întotdeauna, o rochie nouă, strălucitoare, pe care Lucrezia o cerceta acum cu coada ochiului, iar principesa, Chiara și toate celelalte o găseau, într-un singur glas, cum nu se putea mai elegantă.

— Lucrată la Florența, nu-i așa, *donn'* Isabella ?

— Se vede că soțul dumneavoastră se pricepe la așa ceva, contesă ! răspunse ea, indirect, adresându-i-se Matildei.

Don Mariano vorbea despre parada reginei, a cărei naștere era sărbătorită chiar în ziua aceea ; Fersa vorbea despre holeră, despre carantina de zece zile decretată tocmai atunci împotriva celor care veneau din Malta, despre bilciul din Noto, care fusese amînat, despre primejdia care amenința încă o dată Sicilia ; la toate acestea, vocea puternică a lui *don* Blasco răspundea :

— Asta e cucerirea Crimeei ! Cadoul fraților piemontezi, pricepeți ?

Ducele, ca și cînd n-ar fi înțeles că aluzia îl privea pe el, relua discursul despre război, pe care-l întrerupsese la masă și spunea că, de data asta, Cavour greșise. Cu totul alta era calea : regruparea forțelor, liniște, vindecarea rănilor de la '48. Cînd statul era înglodat în datorii pînă peste cap, cum de se mai putea gândi să facă altele ?

— E un principiu de economie politică... iar, aici cu tonul acela de autoritate, adus de la Palermo, începea un lung discurs, care — împănăt cu citate culese de prin ziare și de la parlament, și molipsit de teorii liberale, cum era — îl făcea pe *don* Blasco să înghită butoaie întregi de venin. Auzindu-l pe Fersa vorbind iarăși cu mare spaimă despre holeră, principele clătina din cap :

— Dacă la Napoli s-a dat ordin ca molima să fie răspîndită încă o dată...

Ca unul care credea în deochi, se dovedea de neclintit în părerea că holera era o vrăjitorie, un expedient al guvernului menit să împruțineze populația și să le inspire celor rămași în viață o teamă care să-i liniștească. În fața unchiului duce, pe care-l știa de o altă părere, mai „progresistă” — după care holera, vezi Doamne, venea o dată cu curenții atmosferici — tăcea, prudent ; cu Fersa, însă, vorbea deschis, bătîndu-și joc de carantină și de toate celelalte șicane, destinate să-i înșele pe proști.

— Nu dați ascultare acestor lucruri triste, îi spuneă între timp Raimondo *donnei* Isabella, alături de care se așezase. Mergeți la spectacolul de gală ?

— Da, conte ; avem o lojă.

— Ce-o să se joace ? întrebă principesa.

— *Elvira*, de Holbéin și *O moștenire în Corsica*, de Dumanoir¹. Păcat că nu-l puteți asculta pe Domeniconi, principesă. Ce artist ! Și ce trupă !

Don Eugenio se plîngea și el că nu se putea duce la Teatrul Comunal, ca să arate că în calitate de Gentilom de cameră fusese invitat în loja Intendentului : în seara aceea, însă, trebuia să încheie o afacere : vînzarea unor teracote „extrem de importante”, de pe urma cărora ar fi putut să aibă un cîștig frumos : tocmai în acest scop îl aștepta pe principele de Roccasciano, și el cunoscător și amator de lucruri antice.

— Ușor de spus, cincisprezece mii de oameni, perora ducele, la rîndul său. Dar dacă războiul mai ține încă un an ? Încă doi, sau trei ani ? Va trebui să fie trimise trupe noi, să se facă cheltuieli noi, să fie sporit *deficitul*...

¹ *Philippe-François Pinel* zis și *Dumanoir* (1806—1865), autor dramatic francez, născut la Marsilia.

— La Messina este aşteptat Arhiducele Maximilian.

— Va veni şi la noi ?

La această întrebare a lui *don Mariano*, Raimondo sări ca muşcat de-o viespe :

— Şi cam ce-aţi vrea să caute aici ? Să vadă elefantul din Piaţa Domului ? V-a intrat la toţi în cap că ăsta e un oraş şi nu vreţi să pricepeţi că este, tocmai dimpotrivă, un colţ nenorocit, necunoscut de restul lumii. *Donn' Isabella*, spuneţi dumneavoastră : când oare aţi auzit pomenindu-i-se numele, altundeva ?

— E-adevărat, e-adevărat...

Cu o mişcare graţioasă şi lenevoasă, ea-şi făcea vînt cu evantaiul de perle şi dantele, dîndu-i drep-tate lui Raimondo împotriva ţinutului în care se născuse ; în acest timp, contesa Matilde nu înţelegea de ce vederea acestei femei, vorbele ei, gesturile ei trezeau în ea o tainică antipatie. Poate fiindcă o auzea aprobînd simţămintele lui Raimondo, pe care ea i le ierta soţului ei, dar le condamna cînd era vorba de alţii ? Poate fiindcă vedea în toată persoana ei, în bogăţia lipsită de modestie a veşmintelor ei, în eleganţa atitudinilor ceva studiat şi prefăcut ? Poate fiindcă toţi bărbaţii făceau cerc în jurul ei, fiindcă ea îi privea într-un chip anumit, prea îndrăzneţ, aproape provocator ? Sau fiindcă, o dată alături de ea, Raimondo nu se mai clintea de-acolo, lăsînd să se vadă că nu mai voia să plece nicăieri, că nu mai aştepta pe nimeni ?...

Absorbit cu totul de tema lui favorită, el vorbea acum de-i turuia gura, enumerînd toate avantajele traiului în oraşele mari, întrerupîndu-se, din cînd în cînd, ca s-o întrebe pe *donn' Isabella* : „Adevărat, ori nu ?” Sau : „Spuneţi şi dumneavoastră,

care ați fost acolo !“ și începea apoi să descrie marea societate, spectacolele somptuoase, petrecerile bogătaşilor și ale nobililor. Iar *donna* Isabella își tot înclina capul, aducînd noi argumente :

— De pildă, cînd o să vedem și la noi curse de cai ?

Chiar în clipa aceea intră în sală *don* Giacinto. Era atît de schimbat la față și se înțelegea atît de lămurit că aducea o veste proastă, încît toată lumea tăcu.

— Nu știți ?

— Ce anume ?... Spuneți !...

— A izbucnit holera la Siracusa !

Îl înconjurară cu toții :

— Cum așa ? De unde-ați aflat ?

— Acum o jumătate de oră, la farmacia *Dimenza*... Știre sigură, din cercurile Intendenței !... Holeră de-aia strașnică : fulgerătoare !...

Imediat, ca și cum vestitorul ar fi adus boala cu el, conversația încetă, printre comentarii înspăimîntate și exclamații îndurerate : *Raimondo* o însoți pe *donna* Isabella pînă jos la trăsură, dîndu-i brațul ; în mijlocul scării, *don* Blasco striga în gura mare, în nasul ducelui care pleca să verifice știrea :

— Cadoul frăților !... Ah, *Radetzky*,¹ unde ești ? Ah, încă un *Patruzecișinouă* !...

5

Orice altă preocupare dispăru ca prin farmec în fața îngrijorării generale pentru sănătatea pu-

¹ *Josef Venceslav Radetzky de Radetz* (1766—1858), mareșal austriac, învingătorul regelui Carol Albert al Sardiniei, la Novara, în 1849.

blică, deoarece știrea adusă de *don Giacinto* — dezmințită la început, iar apoi confirmată — nu mai putu fi pusă la îndoială atunci cînd, după cîteva zile, nu se mai vorbi despre cazurile suspecte de la Siracusa, ci despre izbucnirea moli-mii la Noto. Ducele, hotărît să se înapoieze la Palermo, înainte ca lucrurile să se precipite iar drumurile să fie închise, se împotrivi cu încăpăținare invitațiilor principelui, care se pregătea să plece la Belvedere, la vestea primului caz de boală în oraș. Cu un an înainte, ca și în '37, cei din familia Uzeda fugiseră la vila lor de pe coasta muntelui și, fiindcă holera nu ajungea niciodată acolo sus, erau siguri că vor scăpa. Principele, încetînd dintr-o dată cu acreala, vorbea iarăși despre înțelegere și unire, îi voia în siguranță, împreună cu el pe toți unchii, pe toții frații. Și, ca să-i arate nepotului că-și pusese la inimă interesele lui, ducele, puțin înainte de a pleca — deși nu erau vremuri în care să se vorbească despre afaceri — îi aduse totuși la cunoștință lui Raimondo discuția în legătură cu polițele și-l sfătui să se înțeleagă cu fratele. Raimondo îl ascultă distrat și-i răspunse aproape plictisit :

— Bine, bine ; o să vorbim mai tîrziu...

Se schimbase și el, dar — spre deosebire de Giacomo — în rău ; devenise nervos, supărăcios, arătîndu-se vorbăreț și bine dispus numai cînd venea la palat *donna* Isabella. Soții Fersa nu știau încă unde să fugă de holeră : principele îi sfătuia să închirieze o casă la Belvedere, ca să fie vecini, iar *donnei* Isabella îi surîdea mult această soluție, cu toate că soacră-sa ar fi preferat să se refugieze la Leonforte, ca și în celălalt an.

— Dumneavoastră unde o să vă duceți ? îl întrebă ea pe Raimondo ; iar tînărul care stătea tot timpul pe lingă ea, răspunse :

— Unde o să vă duceți și dumneavoastră !

Ea își plecă privirile, cu o expresie aspră de dojană, jignită parcă :

— Iar soția dumneavoastră ? Fiica dumneavoastră ?

— Să vorbim despre altceva !

Cu toată alarma iscată de molimă, prietenia dintre cele două familii se strînse și mai mult în acele zile. Fersa, care fusese întotdeauna bucuros și mîndru să vină la palatul Francalanza, era acum fericit, văzîndu-se primit cu semne de vădită plăcere ; nu numai Raimondo, dar însuși Giacomo — și poate chiar mai mult — se arăta foarte mulțumit de tovarășia lui și a *donnei* Isabella : cînd soția sa ieși pentru prima oară din casă — după doliu — el ținu ca ea să le facă o vizită ; din dorința soțului, contesa o întovărăși pe cumnată.

Singură, Matilde nu s-ar fi dus, poate, nicio dată în casa acelei femei. Nu voia să numească gelozie sentimentul pe care i-l inspira : că Raimondo, curtenitor cu toate femeile, nu se mai dezlipea de lingă asta, în jurul căreia roiau toți bărbații, nu era nimic extraordinar ; ea însăși nu primea într-una semne de caldă prietenie ?... Și totuși, ori de cîte ori *donna* Isabella o îmbrățișa și o săruta, era nevoită să-și impună ca să nu se sustragă de la acea demonstrație de dragoste. Nu putea să-și dea bine seama de unde-i venea repulsia aproape instinctivă pe care o simțea, tot mai puternică, zi după zi ; cînd încerca să și-o explice ei însăși, o atribuia, mai mult decît oricărei alte cauze, deosebirii radicale dintre caracterele lor : nestatorniciei, afectării, lipsei de sinceritate pe

care i se părea că le vede la cealaltă. N-o auzise chiar ea plîngîndu-se, cu vorbe pe jumătate, cu aluzii voalate, de părinții soțului și chiar de soț, în vreme ce vedea bine, aproape pizmuind-o, dragostea pe care i-o purta familia Fersa, și auzea zicîndu-se, nu o dată, că soacra se purta cu ea mai bine decît cu o fiică ? Ducîndu-se să-i facă o vizită, în tovărășia principesei, nu-și putuse da seama de toate astea cu propriii săi ochi ?

Donna Mara Fersa era o femeie cam de modă veche, fără pic de știință de carte și nici măcar cu cine știe ce educație, dar foarte isteată, simplă, vrednică, întocmai ca o gospodină de ispravă. Nădăjduse să-și însoare fiul după dorința ei, iar acesta, ducîndu-se o dată la Palermo și văzînd-o pe Isabella Pinto orfană de tată și de mamă, i-o ceruse de îndată — îndrăgostit pînă peste urechi — unui unchi al ei, din partea mamei, care o crescuse. Făcea parte din cea mai bună noblețe, tinăra Pinto, dar era fără dotă ; primise însă o educație mai mult decît nobilă în casa unchiului înstărit. În schimb, cei din familia Fersa, deși admiși printre nobili, aveau o origină cum nu se poate mai umilă : *donna* Ferdinanda, care o prețuia pe *donna* Isabella și era prietenă cu ea, îi numea Farsa — „farsă în întregime caraghioasă“ ; avea însă bani cu nemiluita. La început, *donna* Mara încercase să se împotrivească la această căsătorie, dar consimțise în cele din urmă, fiindcă băiatul era îndrăgostit de Isabella, iar aceasta părea și mai aprinsă decît el. Și astfel, nora palermitană, elegantă, instruită și nobilă îi venise în casă, pentru a face o adevărată revoluție, pe care ea o răbdase cu multă bunăvoință, din dragoste pentru băiat, înțelegînd că nu se putea împotrivi gusturilor și nici chiar fanteziilor celor tineri. Zicîndu-i „mamă“,

arătîndu-i respectul care i se cuvenea, *donna Isabella* părea totuși nemulțumită de ea, rușinîndu-se de ignoranța și simplitatea ei. Era un lucru atît de subtil încît *Matilde* aproape că se învinovătea de răutate cînd îl remarca : un fel de respectuoasă compătimire față de părerile soacrei, ca față de cele ale unui copil sau ale unei ființe inferioare ; o ascultare imperceptibil exagerată, un anume aer de sacrificiu, care voia, parcă, să le inspire celorlalți compătimire, dar care contesei i se părea nespus de antipatic.

Pe de altă parte, *Matilde* era sigură că nu va trebui să-i rabde tovarășia prea multă vreme. Numai nevoia de a-și aranja treburile îl putea ține pe *Raimondo* în *Sicilia*, dar poate că el avea să-și grăbească plecarea, pentru a scăpa de holeră. Încă de la primele zvonuri despre molimă, neliniștită că tatăl și fiica îi erau departe, îl întrebuse ce anume avea de gînd să facă ; dar soțul său încă nu se hotărîse. Cu un an înainte, în *Toscana*, la aflarea știrilor în legătură cu masacrele din *Sicilia*, cu nebuneasca teroare care domnea în insulă, cu dispariția oricărei societăți civilizate, își exprimase mulțumirea pe care o simțea de a se găsi departe de „sălbaticul“ ținut natal, unde, spunea el, nu ar fi putut să-l rețină nimic în vreme de molimă ; așadar, era sigură că aveau să treacă degrabă pe continent, urmînd ca, în drum, să ia cu ei și fetița. În schimb, *Raimondo* părea să stea pe gînduri : se mai socotea încă, sigur, batjocorit de steaua lui cea ticăloasă, care îngăduise ca molima să-l prindă în capcana de pe insulă, dar spunea că nu putea să plece în călătorie acum cînd izbucnise prăpădul, chiar și numai din pricina sarcinii ei. Între timp, baronul îi scria de la *Milazzo*, chemînd-o să se ducă acolo, căci holeră venea dinspre miazăzi, să

părăsească în grabă Catania și să nu aștepte ca mulțimile înspăimântate să împiedice circulația pe toate drumurile. Și astfel, pe măsură ce știrile erau tot mai presante, scrisorile tatălui erau tot mai stăruitoare, primejdia de a rămîne despărțită de fetiță devenea tot mai gravă, iar inima ei se închidea, de groază și de durere, ca și cum ar fi fost pe punctul de a-i pierde pentru totdeauna pe cei dragi ; atunci, îl rugă și mai fierbinte pe Raimondo să ia o dată o hotărîre, să plece cît mai repede de acolo :

— Haide să plecăm !... Să plecăm chiar acum la mine acasă ! Nu vreau s-o las pe Teresina singură... Vom fi astfel și mai departe de focarul molimii...

— Să mă închid într-un sătuc de lîngă mare pe timp de holeră ? Ca să crăp ca un cîine ? Doar n-am înnebunit ! Scrie-le mai bine tatălui și sorei tale s-aducă fetița aici.

Dezlănțuit ca o furtună, baronul răspunse în schimb că pentru nimic în lume n-ar fi săvîrșit asemenea prostie, căci holera era la porțile Cataniei, și-i porunci fiicei să nu-și mai piardă vremea, ba chiar să-l lase singur pe Raimondo, dacă el refuză s-o întovărășească... Atunci, ea nu mai știu nici ce să facă și nici pe cine să asculte — neliniștindu-se la ideea de a rămîne despărțită de fetiță și de tatăl ei, dar nesuportînd nici să-l părăsească pe Raimondo, căci în această vreme plină de jale, nu putea să trăiască departe nici de unul și nici de ceilalți. În ziua în care ducele, făcîndu-și bagajele, plecă la Palermo, ea se simți pierdută...

Pînă în ultima clipă principele insistase pe lîngă unchi să vină cu el la Belvedere ; ducele continuase însă să-l refuze, invocînd treburile care-l chemau în capitală, precum și mai marea siguranță care era acolo.

-- Nu vă gîndiți la mine, le spuse el nepoților, căci nu mă amenință nici o primejdie ; mai curînd, puneți-vă voi la adăpost, aștilalți...

— Excelența-voastră să fie liniștită și în ce mă privește pe mine ; am totul gata, pentru a pleca de aici la primul semnal de alarmă, răspunse Giacomo. Întorcîndu-se apoi către fratele său, căruia îi mai făcuse o primă invitație, îi spuse încă o dată, de față cu Matilde : Dacă vreți să veniți și voi, mi-ar face plăcere.

Raimondo nu răspunse. Voia deci cu adevărat să rămînă despărțit de fiica lui ? Putea deci să trăiască liniștit, acolo, departe, în cumplitele zile care urmau să vină ? Matilde plîngea, implorîndu-l să nu facă una ca asta ; el, însă, îi răspunse plictisit :

— Nu știu încă ce-o să fac ! La Milazzo, însă, sigur nu merg.

— O să lăsăm deci singur sufletul acela nevinnovat ! Dar dacă se vor opri plecările ? Dacă n-o s-o mai putem vedea ?

— În primul rînd, fiica ta nu e părăsită în mijlocul drumului, ci stă cu bunicul și cu mătușa. În al doilea rînd, dacă acest cap pătrat de taică-tău m-ar fi ascultat, pîn-acum ar fi adus-o aici și am fi gata să plecăm cu toții la Belvedere, unde nu ne amenință nici măcar umbra unei primejdii... În sfîrșit, la Milazzo nu merg ; a și început să se vorbească de unele cazuri suspecte la Messina. Du-te singură, dacă vrei.

Bucurîndu-se, parcă, de supărarea ei, temîndu-se, parcă, să nu le scape din gheare, toți cei din familia Uzeda erau de aceeași părere. Iar tatăl ei o învinovăța cu asprime de încăpăținare și egoism, în timp ce ei i se părea c-o să înnebunească, visînd în fiecare noapte înspăimîntătoare agonii lente, despărțiri fără putință de înapoiere, torturi îngrozi-

toare ; plîngîndu-și copila de parcă-i murise, în timp ce cealaltă creatură se și mișca în pîntecele ei ; văzîndu-i pe tatăl și pe Raimondo năpustindu-se unul împotriva celuilalt... Iar într-o zi, cumplită ca o noapte de coșmar, principele veni să anunțe că primul caz se ivise în oraș, că drumurile se închideau, că trebuia să plece imediat la Belvedere, unde aveau să vină și soții Fersa.

La Belvedere, vila Francalanza era încă în starea în care se afla cu trei luni în urmă, în momentul morții principesei. Acolo se adunară — împreună cu servitorimea respectivă — principele și oaspeții săi, adică marchizul și Chiara, *donna* Ferdinanda, cavalerul *don* Eugenio, Raimondo și nevasta. Ferdinando nici nu voise s-audă să plece de la Le Ghiande : acolo stătuse în timpul holerei din celălalt an, acolo voia să stea și de data asta, spunînd că nici un alt loc nu oferea garanții de imunitate mai mari. *Don* Blasco și starețul *don* Lodovico plecaseră mai de mult la Nicolosi, împreună cu toți călugării de la San Nicola.

Vila familiei Uzeda era destul de mare ca să încapă în ea un regiment întreg de soldați, nu numai musafirii principelui ; dar, ca și palatul din oraș, din pricina modificărilor și a succesivelor readaptări, părea alcătuită din mai multe bucăți de construcție, puse una lîngă alta, la întîmplare : nu găseai aici două ferestre în același stil și nici doi pereți de aceeași culoare ; împărțirea lăuntrică fusese schimbată de-atîtea ori, încît părea opera unui nebun. La fel se întîmplase și cu ferma anexă. Într-o vreme, sub principele Giacomo al XIII-lea, era aproape toată o grădină cu adevărat aristocratică ; îndrăgostit de flori, principele făcuse pentru ele, tot timpul, una din acele cheltuieli

nebunești care fuseseră pricina ruinii sale : așa, de pildă, pentru a da de apă, pusese să se sape un puț de-a curmezișul secularelor lave ale vulcanului Mongibello, pînă la adîncimea de o sută de *canne*¹ ; lucru numai de mină, cu lovituri de tîrnăcop, care durase în jur de trei ani. Cînd, în cele din urmă, fusese găsită apa, pe care o roată o aducea sus, el socoti că ar fi fost mult mai cîștigat înlocuind cultura viței-de-vie cu aceea a fructelor citrice : în acest scop, smulse. — în acea parte a fermei pe care încă n-o transformase în grădină — toate vițele-de-vie, ca să planteze portocali și lămii. În felul acesta, cheltuielile făcute de bunicul său, pentru a construi crama și pivnița se irosiseră în van. Venind, însă, *donna Teresa*, totul a fost pus din nou cu susul în jos. Fiindcă florile nu erau „lucruri de mîncare“, trandafirii și iasomiile au fost smulse din rădăcină, pilaștrii au fost desfăcuți în cărămizi, iar sera a fost schimbată în staul pentru măgari ; și fiindcă vinul avea un preț mai bun decît fructele citrice, frumoasele tulpini de portocali și de lămii, aduse acolo sus cu atîta trudă, au fost jertfite în favoarea viței-de-vie. N-au rămas decît cam patru palme de grădină, între gard și casă, și atîția portocali și lămii cîți erau de ajuns pentru a se face limonadă în timpul verii. Și astfel, toți banii cheltuiți cu puțul au fost bani aruncați în apă, cu adevărat.

Acum, de-abia sosit, principele își începuse și aici activitatea de la palat. Ce-i drept, el nu se atîngea de fermă, socotind, ca și maică-sa, că trandafirii ofticoși, cățarați pe palier sau pe casă ajungeau pentru a bucura ochiul și mirosul, și că varza, lăptucile și ceapa stăteau mult mai bine în vechile

¹ *Canna* — măsură pentru lungimi, echivalînd cu aproximativ 2 metri.

răzoare de flori : aducînd însă zidari, le porunci să dărîme ziduri, să despartă odăi, să condamne uși și să găurească zidurile pentru noi ferestre. Era într-o dispoziție excelentă și se purta cu oaspeții cum nu se poate mai bine ; se arăta plin de dragoste față de mătușa Ferdinanda, era plin de amabilități cu fratele și cu surorile, cu cumnatul, marchizul, și chiar cu cumnața Matilde ; avînd în vedere vilegiatura, firește că nimeni nu vorbea despre afaceri. Mult mai mulțumită decît el era însă Lucrezia, căci familia Giulente care, în oraș, nu avea o casă proprie, stăpînea una din cele mai grațioase vile din Belvedere, iar Benedetto, care venise acolo, împreună cu toată familia, încă de la cel dintîi zvon în legătură cu holera, trecea și se plimba la orice oră din zi prin fața vilei Francalanza. Tot foarte mulțumit era și marchizul, iar Chiara nu-și mai încăpea în piele, căci semnele de sarcină se confirmau ; bărbatul și soția erau îngrijorați numai din pricină că nu puteau să pregătească trusoul pentru pruncul care urma să se nască. Însăși *donna* Ferdinanda se arăta mai apropiată, îmblînzită de găzduirea pe care i-o acorda principele și mulțumită să poată economisi banii care-ar fi costat-o închirierea unei vile, dar nu și costul întreținerii, căci fiecare oaspete stătea pe cheltuiala lui. Cel mai mulțumit dintre toți era însă prințisorul : dimineata și seara în vie, în grădiniță, la săpat, la cărat pămînt, la construit case din lut ; apoi cînd obosea din pricina acestor în-deletniciri, pornea călare pe un măgar ori pe un catir să hoinărească încoace și încolo, iar dacă feciorul în casă, vechilul sau vreo altă călăuză de a sa nu îl lăsau să se ducă unde-i plăcea, se alegeau ei cu loviturile de bici care i s-ar fi cuvenit animalului. Nu-l potolea decît vederea tatălui, căci

principele îl deprinsese să tremure numai cînd se uita la el ; în schimb, toate celelalte rude îl lăsau să-și facă de cap. Principesa îi făcea pe plac, la un singur semn de-al lui ; mătușa Ferdinanda ajuta chiar vicierea sa, fiindcă era moștenitorul titlului de principe ; în schimb, *don Eugenio* îl amăra, acum, mai mult decît în oraș, cu lecțiile sale. Cînd era atent, băiatul înțelegea totul, dar ce-i venea greu era tocmai să stea atent. „Învață acum, căci dacă nu, taică-tău o să te trimită la colegiu !“ îl povățuia unchiul ; iar principele își arătase, într-adevăr — și nu o singură dată — intenția de a-și trimite fiul de-acasă, de a-l vîri fie în colegiul Cutelli, întemeiat pentru educarea nobilimii „după regulile din Spania“, fie chiar în Noviciatul benedictinilor, unde tinerii care nu voiau să se călugărească primeau o educație nu mai puțin nobilă. Consalvo nu voia să se ducă nici într-un loc, nici într-altul, iar amenințarea era atît de gravă, încît se și apuca să facă exerciții de scris și să spună pe dinafară declinările ; ca răsplată, *don Eugenio* îl lua cu el prin cîmpiile de la Mompileri, pe unde, la cîteva zile după sosirea lui la Belvedere, începuse să facă niște excursii misterioase.

Cam cu două veacuri în urmă, în 1669, laya vulcanului Etna acoperise, prin părțile acelea, un sătuc numit Massa Annunziata, din care, întîmplător, fuseseră descoperite mai tîrziu niște rămășițe. Gîndindu-se tot timpul la o lovitură grozavă, în stare să-l îmbogățească, *don Eugenio*, care nu se alegea cu cine știe ce cîștiguri de pe urma negoțului cu teracote, plănuise să înceapă o serie de săpături, la fel cu cele pe care le văzuse la Erculanum și la Pompei, ca să descopere sătucul îngropat și să se îmbogățească cu monezile și cu obiectele pe care nu încape îndoiială că le-ar fi

descoperit. Secretul era obligatoriu, pentru ca alții să nu-i fure ideea ; de aceea, singur, sau întovărit de băiat, care mergea, haihui, la vânătoare de lăcuste și fluturi, cavalerul hoinărea prin câmpiile de lângă Mompileri, acoperite cu grozame și nopali, cu cărți vechi în mână, orientându-se cu ajutorul clopotnițelor de la Nicolosi și de la Torre del Grifo, studiind așezarea, luînd măsuri, riscînd să fie omorît ca răspînditor de molime de către catîrgiii și ciobanii care-l vedeau în atitudinile acelea suspecte. Nu era însă de-ajuns să păstreze secretul asupra ideii ; mai trebuia să cheltuiască și o mulțime de bani ca s-o traducă în faptă. Tocmai de aceea, într-o zi, *don Eugenio* îl luă pe principe la o parte și, cu un aer plin de mister, îi aduse la cunoștință planul său, cerîndu-i să-i avanseze banii trebuincioși pentru săpături.

— Excelența-voastră glumește, sau vorbește serios ? Să săpăm muntele ca să găsim, ce ? Străchini de ieri, alaltăieri și vreo bucată de aramă ? Ar trebui să fim nebuni !...

Îndirect principele se făcea și pe el nebun, cu acel răspuns pe care nici prin minte nu i-ar fi trecut vreodată să i-l dea ducelui, ori *donnei Ferdinanda*. Dar *don Eugenio* se bucura în familie de puțină stimă, din pricina trăsnelor pe care le făcuse la Napoli și, mai ales, din pricină că n-avea nici un ban... Cavalerul n-a mai vorbit niciodată despre ideea sa. Schimbîndu-și planul, se hotărî să se adreseze guvernului, în scris, pentru a face săpăturile pe socoteala tezaurului și cu speranța că-i vor încredința lui conducerea. Prințisorul răsuflă ușurat, căci lecțiile au fost întrerupte : îndată ce se termina cina, *don Eugenio* se închidea în odaia sa, ca să lucreze la memoriu, și nu mai era de văzut toată seara, în vreme ce ceilalți stăteau de

vorbă sau jucau cărți. Incet-încet, în casa principelui se adunase o societate numeroasă : toți nobilii refugiați la Belvedere, toate personalitățile mai de seamă din localitate veneau la vila Francalanza, unde principele — servind apă și un lichior de anason — își făcea o adevărată curte. Se afla, la Belvedere, jumătate din Catania, iar familia Uzeda care, în oraș, era foarte severă, se arăta acum — ținînd seama de loc și de împrejurări — deosebit de îngăduitoare, primind înși de o noblețe mărunță și chiar din cei fără nici o noblețe, toți cei pe care *donna* Ferdinanda îi lua în bătaie de joc ori îi disprețuia, cărora le stîlcea numele sau le atribuia blazoane caraghioase : familia Scilocca, căreia îi zicea „*Si loca*”¹, familia Maurigno, ai cărei membri își ziceau cavaleri, și pe care fata bătrînă îi numea „cavaleri pe jos”, familia Mongiolino, care, scoborîndu-se din cărămidari îmbogățiți, ar fi trebuit să poarte pe blazon țigle și cărămizi. Singură familia Giulente, din acel neam îndoielnic, nu venea la vilă, din pricina fiului ; dar principele, cînd se întîlnea cu Benedetto, cu tatăl ori cu unchiul acestuia, la cazinoul public, le vorbea foarte prietenos ; iar tînărul, care nu întrerupsese corespondența cu Lucrezia, îi aducea acesteia la cunoștință, deosebit de mulțumit, toate acele plăcute manifestări. Dar bucuria, în loc s-o micșoreze, sporea obișnuita distracție a fetei : ea le cerea văduvilor vești cu privire la sănătatea răposatelor lor soții, confunda persoanele, nu ținea nimic minte ; într-o seară, a făcut să ridă toată societatea, întrebîndu-l pe un spîter din Belvedere, care avea o soră în minăstire : „Și sora dumneavoastră, călugărița, cu cine e măritată ?...”

¹ *Si loca* — se închiriază.

Tema obligatorie a tuturor discuțiilor erau, firește, știrile din oraș, unde holera se răspîndea, încet, totuși, fără a izbucni cu forța înspăimîntătoare din celălalt an. Apoi, fiecare dădea știri despre rude și prieteni, refugiați într-o parte ori alta a pădurii din jurul Etnei ; verișoara Graziella, care se afla la Zafferana, expedia aproape zilnic scrisori și solii, prin vizitii, ca să afle cum o duceau verii ei, să le comunice cum o ducea ea și soțul ei și să-i salute cu multă dragoste, trimițîndu-le în dar fructe și vin, ducesa Radali-Uzeda, de la Tardaria, nu scria, căci ducele, în zarva fugii neașteptate, devenise furios. Nebunia, în neamul Radali, era o boală de familie ; ducele dăduse primele semne de agitație cu trei ani în urmă, la nașterea lui Giovannino, cel de-al doilea copil al său. Iar ducesa, văzînd că-i cade în spinare toată greutatea casei, renunțase la lume, ca să le țină copiilor loc de tată. Îi iubea pe amîndoi, dar preferințele ei mergeau către micul duce Michele : nemulțumită numai cu dreptul de primogenitură, se silea să îmbunătățească proprietatea, ducea o viață de economii și sacrificii, pentru a-l lăsa încă și mai bogat. Se avea bine cu toți cei din familia Uzeda ; însăși *donna* Ferdinanda, care se credea singurul cap deșept, o aproba. La Belvedere, cu toată holera, domnișoara bătrînă își vedea de afaceri, făcînd cerc separat împreună cu bărbații care se pricepeau la așa ceva și vorbind de împrumuturi, de ipoteci, de creditele care se mai puteau acorda, de falimentele de care se puteau teme ; și, în vreme ce principele de Roccasciano îi înfățișa speculantei planurile laborioase cu care clădea, cu răbdare și fără grabă, edificiul propriei lui averi, principesa, soția sa, juca cărți — fără s-o știe el — împreună cu Raimondo și alți cartofori, pierzînd tot ce avea

În buzunar. Principele Giacomo privea uneori la joc, fără să scoată însă un gologan, dar, cea mai mare parte a vremii, stătea de vorbă cu cei din partea locului. Veneau, să-i prezinte omagiile lor, medicul, spițerul, proprietarii mai de seamă, dar numai înșii ale căror chipuri îi plăceau, căci îi dăduse chiar el pe ușă afară pe toți intimii măică-si, care-i păruseră să fie pieze-rele. Nu lipseau vicarul, canonicul și toată popimea din sat. Ca și în oraș, casa Uzeda era frecventată de tot clerul călugăresc sau de mir, atât pentru faima de cucernicie de care se bucura, cât și pentru binele pe care îl făcuse totdeauna Bisericii. Refuzul principelui de a recunoaște legatul către abația Sfîntului Placido nu-i stricase cu nimic în fața părinților spirituali : cît trăia, era omeneste ca el să caute să țină pentru el cea mai mare parte a averii ; tot așa făcuse și maică-sa ; mai târziu, murind, avea să se arate darnic cu Biserica, pentru ca să-și asigure mîntuirea sufletului. Ca șef al familiei, el avea, de altfel, dreptul să numească preoții oficianți în capelele și în celelalte așezăminte ctitorite de strămoșii săi ; acolo, la Belvedere, mai ales, exista un asemenea așezămînt, cu un venit însemnat : cel de la Sacro Lume. Un anume Silvio Uzeda, cam nerod, care trăise cu un veac și jumătate în urmă, fusese tot timpul înconjurat de preoți și de călugări : călugării din mînăstirea Santa Maria del Sacro Lume îl încredințaseră că Maica Domnului voia să-l ia de bărbat. Iar el, de mulțumire, nu-și mai încăpea în piele. Tradiția povestea că slujba căsătoriei fusese săvîrșită cu tot ceremonialul : soțul, după ce se spovedise și se împărtășise, fusese condus, în veșmînt de gală, în fața statuii Preasfintei Fecioare, iar preotul îl întrebase, după regulă, dacă voia s-o ia de soție.

„Da !...“ răspunsese Uzeda ; apoi aceeași întrebare îi fusese pusă Reginei cerurilor, care, prin gura starerului minăstirii, răspunsese și ea tot da. După aceea, fuseseră schimbate inelele ; statuia îl purta încă în deget pe cel al soțului, care — după cum era și firesc — îi lăsase soției toate avuțiile sale. Urmase un proces îndelungat, din pricină că moștenitorii firești nu voiseră să recunoască testamentul nebunului ; în cele din urmă, pe cale de tranzacție, fusese instituită în minăstire — cu jumătate din bunuri — o funcție de capelan laic, asupra căreia familia Uzeda își exercita dreptul de patronaj. Așa se face că toți călugării veneau seara să se pună bine cu principele, discutând cu el treburile minăstirii. Între toți acești inși, care îl ascultau ca pe Dumnezeu, el trona în chip de papă și vorbea cu gravitate, uitându-și cu totul de restul societății, de doamnele și de domnișoarele care jucau la tombolă, dezlegau șarade sau organizau excursii prin munți și-și petreceau timpul în atita veselie încît, fără veștile despre holeră și fără țărării înarmați pentru a-i ține departe pe fugarii întîrziați, nimănui nu i-ar mai fi trecut prin minte că erau vremuri de molimă.

Singură contesa Matilde, în mijlocul petrecerilor la care lua parte toată lumea, nu izbutea să-și ascundă propria-i durere. Venise de la oraș aproape în nesimțire, atît de puternică fusese încercarea la care o supuseseră. Cu sufletul plin de spaimă și remușcări, pe punctul de a pleca la țară, recunoscuse că mîhnirea cea mai greu de îndurat nu i-o mai pricinuia îndepărtarea de copila sa, ci trădarea lui Raimondo. Cum ar mai fi fost cu putință să se îndoiască ? Nu i se dezvăluise adevărul pe neașteptate, la vestea că mergea și el la Belvedere, unde mergea și Fersa ?

De vreme ce nu putea suferi să trăiască în Sicilia, de ce refuzase oare să plece pe continent, dacă nu fiindcă ținea să rămână alături de ea ? Și se mai și prefăcuse că nu se putea hotări, așteptând să se hotărăască cealaltă ; și căutase pretexte, își învinovățise socrul și amănase atât de bine lucrurile, încît la izbucnirea molimii, făcuse după cum vrusese el !... Nu în prefăcătoriile și nici în minciunile acelea vedea ea confirmarea laturilor urite ale caracterului lui ; ele o mihneau nu pentru că el fusese în stare de asemenea lucruri : toată durerea îi venea din gîndul că se folosise de ele din dragoste pentru cealaltă. Că nu-și iubea copila, că era nedrept față de socrul său și violent, capricios și grosolan, puțin îi păsa : ce voia ea era să nu fie al altora ! La Florența, gelozia ei nu avusese un obiect determinat, sau avusese tot mereu un alt obiect, căci el le făcea curte tuturor femeilor pe care le vedea ; și apoi, ea însăși se liniștise, pînă la un punct, căci, deși vorbea curtenitor cu femeile, nestatornicia și nerăbdarea dorințelor sale îl făceau să prefere un anumit soi de femei, adică femeile plătite... Cît de rușinoasă i se păruse durerea ei, văzîndu-se ajunsă pe punctul de a trebui să se bucure de un asemenea lucru ! Și totuși, ea pizmuia acum suferințele din trecut, socotind că era de nesuportat ideea de a-l ști atât de prins de o altă încît, că să stea lîngă ea, își părăsise copila, tocmai în acele zile cumplite ! Durerea îi sporea apoi și fiindcă vedea cît de repede înainta el pe calea trădării. La Florența, mai păstra o oarecare pudoare în încurcăturile lui amoroase ; uneori, căuta chiar să o facă să-l ierte, fiind din nou, cînd și cînd, bun cu ea ; acum mergea pînă la a o sili să devină spectatoare la această rușine ! Mai presus de orice,

acesta era lucrul care o rănea : că puteau să fie atît de ticăloşi încît să-şi dea o astfel de întîlnire, chiar sub ochii ei, în vreme ce inimile omeneşti tremurau la gîndul morţii !... Ce zi şi aceea a fugii la Belvedere, pe drumurile încinse de soare, printre nori de praf fierbinte şi înăbuşitor ! Se afla în aceeaşi trăsură cu Chiara, cu Lucrezia şi cu marchizul, iar vederea nemăsuratei griji pe care acesta o arăta faţă de soţie îi ascutea şi mai mult durerea. Raimondo nu voise să stea cu ea şi o lăsase singură în timpul acelei alergări prin sate în care inşi înarmaţi opreau orice om şi orice vehicul, împiedicîndu-l să meargă mai departe ; dar parcă înţelegea ea ceva din toate astea ? Văzuse ea ceva în timpul drumului ? Cu ochii minţii, îl vedea pe Raimondo, surizător şi fericit alături de femeia aceea, aşa cum, în realitate, îl şi văzuse în atitea rînduri, fără ca firea ei încrezătoare să-i îngăduie a intra la bănuieli ! Acum, însă, toate lucrurile pe care nu ştiuse să şi le explice căpătau un înţeles lămurit : îndelungatele ieşiri ale lui Raimondo, aşteptările lui pline de nerăbdare, plăcerea care i se citea în ochi îndată ce intra cealaltă, însăşi tainica senzaţie de repulsie pe care femeia aceea i-o inspirase încă din prima clipă... Cît trebuia să fie de prefăcută şi de haină, dacă, în vreme ce îi fura bărbatul, ei îi dădea gîngaşul nume de prietenă, şi-o îmbrăţişa, şi-o săruta ? El însuşi parcă nu era la fel de prefăcut ? Cîte minciuni ! Invocase pînă şi sarcina ei, ca să nu părăsească Sicilia, şi nu-şi dădea seama că atenta astfel la viaţa fiinţei pe care ea o purta în pîntece !... Că zi îngrozitoare ! În trăsura încinsă ca un cuptor, la a cărei uşă se înfăţişau chipuri bănuitoare de ţărani brutali, plină de mirosul respingător al camforului pe care Chiara şi Lucrezia îl ţineau la nas ca să se ferească de

molimă, ea simțea că i se taie răsuflarea. Nu știa unde se găsea, unde mergea ; voia să strige la vizitiu, la tovarășele de drum : „Întorceți-vă !... Nu vreau să merg“ ; voia, de asemeni, să-și înfrunte soțul, să-i zvrile în față trădarea, să-l implore să n-o ducă lingă femeia aceea, să n-o ucidă. să salveze ființa care se mișca în pîntecele ei, să-i aducă iarăși pace în suflet și aer în piept. De fapt, își pierduse cunoștința înainte de a ajunge la Belvedere și nu-și mai amintea nici cum, nici cînd intrase în vilă...

Acolo începuse pentru ea o viață de necurmată neliniște. În fiecare clipă crezuse că o s-o vadă pe Fersa apărîndu-i în față : ori de cîte ori Raimondo plecase de acasă, se gîndise : „Acum e cu ea...“ și faptul că nu o vedea, că nu auzea vorbindu-se de ea îi sporea temerile, făcîndu-le mai întunecate, procurîndu-i nu știa nici ea însăși ce îngrozitoare bănuieli de conspirații urzite de toți împotriva ei. Găsise, ce-i drept, forța de necrezut de a-și ascunde sentimentele, pentru a nu trezi bănuielile bărbatului, pentru a nu face jocul dușmanilor ; dar tăcerea pe care și-o impusese singură, sporindu-i tot mai mult tulburarea, îi răpise mijlocul de a afla ceva. De ce nu mai rostea nimeni numele acelei femei ? De ce nu venea la vilă, împreună cu toți ceilalți musafiri ai principelui ? Unde se dusesese să locuiască ?... Și, atentă să analizeze amănunțit miile de presupuneri înfricoșătoare, pe care imaginația ei frămîntată i le sugera, uita de holeră, nu se mai gîndea aproape de loc la copila îndepărtată, nu se mai gîndea aproape de loc la tăcerea tatălui. Cei de acòlo erau, desigur, supărați pe ea, credeau că-și părăsise copila din dorința de a petrece la Belvedere ! Nu i se întîmplase, oare, întotdeauna la fel, iar tot ceea ce făcuse

împotriva voinței sale, pentru a-i asculta pe alții, nu-i fusese imputat ei, de toată lumea, ca un capriciu și ca o vină ? Nu era ea una din acele ființe nenorocite cărora nu le iese nimic bine, hărăzite de soartă să nu fie pe placul nimănui ?

Totuși, nu plîngea ; nu plînsese nici atunci cînd, în locul tatălui, îi scrisese surioara Carlotta, pentru a-i spune că Teresina era bine și erau cu toții în siguranță. Nu plînsese, dar se simți răzbită de o tristețe adîncă, pe care nu izbuti să o ascundă. Raimondo însuși își dădu seama de aceasta și-o întrebă :

— Ce-ți scrie soră-ta ?

— Nimic... că sînt toți bine, că, nu-i pîndește nici o primejdie...

— Ai văzut ?... Cînd îți spuneam eu ? și-i întoarse spatele.

Trecuseră două săptămîni de la sosirea lor și încă nu auzise vorbindu-se despre Fersa. În seara acelei zile, de cum începu să vină lumea, se duse să se închidă în odaia ei. Se simțea rău, nu numai sufletește, ci și trupește ; frămîntarea îndelungată sfîrșea prin a-i tulbura și trupul. Stătea trîntită pe pat, de o bună bucată de vreme, cu mintea și ochii ațintiți către vedeniile triste ale trecutului și către previziunile înfricoșătoare ale viitorului, cînd auzi bătîndu-i-se în ușa.

— Cumnată ! se auzi vocea principelui. Ce faci ? De ce nu vii jos ? E lume multă astă-seară... se joacă...

Se ridică, își aranjă cu o mîină tremurîndă părul care i se desfăcuse și coborî. Venise, desigur, cealaltă ! Fără îndoială că Raimondo stătea lîngă ea ! O chemau pentru a o sili să asiste la acel spectacol și pentru ca ei să se bucure de asta !... Își aruncă în fugă privirile în salonul înțesat de lume :

nu era acolo. Nici n-apucă însă să se așeze lângă cumnate, că și auzi pronunțându-i-se numele ; cineva spunea :

— ...vilișoara închiriată de *donna* Isabella...

— O coajă de nucă ! răspunse un altul. Familia Mongiolino stă înghesuită ca scrumbiile într-un butoi.

Nu pricepea nimic.

— Dar familia Fersa unde s-a dus ?

Era chiar Raimondo care puneă această întrebare ? Nu știa deci unde se afla cealaltă ?

— În cîmpia de la Leonforte ; *donna* Mara a preferat...

Se lumineă dintr-o dată ; gura i se strînse violent. Plecînd fără să scoată o vorbă, străbătu căsa cu ochii umflați de plîns și cu inima bătînd zgometos ; cînd ajunse în odaia ei, căzu la picioarele Fecioarei, izbucnind în hohote de plîns ; plîns de bucurie, de mulțumire, de remușcare chiar : îi bănuise pe niște oameni nevinovați...

I se păru că se întoarce de la moarte la viață ; o dată cu bănuielile, încetară durerile sufletești, ca și cele trupești ; luă parte la viața de familie, se înfruptă, în sfîrșit, din dulceața odihnei. Chiar știrile despre holeră nu-i mai trezeau nici o temere în legătură cu dragii ei de departe : după noianul de morți din anul care trecuse, molima părea să nu mai găsească unde să prindă rădăcini și se stecura ici și colo, neputincioasă.

Vila Francalanza își ducea mai departe viața ei veselă ; în fiecare seară, conversație și joc de cărți. Cel mai statornic la masa verde era acum Raimondo ; cînd dădea el cărțile, mizele se măreau, iar riscul sporea. Mulți se și ridicau, căci înțelegeau să se distreze, dar nu să-și lase punga acolo ;

În schimb, principesa de Roccasciano doar atita aştepta, şi de multe ori rămânea singură cu contele să joace treizeci şi una, la doisprezece tari. Se ascundea de bărbat, care — ca toţi oamenii cum-pătaţi — nu era de acord cu nici un fel de joc ; prieteni binevoitori stăteau de planton, pentru a-i face semn îndată ce se apropia el ; atunci, ea şi complicele ei ascundeau jetoanele, întrerupeau partida şi-l lăsau să-i surprindă cufundaţi într-un tabinet nevinovat. Raimondo se distra, o îndemna pe principesă să joace tare, o atrăgea într-o încăpere lăturalnică, unde stăteau mai îndelung ca să se lupte pentru bani, înşelându-l apoi, cu ajutorul întregii societăţi, pe principele bănuitor. Zimbînd şi ea de aceste scene de comedie, Matilde socotea totuşi că bărbatul ei făcea rău aţîţînd astfel viciul principesei ; nu se îndura însă să-i reproşeze ceva, atît de indulgentă o făcea încrederea care îi renăscuse. De vreme ce nu o trăda, ce o interesa restul ? Printre doamnele care veneau la vilă, Raimondo părea să n-o aprecieze pe nici una ; stătea puţin în tovărăşia lor, dăruindu-se cu totul jocului : ziua la cazinou, iar seara acasă. Departe de a-l mustra, aşadar, ea ar fi voit parcă să-l împingă pe calea aceea, care-l îndepărta de o alta, infinit mai dureroasă. Inima ei l-ar fi dorit fără nici un viciu, iubind-o numai pe ea, familia, casa ; îl lua însă aşa cum era, şi, mai curînd, aşa cum îl făcuseră, căci ea punea tot ce era mai urît în el pe seama îngăduinţei nemăsurate şi a iubirii oarbe a mamei.

Departe de cărţile de joc, Raimondo se plictisea. Dacă nu putea aranja o partidă frumoasă, izbucnea furios împotriva plictiselii din satul acela, împotriva felului de a discuta al parveniţilor, împotriva prostestiilor distracţiei care erau tombola şi ex-

cursiile călare pe măgari. I-ar fi putut spune și ea : „Ce mi te plîngi ? N-ai vrut tu însuși să vii aici ?” Tăcea totuși, pentru ca el să nu ia vorbele astea drept o mustrare. Și, dimpotrivă, văzîndu-l prost dispus, îl întreba cu blîndețe ce avea.

— Mă plictisesc, asta am, nu știai ? îi răspundea el.

— Ce vrei să faci aici ?... Cînd o să înceteze holera, o să ne-ntoarcem la Florența... De ce nu te duci la cazinou ?...

N-aștepta să i-o spună de două ori. Încet-încet, jocul devenea îndrăcit ; în răstimpul cîtorva ore, se făceau diferențe de sute de uncii. Nimeni, în casă, nu-i spunea nimic lui Raimondo ; principele, mai apropiat acum față de toți, se străduia parcă să nu-și supere cumva fratele. Într-o zi — fiindcă de la Milazzo, din pricina holerei, întîrziiau să-i trimită bani — acesta îi ceru cîteva sute de uncii, în contul moștenirii : principele îi puse la dispoziție toată casa lui de bani, iar fratele mai veni încă de cîteva ori să ia de-acolo cît îi trebuia. Firește că, pînă nu se termina cu holera, nu se putea întreprinde nimic în legătură cu descurcarea moștenirii : totuși, principele vorbea acum despre asta direct cu moștenitorul, căruia îi aducea la cunoștință planurile sale. Li se băgase în cap legatarilor că fuseseră nedreptățiți de către mamă, dar dovedirea contrariului se putea face ușor și oricînd. Încă de pe acum, nici Ferdinando și nici Chiara nu le mai dădeau ascultare ațîțătorilor ; Lucrezia însăși se va convinge în curînd de greșeala ei. De aceea, din dragoste pentru pace și pentru a lămuri fiecare lucru — cu toate că mai aveau încă atîta vreme pentru a le plăti surorilor partea cuvenită — nu era oare mai bine să-și ia această povară din spinare ? Ar fi făcut nițică economie

pentru a strînge cele şaisprezece mii de uncii trebuincioase, fiindcă în vreme ce Lucrezia avea de primit zece mii, Chiarei i se cuveneau doar şase, trebuind să scadă cele patru, pe care le „primise” cu prilejul căsătoriei. Înainte, totuşi, trebuia să fie plătiţi creditorii, să se pună totul în ordine. Deocamdată, pentru a cîştiga timp, se puteau înţelege ei doi, în privinţa împărţirii. La nici unul din aceste gînduri ale fratelui, Raimondo nu găsea nimic de obiectat. „E-n regulă, e-n regulă !” era tot răspunsul lui.

În această atmosferă de pace, pică într-o bună zi don Blasco, venind de la Nicolosi, călare pe un măgar uriaş, de soi din Pantelleria. Fugind o dată cu toată mînăstirea, călugărul, în primele săptămîni, nu-şi scosese nici măcar nasul din casă, de teamă să nu se molipsească de holeră din aerul pe care-l respira ; văzînd însă că la ţară le mergea bine atît oamenilor cît şi dobitoacelor, pierindu-i teama de molipsire şi auzind, în sfîrşit, că la Belvedere o ţineau numai într-o petrecere, nu mai putu să rabde. Sosi acolo după gustarea de dimineaţă şi înaintea mesei de prînz, anunţîndu-se cu strigăte puternice, căci nu-i deschidea nimeni poarta ; apoi, văzînd că prinţisorul îi ieşea în cale şi că ţinea în mîna o nuia cu care-i speria măgarul, strigă la băiat, de parc-ar fi vrut să-l mînînce : „Vrei să te astîmperi, lua-te-ar dracu să te ia ?” şi intră în cele din urmă în vilă, întrebîndu-se cu voce tare, mirat : „Nu-i nimeni aici ?... Ce aşteptaţi ?...”

Principelui, care voia să-i sărute mîna, i-o trînti în faţă :

— Lasă-te de maimuţăreli dintr-astea... şi, fără a saluta pe nimeni, îl apucă de un nasture de la haină, îl trase deoparte şi-l întrebă pe neaşteptate :

E adevărat că frate-tău își joacă și cămașa de pe el ? Cum de poți să-i îngădui una ca asta ?

— Excelența-voastră nu-l cunoaște pe Raimondo ? răspunse principele, stringînd din umeri. Cine poate să-i spună lui ceva ? Să-ncerce excelența-voastră să-l abată de pe calea asta...

— Eu, ai ? Chiar eu ? Mie nu-mi pasă nici cit de-o ceapă degerată, nici de el și nici de ăilalți ! Astea sînt roadele creșterii pe care a avut-o. Iar neisprăvita de nevastă-sa ? Își scarpină toată ziua burta umflată ? Dar soră-ta ? Dar nebunii ăia ? Dar fiu-tău ?

Nu-l cruță pe nici unul : sporovăielile Chiarei și ale marchizului în legătură cu trusoul viitorului lor copil făcură să-i sară țandăra ; știrile despre familia Giulente îl infuriară ; dar, ceea ce-l făcu să-și iasă cu totul din fire fu lectura gazetei *Giornale di Catania*, adusă de principele de Roccasciano, după-masă, atunci cînd începură să sosească cei dinții musafiri. În foaia aceea, imediat după buletinul holerei, se putea citi : „*Era cu neputință ca în aceste vremuri de atîta restriște, cei mai iluștri aristocrați ai noștri să nu sară cu generozitate în ajutorul celor loviți de scartă. Preastrălucitul don Gaspare Uzeda, duce de Oragua, deși departe de concetățenii săi, a pus totuși la dispoziția Senatului nostru suma de o sută de ducăți, pentru a fi împărțiți întru ajutorarea celor mai nevoiași...*” O sută de ducăți azvîrliți pe apa simbetei, întru ajutorarea celor nevoiași. Spuneți mai bine că de dragul popularității ! O sută de ducăți duși pe apa simbetei, ca și cum pe el, dobitocul, îl dădeau banii afară din casă ! Tot făcînd pe generosul, într-o bună zi o să rămînă cu... gol, așa cum merită prostia lui : dobitoc, mare dobitoc, coșcogeamitea dobitocul !... Călugărul era atît de înverșunat, încît

se răsuci ca o furie atunci cînd Roccasciano îi ceru vești despre nepotul său, *don Lodovico* :

— Cu ce nepot îmi tot bateți capul ?... Nu cunosc nici unul !... Îi reneg pe toți !... Și apucîndu-l și pe acesta de nasturele hainei, îi țipă în ureche : Parcă nu-i vedeți ce fac ? N-au trecut nici trei luni de cînd și-au pierdut mama și ei petrec într-una, fără pic de rușine față de lume !...

După cîteva zile, sosi în vizită starețul. Veni cu trăsura, odihnit și senin : se salută și se îmbrățișă cu toți, ținu să intre în odaia în care-și dăduse duhul principesa, vorbi despre molimă, punînd-o pe seama miniei lui Dumnezeu față de nedreptățile vremurilor. Toată lumea se plîngea de seceta stăruitoare, căci în trei luni de vară înfierbîntată, nu căzuse nici o picătură de apă : el le aduse la cunoștință că la Nicolosi, pentru a aduce ploaia, poruncise să fie făcute rugăciuni din trei în trei zile, precum și o procesiune ; același lucru îi sfătui să-l facă și la Belvedere.

— Nu trebuie să obosim niciodată rugîndu-ne Celui Preaînalt. Numai rugăciunea și pocăința vor putea îndupleca dumnezeiasca blîndețe să-i ierte pe păcătoși.

Le aduse apoi la cunoștință că verișoara Radali îi scrisese pentru a-i da de știre că, îndată după încetarea holerei, voia să-l bage în noviciat pe Giovannino, cel de-al doilea născut : măsură vrednică de laudă, căci— dată fiind starea în care i se afla bărbatul — biata ducesă nu s-ar fi putut îngriji de educația ambilor fii. Principele spuse că la fel o să facă, poate, și el, cu Consalvo. Principesa lăsă ochii în jos, fără a îndrăzni să răspundă, căci nu putea suferi să fie despărțită de fiul ei.

Și astfel, unchi și nepot continuară să vină, fiecare în altă zi, incapabili să stea împreună, cum

nu pot sta ciinele și pisica. Toată lumea recunoștea însă că vinovat nu era decît *don Blasco* : cu firea lui într-adevăr îngerească, *don Lodovico* nu ar fi dorit altceva decît împăcarea ; în schimb, celălalt nu putea să-i ierte dobîndirea stăreției. Oricum, dezbinarea era neplăcută : prietenii casei, vizitatorii mînăstirii vorbeau despre ea cu durere. Nu sufla o vorbă despre ea *fra Carmelo*, care veni și el să-i facă o vizită principesei și să-i aducă cele dintii alune și cele dintii castane. Nu voia să vorbească despre dușmănia dintre unchi și nepot, din iubire pentru faima frumoasă a mînăstirii, din respect pentru călugări, care, după judecata lui, erau cu toții la fel de buni și de cumsecade, dar, mai ales, din pricina adevăratului cult pe care-l avea pentru cei doi Uzeda. Aceste sentimente ale lui îmbrățișau, de altfel, întreaga familie. Cînd principesa, în schimbul fructelor pe care le adusese, punea să i se servească o gustare, fratele, înfulecînd repede și cu poftă, ridica în slăvi neamul cel nobil, neam de mari seniori, cum nu se prea aflau mulți. Iar principesei îi era drag pentru iubirea pe care i-o arăta micului Consalvo, pentru felul în care îl răsfața, pentru darurile deosebite pe care i le aducea și, în primul rînd, pentru că, povestindu-i acestuia despre noviciatul unchilor *don Lodovico* și *don Blasco*, îi spunea :

— Au fost atîția Uzeda la San Nicola ! Pe excelența-voastră n-o vom avea însă ! Excelența-voastră este singurul băiat și desigur că nu-l vor aduce la mînăstire !...

În schimb, afară de Chiara, care dacă ar fi avut un copil și l-ar fi legat de fustă, toate rudele socoteau, la fel cu principele, că era bine ca educarea și instruirea băiatului să fie făcute în afara casei. Mai cu seamă *don Blasco*, față de ștregăriile stră-

nepotului și față de indulgența principesei, striga : „Dar cum este crescut acest diavol împielit !... Ce fel de educație este asta !...” *Donna Ferdinanda*, deși socotea de prisos orice învățătură de carte, recunoștea totuși că trimiterea băiatului într-un institut nobil era potrivită cu tradițiile familiei : atît colegiul Cutelli cît și Noviciatul benedictin îi văzuseră pe mulți dintre acei strămoși a căror istorie i-o citea și i-o explica ea nepoțelului.

Cînd obosea să tot necăjească oamenii și dobitoacele, Consalvo venea, ce-i drept, la bătrîna domnișoară, și-i spunea :

— Ne uităm puțin la steme, mătușico ?

Stemele însemnau opera lui Mugnòs, ilustrată cu blazoanele familiilor despre care vorbea textul, iar *donna Ferdinanda* petrecea zile întregi ca să i-o citească și să i-o comenteze nepoțelului.

Îi și făcuse, de altfel, un mic curs de gramatică heraldică, lămurindu-i ce voia să însemne blazonul *partito*¹ și *diviso*², *inquartato*³ și *soprattutto*⁴ ; punîndu-și degetul încovoiat deasupra gravurii care-l înfățișa pe cel al familiei Uzeda, i-l descria de fiecare dată, ca să-l țină minte : „*Tăiat în patru cîmpuri, din care primul și al patrulea spintecate, la stînga, pe cîmp auriu, aflîndu-se o acvilă neagră, cu ciocul și ghearele roșii, iar în dreapta, pe fond argintiu, romburi albastre așezate cap la cap ; în al doilea și al treilea cîmp, și ele tot spintecate, aflîndu-se o căprioară aurie, pe fond negru, și o cometă argintie, pe fond albastru ; suprapus, se află un alt blazon — de culoare aurie, cu patru*

^{1, 2} Spintecat

³ Tăiat în patru cîmpuri.

⁴ Suprapus.

barete roșii — care este al casei de Aragon ; blazonul este înconjurat de șase drapele de alianță“.

Îi explica apoi cum fusese alcătuit : cometa voia să însemne strălucirea faimei și a gloriei ; căpriorul înfățișa pintenii de cavaler. Herbul cel mic, din mijlocul celui mare, era al regilor Aragonului ; cei din neamul Uzeda îl cîștigaseră încetul cu încetul, nu tot deodată, prima baretă datînd de pe vremea lui don Blasco al II-lea.

„Slujind el — citea domnișoara bătrînă în text — sub nebiruitul rege don Giaime, în răzbelul pe care acesta l-a purtat cu contele Vguetto de Narbona și cu maurii, pentru cucerirea Maiorcăi, nu a primit nici un fel de răsplată ; drept care, a ieșit din slujba regelui și a purces împreună cu oamenii săi spre ținutul pe care îl stăpînea ; și ajungînd acolo, dacă a aflat că regele îi trimitea reginei o mare sumă de bani, așezatu-s-a împreună cu două sute de cavaleri ce-i erau credincioși într-o vale strîmtă și ascunsă, de-au pîndit pe trimișii regelui și toate le-au luat : și banii și cîte altele au mai aflat asupra lor ; iar regelui i-au trimis vorbă că se cuvenea să-i plătească mai întîi pe cei care-l slujiseră și după aceea putea să mulțumească și poftetele reginei. Tare s-au mîniat regele de asemenea isprăvi și cu greu răzbel s-a ridicat împotriva lui don Blasco ; dar pentru cheazășia pe care au pus-o mai mulți baroni, don Blasco a scăpat de primejdie și nu numai baronia de Almeria au dobîndit-o, ci și încuviințarea de a-și pune pe herbul său o dungă roșie, ca a Aragonului.“ Bătrîna domnișoară era cum nu se poate mai fericită citind această poveste, iar după ce o citea, i-o repeta și nepoțelului, într-un limbaj mai puțin înflorit, pentru ca el să-i prindă mai lesne înțelesul :

— Halal rege, ăla, ai ? care-i punea pe baroni să-l slujească și după asta nu mai voia să le dea nimic ! N-a fost însă mai bună judecata lui don Blasco Uzeda ? „Aha, mie care-am luptat pentru voi nu-mi dați nimic și credeți, în schimb, c-o să-i trimiteti daruri reginei ? Stați că v-arăt eu vouă !...” Glasul ei tremura de emoție repetind povestea jafului, iar în ochii ei vicleni, semănând cu ai strămoșului, se aprindea lăcomia de veacuri a străvechii rase spaniole, a viceregilor, care jefuiseră Sicilia.

— Iar celelalte barete ? întrebă prințisorul, care se uita în gura mătușii mai atent decît dacă i-ar fi spus basmul despre *Vasul fantomă* ori pe cel cu *Mama zmeoaică*.

Bătrîna domnișoară răsfoia degrabă cartea și dădea de pasajul căutat.

„Și fiind sus-pomenitul don Gonzalo de Uzeda vînător vestit, l-au poftit regele Carol să meargă la vînătoare în pădurile Măriei-Sale, iar don Gonzalo a primit poftirea regească ; și în vreme ce fieștecare — ca și regele, de altfel — se străduiau să gonească după cerbi, mistreți și iepuri, regele s-au apropiat singur de un mistreț uriaș, care se oprișe, cu viclenie, din fugă ; dar calul Măriei-Sale, care gnea înfierbîntat în urmă-i, s-a împiedicat în trecere de mistreț și s-a prăbușit la pămînt, prinzînd piciorul regelui sub el ; iar mistrețul s-a năpustit asupra regelui să-l sfișie ; și fiindcă nu-și putuse desprinde piciorul, regele se apăra numai cu un pumnal, și viața încă și-ar fi pierdut-o dacă, din depărtare, don Gonzalo n-ar fi înțeles primejdia în care se afla Măria-Sa și n-ar fi alergat să-l ajute, răpunînd mistrețul ; după aceea, a descălecat, l-a ajutat pe rege să se scoale și l-a urcat pe calul său, faptă pentru care regele nu au înce-

tat să-i mulțumească și să-l laude, numindu-l pe el «Fiu credincios!» Din această pricină, mai târziu, seniorii de Uzeda au fost numiți întotdeauna de regii Siciliei drept rude de sînge și au purtat pe herbul lor herbul regal al Aragonului, cu toate semnele lui de putere, după cum se vede, de altfel, și în vremurile noastre, cronicarul madrilen spunînd și el: Los ferucios de los Vzedas fveron tantos, y tan buenos que por merced de los Reyes de Aragona hazian la mefmas armas que ellos... ¹«

Cine mai putea s-o oprească pe *donna* Ferdinanda, o dată ce se pornise? Nu avea un auditor mai atent decît băiatul și tocmai de asta îl și iubea, mai ales că neamurile celelalte n-o ascultau decît pe jumătate, își vedeau numai de „neroziiile” lor, ori se trudeau să întunece strălucirea familiei, ca vulpoiul acela de duce care le făcea curte republicanilor, sau ca acea nebună de legat de Lucrezia, care nu mai știa altceva decît să aștepte în balcon, să-l vadă trecînd pe *Giulente*!

Dintre toți, singur *don* Eugenio — atunci cînd nu lucra la memoriul în legătură cu dezgroparea noului Pompei — lua parte la citirea lui *Mugnòs* și cita alți istorici ai familiei. Atunci, fratele și sora treceau în revistă lungul șir al străbunilor, spuneau pe dinafară cronică faptelor lor de arme, sfortarea de veacuri pentru întărirea și păstrarea averii, trădările, răscoalele, samavolniciile, încăierările neîntreprinse, pe care scriitorii le poves-

¹ Serviciile celor din neamul Uzeda au fost atît de multe și atît de folositoare, încît drept mulțumire din partea regilor Aragonului, au același herb ca și aceștia... (span. vechi).

teau pe ocolite și pe care ei le preamăreau. Artale de Uzeda „ieșind în fiecare zi din castel împreună cu oștenii săi, ținea sub ascultarea sa întregul ținut“ ; Giacomo, care trăise pe vremea regelui Lodovico „a stăpînit Nicosia și a fost îndepărtat, în cele din urmă, din pricina prea multelor biruri pe care le pusese“ ; don Ferrante „po-reclit Sconza, care în graiul din Sicilia înseamnă «Prăpădul», și-a pierdut toate moșiile pentru neascultarea pe care a dovedit-o față de regele său ; și nici iertarea pe care a dobîndit-o nu l-a făcut să-l slujească cu credință, căci, din pricini știute numai de el, s-a lepădat iarăși de ascultarea față de rege ; iar cînd a fost prins și osîndit la moarte numai îndurarea Măriei-Sale i-a scăpat capul“ ; don Filippo a fost proslăvit „pentru meritele arătate în folosul regelui său don Ferdinando, împotriva regelui Portugaliei, așa că, fiind alungat de la Curte din pricina unei crime, a fost iertat și s-a bucurat mai departe de dragostea regelui său“ ; Giacomo al V-lea care „fiindcă-și vînduse moșiile sale lui Errico di Chiaramonte, a poftit mai tîrziu să și le ia îndărăt de sub stăpînirea acestuia și s-a judecat cu el“, don Livio „a fost fericit să răzbune cu înverșunare jignirile care-i fuseseră aduse“ ; etc. etc. Pentru donna Ferdinanda, astea erau fapte de merit și dovezi de istețime. Nu numai cu suveranii și cu potrivnicii lor se certaseră cei din neamul Uzeda, ci și între ei înșiși : în 1684, don Giuseppe „s-a însurat cu donna Aldonza Alcarosso, împreună cu care i-a zămislit pe don Giovanni și pe don Errico, iar aceștia, fiindcă părinții le-au murit înaintea bunicului, au pretins să le urmeze în statele acestuia și s-au judecat ani îndelungași în fața curții regale“ ; don Paolo a avut „lungi și cumplite certuri cu tatăl său vitreg“ ; Consalvo,

conte de Venerata „pentru că i-a murit tatăl, a fost jeșuit de unchiul său, iar pentru că și-a izgonit nevasta stearpă, s-a luptat câțiva ani cu cumnatul său” ; Giacomo al VI-lea, „poreclit Sciarra, cuvînt care în graiul din Toscana înseamnă «Încăierare», a avut cu taică-său destule neînțelegeri”. Consalvo al III-lea „poreclit Capul Sfîntului Ion Botezătorul, a suferit durerea trădării fiilor săi, care l-au urmat pe Federico, conte de Luna, bastard al regelui Martino” ; cel mai înfricoșător dintre toți a fost însă întiul Vicerege, marele Lopez Ximenes. „cel ce și-a pierdut dragostea supușilor săi, din pricina ticăloșiilor unui fiu născut în afara căsniciei, care era peste măsură de aprig la minie și de desfrînat : pentru aceea, dacă a înțeles că are de-a face cu un nelegiuit fără puțință de îndreptare, tatăl și-a osîndit la moarte fiul ; și osînda ar fi fost adusă la împlinire, dacă regele don Ferdinando, carele se afla în Sicilia, n-ar fi poruncit să-i fie iertată...”

Din cînd în cînd, pentru îndrumarea copilului spre bine, don Eugenio socotea potrivit să-i țină cite o disertație morală ; donna Ferdinanda, în schimb, lăuda totul, admira totul. Cu vremea, avînd puterea în mină, rasa războinică se molesise : al doilea Vicerege, fiind provocat la duel de un baron răzvrătit „a fost atît de cuminte încît nu și-a plecat urechea la provocarea aceluia tînăr nesocotit” ; pentru bătrîna domnișoară, purtarea fiecărui strămoș era tot atît de vrednică de laudă cît și purtarea celorlalți care se judecaseră cu toată lumea, pentru nimic. Și fiindcă e vorba de dueluri, ce te faci cu faimosul decret al lui Lopez Ximenes ?

— Dăduse proclamații peste proclamații, îi povestea mătușa nepotelului, pentru a opri provocările ; dar parc-avea cu cine sta de vorbă ? Cu pereții ? Nimeni nu-i dădea ascultare ! Așa, ai, nu

vreți ? S-a gândit atunci la altceva ; a așteptat cel dintîi duel, care avut loc între Arrigo Ventimiglia, conte de Geraci, și Pietro Cardona, conte de Gollisano, și le-a confiscat toate averile ; li le-a luat, ai priceput ?

— Și-n mîna cui au intrat ?

— Îi reveneau regelui, lămuri *don Eugenio* ; mai tirziu, însă, lucrurile s-au aranjat : Ventimiglia a părăsit regatul, iar Cardona i-a dăruit Viceregelui castelul său de la Roccella, ca să dobîndească iertarea...

Avînd însă mereu asemenea „idei“, Viceregele a ajuns să nu mai fie suferit de nimeni, așa că parlamentul a trimis o delegație în Spania, pentru ca suveranul să-l îndepărteze din postul său ; unele de baroni pizmăreți și tilhari — după părerea domnișoarei bătrîne — dar el, mai isteț decît ei, ce-a făcut ? I-a oferit regelui un dar de treizeci de mii de scuzi și a rămas astfel în post, deși numai pentru scurtă vreme. Era firesc să nu poată fi suferit, căci nimeni altul n-avea atîta putere, atîta bogăție și atîta noblețe. Fuseseră înainte mulți alți guvernatori ai Siciliei, care-i țineau locul regelui, dar se numeau președinți ai regatului sau Viceregi neproprietari, și erau datori să consulte pe maiestatea sa înainte de a alege pe cineva în slujbele de judecător, de amiral, de mare majordom etc., și nu puteau să dea feude ori stăpîniri de orașe aducătoare de un venit care să depășească două sute de uncii castiliene și nici sume de bani mai mari de două mii de fiorini de Florența ; le era, de asemenea, oprit să numească pe comandanții cetăților de la Palermo, Catania, Mozia, Malta etc., în vreme ce Uzeda avea întocmai aceeași putere ca și regele, fiind îndreptățit, cum spunea

decretul, „să dea legiuri veşnice, după bunul său plac, să ierte pedeapsa cu moartea, să împartă dragători, să facă tot ceea ce ar fi făcut însuşi regele, să săvîrşească toate celelalte acte rezervate supremei regalităţi sau demnităţi regale, chiar dacă ele ar fi cerut un mandat SPECIAL sau CU TOTUL SPECIAL...” Cine putea deci să li se împotrivească ? Ce anume ar mai fi putut ei pizmui la cele mai nobile familii din Napoli şi din Spania ? Se mîndreau pînă şi cu o sfinţă în ceruri : fericita Ximena. Trăise cu trei secole şi jumătate în urmă ; măritată de taică-său, cu sila, după contele Guagliardetto, duşman înverşunat al lui Dumnezeu şi al oamenilor, izbutise să capete întoarcerea păcătosului la dreapta credinţă şi săvîrşise minuni de seamă atît în viaţă fiind, cît şi după moarte : trupul ei, scăpat ca printr-o minune de stricăciune, este păstrat într-o capelă a bisericii Capucinilor !... Iar cînd băiatul, răsfoind volumul ca să vadă şi celelalte blazoane, pe al familiei Radall, ori pe al familiei Torriani, o întreba pe mătuşă de ce nu se afla acolo şi cel al mătuşii Palmi, bătrîna domnişoară îi răspundea iute, iute :
— Tipograful a uitat să-l pună, dar arată astfel : tatăl ei, cu o sapă în mînă, sădeşte o tulpină de palmier...

Către sfîrşitul lui septembrie, holera sporise în intensitate ; pe ziua de 25, buletinul arăta treizeci de morţi, dar se spunea că erau mai mulţi, că cei molipsiţi treceau de o sută şi că, pe ici, pe colo, cite un caz rătăcit neliniştea chiar şi satele. Urmă o nouă năvală de lume ; la Belvedere, paza era neîntreruptă pentru a se împiedica pătrunderea celor fugiţi din locurile suspecte : ţărani şi orăşeni, înarmaţi cu puşti de vînătoare, cu cara-

bine și cu pistoale, făceau de pază pe toate drumurile care dădeau spre sat, alcătuind un fel de poliție arbitrară și fără drept de apel ; și fiindcă la orice trecere de fugari se petreceau scene jumătate comice și jumătate tragice, Raimondo, ca să-și învingă plictiseala — jocul de cărți fiind întrerupt, din pricina noului val de spaimă — hoinărea deseori pe la posturile de pază. Într-o zi, aflându-se că la Măscali era lume bolnavă de holeră, carelor și căruțelor care veneau dintr-acolo nu li se mai dădu voie să treacă. Pe cînd cei din Belvedere — cu puștile la ochi — îi sileau să facă stînga împrejur, iar fugarii își făceau cunoscute drepturile lor, arătînd certificate, rugîndu-se, amenințînd ori țipînd, Raimondo, care petrecea de minune, se auzi, deodată, striga :

— *Don Raimondo !... Contîșorule ! Contîșorule !...* și privind de jur împrejur văzu două femei care, de la geamul unei trăsuri pline de praf, îi făceau semne desperate.

— *Donna Clorinda !... Dumneavoastră aici ?*

Donna Clorinda era văduva notarului *Limarra*, faimoasă în tinerețe prin veselia pe care o arătase, iar acum — cînd ajunsese la o maturitate ce prevestea ruina — prin frumusețea fiicei, *Agatina*, care, călcînd pe urmele mamei, cochetase, ca fată, cu toți tinerii pe care-i cunoscuse, iar mai tîrziu se măritase cu avocatul *Galano*, căruia îi aducea tot felul de clienți. Avînd slăbiciune pentru tinerii nobili, *donna Clorinda*, cu mai bine de zece ani în urmă, fusese întîia cucerire a lui *Raimondo* ; părăsind-o pe mamă, el se hîrjonise apoi cu fata, dar fără prea mult cîștig, ce-i drept, căci aceasta umbla să vîneze clienți pentru bărbatu-său ; mai tîrziu, însurîndu-se și el și plecînd din *Sicilia*, le pierduse din vedere. Acum, atît cele două femei,

cît și soțul, care se ghemuise, mai mult mort decît viu, în fundul trăsorii, se puneau sub ocrotirea sa, pentru a se putea refugia la Belvedere. Datorită lui li se dădu voie să intre ; îndată după aceea, greutățile începură însă din nou, deoarece fugarii ocupaseră orice odăită, așa că în sat nu mai rămăseseră decît staulele, pentru a-i găzdui pe cei din urmă veniți. Cu toate astea, pentru *donna* Clorinda și pentru Agatina, care întilneau un prieten la fiecare pas, s-a pus în mișcare întregul Belvedere, pînă li s-au găsit două odăițe la parter, aflate undeva, cam peste mină, dar avînd o mică grădină. Îndată ce s-au văzut instalate, au transformat una din acele cutii în salonaș de primire și a început imediat un adevărat du-te-vino al întregii colonii citadine, revoluționată de sosirea aceea. *Donna* Clorinda, care încă nu se dădea bătută, găsea înțelegere pentru toți, dar locul de lîngă fată i-a fost păstrat lui Raimondo. Libertatea care domnea în casa aceea și buna dispoziție a celor două femei făceau că și cei rămași pe de lături să vină să-și petreacă seara acolo, mai plăcut decît la cazinou, jucînd cărți, trîncănind vrute și nevrute, cîntînd. Iar Raimondo, sfîrșind cu plictiseala, sfîrșind cu mohoreala, nu mai dădea pe acasă, lăsîndu-se iarăși așteptat ore îndelungate de către soție — tristă și neliniștită din pricina primejdiei molimei care se ivise din nou și din pricina bănuielilor pe care le trezea acea neașteptată schimbare, iar mai tîrziu, străpunsă în inimă de aluziile cu care *donna* Ferdinanda, principele și înșiși servitorii îi dezvăluiau vechile iubiri ale soțului. Putea ea să dea crezare noii legături cu fata amantei de odinioară ? Nu era oare asta un păcat de moarte, o monstruozitate pe care mintea ei refuza s-o conceapă ? Nu era ea datoare ca

mai curînd să creadă că numai ura neamurilor împotriva lui Raimondo și a ei însăși scornise ticăloasa învinovățire ?...

Pierzîndu-și pe neașteptate liniștea, ea începea din nou să se chinuie, să lupte împotriva ei însăși, împotriva bănuielilor care o năpădeau iarăși, după ce de-abia le alungase să-și petreacă lungile nopți de toamnă tremurînd în așteptarea lui, plîngînd din pricina grosolăniilor cu care el răspundea la neliniștile ei.

— De ce vii atît de tîrziu ? Mi-e teamă pentru sănătatea ta...

— Nu mai am voie să vin cînd îmi place ?

— Ba da, ai voie... Dar nu te duce în casa aceea, printre oamenii aceia pe care fratele tău se rușinează să-i primească...

— Unde mă duc ? Printre care oameni ? Mă duc la cazinou ; ții să mă și spionezi ?

Nu îl credea, dar dorea și trebuia să-l creadă. De ce apăsau însă asupra ei privirile, jumătate ironice, jumătate compătimitoare, ale întregii familii și ale servitorimii ? De ce le murea vorba pe buze persoanelor de care se apropia ea ?... Într-o noapte, după patru luni de secetă, izbucni o furtună îngrozitoare ; cerul întunecat era brăzdat de săgeți strălucitoare ca niște spade, drumurile se schimbă dintr-o dată în șuvoaie mocirloase, grindina răpăia în geamuri și pe acoperișuri. Ea care nădăjduise să-l vadă pe Raimondo înapoiindu-se la cele dintîi semne de vijelie îl aștepta încă, tremurînd de groază. Nici un glas, nici un zgomot de pași. După o oră, furtuna se potoli, dar Raimondo nu se înapoia încă... Nu ceilalți erau ticăloși, ci el era mincinos și desfrînat : mai putea să aibă vreo îndoială ? Nerușinata aceea nu o privea și ea drept în ochi, cu cutezanță, ca și cum

ar fi vrut s-o provoace, și aproape spunindu-i : „Sînt mai frumoasă ca tine și de-aia mă place mai mult ?...” Și era adevărat : în gelozia ei era cu atît mai umilită cu cît își dădea seama că nu-i plăcea soțului, mai ales acum, cînd sarcina înaintată o schimonosea. Jurase el însă să pună într-adevăr în primejdie viața ființei pe care ea o purta în pîntece, supunînd-o la torturi peste torturi, lă-sînd-o așa, în noaptea întunecată și furtunoasă, cu chinul acela al păcatului îngrozitor, al unei noi trădări, cu sufletul plin de durere, de rușine, de spaimă ?... Se înapoie la miezul nopții, ud pînă la piele, cu hainele atît de nămolite de parcă se tăvălise prin mocirlă.

— Fecioară Preasfîntă ! strigă ea, împreunîndu-și mîinile. Cum de te-ai nămolit așa ?

— Ploua : ești surdă ? N-ai auzit apa ?

— Ploaia s-a terminat însă mai de mult...

— M-am muiat înainte ! strigă el, aproape. Trebuie să te aud și pe tine, acum ?

Pe neașteptate, își văzu confirmate toate bănuielele : răspundea așa numai cînd era prins asupra faptei, replicînd cu violență în fața adevărului și întrerupînd discuția cu țipete... Sprijinită de un geam pe care ploaia cea nouă, mărunță de tot, lăsa dîre umede, ea începu să plîngă încetișor. Așadar, iubirea pe care i-o purta, ascultarea pe care i-o arăta, devotamentul supus de care îi dădea zilnic dovadă nu ajungeau ; totul era zadarnic, el fugea de ea, o trăda, și pentru cine ?... Și pentru asta, pentru asta deci o silise să-și părăsească fetița și-o expusese la muștrările tatălui ei !... O durere după alta, mereu, mereu, chiar și acum cînd ea ar fi trebuit să fie sfîntă pentru el, căci durerile puteau să ucidă ființa care urma să se nască !...

O smulse de-acolo, în zori, glasul răgușit al lui Raimondo, care chema valetul. Se culcase în pat, iar fiorii febrei făceau să-i clănțane dinții. Atunci, își șterse lacrimile și fugi să stea lângă el. Trei zile în șir nu se dezlipi nici o clipă de lângă căpătiul lui, slujindu-i de infirmieră și de fată-n casă, uitându-și propria-i frământare de teamă ca boala lui să nu degenereze în holeră molipsitoare și rămânând singură lângă el, atunci când, devenind bănuitori, cei din familie n-au mai vrut să intre la el. Tremurau la ideea că s-ar fi putut molipsi, tuturor le era frică să nu ia boala. Iar Raimondo, mai mult decît toți, cu toate zîmbetele încurajatoare ale medicului și cu toate asigurările pe care i le dădea ea.

Vindecăt de răceală, n-a mai avut nimic ; nici n-a apucat însă să fie cu desăvîrșire restabilit și a și ținut să plece de acasă.

— Fă-o pentru noi, l-a implorat Matilde, cu miinile împreunate a rugăciune ; pentru copila noastră ! Nu risca o nouă îmbolnăvire !...

Nu-i vorbise nimic despre bănuielile ei, ca să nu-l supere în timpul bolii, dar acum îi încolăcise brațele după gît și-i spunea privindul drept în ochi și trecîndu-i o mîină prin păr :

— Unde vrei să te duci ? De ce mă părăsești ? Rămîi cu mine !

— Vreau să fac doi pași ; mă simt bine... răspunse el, impresionat de mîngîierile acelea, de supunerea aceea de cîine credincios.

— O să-i facem împreună prin vie. Nu e nevoie să pleci de-acasă, dacă e adevărat că mă iubești... numai pe mine !... și că nu te gîndești la altele...

— La care alta ar trebui să mă gîndesc ? exclamă Raimondo, surîzînd îngîmfat și mulțumit.

— La care alta ?... La care alta ?... La aia !
— La cine ?
— La Galano !... numele acela îi frigea buzele.
— Eu ? răspunse el, de parc-ar fi vrut să protesteze. Dar nici prin vis !... Tare-aş vrea să ştiu cine-ţi bagă toate astea-n cap !

— Nimeni ! Mă tem eu de ele, pentru că te iubesc, pentru că sînt geloasă...

El rîdea din toată inima, liniştind-o.

— Ba nu ! Ce-ţi trece prin minte !... Şi-apoi, tocmai Agatina ?... Una care e a tuturor, a oricui o vrea !...

— Adevărat ? Adevărat ? Atunci de ce te duci acolo ?

— Mă duc pentru că mă distrez, pentru că e ca şi cum m-aş duce la cafenea, la club...

— Şi atunci, în seara cînd ai răcit...

— Eram ud learcă fiindcă mă prinsese ploaia la Ravanusa ; dacă nu mă crezi, poţi să-ntrebi !

Da, l-ar fi crezut ea, dacă blîndeţea cu care o trata n-ar fi fost o nouă dovadă, de netăgăduit, că avea ceva pe cuget pentru care voia să-şi dobîndească iertarea... Ei da, şi ce-o interesa dacă pentru asta o făcea ? Oricare ar fi fost sentimentul care-i dicta aceste cuvinte, ele erau blînde şi o scoteau din mîhnirea ei, măcar pentru cîtva timp. Şi-n vreme ce sufletul i se deschidea din nou din pricina speranţei, îl auzea propunîndu-i :

— De altfel, fiindcă holera e cam pe isprăvite, o să plecăm cu toţii de-aici. Cînd o să-mi sfîrşesc treburile legate de împărţirea averii între mine şi Giacomo, o să ne-ntoarcem la Florenţa. Dar, deocamdată, dacă vrei, vom da o raită pînă la Milazzo. O să naşti la tine acasă ; îţi pare bine ?

— *Abbas !... Abbas !...* grăi fratele portar, înclinându-se.

— Ce vrea să spună ? îl întrebă Consalvo — pe care taică-său îl ținea de mină — pe unchiul stareț.

— Vrea să spună că abatele este în mînăstire, îl lămuri sfinția-sa.

Urcînd impunătoarea scară principală, făcută toată din marmură, băiatul privea pereții împodobîți cu mari semireliefuri în stuc alb, pe un fond albăstrui — Sfîntul Nicolae din Bari, patimele Sfîntului Placido, botezul mîntuitorului — și roiurile de îngerî, ghirlandele, cununile și ramurile de palmier de pe boltă. Scara dădea în coridorul dinspre răsărit, în fața ferestrei celei mari, prin care se ieșea pe terasa din întîia curte interioară.

— E-acolo, zise starețul, înclinîndu-se către o umbră neagră, care trecea prin spatele geamurilor.

Din afară, abatele își lipi fața de fereastră și recunoscîndu-i pe vizitatori, exclamă dînd din mîini :

— Deschide, deschide Ludovî!..

Starețul răsuci ivărul și luîndu-i mîna mai-marelui său i-o sărută cu respect ; principele și prințisorul îi urmară pilda.

— Fiți binecuvîntați, fiilor, fiți binecuvîntați !... Acesta este, deci, călugărașul nostru ? Ah, ce călugăraș frumos o să scoatem din el ! Consalvo, ai ? întrebă el, întorcîndu-se către principe ; apoi către băiat :

— Consalvo, ție-ți place să stai cu noi, ai ?

— Răspunde !... Răspunde-i sfinției-sale...

Privindu-l în față, băiatul spuse :

— Da.

— Bravo ! Ce băiat frumos !... Ce ochi ! O să stai aici cu unchiul și o să crești bun și sfânt ca el, ai ?... și puse drăgăstos o mină pe spatele starețului, care murmură, înroșindu-se :

— Părinte abate !...

Acesta părăsi terasa sprijinindu-se în baston. Starețul mergea în dreapta sa, iar principele în stînga ; Consalvo se duse lângă grilaj și se uita jos, în curtea interioară, înconjurată de un portic — pe care se sprijinea terasa superioară — și plină cu statui, cu bazine în care susura apa, cu scaune răspîndite printre rîndurile simetrice, iar în mijloc cu un pavilion cu patru arcade, în stil gotic, a cărui boltă din plăci lucioase oglindea soarele în ea. Băiatul tot mai privea, curios, atunci cînd îl chemă taică-său : întregul grup se îndreptă către apartamentul abatelui, așezat alături de cel al regelui, în coridorul de miazăzi, unde, deasupra fiecărei uși, se aflau tablouri mari care înfățișau viețile sfinților. Ajuns în fața ușii sale, abatele îi dădu valețului cîteva porunci și apoi se îndreptară cu toții către Noviciat, prin Coridorul Orologiului, lung de peste o sută de *canne*, a cărui uriașă fereastră din fund, văzută din celălalt capăt, părea mică de tot, cît un biet ochi de geam. Trecură mai întîi pe lângă cea de-a doua curte interioară, avînd porticul la întîiul etaj, iar terasa la cel de mai sus ; și aceasta era cultivată : o adevărată pădurice de portocali și cedri cu frunzișul întunecat, punctat doar de fructele de aur. Lăsară în spate capela de noapte, unde dădea o altă scară, apoi orologiul, iar coridorul tot nu se mai sfîrșea. Mergînd la mijloc, între principe și stareț, abatele sporovăia cu o deosebită volubilitate, semănîndu-și vorbirea cu acei „ai... ?“ aspirați, căroră nu lăsa să li se dea nici un răspuns. Frații pe care îi întîlneau pe co-

ridoare se opreau la trei pași înaintea grupului, își plecau capul, împreunându-și mâinile pe piept, la trecerea mai-marilor lor. Iar la ușa Noviciatului se afla *fra'* Carmelo, care îndată ce-l zări pe băiat, își deschise brațele, cu un aer sărbătoresc, și exclamă :

— A venit ! A venit !...

Părintele Raffaele Cùrcuma, maestrul novicilor, ieși în întâmpinarea abatelui și îl conduse pînă la sala de lecții, unde se adunaseră toți copiii, iar printre ei și Giovannino Radali, aflat la San Nicola încă de șase luni.

— Acesta e noul nostru călugăraș, explica sfinția-sa. Îmbrățișează-ți verișorul !... Odaia ta e gata și acum o să ne ducem acolo. Aici o să-ți părăsești numele tău : o să te numești Serafino. Verișorul tău se cheamă Angelico, ai ? Țsta e Placido, ăla Luigi...

Sosiră între timp doi slujitori, aducînd tăvi pline cu dulciuri, pe care copiii le primiră bucuroși.

— O să vezi cît e de frumos aici, îi spunea maestrul noului sosit, mîngîindu-l. O să te joci cu atîția colegi...

Consalvo stătea cu capul plecat, lăsîndu-i să vorbească. Curiozitatea din primul moment îi trecuse, iar acum simțea că-i venea să plîngă ; cu toate astea, îi privea pe toți în față, aproape sfîdîndu-i, pentru a nu se da bătut în fața tatălui său, care ținuse să-l bage acolo cu sila. Și *fra'* Carmelo se minuna de curajul lui : în prima zi, toți ceilalți copii aveau ochii roșii, spuneau că nu voiau să rămînă acolo și plîngeau neapărat atunci cînd bărbierul le reteza pletele, ori cînd își scoteau veșmintele de-acasă, ca să se-mbrace cu rasa de culoare neagră. Prințișorul, tocmai dimpotrivă, îndată ce-a plecat taică-său — după ultima dascăleală — i-a lă-

sat să facă cu el ce-au vrut, a privit, fără să scoată o șoaptă, cum îi cădea părul sub foarfeci și și-a îmbrăcat anteriorul de parcă-l purtase încă de la naștere.

— Bravo !... O să fiți mereu mulțumit că ați rămas aici !... O să vedeți pe urmă câte jocuri, câte petreceri...

Băiatul răspunse cu asprime :

— Eu sînt principele de Francalanza ; n-o să rămîn aici toată viața.

— Toată viața ? Dar cine-a spus asta ? O să stați cîțiva ani, pîn-o să învățați carte... Toată viața stau numai unchii domniei-voastre... Acum, haide la părintele *don* Blasco...

Și luîndu-l de mînă, îl duse iarăși pe drumul pe care venise, pînă la odaia decanului, care se afla pe coridorul de miazăzi, avînd deasupra ușii tabloul cu chipul Sfîntului Ion Gură De Aur.

— *Deo gratias* ! ?...

— Cine e ? răspunse călugărul, cu vocea lui groasă.

Se deschise puțin ușa și se ivi chiar el, în pantalon și în cămașă, cu pipa în gură, în mijlocul odăii întoarsă cu susu-n jos, ca un ogor de curînd arat.

— Se află aici nepotul sfîinției-voastre ; a venit să-i sărute mîna sfîinției-voastre.

— A, ești aici ! exclamă călugărul, ștergîndu-și buzele cu dosul palmei. Foarte bine, mă bucur ! adăugă el, fără o mîngiere, măcar ; apoi, întorcîndu-se către frate :

— Du-l la plimbare în Flora.

După atîtea strigăte împotriva ignoranței și proastei creșteri a strănepotului, călugărul își ieșise din fire de furie atunci cînd principele se hotărîse să-l

¹ Mulțumire lui Dumnezeu (lat.).

ducă la San Nicola. Pentru educație îl aduceau acolo ? Asta-nseamna că nu erau în stare să-l educe acasă ! Atunci, avea dreptate el cînd spunea că-i dădeau copilului numai pilde frumoase ? Dar Giacomo dorea să-și ducă băiatul la San Nicola și pentru studii ; ca și cum cei din neamul Uzeda ar fi știut vreodată mai mult decît să se iscălească ! Și apoi, ce mare lucru ar fi fost să-i pună un profesor, dacă aveau poftă să facă din el un literat ? Pe profesori, însă, mult ori puțin, trebuia totuși să-i plătești, iar asta era singurul și adevăratul motiv al hotărîrii : să fie economisiți gologănașii, căci la benedictini, nu numai că nu se plătea nimic, dar chiar și familiile școlarilor se mai alegeau cu cîte ceva !

Odăile Noviciatului dădeau toate într-o grădină rezervată numai și numai pentru joaca copiilor ; nu se aflau acolo numai flori ci și arbori fructiferi, portocali, lămîi, mandarini, cași, moșmoni japonezi, iar, dimineața, un ciripit asurzitor de păsărele îi trezea pe novici înainte chiar ca *fra'* Carmelo să vină să-i cheme la rugăciunile pe care urmau să le spună în capelă. Cînd terminau rugăciunile, se inapoiau cu toții în odăile lor, luau o gustare ușoară — căci masa adevărată era la prînz — și-și repetau lecțiile pentru a fi gata la sosirea lectorilor care îi învățau italiana, latina și aritmetica, precum și caligrafia și cîntatul în cor, duminicile. La nouă dimineața, după lecții, era liturghia, pe care coborau s-o asculte în biserică : cea mai mare din Sicilia, toată numai marmură și stuc, albă și luminoasă, cu cupola care străpungea cerul și cu orga lui Donato del Piano, care costase treisprezece ani de muncă și zece mii de uncii. Îndată după liturghie, novicii mergeau în sala de mese, uneori în cea mare, împreună cu călugării, alteori singuri,

în cea mai mică, după cum cerea regula ; jocurile, însă, începeau mai târziu, după-masă, când se risipeau prin grădină, unde se apucau să se joace de-a v-ați ascunselea, în bile, de-a castelele, săpau și-și îngrijeau fiecare pomii săi ori înălțau în aer zmeie și baloane. Dincolo de zidul înconjurător, se întindea un teren necultivat, numai lavă și mărăcini, pînă la Flora — grădina cea mare, destinată numai pentru recreerea călugărilor, unde copiii mergeau numai din cînd în cînd, ca să se-alerge pe marile alei — iar prințisorul, care deprinsese fără întîrziere obiceiurile din minăstire și era cel mai îndrăcit dintre toți, se cățara deseori pe zidul acela și încerca să-l sară și să plece haihui ; atunci însă, părintele maestru și *fra'* Carmelo îl sfătuiau : „Dincolo nu se trece !... Nu te aventura în partea aceea, căci umblă duhurile pe-acolo : dacă te-nhață, te duc cu ele, departe...”

— Tu le-ai văzut, duhurile astea ? îl întrebă o dată Consalvo pe Giovannino Radali.

— Eu, nu ; vin noaptea, după cit se spune.

Iar noaptea, nu se putea uita acolo, căci, după plimbarea de seară pe care o făceau jos, în oraș, și după cină, intrau iarăși înăuntru, pentru învățătură și pentru rugăciunile de seară.

Fra' Carmelo le ținea tovărășie, avea grijă să nu le lipsească ceva, iar cînd nu era nimic de făcut, îi distra, vorbindu-le despre novicii de altădată, care erau acum călugări, ori pe la casele lor, povestindu-le întîmplări din vechime, ca de pildă, vestitul furt al cerii în noaptea Cuiului Sfînt ; revoluția de la Patruzecișiopt, cînd San Nicola îi slujise lui Mieroslawski¹ drept cartier general ;

¹ *Ludovic Mieroslawski* (1814—1878), general polonez, a luptat în rîndurile armatelor poloneză, napolitană și în cea a ducatului de Baden. A comandat trupele răsculaților italieni din Sicilia în revoluția de la 1848.

venirea regelui Ferdinando și a reginei, în 1834, oprindu-se însă cel mai mult asupra întâmplărilor din viața mînăstirii.

La începutul începutului nu se știa bine cine o întemeiasă, dar, în 1136, cîțiva sfinți părinți benedictini se retrăseseră, într-o pocăință și meditație, în pădurile Etnei și acolo, cu sprijinul contelui Errico, înălțaseră întia mînăstire de la San Leo. San Leo era unul din numeroasele cratere stinse din Mongibello, acoperit în întregime cu păduri și înveșmîntat în zăpadă vreme de șase luni pe an ; o adevărată singurătate, potrivită acelui sfînt țel. Iarna, vîntul din nord se-nvolbura în jurul sărăcăciosului și grosolanului adăpost, tăia la față, ardea mîinile, ingheța totul, atît de cumplit, încît mulți dintre călugări se aleseseră cu boli grele, căci nu erau în stare să înfrunte vremurile. Li s-a îngăduit, prin urmare, să-și poată trimite bolnavii mai jos, într-un azil ridicat în pădurea de la San Nicola, iar acolo, fiindcă viața nu era atît de grea, au început să plece și o parte din călugării sănătoși. În acest timp, la San Leo, în afară de frig, se mai ivea încă o spaimă, atunci cînd se deschidea muntele, vărsînd foc și cenușă aprinsă : cutremurele de pămînt ruinau clădirea, lava distrugea copacii și usca rezervoarele de apă, cenușa aprinsă făcea scrum orice verdeață. „Puteau să îndure atîtea necazuri, bieții părinți ?“ Era ea bună, meditația, dar cînd începea pămîntul să joace ton-toroii, cine mai era în stare să se concentreze și să se roage ? Pocăința era și mai bună, dar totuși nu se cădea ca, din prea multe chinuri, cei care se pocăiau să ajungă prea repede pe lumea cealaltă, mai înainte de a-și fi ispășit păcatele. Ca atare, se rugară fierbinte și căpătară îngăduința să se așeze pentru totdeauna la San Nicola, iar în

jurul acestui loc prinse să crească un sătuc, care — din pricina Sfintului — se și numi Nicolosi. Acolo, minăstirea a fost construită ceva mai încet, mai mare decât cea veche, iar călugării au stat în ea ani îndelungați ; cu toate astea, nu era de glumit nici cu Nicolosi : chiar dacă nu timp de șase luni pe an, zăpada cădea totuși din belșug iarna, iar frigul pișca încă prea tare, așa că a trebuit ca bolnavii să fie trimiși într-un azil, clădit anume mai jos, la porțile Cataniei, ca să nu mai spunem că și hoții năpădiseră locurile acelea. Călugării, ca unii care făcuseră legământ de sărăcie, n-ar fi avut, ce-i drept, de ce să se teamă, căci „o sută de hoți“ cum zice proverbul „nu pot să-l despoaie pe unul gol“ ; dar regele, regina, viceregele și baronii începuseră să facă daruri minăstirii și, tot strângând dani, călugării se pomeniseră stăpîni ai unei averi însemnate. Așa că, cine trebuia să se bucure de bogățiile alea ? Șoarecii ? Tocmai de aceea, în anul 1550, benedictinii se gîndiră să vină definitiv în oraș, punînd temelia unei construcții mărețe, în prezența viceregelui Medinaceli. Unii voiau să spună că Sfîntul Benedict ar fi supărat din pricină că fiii săi părăsiseră pădurile și se gospodăriseră în oraș, ca boierii : minciună sfruntată, căci, după ce minăstirea a fost terminată, gloriosul întemeietor al ordinului a ferit-o de pîrjolul vulcanului : lava de pe Monti Rossi, venind în jos pînă la Catania, chiar în direcția minăstirii, cînd a ajuns în fața ei, a cotit-o spre soare-apune, fără să-i dăuneze cu nimic, și s-a dus să se azvirle în mare. E adevărat că în 1693, cutremurul a dărîmat clădirea din temelii ; pedeapsa, însă — dacă se poate vorbi cumva de asta — nu le-a fost dată numai călugărilor, ci unei jumătăți din Sicilia, care s-a prăbușit ca un castel din cărți de joc. Atunci, în sfîrșit, au

început călugării elădirea care se putea admira acum, după un plan atît de măreţ încît nici n-a fost cu putinţă să fie înfăptuit în întregime : ea să-l realizeze numai pe jumătate, lucrările au durat pînă în 1753. Bogăţia călugărilor ajunsese la culme : şaptezeci de mii de uncii pe an, iar unele moşii erau atît de întinse încît nimeni nu le dăduse încă roată.

Cînd vorbea despre aceste lucruri, fra' Carmelo nu mai contenea, căci petrecuse între zidurile acelea mai bine de cincizeci de ani şi ţinea la călugări, la novici, la icoanele din biserică ori la arborii din Flora, ca şi cum ar fi fost cu toţii o parte din familia sa. Cunoştea feudele, moşile ori fermele mai bine decît un administrator de moşie, care, ericum, n-avea în grijă decît conducerea unei singure proprietăţi ; iar cînd trebuia să fie amintit un lucru oarecare, ca data unei întîmplări străvechi sau totalul unei recolte de odinioară, toată lumea i se adresa lui.

Prinţisorul era acum slăbiciunea lui cea mai mare ; şi-l ţinea alături cît putea mai mult, îi dăruia dulciuri şi jucării, îl lăuda faţă de abate, faţă de maestrul novicilor, faţă de unchi şi faţă de toţi. Băiatul, ce-i drept, era arogant şi se certa din orice cu ceilalţi tovarăşi ; fra' Carmelo, răbdător şi iertător, se pricepea să-l scuze în faţa maestrului cînd săvîrşea cite o ştrengărie, şi-i sfătuia pe ceilalţi fraţi să fie prudenţi, cînd se apucau să-l pedepsească pentru vreuna din aceste ştrengării.

— Pe băieţi trebuie să-i lăsăm în pace ; şi-apoi, sint nobili, iar datoria noastră e să le dăm ascultare.

De fapt, fraţilor le reveneau treburile cele mai grele : îi serveau pe călugări în refector şi mincau

la masa a doua, iar cînd călugării făceau slujba în Cor, ei recitau, într-un ungher, numai rugăciunile în cinstea Fecioarei. Ca să intri novice și să ajungi călugăr trebuia să fii nobil, iar *fra'* Carmelo, apărător al acestor lucruri tot atît de fanatic cît și *donna* Ferdinanda, ridica în slăvi nobilimea adunată la San Nicola. Se aflau acolo, într-adevăr, reprezentanții celor mai alese familii, nu numai din Val di Noto, ci din întreaga Sicilie, pentru că în toată Sicilia nu mai era decît o singură mînăstire de cassinezi și atît de mai prejos ca mărime, ca bogăție și ca însemnătate încît, de la Catania erau trimiși acolo, drept pedeapsă, călugării care-și făceau de cap. Abatele era un mare nobil napolitan, al doilea-născut al ducelui de Cosenzano ; de la Monte Cassino venise chiar și părintele Borgia, de fel din Roma, din familia aceea care dăduse un papă creștinătății ; mai erau apoi cei din insulă : Gerbini, care coborau — în linie femeiască — din regele Manfred ¹ ; Salvo, veniți în Sicilia o dată cu Suabii ² ; Toledo, Requense, Melina, Currera, spanioli ca și Uzeda ; Cûrcuma și Sagonti, din nobilimea longobardă ; Grazzeri, coborîți din Germania ; Corvitini, flamanzi, Carvano și Costante, francezi ; Emanuele, care țineau de o ramură a Paleologilor, împărații Răsăritului.

— Ajunge ca cineva să fie la benedictini, ori călugăr ori novice, ca să însemne că este nobil, îi explica *fra'* Carmelo prințisorului. Aici intra

¹ *Regele Manfred* (1232—1266), a domnit în Regatul celor Două Sicilii și era fiul împăratului Frederic al II-lea.

² *Suabio* — ducat în sudul Germaniei. Referire la întinsele teritorii italiene intrate pe la sfîrșitul secolului al XI-lea în stăpînirea casei domnitoare suabe Hohenstaufen.

numai cei din familiile de mîna-ntîi, ca sfinția-voastră.

Băieții aveau dreptul să li se spună „sfinția-voastră“ și „*don*“, ca și călugărilor, și ori de cîte ori un călugăr ori un novice trecea prin fața fraților, aceștia erau datori să se incline, frîngîndu-se în două, cu brațele încrucișate pe piept, iar dacă stăteau jos, să se ridice și să salute. Se afla printre acei frați și un anume *fra'* Liberato, bătrîn de tot, aproape centenar, care nu mai era bun de nimic și care ieșea din odaia lui doar ca să tremure la soare, stînd pe un scaun cu rezemători în părți. Ori, într-o bună zi, prințisorul îi trecu pe dinainte, iar bătrînul nu se ridică. Băiatul îi reclamă atunci maestrului cele petrecute, iar acesta îl făcu pe frate cu ou și cu oțet.

— S-a prostit, sărmanul, spuse *fra'* Carmelo, ca să-l scuze. Cînd îmbătrînim, ajungem mai rău decît copiii !

Consalvo primea astfel aceleași lecții pe care i le dăduse și *donna* Ferdinanda și le mistuia mult mai bine decît pe cele de aritmetică ori de latină. Ele îi dădeau o idee cu totul specială despre ceea ce prețuia el, dar îi aduceau și niște palme de toată frumusețea din partea tovarășilor, și mai ales din partea celor mai mari, din pricina disprețului cu care îi trata. Michele Rocca era mîndru că avea și el un vicerege printre strămoși ; Consalvo, însă, îl corectă : „Vicerege ? Președinte al Regatului !...“ Dar celălalt : „Ba vicerege !“ Consalvo, însă : „Ba președinte...“, pînă cînd Michele, înfuriat, îi sărea în spinare. Atunci, mai curînd decît să se ia la bătaie, țipa după ajutor, iar lui *fra'* Carmelo îi revenea sarcina de a potoli certurile. O lua însă de la început, cu alții, stîrnind scandal după scandal.

Aproape toate familiile acelea baronale aveau o poreclă, deseori injurioasă ori înjositoare, cu care erau cunoscute în oraș mai curînd decît cu numele adevărat. Celor din familia Fiammona li se spunea „Butoiașele“, fiindcă erau burtoși ca niște jumătăți de butoaie ; celor din familia San Bernardo „Plinge-fasolea“, ca o aluzie la sărăcia în care ajunseseră ; celor din familia Currera „Chelboșii“, avînd ei toți capetele pleșuve ca niște bile de biliard ; celor din familia Salvo „Mănîncă-scuipat“, iar altora încă și mai rău. În lipsă de alte argumente, prințisorul le striga tovarășilor : „Bă, Burtă-de-tărițe ! !...“ „Bă, Șorici-de-porc ! !...“ iar ei, neputîndu-l plăti cu aceeași monedă, căci porecla familiei Uzeda, „Viceregii“, vorbea despre puterea lor din trecut, îl tăvăleau pe jos, cînd izbuteau să-l prindă, și-l snopeau în bătai. Luîndu-se cu minile de cap, *fra'* Carmelo dădea fuga să-și scape protejatul și să predice pacea, dragostea reciprocă, sirguința la învățătură.

În timpul lecțiilor, cînd își dădea osteneala să fie atent, Consalvo pricepea tot și culegea laude și premii ; de altfel, pedepse nici nu erau, căci meșterii lectori, cu toții de neam prost, nu îndrăzneau nici măcar să-i facă măgari pe elevi. În semn de mulțumire pentru frumoasele rapoarte ale maestrului, starețul venea uneori la Noviciat, să-și vadă nepotul, și-i aducea în dar dulciuri și cărți sfinte ; în sala de mese, *don* Blasco îi mai trăgea și el cîte o palmă, așa, drept mîngîiere ; atunci cînd *fra'* Carmelo îl conduse însă pentru întîia dată la palat, avînd o învoire de o jumătate de zi, întreaga familie, strînsă cu acest prilej, îi făcu o primire săr-bătorească.

— Ce călugăraș frumos !... Ce călugăraș frumos !...

Principesa, îndurerată că nu-l mai avea lângă ea, dar supunîndu-se, ca întotdeauna, în fața voinței bărbatului, îl minca nu alta, sărutîndu-l, și îl îmbrățișa pătimaș, cu atît mai multă putere, cu cît mai mare era sila pe care i-o făceau ceilalți ; *donna Ferdinanda*, venită și ea la palat anume pentru asta, îl răsface cît putu mai mult ; *Lucrezia*, liniștită acum, cînd nu mai era nici o primejdie să-l vadă în odaia ei, îi dăruie bomboane fondante și biscuiți ; cît despre principe, fără să renunțe la obișnuita-i asprime, îi lauda pe copiii ascultători. *Don Eugenio* ținu o predică în legătură cu binefacerile învățăturii și însuși unchiul *Ferdinando* coborî de la *Le Ghiande* pentru a fi de față la vizita aceasta. Lipseau totuși mătușa *Chiara* și marchizul ; după ce fuseseră siguri că au atît de multășteptatul și doritul copil, sarcina fusese pierdută într-o bună zi, iar din clipa aceea începură să poarte doliu, pentru nădejdea dispărută. Se aflau acolo, în schimb, o fetiță de șase ani, care se uita la călugăraș cu niște ochi mari, curioși, și o doică, în brațele căreia se afla un sugaci.

— Verișoarele tale, fiicele unchiului *Raimondo*, explică principesa.

— Iar mătușa *Matilde* ?

— E cam bolnavă...

Donna Ferdinanda întrerupse însă aceste discuții prostești și începu să-l întrebe pe nepotul de tovarășii de-acolo, de viața din minăstire, de felul cum își petrece ziua, iar în timpul acesta *fra' Carmelo* îl acoperea pe copil cu laude, în fața mamei.

— Te-ai face călugăr ? îl întreabă principele, în glumă. Ai sta tot timpul la minăstire ?

— Da, răspunse băiatul, ca să nu se dea bătut. E frumos să stai la *San Nicola* !...

Călugării, ce-i drept, o duceau numai într-un huzur : mîncau, beau, se plimbau. Dimineața, după sculare, cobora fiecare să-și spună liturghia sa, jos în biserică, adesea cu ușile încuiate, ca să nu-i tulbure credincioșii ; se duceau apoi în odăile lor, ca să ia cîte-o mică gustare, în așteptarea prînzului, la care lucrau, în bucătăriile spațioase cît o cazarmă, nu mai puțin de opt bucătari, afară de rîndași. În fiecare zi, bucătarii primeau de la Nicolosi patru grămezi de cărbuni de stejar, ca să țină plitele încinse tot timpul, și numai pentru prăjit, chelnerul bucătăriei le încredința zilnic patru bășici cu untură de cîte doi *rotoli*, fiecare — și cîte doi *cafissi* de ulei : lucruri care în casa principelui ajungeau vreme de șase luni. Căldările și grătarele erau atît de mari, încît se putea fierbe un sfert de juncană și frige un pește-cu-spadă întreg-întreguleț ; doi rîndași, fiecare cu cîte o jumătate de roată de cașcaval, pierdeau o oră ca să le dea pe răzătoare ; butucul era un trunchi de stejar pe care doi oameni nu izbuteau să-l înconjure cu brațele, și în fiecare săptămînă, un dulgher — care primea pentru treaba asta patru *tari* și o jumătate de butoiaș cu vin — trebuia să-l scurteze cu două degete, căci ajungea să nu te mai poți sluji de el, de atîta tocat. În oraș, bucătăria benedictinilor ajunsese proverbială ; budinca de macaroane, cu crusta de cocă fragedă, pateurile de orez, mari — fiecare — cît un pepene galben, măslinile umplute, ori uscățelele cu miere erau mîncăruri pe care nici un alt bucătar nu știa să le facă ; iar pentru înghețate, pentru cataifuri și pentru casată, călugării îl chemaseră, tocmai de la Napoli, pe *don Tino*, care învățase meseria în cofetăria lui Ben-

venuto. Toate acestea se făceau, de altfel, în cantități atât de mari încât trimiteau din ele în dar familiilor călugărilor și novicilor, iar servitorii se alegeau, fiecare, numai din vânzarea resturilor, cu patru pînă la șase tari pe zi.

Ei deretecau în odăile călugărilor, le duceau bițelele în oraș, îi însoțeau la slujba care avea loc în Capela de noapte, ținându-le mantiile, și le aduceau mîncarea în cameră, dacă sfințiile-lor se simțeau rău ori nu aveau chef să coboare în refector. Acolo, serveau frații : la amiază, cînd toți erau strînși în uriașa sală cu bolta pictată în frescă, luminată de douăzeci și patru de ferestre mari cît niște uși, lectorul săptămînal se urca în amvon și, la prima furculiță de macaroane, după *Binecuvîntare*, începea să citească, molfăind cuvîntele. Ocolul cititului începea de la cel mai mic dintre novici pînă la călugării cei mai bătrîni, în ordinea vîrstei : ajuns însă la călugării mai noi, începea de la capăt, pentru a-i scuti de această plictiseală pe cei mai de seamă, care stăteau comod în fața meselor așezate de-a lungul pereților, deasupra unui fel de trotuar larg : abatele, în mijlocul acestei mari potcoave, își avea o masă a sa. Între timp, frații aduceau farfuriile, cîte opt deodată, pe o scîndură căreia i se spunea „portieră” și pe care o țineau pe umăr. Puteau fi deosebite prînzurile și prînzulețele, acestea din urmă compuse numai din cinci feluri ; celelalte, din șapte feluri, erau servite numai la sărbători ; și-n vreme ce de la mese se înălța un zgomot confuz, făcut de zăngănitul tacîmurilor, de gîlgîitul băuturilor turnate în pahare și de clinchetul prelungit al argintăriei, lectorul molfăia, din înaltul amvonului, *Canonul Sfîntului Benedict* : „...a 34-a poruncă : să nu fii îngîmfat ;

a 35-a : să nu iubești vinul ; a 36-a : să nu mănâncă mult ; a 37-a : să nu dormi mult ; a 38-a : să nu trîndăvești..."

Canonul, ce-i drept, era citit în latină : prințisorului și celorlalți novici, așteptînd ca ei să-l înțeleagă în această limbă, le era explicat în traducere italiană, o dată pe lună. La capitolul despre *Măsura mîncărurilor*, Sfîntul Benedict poruncise ca pentru hrana de fiecare zi să ajungă două feluri de mîncare gătită și o livră de pîine : „dacă mai trebuie să și cîneze, economul să le oprească a treia parte din această livră și să le-o dea la cină” ; aceasta însă, era una din multele „vechituri” — cum le spunea fra' Carmelo — ale Canonului. Puteau, parcă, sfințiiile-lor, să mănînce pîine tare ? Iar seara, pîinea era din cel de-al doilea cuptor, caldă și fumegîndă, ca și cea de dimineață. Canonul spunea totuși : „Fiecare, apoi, să se abțină să mănînce carne de animale cu patru picioare, în afara slăbănogilor și bolnavilor” ; în fiecare zi, se cumpăra însă o jumătate de minzată, ca să nu mai vorbim de pui, de cîrnați, de salamuri și de altele ; în zilele de post, bucătarul-șef înhăța, de îndată ce era descărcat și înainte de a ajunge la pescărie, cel mai bun pește. În Canon mai erau, ce-i drept, multe alte „vechituri” : Sfîntul Benedict nu făcea nici o deosebire între călugării nobili și frații plebei ; dorea ca toți să îndeplinească o muncă manuală, oricare ar fi fost ea ; îi amenința cu pedepsele, cu excomunicările și chiar cu bătaia cu vergile pe călugării care nu și-ar fi îndeplinit datoria și mai spunea, în sfîrșit, numeroase alte „timpenii”, cum le zicea don Blasco, mai pe neocolite. În privința vinului, întemeietorul Ordinului își dădea cu presupusul că o ceșcuță pe zi ar trebui s-ajungă ; „dar cei pe care Domnul îi va învrednici să se

poată obține, să afle că vor avea parte de o mulțumire adevărată și deosebită". Pivnițele de la San Nicola erau totuși bine aprovizionate și încă și mai bine cunoscute, iar călugării — chiar dacă beau din belșug — aveau dreptate s-o facă, pentru că vinul din viile de la Cavaliere, de la Bordonaro, ori din ferma de la San Basile, era în stare să învie și morții. Părintele Currera, recunoscut drept unul dintre cei mai aprigi mincâi, se scula în fiecare zi de la masă pe jumătate afumat, iar când se înapoia în odaie, mișcându-și pîntecul ghiftuit, cu ochișorii care îi luceau în dosul ochelarilor de aur așezați pe nasul borcănat, dădea alte sărutări damigenei pe care-o ținea zi și noapte sub pat, în locul oalei de noapte. Ceilalți călugări, îndată după masă, ieșeau din mînăstire, și se răsplineau prin cartierul locuit de familii care își aveau, fiecare, călugărul ei protector. Părintele Gerbini, a cărui odaie era plină cu evantaiele și umbrelutele pe care doamnele i le dădeau să le repare, își începea șirul vizitelor sale ; părintele Galvagno mergea la baroneasa Lisi ; părintele Broggi, la Caldara ; alții, la alte doamne și prietene. Se înapoiau când bătea clopotul de vecernie, ca să intre în biserică, dar cei care veneau ceva mai tîrziu, ori cei pe care-i durea capul, urcau de-a dreptul în odaie, și nu pentru a dormi, căci seara, pînă la orele trei noaptea — când se închideau porțile — veneau în vizită rudele și prietenii, se făcea conversație, iar mulți dintre călugări își aveau partida lor de joc de cărți. Ba într-o vreme, din vina părintelui Agatino Renda — cartofor îndrăcit — avuseseră loc niște jocuri drăcești : într-o singură seară, Raimondo Uzeda pierduse cinci sute de uncii și nu numai un singur tată de familie se ruinasе acolo ; din această pricină mai-marii — după ce închiseseră ochii asupra

multor isprăvi — au trebuit, în cele din urmă, să ia unele măsuri. Venise tocmai atunci de la Monte Cassino, în calitate de abate, părintele Francesco Cosenzano, și pentru scurt timp, cu autoritatea proaspetei numiri și ajutat de călugării de treabă care nu lipseau, bătrînelul acela cumsecade izbutise să-i înfrîneze pe cei mai răi : după asta, cu trecerea vremii, pe tăcute și încet-încet, aceștia reveniseră la năravurile de mai înainte : joc de cărți, chefuri, cartierul locuit de ibovnice, bastarzii strecurați în minăstire în calitate de frați — ai călugărilor — adică un nou fel de rudenii ! Iar timidele încercări de împotrăvire ale abatelui dezlănțuiseră împotriva-i o opoziție violentă. *Don* Blasco fusese printre cei mai înverșunați. În cartierul San Nicola, el avea trei ibovnice : *donna* Concetta, *donna* Rosa și *donna* Lucia, Tutungioaica, precum și o jumătate de duzină de copii : iar abatele privea tot cu îngăduință, deși era un adevărat scandal ca toate nevestele acelea și copiii aceia de mîna stîngă — sau de nici o mîna — să vină s-asculte sfîntă liturghie oficiată de însuși *don* Blasco. Apoi în fiecare dimineață, el cobora în bucătărie, poruncind ca bucățile cele mai bune să le fie trimise prietenelor sale, iar în zilele de post stătea la poartă și aștepta sosirea bucătarilor cu peștele din care își alegea ce-i plăcea ; spunînd :

— Taie o bucată din peștele ăsta și du-o la *donna* Lucia !

Iar abatele privea îngăduitor. Într-o bună zi, a venit însă și scadența, tocmai din pricina acestei *donna* Lucia. Minăstirea stăpînea mai bine de jumătate din cartierul în mijlocul căruia se înălța : cele trei palate aflate în piața semicirculară din fața bisericii și un oarecare număr de case fără etaj de jur împrejurul zidurilor. De pe urma acestor

clădiri se scotea un venit neînsemnat, căci parte din ele erau închiriate pe mai nimic unor furnizori bătrâni sau unor paracliseri ieșiți la pensie, iar altă parte erau date de-a dreptul de pomană unor oameni săraci, aparținând familiilor nobile ajunse la sapă de lemn. Or, din dragoste deosebită pentru *donna* Lucia Garino, Tutungioaica, *don* Blasco intervenise să i se dea ca locuință un mic apartament de toată frumusețea din marele palat dinspre miazăzi, precum și o prăvălie de la parter, în care soțul ei făcea negoț cu tutunuri. Văzînd că această *donna* Lucia nu era nici săracă, și nici nobilă scăpătată și că singurul titlu cu care se putea mîndri pentru a se folosi de casă era prietenia scandaloaasă cu *don* Blasco — în vreme ce atîția oameni sărmani nu știau cum s-o mai scoată la capăt — abatele socoti de cuviință să i se comunice ca ori să plătească chiria apartamentului și a prăvăliei, ori să se mute. Aflînd de această somație, pe care prietena lui i-o aduse la cunoștință, plîngînd, și supărat fiind încă mai de mult din pricina acelei porniri a abatelui de a face pe moralistul, *don* Blasco, care de-abia aștepta prilejul de a deschide focul, se schimbă într-o adevărată fiară, în ciuda sfîntului botez, și făcu lucruri nemaipomenite, strîgînd pe coridoarele mînăstirii, sub nasul decanilor și în fața ușii abatelui, că oricine ar fi cutezat s-o dea afară pe Tutungioaică, ori să-i pretindă un singur gologan, urma să aibă de-a face cu el. Iar dacă mai înainte fusese spaima Sălii de adunări, din ziua în care izbuti să disciplineze opoziția, încă nesigură și șovăitoare, și să adune în juru-i scursoarea mînăstirii — călugării care nu puteau să mistuie dojenile aspre ale mai-marelui lor, ori sfîrșitul jocurilor de cărți și al tuturor scandalurilor — el deveni un adevărat diavol dezlănțuit. Din

dragoste pentru pace, bietul abate trebui să facă
uitate măsurile pe care le luase, dar Uzeda senior
nu se potoli și nu-și cruță „dușmanul“ ori de câte
ori putu să găsească o pricină de a isca murmure și
certuri. Minunându-se de cumpătarea și de cunoș-
tințele lui don Lodovico, abatele, care era un om
drept, începuse să-l ocrotească, mergînd mai tîr-
ziu pînă la a-l sprijini în alegerea de stareț ; din
această pricină, don Blasco, care voia să capete el
acest post, simți atît pentru nepot, cît și pentru
mai-marele său, aceeași ură cruntă și de nestîns.

Întotdeauna fuseseră mai multe partide la San
Nicola, căci, fiind vorba de a administra un pa-
trimoniul uriaș și de a minui sume imense de
bani, de a împărți pomeni îmbelșugate, de a da
de lucru la atîta lume, de a acorda case gratuite și
locuri în Noviciat, de asemenea gratuite, și de a
exercita, în sfîrșit, o influență însemnată atît în
oraș cit și în feude, fiecare se căznea să tragă
spuza pe turta lui ; pe vremea cînd prințisorul
fusesse primit în Noviciat, conflictele erau însă
zîlnice și violente. Abatele își avea, înaintea ori-
cui, partizanii săi ; nu toți călugării de treabă
erau însă de partea lui, căci cite unuia nu-i con-
venea ca puterea supremă să fie în mîna unui
„străin“. Împreună cu suita sa, don Blasco ur-
mărea să-i atragă pe aceștia, țîpînd că „macaro-
narul“ ăla de napolitan“ trebuia trimis înapoi acasă ;
dar, cu toate că era de acord în această privință,
opoziția se împărțea din nou cînd era vorba de
alegerea unui urmaș. Nu lipsea nici partidul celor
care declarau că nu aveau nici un partid : model
al genului, don Lodovico, ținîndu-se deoparte și
navigînd pe sub apă, izbutise să pună mîna pe
stăreție. Destul de mulți susțineau că, la urma
urmelor, el era singurul care merita să aspire la

demnitatea de abate : atunci însă, unchiul, pentru a evita ca acel „prostănac“ să-și pună mitra pe cap, aproape că-l susținea pe abatele Cosenzano. Nici chiar don Lodovico nu admitea să i se vorbească despre avansare ; dacă cineva i-o propocea, protesta :

— Deocamdată abate este sfînția-sa, iar eu, înaintea oricărui altuia, se cade să-i dau ascultare.

Abatele în persoană, obosit de acel cuib de ocași, îi mărturisi că voia să se retragă, pentru a-i ceda postul : iar dacă nu s-ar fi gîndit el să se dea la o parte, nu s-ar fi gîndit moartea, în locul lui, mai devreme ori mai tîrziu ?

— Sfînția-voastră, preacinstite părinte, spunea atunci starețul, să nu vorbească de asemenea lucruri ! Sînt lucruri care mîhnesc inima unui fiu credincios !

Bătrînul și-l făcea atunci confident, se plîngea de puținul respect al călugărilor, de scandalul pe care mulți continuau să-l întretină prin viața lor desfrînată. Starețul clătina din cap, cu o figură îndurerată :

— Gloriosul nostru întemeietor, părintele călugărilor, ne arată care este leacul împotriva greșelilor celor rătăciți : ruga celor buni, pentru ca Domnul, căruia totul îi stă în putință, să-i însănătoșească pe frații noștri cei vătămați...

De aceea el nu muștra pe nimeni, nu dădea curs plîngerilor care i se făceau deseori și-l lăsa pe fiecare să fiarbă în propria sa zeamă. Între acei treizeci de creștini nu era niciodată o clipă de pace și de înțelegere. Dacă problema persoanelor împărțea mînăstirea dintr-un anume punct de vedere, partidele erau încă și mai învălmășite din pricina politicii, care îi grupa pe călugări într-o ordine cu totul deosebită. Se aflau acolo

liberalii, care la Patrușopt luaseră partea guvernului provizoriu și găzduiseră revoluția în persoana soldaților ei, dar mai erau și burbonicii, cărora liberalii le ziceau „șobolani“. *Don Blasco* era căpetenia acestora din urmă, printre care se aflau numeroși prieteni de-ai starețului ; liberalii, care, în chestiunile de ordin intern, țineau aproape toți cu abatele efectiv — burbonic pînă-n măduva oaselor — ascultau din punct de vedere politic de abatele onorific, *Ramira*, cel de la Patrușopt. De aceea, dacă și-așa se auzeau deseori glasurile călugărilor, care le spuneau tot felul de vorbe urite fraților și-i trimiteau la dracu pe servitori, gălăgia se înălța pînă la cer îndată ce, în umbra porticelor ori în fața porții celei mari, începeau discuțiile cu privire la întîmplările publice : liberali și burbonici ajungeau aproape să se-ncaiere, în legătură cu sfîrșitul războiului din Crimeea, cu Congresul de la Paris, cu poziția pe care o susținea acolo Piemontul. *Don Blasco* era necruțător cu acel „mămăligar de piemontez“, care era *Cavour*, și-l împroșca cu tot felul de înjurături, amintind povestea cu broasca și boul, și precizînd că tot umflîndu-se ca o bășică o să plesnească. Încă și mai înverșunat era împotriva sistemului constituțional, care era un capriciu al liberarilor : striga în gura mare că fapta cea mai de ispravă pe care o săvîrșise *Ferdinando al II-lea* fusese cea din ziua de 15 mai, cînd dăduse ordin să fie luați în vîrfurile baionetelor „bufonii și pungașii“ din palatul *Gravina*. Iar dacă liberalii spuneau c-au să-l izgonească ei pe rege, cu alt prilej, striga :

— O să-l izgoniți voi, sigur ; chiar că și sînteți în stare, cu burduhanele alea !

Iar cînd auzea că era ridicată în slăvi bună-tatea tînărului rege al Sardiniei ¹, își sălta brațele și-și scutura palmele ca pe niște aripioare de liliac, cu gest de groază deznădăjduită : „Trece Savoia ! Trece Savoia !...” În 1713, cînd Victor Amedeu ², după înălțarea pe tronul Siciliei, venise în insulă, cu mare pompă, și o străbătuse de la un cap la altul, trecerea noului suveran fusese urmată de o recoltă atît de proastă, cum de multă vreme nu se mai pomenise o alta la fel ; pentru poporul speriat și sărăcit vorbele acelea „Trece Savoia ! Trece Savoia !...” ajunseseră proverbiale, voind să simbolizeze o nenorocire, o pedeapsă dumnezeiască.

— Și mai voiau la Patrușopt încă unul de-al lîr, de parcă nu ne-ar fi ajuns celălalt ! Voiau să ajungem mai rău decît Piemontul ăla muritor de foame, care jefuiește mînaștirile !...

Chiar și printre novici existau partide politice : liberali — revoluționari, piemontezi — și burbonicii — napolitani, „șobolani” ; dar, dacă printre călugări cele două tabere dispuneau de forțe aproape egale, aici, liberalii erau în majoritate.

— Sînt toți niște morți de foame, îi explica *don* Blasco prințisorului, de-ăia care la ei acasă n-au după ce bea apă, iar aici disprețuiesc bună-tățile și huzurul !

Nu era pe de-a-ntregul adevărat, căci căpetenia novicilor liberali era Giovannino Radali-Uzeda, dintr-o familie care, ca noblețe și bogăție, venea îndată după urmașii în linie directă ai vechilor Uzeda ; iar dacă rămînea în viața lumească, deși

¹ *Victor Emanuel al II-lea* (1820—1878), regele Piemontului, a cărui capitală se afla la Torino ; cel dintîi rege al Italiei unificate (începînd din 1861).

² *Victor Amedeu al II-lea de Savoia* (1675—1732) : rege al Siciliei, în 1703, iar apoi, în 1720, al Sardiniei.

era al doilea-născut, i-ar fi revenit, pe tot timpul vieții, titlul de baron.

Prințisorul dădea însă ascultare părerilor unchiului *don* Blasco și mătușii Ferdinanda : prieten și tovarăș de joc al verișorului, era adversarul lui în politică ; iar cînd revoluționarii vorbeau între ei, cînd complotau să răscoale mînăstirea și să coboare în piață cu un drapel din hîrtie tricoloră, el stătea la pîndă și-i trăgea de limbă pe cei mai prostănaci, iar apoi se ducea să-i repete unchiului cele aflate, pentru a-i denunța abatelui ; și astfel, *don* Blasco îi acorda repede strănepotului o cu totul altă considerație :

— Ticălosul ăsta nu-i chiar atît de prost pe cît pare... Da, da — încuviința el, lăudînd spionajul lui Consalvo — ia aminte la ce vorbesc și vino apoi de-mi spune și mie.

Chiar și printre frați politica băga zîzanii și dușmănie ; cei mai vicleni nu se încurcau, ce-i drept, nici cu Cavour, nici cu Del Carretto¹ și n-aveau altă grijă decît să-și îngrășe familiile cu ceea ce ciuguleau de prin mînăstire, dar erau și din cei care țineau fie cu guvernul, fie cu revoluția. Unul mai ales, *fra'* Cola, căpetenie revoluționară, vorbea tot timpul despre reînceperea partidei de la Patrușopt ; novicii liberali îi cereau să le spună povestea acelor vremi, iar ei, cînd îi slujea, turînd de jur împrejurul mesei apa ori vinul din cana cea mare de cristal pe care o ținea cu mîna dreaptă, făcea pe ascuns, cu arătătorul și mijlociul de la stînga, semnul unor foarfece care taie. Într-o

¹ *Del Carretto* (*Francesco Saverio*), marchiz (1777—1861), general napolitan. În ultima parte a activității sale a trecut de partea Burbonilor ; ca șef al poliției, a desfășurat represalii violente împotriva revoluționarilor.

zi, prințișorul îl întreabă pe Giovannino Radali ce însemna asta ; verișorul răspunse :

— Înseamnă că „sobolanilor“ trebuie să li se taie cozile. Consalvo aduse lucrurile la cunoștința unchiului iar *fra' Cola*, drept pedeapsă, fu trimis la casa de la Licodia, în mijlocul malariei. *Fra' Carmelo* nu se ocupa niciodată de politică, iar cînd îl întrebau dacă era liberal ori burbonic, făcea semnul sfintei cruci :

— Vă rog fierbinte, în numele Domnului ! Ce știu eu în legătură cu treburile astea ? Sînt numai uneltiri ale Vrăjmașului !

Pentru el nu exista altă lume în afară de San Nicola și nici o altă putere în afară de cea a abatelui, a starețului și a decanilor. Trebuia să-l auzi cînd începea să înșire toate cele optsprezece titluri ale abatelui, cînd spunea numele regilor, reginelor, principilor de sînge regal, viceregilor ori baronilor care înzestraseră mînăstirea. În fiecare duminică, în Sala de adunări, abatele citea pomelnicul acelor donatori regali ori princiari, pentru fericirea sufletelor cărora trebuiau slujite tot atîtea liturghii zilnice ; adeseori, însă, era făcută una singură, pentru toți, cîți erau : odihna morților era aceeași, iar viii nu-și mai pierdeau atîta vreme.

În general, călugării se grăbeau să scape cît mai repede și înțelegeau să facă după cum le convenea lor. Cu mulți ani în urmă, ca să nu mai coboare dimineța în biserică, atunci cînd era puțin mai frig, hotărîseră să construiască, în mijlocul mînăstirii, o altă Capelă, numită Capela de noapte, care mai și costase cîteva mii de uncii, fiind făcută în întregime din nuc sculptat ; acum, însă, călugării nu se sculau nici măcar ca să se ducă pînă acolo, la doi pași, ci rămîneau să lenevească în pat, pînă dimineța tîrziu, și aranjau ca utrenia să o slu-

jească, în locul lor, călugării capucini, contra plată. În schimb, însă, la marile slujbe religioase, de Crăciun, de Paști, ori de sărbătoarea Cuiului Sfânt, nu lipsea nici unul de la marile ceremonii a căror strălucire uluia orașul.

Cele dintîi ceremonii la care a asistat prințisorul au fost cele din săptămîna sfîntă. Timp de o lună, biserica a fost dată peste cap, pentru construirea Mormîntului, în fundul naosului din stînga : închis de o mare estradă, cu ferestrele acoperite, împodobit tot cu candelabre de cristal, strălucitoare ca niște blocuri de diamant, cu vase în care grîul fusese lăsat să crească la întuneric — pentru a nu căpăta culoare — și plin cu statui care înfățișau sfînta familie și pe apostoli, naosul era într-adevăr de nerecunoscut. Joi, la a treia rugăciune a zilei, întreaga mînăstire coborî în biserică, pentru liturghia pontificală, avîndu-l în frunte pe abate, căruia novicii îi duceau cîrja, mitra și inelul, iar așa-zii *caudatori* îi țineau trena veșmîntului care era cel dăruit de regina Bianca, în întregime din postav roșu, brodat cu aur ; împreună cu orga maiestuoasă a lui Donato del Piàno, tenori, bași și baritoni, angajați anume pentru asta, cîntau *Prohodul*, pe care mulțimea înghesuită îl asculta ca la teatru. În fața jîltului abatelui, în locurile cele mai bune, se aflau toți Uzeda : principele și contele cu soțiile, *donna* Ferdinanda, Lucrezia, Chiara cu bărbatul ; aceștia, cînd l-au văzut pe Consalvo, au început să-și facă semne cu capul — mai ales maică-sa și domnișoara bătrînă — admirîndu-i stiharul alb și apretat în mii de cutulițe, lucru ales, făcut de surorile de la San Giuliano. Cînd glasul puternic al orgii se liniștea, se auzea în întreaga biserică un zumzet

ca de stup, izbituri de scaune, tropăitul pașilor ; străluceau armele și săbiile soldaților așezați în fața celor trei uși și de-a lungul naosurilor, ca să deschidă drum pentru trecerea procesiunii, mai târziu. Între timp, doisprezece săraci, înfățișându-i pe cei doisprezece apostoli, intraseră în Cor ; abatele, în genunchi, îi spăla pe picioare, pentru a doua oară, însă, căci întâiul spălat fusese făcut în sacristie, pentru ca sfinția-sa să nu-și murdărească mâinile spălînd asemenea picioare.

În clipa aceea, din fundul bisericii se făcu auzit un murmur ; de lingă altarul cel mare, Consalvo se întoarse și văzu că unchiul Raimondo, părăsindu-și locul, se strecura prin mulțime, îndreptîndu-se către o doamnă. Era *donna* Isabella Fersa. La fel cu celelalte doamne, se îmbrăcase în negru, din pricina tristeții patimilor ; veșmîntul ei era însă atît de bogat, atît de garnisit cu dantele și broderii, încît părea un veșmînt de bal. Fiindcă ajunsese târziu, nu-și mai găsea un loc bun ; ajuns lingă ea, Raimondo îi dădu brațul și o conduse, printre două șiruri de oameni, la scaunul lui, alături de cel al soției. Contesa Matilde, care, în ziua aceea, ieșise pentru întâia oară după boală, era toată albă la față, iar veșmîntul de lînă neagră contribuia și el la a o face încă și mai palidă. Tocmai în clipa aceea, murea însă Isus : biserica se întuneca pe neașteptate, frații răsturnau sfeșnicele pe altare, îndepărtau șervețelele albe și le înlocuiau cu cele violete și înfășurau crucea cu un vâl ; călugării înșiși, scoțîndu-și odrăjdiile de sărbătoare, le îmbrăcau pe cele de doliu. În penumbră, luminările străluceau cu o flacără mai vie, iar Sfîntul Mormînt radia ca un nimb din pricina atîtor făclii, atîtor lămpi, atîtor reflexe de cristale și aurării. *Donna* Isabella se uita cu lornjeta la

spectacol, în timp ce contele, aplecat spre ea, îi șoptea, unul după altul, numele călugărilor și novicilor.

— Cel de colo nu-i nepotelul dumneavoastră ?...
Ce novice frumos, contesă !...

Matilde făcu cu capul un gest nedefinit.

Orga intona *Miserere*¹, iar cântecul dureros era plin de suspine adinci, de tînguiri îndelungi, care-și găseau ecou în fiecare ungher al bisericii întunecate, de bubuituri îngrozitoare, care făceau ca aerul să vibreze, de gemete prelungi, care le aminteau pe cele ale vîntului de iarnă. Se părea că lumea se va sfîrși, că nu mai era nici o nădejde, pentru nimeni ; murise Isus, murise Mîntuitorul lumii ; călugării, doi cite doi, cu abatele în frunte, coborau din absidă și înconjurau biserica uriașă, între două șiruri de soldați care înfrînau mulțimea și prezentau armele cu țeava în jos ; după aceasta, abatele depunea ostia în mormînt. Îngenuncheată, cu capul sprijinit de scaun și cu fața ascunsă în batistă, contesa plîngea cu hohote ; *donna* Isabella spunea și ea mirată :

— Ce efect produce această slujbă !...

Avea și ea ochii ușor umeziți, dar cînd contele îi dădu din nou brațul ca s-o conducă în sacristie, se sprijini de el, languroasă.

— După lege, nu aș putea să vin... protesta ea.
Sînt aduse numai familiile...

— Ba nu ! Sînteți cu noi ! Vom spune că sîntem veri...

În sacristie, rudelor călugărilor și novicilor li se servea o gustare îmbelșugată : dădeau roată tăvile cu cești de ciocolată fumegîndă, cu înghețate și dulciuri, cu pandișpan. Consalvo, între maică-sa

¹ Indură-te ! (lat.). Reprezintă începutul celui de-al L-lea psalm al lui David.

și *donna* Isabella, primea mîngîieri și complimente pentru chipul vrednic de pildă în care luase parte la slujba religioasă ; părintele Gerbini, fără să-și fi scos odăjdiile de îngropăciune, saluta doamnele și le poftea la slujba de-a doua zi.

Vineri, cei din familia Uzeda au venit împreună cu soții Fersa ; contele îi dădea brațul *donnei* Isabella, care purta un alt veșmînt negru, mai elegant decît primul. Paracliserii le păstraseră aceleași locuri, făcînd de pază în mijlocul mulțimii care se frămînta. Soldații, însă, o țineau în frîu, iar cît timp orga acompania cîntecul lugubru al celor trei ceasuri de agonie, tăcerea era adîncă ; numai Raimondo, stînd alături de *donna* Isabella, îi spunea la ureche lucruri care-o făceau să zîmbească. În timpul acestă, abatele oficia actul coborîrii de pe cruce : luînd crucifixul acoperit de vâluri, îl așeza jos, pe una din treptele altarului, pe o pernă de catifea, brodată toată cu aur, anume pregătită. Călugării se îndepărtau, Mormîntul rămînea o clipă gol ; deodată, în vreme ce orga își începea iarăși tristește lamentări, ieșeau cu toții din sacristie, în procesiune, doi cîte doi, cu mai-marele lor în cap ; erau fără încălțări, cu picioarele în ciorapi de mătase neagră, pentru Adorarea Crucii. Îngenunchind la fiecare pas, în mijlocul barierei de soldați, coborau pînă la ușa cea mare, urcau iarăși pînă la altar, iar acolo, unul cîte unul, cădeau la pămînt în fața pernei pe care se afla crucifixul închipuindu-l pe Cristos mort, și o sărutau. Mulțimea se urca pe scaune, pentru a-și asigura o vedere mai bună, *donna* Isabella și Raimondo își treceau unul altuia lornietă, în timp ce contesa, îngenunchată, se ruga plîngînd. La sfîrșitul ceremoniei, o altă gustare în sacristie ; prințisorul, răsfățat de toată lumea,

ceru să fie servite întâi neamurile lui : *don Eugenio* bea ciocolata de parcă era apă și-și îndesă în buzunare dulciurile pe care nu putea să le mănânce ; mătușa *Matilde* nu gustă însă nimic.

În Sîmbăta mare, la slujba învierii, *Consalvo* nu o văzu ; unchiul *Raimondo* îi dădea brațul to *donnei Fersa*.

7

În fiecare seară la căpățiul fetei, ținînd de mînuța rece și albă ca de ceară, fără să facă nici o mișcare cu brațul care-i înțepenea, pentru a n-o trezi pe micuța adormită, contesa stătea de veghe pînă tîrziu. Noaptea erau închise porțile iar în casa scufundată în somn nu se mai auzea nici un zgomot, afară de sforăitul ușor al doicilor care dormea în odăița de alături, lîngă pătuțul *Teresinei*. *Raimondo* nu se înapoia. Pe scrin stăteau înșirate sticlele cu doctorii și borcanele cu alifii, toate leacuri prescrise de doctor pentru biata bolnavă. Un herpes, asta-i era boala, spunea toată lumea ; o slăbiciune lăuntrică, ce se arăta prin erupții pe piele și prin inflamări ale glandelor ; numai simptome liniștitoare, căci dovedeau că organismul elimina pricinile îmbolnăvirii.

Se legase față de *Madonna delle Grazie*, făgăduindu-i să umble în veșminte călugărești pînă la vindecarea *Laurettei* ; în sufletul ei, îi mai ceruse *Madonnei* încă o favoare : să-l lumineze pe *Raimondo*, să trezească din nou în el dragostea de soț și de tată.

Încă de cînd se duseseră la *Milazzo*, potrivit făgăduielii pe care i-o făcuse la *Belvedere*, după

holeră, el începuse din nou să se frămînte, să se arate plictisit și supărat, să spună că, din pricina treburilor cu împărțirea moștenirii, nu putea să stea prea mult timp departe de casa lui. Iar ea tocmai născuse și era încă între viață și moarte, după o naștere îngrozitor de grea, cînd el, pretextînd că fusese chemat de frate-său, o lăsă și plecă. Nu stătu multă vreme departe, dar o părăsea pentru întia oară, tocmai atunci cînd tovarășia și sprijinul lui îi erau mai mult decît necesare. Mîhnirea cea nouă nu-i dădu, desigur, puterea să-nvingă repede boala ; o aștepta însă o durere încă și mai mare, iar presimțirile ei aveau să se adeverească toate, căci ființa pe care o purtase în sîn, pe vremea cînd inima îi era chinuită de moarte, venise pe lume atît de slăbuță, de firavă și de bolnăvicioasă, încît se părea c-o să-și dea duhul dintr-o clipă într-alta. Luni îndelungate, aproape un an întreg, trecuseră astfel, fără ca ea să poată părăsi casa părintească și căpătiul copilei : în timpul acelui an, Raimondo se dusesse și venise, plecase și se înapoiase în cîteva rînduri, iar ea se obișnuise, încet-încet, cu acele absențe, neputînd nici să-l urmeze și nici să se opună argumentelor în legătură cu afacerile pe care le invoca. Cînd medicii au hotărît schimbarea aerului pentru micuța care intrase în convalescență, el a ținut să-i ducă pe toți la Catania. Baronul părăsea și el Milazzo, ducîndu-se la Palermo, împreună cu Carlotta, cealaltă fiică ; din această pricină, Teresina, neputînd să stea singură, plecase și ea împreună cu taică-său. Nici nu-i venise să creadă Matildei văzîndu-l pe Raimondo atît de grijuliu față de fete și-și binecuvîntase, aproape, suferințele, căci datorită lor se bucura de acel răgaz ; de-abia sosită în casa fa-

miliei Uzeda, văzuse că fetița se îmbolnăvisese din nou și că Raimondo o neglija și o lăsa singură în mijlocul acelor „rude” care o priveau dușmănos ca și înainte și care — lucru încă și mai grozav pentru inima ei de mamă — o răneau prin felul cum se purtau cu copilele ei. Își băteau joc de suferințele celei mai mici și îi preziceau moartea ; cea mai mare dușmănie i-o purtau însă Teresinei. Copila, vioaie, curioasă, neastîmpărată, săvîrșea deseori cîte o ștregărie, strica, jucîndu-se, cine știe ce lucru, striga, alergînd veselă prin odăi ; atunci, o certau și o izgoneau, iar principele spunea că îl dăduse pe Consalvo la benedictini tocmai pentru a avea liniște în casă și cînd colo, i se dădea totul peste cap, și trebuia s-audă țipete mai rău ca înainte... Era ceva mai îngăduitor cu propria lui fiică, cealaltă Teresina, iar întreaga familie, și chiar servitorii, se purtau în chip deosebit cu cele două verișoare, dîndu-i locul de cînte micuței principese. Însăși principesa Margherita, singura bună și blîndă, nu își putea ascunde preferința pentru fiică-sa, iar Matilde, deși recunoștea că aveau dreptate, suferea din pricina acelui tratament pătînitor.

Teresina sa, la șase ani, era cochetă ca o femeiușcă : se privea îndelung în oglindă, lua parte la pieptănătura maică-si, zgîindu-și ochii, mari, mari de tot, se dădea în vînt după panglici, după acele de pălărie, după petecele vechi, iar bătrîna domnișoară i se plîngea mamei de această cochetărie, clătina din cap prezicîndu-i un viitor rău și o făcea pe contesă să plîngă din pricina acestui fel de a cobîi pe seamă copilei nevinovate. Acum, se îndirjiseră împotriva ei și dintr-o altă pricină. Călătoria baronului la Palermo era făcută cu scopul de a pune la cale căsătoria celeilalte fiice, Carlotta.

Aveau pretenția ca aceasta să nu se mărite, ca ea să se împotrivească planurilor tatălui, fericirii surioarei, pentru ca întreaga avere părintească să-i rămână, într-o zi, ei ! Și fiindcă în mintea sa nu-și aflau loc asemenea calcule, o priveau dușmănos, ca și cum le-ar fi răpit lor ceva, și o torturau purtându-se urit cu copilele sale.

Raimondo, ce-i drept, nu se arăta de loc supărat din pricina planurilor de căsătorie, dar începea iarăși să o negligeze, pleca de-acasă îndată după micul-dejun, se înapoia la sfârșitul mesei de prînz și pleca încă o dată, pînă noaptea tîrziu. Văzîndu-și fiicele năpăstuite, Matilde simțea că o podidește plînsul ; se închidea în odaie cu Teresina, o implora să fie cuminte, se silea să o țină lîngă ea cît mai mult cu putință, ca să nu se întoarcă dincolo, și nici cînd se înapoia Raimondo nu-i învinovătea neamurile, pentru a-l scuti de o supărare, pentru ca ei să nu spună că se apucase să bage zîzanie în familie : îl ruga numai să n-o lase tot timpul singură... Dușmănia familiei Uzeda împotriva ei, dojenile și batjocurile la adresa copiilor ei, totul i s-ar fi părut un lucru de nimic dacă gelozia n-ar fi început s-o roadă din nou. El începuse s-o curteze iarăși pe doamna Fersa, se ducea s-o vadă la ea acasă, se întîlneau în biserică, în fiecare duminică, la aceeași slujbă, iar ea nu mai putea nici măcar să se roage, văzînd-o dinainte-i pe cealaltă, dîndu-și seama că el nu o uitase, că era din nou sedus de eleganța ei, de afectarea atitudinilor ei, de gesturile voit grațioase cu care își ducea batista parfumată la buze sau își agita evantaiul de pene, uitîndu-se de jur împrejur, ori își pleca ochii în cartea de rugăciuni, fără să-ntoarcă măcar o pagină... În plină biserică ! În casa lui Dumnezeu ! Ea nu putea să-nțeleagă toată comedia asta, care-i părea o

nelegiuire cumplită și necurmată. Iar la San Nicola, pentru slujba Patimilor, venise cu veșminte de gală, ca la un spectacol vesel, făcînd ca lumea să-și întoarcă privirile spre ea din pricina ținutei necuviincioase !... Și-atunci de ce ținea Raimondo să i-o aducă mereu alături, lăsînd ca lumea să bage de seamă o stăruință care încă mai de mult dădea prilej de șușoteli ?... În ziua de Paști, plîngînd de durere și de duioșie, ea îi mărturisise totul soțului, la căpătîiul acelei nevinovate :

— În ziua asta de sărbătoare, din dragoste pentru nevinovata asta, jură-mi că n-o să mă mai faci să sufăr...

Iar el o întrebase :

— Ce-ți fac ? Cu ce ți-am greșit ?...

— Mă lași singură, îți neglijezi copilele, nu te gîndești la noi, nu ne mai iubești...

Clătînd din cap, Raimondo se împotrivise, spunînd :

— Obişnuitele tale idei fixe, obişnuitele tale fantezii !... Te neglijez ? Cum te neglijez ? Cînd, de ce și pentru cine te-aș neglija ? Pentru cine ? Pentru cine ?... Apoi, și mai înfierbîntat, prinsese s-o dojenească : Sigur că da, pentru cine ? Începi iarăși cu gelozia ta prostească ? Cine știe ce ți-a mai trăsînit prin minte !... Pentru *donna* Isabella, ai ? ...o numise el însuși !... Am înțeles ! Pentru că i-am oferit scaunul meu, pentru că am invitat-o cu noi !... Dar astea, draga mea, sînt reguli de bună-cuviință. Trebuia să vin aici, în fundătura asta nenorocită, ca s-aud că mi se reproșează asemenea lucruri !...

Iar în vara aceea a lui '57 a fost văzut încă și mai stăruitor pe lîngă familia Fersa ; la teatru, unde se ducea în fiecare seară, în avanscenă, se urca deseori în loja lor atunci cînd erau ei abo-

nați ; îi mai întâlnea și la mătușa Ferdinanda, unde *donna* Isabella se ducea foarte des ; la Cazinoul Nobililor, juca aproape întotdeauna cu soțul ei, de care se lăsa zilnic bătut. Și cu toate că se putea sluji de trăsura fratelui, își cumpăraseră o splendidă pereche de cai pursînge, precum și un faeton nou, strălucitor, cu care mergea deseori în spatele trăsुरii familiei Fersa ; la Marină, cînd cînta muzica, cobora, dîndu-i vizitiului hățurile, pentru a sta la ușa trăsुरii lor, pălăvrăgînd cu *donna* Isabella, cu soacra ori cu soțul. Se îmbrăca acum cu mai multă eleganță ca de obicei și nu stătea acasă decît atunci cînd, ca printr-o coincidență cu totul neașteptată, veneau și ei în vizită la principesă. Tema conversației lui era tot timpul numai Florența, viața în orașele mari, eleganța și bogăția de prin alte părți ; se așeza alături de *donna* Isabella, spunîndu-i : „Numai dumneavoastră mă înțelegeți !“ și-și bles-ta soarta care-l făcuse să se nască în fundătura aia și-l țintuia acolo, tocmai pe el, care n-ar fi vrut nici măcar să calce prin acele locuri : „Adică, să-mi fie oare scris să-mi putrezească oasele pe-aici ? Nu cred ! Nu-i cu putință !...“ Și auzîndu-l vorbind astfel, Matilde se întreba singură de ce nu pleca, dacă astfel stăteau lucrurile, și de ce nu-și îndeplinea și cealaltă parte a făgăduielii pe care i-o făcuse cu un an și jumătate în urmă, adică de a se înapoia la casa lor din Florența. Din pricina treburilor, poate ? Dar, deși Raimondo nu-i vorbea niciodată despre lucrurile astea, ea știa că despre împărțirea averii nu era încă vorba și nici n-avea să fie încă multă vreme.

Mai întîi holera, iar apoi întregul cortegiu de griji pe care-l lăsase molima, precum și plecarea fratelui fuseseră pricini pentru care principele nu vorbise despre împărțire. Acum, luxul acela nou

il costa pe Raimondo ; el îi cerea tot timpul lui Giacomo să-i dea bani, iar acesta nu-l lăsa să-și repete cererea, arătându-i totuși că venise vremea să treacă la aranjarea definitivă a moștenirii ; lui Raimondo îi era însă mai ușor să ia banii fără să-și mai piardă vremea cu socoteli, cu darea în judecată a datornicilor întârziați, ori să se amestece în plictiselile mari și mici ale administrației. Când fratele său îi vorbea despre vreun lucru îndoielnic sau îi cerea părerea în legătură cu prelungirea unei închirieri, cu încheierea unei vânzări, răspundea : „Fă tu, fă cum crezi...“ Important, pentru el, era să aibă bani ; uneori, fiindcă cerea prea des, principele îi spunea : „Nu te mint : arendașii n-au plătit încă și am avut multe cheltuieli : totuși, dacă vrei, pot să-ți avansez cât îți trebuie...“ iar el lua banii cu titlu de avans ori de împrumut. Nu se ocupa, în sfârșit, de nimic altceva decât să cheltuiască, cu o încredere oarbă în fratele său, lucru care îl făcea pe *don* Blasco să-și iasă din fire. Încă mai de mult, aflînd de povestea cu polițele, călugărul se făcuse foc și pară împotriva principelui, declarîndu-l în stare să fi falsificat semnătura mamei-si, pentru că „o fi fost ea, dobitoaca aia de cumnată-mea, un cap cu tărîțe, dar nu în asemenea hal încît, pe de-o parte, să facă numai datorii, iar pe de alta, să păstreze banii“. Începuse, de asemenea, să îi ațîțe din nou pe ceilalți nepoți împotriva celui „escroc“, îndemnîndu-i să atace validitatea acelor polițe, pe care le numea „strigoii“, întrucît, dacă nu erau într-un totu false, nu puteau să fie decît polițe vechi, retrase de principesă, găsite de Giacomo printre hîrtii și înnoite cu acel prilej ! Dar, pentru că dobitocii ceilalți, care erau Chiara, marchizul, Ferdinando și Lucrezia, se făceau că nu pricep nimic — ca și

cum n-ar fi fost vorba de propriile lor interese — călugărul fusese cît pe-aci să uite vechea aversiune pentru Raimondo și să se ducă să-i dezvăluie pungășiile moștenitorului și fratelui său, să-i strige în față : „Cască bine ochii, căci de nu, o să te jefuiască și-o să-ți înghită tot !...“ Acum, văzînd că erau toți o apă și-un pămînt, își mîncea ficații zi și noapte, dar un ultim fapt îl făcuse să se înfurie ca o viperă și-l adusese în stare să strige împotriva acelor „nebuni și pungăși“ prin mînăstire, prin farmacii și chiar pe străzi, față de primul om cu care se întîlnea. La mina de sulf de la Oleastro, familia Uzeda, săpînd mereu, depășise, pe sub pămînt, hotarele de la suprafață : proprietarii vecini începuseră deci un proces. Raimondo, pentru care chiar punerea unei simple semnături la coada chitanțelor ori contractelor era prea grea, îi arătă cu acel prilej domnului Marco, care venise să-i dea să citească piesele din dosarul procesului, cît de mult îl necăjeau acele necurmăte „plictiseli“ ; atunci, domnul Marco îi propuse :

— De ce nu-i face excelența-voastră o procură principelui ? Va scăpa astfel de atîtea plictiseli, iar lucrurile vor merge chiar mai repede, pînă cînd — după ce vor fi plătite surorile excelenței-voastre — se va trece la împărțire...

Raimondo nu așteptă să i se spună de două ori și semnă pe loc actul prin care principele căpăta mandat să administreze moștenirea și în numele celui alt moștenitor.

Aflînd de această înțelegere, Matilde se întrebă de ce mai rămînea oare Raimondo în Sicilia ? Dacă nu se mai ocupa de afaceri, ce alt interes îl ținea acolo ? Și începu atunci să se frămînte din pricina geloziei, văzîndu-l din nou alături de femeia aceea, neputînd să sufere să o trateze ca pe

o prietenă, în timp ce un glas lăuntric îi dădea de veste să nu se încreadă în ea. Cu sufletul și cu închipuirea bolnave, cu sensibilitatea ațîtată de suferințele necurmăte, se temea și avea bănuiele din orice. În fericita nevinovăție din alte vremuri, ar fi acceptat vreodată bănuiala că principele îi dădea lui Raimondo libertatea să facă tot ce-i plăcea, că aproape îi sprijinea viciile, că-l ațîta la joc și-i procura prilejuri s-o vadă pe femeia aceea, anume ca să-l îndepărteze de afaceri și ca să se poată ocupa singur de administrație ? O bănuială atît de josnică nici nu i-ar fi trecut măcar prin cap, atunci, cînd îi socotea pe toți buni și sinceri ; acum, speriată de ceilalți și chiar de ea, nu izbutea să înlătore acel simțămînt. Și cum să lupte împotriva lui, dacă principele părea să facă toate eforturile pentru ca *donna* Isabella să vină la palatul Francalanza, în timp ce soacra acesteia, *donna* Mara Fersa, începea să arate o anumită neîncredere în acele relații devenite prea intime ?...

Donna Mara Fersa îi trecuse multe cu vederea norei sale din Palermo ; revoluția pe care i-o făcuse în casă, prost-ascunsa indulgență cu care o trata, gusturile costisitoare și părerile îndrăznețe ; dacă închidea însă amîndoi ochii cînd era vorba să sufere numai ea, nu înțelegea să închidă nici măcar unul cînd era vorba de fiu-său. Prietenia familiei Uzeda, da, îi convenea de minune și chiar îi făcea o deosebită plăcere : dar faptul că Raimondo stătea tot timpul pe lîngă Isabella, acasă la el sau la ea, la biserică, la teatru și la plimbare, se obișnuia poate la Florența și era un lucru elegant, din cele pe care ea, educată după moda veche, nu le pricepea ; nu-i plăcea însă de loc și nu-nțelegea ca treburile să meargă așa mai departe. Fără să dezvăluie adevăratul motiv, ca să nu pună carul

înaintea boilor, le dădu de înțeles fiului și norei că dacă erau buni prieteni cu familia Uzeda, nu era nevoie să și doarmă împreună cu ei. Vorbea însă cu dușii de pe lume : Mario Fersa se arăta mai îndrăgostit ca niciodată de principe și de conte, iar *donna* Isabella era tot timpul împreună cu principesa, cu Lucrezia, cu *donna* Ferdinanda. Atunci, văzînd că sfaturile îi erau zadarnice și neputînd suporta să se știe neascultată și neluată în seamă într-un lucru pe care nora ei, cea dintîi, trebuia să-l înțeleagă, *donna* Mara — ca una care nu știa să-și ascundă gîndurile — începu să se arate neobișnuit de acră și de ironică față de Isabella, dar, în același timp, îi dezvălui băiatului adevăratele ei motive. Cu toate astea, ca să nu vorbească prea mult, se menținu la generalități, spunînd că viața aceea în comun era primejdioasă, că în casa Uzeda, afară de atîta lume care o frecventa, se aflau doi tineri ca principele și contele, alături de care nu era bine ca Isabella să fie văzută toată ziua... Totuși, fiul ei nici n-o lăsă să termine : „Principele ?... Raimondo ?... Prietenii mei cei mai buni ?...” Iar apoi, trecînd de la indignare la rîs : „Să-i bănuiesc pe ei ? Doi buni tați de familie ?...” Insistențele bine argumentate ale mamei nu căpătară nici un alt răspuns. Între timp, fiindcă soacra începuse imediat să se uite urît la ea și să se poarte cu asprime, *donna* Isabella, după ce mai înainte arătase că sta în casa aceea dintr-un fel de resemnare prudentă, dar îndurerată, începu acum să ia fățiș o atitudine de adevărată victimă. Cu Raimondo, atunci cînd el îi vorbea despre plictiseala și nefericirea vieții de provincie, ea clătina din cap, încuviințînd, dar adăuga că se putea trăi foarte bine și într-un sat, ori chiar într-un pustiu, cu condiția să te simți înconjurat

de bunăvoință și dragoste... să vezi în juru-ți oameni dragi... în stare să te înțeleagă și să te prețuiască... Iar *donna* Mara se îmbufna tot mai rău, văzînd că nu izbutea să facă nimic și căuta un mijloc mai energic pentru a pune capăt acelei „comedii“. La rîndul său, Mario Fersa părea să nu-și dea seama de nimic, căci mai curînd ar fi negat însăși lumina zilei decît să aibă vreo bănuială cu privire la Isabella și Raimondo, de care era nedespărțit și cu care stătea toată ziua și-n fiecare seară, fie la palavre în loja de la *Comunal*, fie la joc, la Cazinou. Era mai mult ca oricînd mîndru de prietenia pe care i-o arăta principele, de lungile discursuri pe care i le ținea acesta, în vreme ce Raimondo și *donna* Isabella stăteau de vorbă într-un colț, și cădea din nori atunci cînd maică-sa venea să-i spună, pe neașteptate : „Să mergem ; e tîrziu !...“

Într-o bună zi, ducîndu-se însă să facă o vizită în casa Fersa, Raimondo — după ce o văzuse pe *donna* Isabella în dosul geamurilor — o auzi pe cameristă spunîndu-i că nu era nimeni acasă. Pentru o clipă, stătu pe loc și de-abia se stăpîni să nu-i dea un brînci ușii și să intre cu sila ; izbutind însă, cu greu, să se stăpînească, coborî scara și ieși în stradă, aprins la față ca de pe urma unei însoalații. Înțelesese numaidecît de unde venea lovitură, căci își dăduse seama încă mai de mult de răceala *donnei* Mara ; la ideea împotrîvirii și a piedicilor, sîngele îi clocotea în vine, i se urca la cap și îl făcea să vadă lucrurile ca prin ceață... Pînă în clipa aceea, căutase tovărășia *donnei* Isabella fiindcă vedea în ea una din puținele doamne cu care putea sta de vorbă, pentru că îi aducea aminte de societatea din alte părți și chiar pentru că îi plăcea ca femeie, deși nu foarte mult, nu

atît încît să-i treacă prin minte s-o cucerească. Nu gîndul că o putea distruge pe ea, și nici prietenia cu soțul ei îl îndepărtaseră de această intenție ; cu adorația sa față de soție și cu încrederea oarbă pe care i-o arăta atît ei cît și lui, Fersa îi părea chiar ursît pentru obișnuita nenorocire ; iar *donna* Isabella, cu atitudinea aceea de victimă, cu instinctul de cochetărie care o stăpînea, cu veșnicile ei discursuri cu privire la sufletele făcute să se înțeleagă, fără îndoială că dorea cam prea mult să fie înțeleasă. El își bătuse întotdeauna joc de iubire și de pasiune, și tocmai de aceea îl plictisea nevasta, de aceea nu urmărise niciodată altceva decît plăcerea ușoară, de-a gata, sigură ; de aceea, prevăzînd plictiselile pe care aventura cu *donna* Fersa i le-ar fi pricinuit, se hotărîse să nu forțeze prea mult lucrurile. În timpul holerei, la Belvedere, unde *donna* Isabella trebuia să vină și nu mai venise, mai că se bucurase văzînd că șederea la un loc dăduse greș și se distrase cu Agatina Galano, uitînd-o aproape cu totul pe cea de departe. Cînd a revăzut-o, ispita a înviat din nou, dar, de data asta, văicărelile Matildei au făcut-o și mai puternică ; mai tîrziu, împotrivirea *donnei* Mara a întetit și mai mult focul. Era astfel făcut încît piedicile îl ațîțau, îl făceau pătimaș și îndărătnic, ca un minz care simte zăbala. Se înfrînase totuși încă o dată, gîndindu-se la viitor, la plictiselile inevitabile, la primejdiile posibile ; acum, pe neașteptate, consemnul care îi interzicea intrarea în casa ei îi insufla o puternică dorință de a sparge ușa și de-a lua femeia cu el. Instinctul sîngeros al vechilor Uzeda, tîlhari de drumul mare, fierbea în el ; dacă ar fi putut, ar fi săvîrșit un lucru nesăbuit, ca bunicul acela care se aruncase cu caii peste șeful poliției orașului. De data asta, nu atît vre-

murile, cit împrejurările erau altele : el nu putea să facă scandal, îi convenea mai degrabă să se prefacă, să recurgă la şiretenie şi diplomatie... În data ce sosi acasă, îi scrisese prietenei pentru a-i spune că înţelesese „jignitoarele bănuiei” ale neamurilor ei, pentru a i se plînge că în „acel ţinut odios” nu era cu putinţă să strîngi şi să păstrezi „legăturile de prietenie”. Scrisoarea fu înmînată prin mijlocul lui Pasqualino Riso, vizitiul principelui, care i-o dădu vizitiului *donnei* Isabella, cu care era cumătru. *Donna* Isabella răspunse imediat, pe aceeaşi cale, plîgîndu-se de „sclavia” în care era ţinută, de bănuitoarea „răutate” cu care era tratată, mulţumindu-i în acelaşi timp pentru „delicatele” lui simţăminte, pentru „prietenia” de care-i dădea dovadă şi la care ea răspundea „din toată inima”, implorîndu-l totuşi să „renunţe de a o revedea” pentru a nu irita susceptibilitatea „anumitor persoane”. Era totuna cu a-i spune : „Fă tot ce-ţi e cu putinţă pentru a le învinge împotrivirea...” Cei doi vizitii cumetri începură să se vadă în fiecare zi, purtînd mesaje verbale : Pasqualino, care stătea de planton la colţul casei Fersa, alerga la Cazinoul Nobililor să-şi înştiinţeze stăpînul — care îşi stabilise acolo cartierul său general — de toate ieşirile *donnei* Isabella : în felul acesta, el continua s-o urmărească pretutindeni. De altfel, se învîrtea încă pe lîngă trăsura ei şi îi făcea vizite la teatru, în rarele dăţi cînd nu se afla acolo şi soacra : căci, surd la avertismentele materne şi îndurerat din pricina nedreptelor bănuiei, soţul se purta cu el tot ca şi înainte, ba chiar îi dădea şi mai mari dovezi de prietenie, cerîndu-şi aproape iertare pentru purtarea maică-si, şi venea foarte des la palat. Toţi cei din familia Uzedă păreau să se fi înţeles între ei pentru a-i ocroti şi

a-i ajuta pe cei doi. În timp ce ei vorbeau unul cu altul, într-un colț, principele ori *donna* Ferdinanda stăteau la palavre cu Fersa și-l duceau în altă încăpere ; domnișoara bătrână mergea peste tot cu *donna* Isabella, iar cînd își întâlnea nepotul, se oprea, pentru a-i da posibilitatea să stea de vorbă cu prietena ; pe deasupra, o invita încă și mai des la ea acasă, iar Raimondo nu întîrzia să se înfățișeze și el. Se mai vedeau, de asemenea, și la celelalte rude ale familiei Francalanza : la ducesa Radali la familia Grazzeri, mai adesea la verișoara Graziella, care ajunsese prietenă bună cu *donna* Isabella. Apoi, complotau cu toții să n-o lase pe contesă să-și dea seama de ceva : înștiințată totuși de un fel de simț profetic, Matilde înțelegea că-și pierdea bărbatul și, de durere, se prăpădea plîngînd. Tocmai acum, cînd copila i se făcuse mai bine, cînd ar fi putut să răsufle și ea liniștită, gîndul acela nu-i mai dădea pace. Știa că Raimondo, dacă-i stătea împotriva, devenea și mai îndărătnic în capriciile sale și că singurul mijloc de a-l aduce înapoi era să-l lase să facă tot ce-i trecea prin minte ; dar cum să te resemnezi să-l știi prins cu totul de alta, să simți iarăși privirea jumătate curioasă, jumătate compătimitoare, a Lucreziei, a marchizei, a străinilor, a servitorilor ? Și se strîngea alături de el, timidă și rugătoare, îi spunea cît era de geloasă, îl implora să n-o mai facă să suferă, dacă era adevărat că nu se gîndea la femeia aceea.

— Blestemat ținut ! exclama, cu o voce iritată, soțul ei. Cine a scornit asemenea infamii ? Ai fost cumva tu ? Ți-ai dat în vileag bănuielile tale prostești, spune drept ?

— Eu ?... Eu ?...

— Vrei s-o distrugi, vrei să ajung să mă ucidă bărbatu-su ?

Iar de atunci, o înghețase o altă spaimă : dar dacă și Fersa și-o fi dat seama de ceva ? Dacă o să vrea să se răzbune ? Deodată își vedea soțul ucis în mijlocul unei străzi, cu un glonț în frunte sau cu o lovitură de pumnal în coastă ; ori de câte ori întârzia să vină acasă, își împreuna mâinile, își apăsa inima, auzind, parcă, strigătele servitorilor îngroziți de neașteptata sosire a trupului neînsuflețit ; și-atunci, mângâindu-și copilele, plîngea de parcă ar fi și fost orfane. O mîhnă mai ales faptul că nu-și putea deschide sufletul față de nimeni, că n-avea pe nimeni care s-o încurajeze măcar cu o vorbă bună. Tatălui ei nu putea să-i spună nimic, iar cei din familia Uzeda erau de partea celeilalte ; cine nu împingea chiar pînă acolo ura împotriva „intrusei“ rămînea neutru și nici măcar nu o băga în seamă.

Don Eugenio terminase încă mai de mult și trimisese la Napoli memoriul cu privire la Massa Annunziata. Avea, drept titlu : *În legătură cu necesitatea — de a fi întreprinsă dezgroparea — Pompeiului Sicilian — pe adevăratul lui nume Massa Annunziata — străveche așezare mongibel-lină — îngropată în anul de grație 1669 — de către lava înflăcărată a aceluia incendiu vulcanic — o dată cu toate bogățiile pe care le cuprindea — memoriu supus Guvernului Regal al Celor Două Sicilii — de către don Eugenio Uzeda de Francalanza și Mirabella — Gentilom de Cameră al Maiestății-Sale (cu leafă).* Seara, își citea proza în fața celorlalți musafiri, folosindu-se de copii cu ștersături. Erau acolo expresii de felul acesta : „În orice zi a anului 1669 ar fi avut ea loc, erupția aceasta a noastră trebuie să fie numărată printre

cele mai cumplite... După ce s-au mai îndulcit în-
trucîtvă cutremurele... Lucrare care trebuie încercat
să se facă aidoma ca la Pompei... Să nu fiu învinuit
de îngîmfare dacă mă hazardez în supoziții..." Erau
apoi roadele reformelor gramaticale născocite de el.
De ce să fie scrise cu apostrof numele, articolele și
particulele? El scria: „Localnici' era' uciși de
flagel... Lav' avansa cătr' acel orășel..." Pentru a
da mai multă voiciune expunerii, spunea: „urmînd a
se continua", în loc de „continuîndu-se"... și
chiar „urmînd a i se propune" în loc de „propunîndu-
i-se". Singur don Cono îi dădea dreptate, discutînd
cu el dacă solenne trebuia scris cu un l ori cu doi;
toți ceilalți îi întorceau spatele dobitocului
aceluia care, după ce pierduse două slujbe —
numai din pricina dobitociei lui — aștepta
acum să fie numit conducător al săpăturilor!
Printre alții, dar fiecare pe contul lui,
don Blasco și donna Ferdinanda i-o
spuneau de la obraz, fără nici o jenă;
vorbeau, însă, cu pereții, căci cavalerul
era sigur că, de data asta, îl apucase
pe Dumnezeu de-un picior. Marchizul
și Chiara veneau în fiecare zi la palat,
dar parcă nici nu erau acolo, pentru că
în vreme ce lumea vorbea de una ori
de alta, ei nu se gîndeau la altceva
decît la progenitura lor. În fiecare
lună, într-o anumită perioadă, Chiara
plutea parcă în nori: nu răspundea
la întrebările care i se puneau, ori
răspundea într-aiurea; după asta,
le lua deo parte pe toate doămnenele,
una cite una, și le șușotea la ureche
anumite chestiuni de-ale sale. Din
această pricină, atunci cînd don
Blasco se ducea la ea acasă, ca s-o
întărite împotriva principelui și a
lui Raimondo, îl asculta fără nici o
atenție, cu mintea frămîntată de
neîntrerupta și apriga așteptare.
La rîndul său, Ferdinando îl lăsa pe

unchiul călugăr să sporovăie mai mult decât oricînd. Fericit de a fi ajuns stăpîn absolut la Le Ghiande, își făcuse toate toanele, după cum îl tăiasă capul ; încetul cu încetul, însă, moșia se ruinasă iar el își dăduse seama de asta. Voise să încerce toate lucrurile pe care le citise în cărțile de agricultură : așa, de pildă, aflînd că, la fiecare copac ramurile pot sluji drept rădăcini, iar rădăcinile drept ramuri, se apucase să-ncerce cît era de-adevărat, dezrădăcinînd portocalii înalți și viguroși pentru a-i planta din nou, cu susul în jos : unul cîte unul, toți arborii se uscaseră. Cu toate astea, nu s-ar fi hotărît să înceteze cu speculațiile astea ale lui, dacă nu i-ar fi dat prin cap altele, de altfel. Printre numeroasele cărți pe care le cumpărase îi căzuseră în mînă și cîteva de mecanică ; atunci, amintindu-și de vechea lui prietenie cu ceasornicarul își luase un vechil, pentru a-i lăsa moșia în seamă, iar el se apucase să meșterească roți și angrenaje. De ce oare nu se urca apa în pompele aspiratoare mai sus de cinci *canne* ? Din pricina presiunii atmosferice. Nu era nimic de făcut pentru a contrabalansa ? Construisese atunci o pompă rablagită, după cum îi trecuse lui prin cap, cu ajutorul căreia apa nu se mai urca nu pînă la cinci *canne*, dar nici măcar cu un deget. Vîna au avut-o numai muncitorii, care nu-i pricepuseră dispozițiile, iar el s-a apucat de o problemă mult mai vastă : mișcarea perpetuă... Ce se întîmpla în casă și ce făceau ceilalți nu-l mai interesa, dădea tot mai rar pe la palat și dacă n-ar fi fost vorba de Lucrezia, nu s-ar mai fi dus de loc. Sora lui, însă, dacă era ocupată să-i facă semne lui Benedetto Giulente, nu cobora în salon. Dragostea continua mai puternică decît înainte, iar tînărul îi spunea în fiecare scrisoare că vremea cererii în căsătorie se apropia

tot mai mult și că, pînă într-un an, legămîntul lor avea să se îplinească. Pentru a nu i se scormoni prin lucruri, Lucrezia, cu toate că diavolul de Consalvo nu mai era acolo, își încuia totuși odaia cu cheia atunci cînd cobora la celălalt etaj, iar principele nu mai pomenea nici el despre dezordinea care se isca din această pricină.

Și astfel, nici unul dintre legatari nu se mai ocupa de împărțire ; cît despre Raimondo, el era mai ahtiat ca oricînd să petreacă și s-o urmărească pe *donna* Isabella pe pămînt, în cer și în orice alt loc. Pasqualino Riso aproape că nici nu-și mai făcea slujba, prins cum era să spioneze mișcările doamnei și să ducă scrisori și vorbe. Ceilalți servitori erau chiar geloși, și mai ales ajutorul de vizitiu, pe capul căruia rămăsese toată treaba, precum și Matteo, valetul. Ei vorbeau scrișnind din dinți despre norocul care dăduse peste tovarășul lor, dar nu înțelegeau de ce-l mai plătea principele, întocmai ca și înainte, de vreme ce-l lăsase la dispoziția fratelui, iar de necaz aproape că-și schimbaseră și părerile, căci, de unde mai înainte erau împotriva contesei, acum o compătimeau și spuneau că nu merita nici trădarea și nici tratamentul acela...

Asprimea familiei Uzeda față de contesă devenea, fără îndoială, prea violentă și se exercita, mai ales, asupra fetelor, deoarece gesturile urîte făcute față de ele o îndurerau pe mamă mai mult decît cele hărăzite ei personal. Erau zile cumplite, cînd *donna* Ferdinanda ridica mîna asupra Teresinei și cînd ea începea să plîngă ca o copilă, sorbindu-și lacrimile pentru ca ele să nu cadă pe scrisorile pe care i le scria tatălui ei, ca să-i ascundă acestuia cît era ea de îndurerată și să-l facă să creadă că era fericită.

La începutul lui septembrie, apropiindu-se vilegiatura, baronul veni de la Milazzo să-și vadă nepoțelele și să-i ia pe toți cu el la moșiile lui, unde venise și logodnicul Carlotei ; căsătoria urma să se facă pînă-ntr-un an. Principele ținu să-l găzduiască la palat și chiar ceilalți, care erau atît de aspri cu fiica, îl primiră într-un chip cît de cît politicos, ca să nu-l lase, parcă, să bănuiască grosolănia pe care o arătau față de ea... Nici el nu-i citi pe chip îndelungatele suferințe ; mîndru de rudenia aceea, de noblețea acelei familii, credea cu tot mai multă tărie că asigurase fericirea Matildei. La sosirea tatălui și la vestea că venise pentru a-i lua pe toți de acolo, aceasta începu din nou să tremure, dintr-o altă pricină : din vechea teamă ca nu cumva conflictul dintre tată și soț să izbucnească din nou. N-o să refuze oare Raimondo să-și urmeze socrul ?... Cînd colo, pe neașteptate o rază de soare străluci în lunga ei tristețe : la invitația baronului, Raimondo răspunse, poruncind să se facă pregătirile de drum. Consimțămîntul acela era un fleac ; nu putea s-o liniștească, de vreme ce în oraș nu mai rămînea nimeni, în sezonul acela, iar familia Fersa plecase ca și în ceilalți ani, la Leonforte ; și totuși, ideea de a scăpa de casa Uzeda și de a se înapoia la taică-său, cu consimțămîntul și în tovărășia lui Raimondo, o făcea să răsufle ușurată.

Principele îi poftise pe toți la Belvedere. Acolo, totuși, lucrurile nu au mers chiar atît de ușor, iar cei dintîi care au stîrnit certuri au fost Chiara și marchizul Federico. Începînd să-și piardă nădejdea în acel fiu atît de mult așteptat și rușinîndu-se aproape de a fi anunțat tot timpul o sarcină care nu se adevărase niciodată, și soțul și soția fuseseră cuprinși de o melancolie care, încet-încet, se

schimba într-un fel de iritabilitate, de furie, ce mocnea în ei, lipsită de un motiv anumit. Marchiza, în ceea ce-o privea pe ea personal, își făcea dintr-asta o adevărată vină și pentru a căpăta iertarea soțului — de unde pîn-atunci îi așteptase fiecare cuvînt ca pe acela al unui oracol — începea acum să-i prevină gîndurile și să-i ghicească dorințele. Așa, de pildă, el nici n-avea timp să se întoarcă atunci cînd simțea curentul supărător pe care-l producea o fereastră deschisă, căci se și auzea glasul Chiarei, care striga la servitori să închidă pretutindeni, amenințînd să-i dea afară pe toți la cea dintîi nouă neglijență ; în timpul conversației, cînd cineva povestea o întîmplare sau înfățișa o idee, ea citea în ochii bărbatului dacă lucrul nu-i convenea și atunci replica ea energic, înainte ca el să fi deschis măcar gura. Ca să nu rămînă mai prejos, Federico arăta și el aceleași înclinații ca și ea și astfel, toate certurile pe care și le evitau între ei, le porneau în schimb cu ceilalți. De data asta, conflictul cu principele, ai căror oaspeți erau, a pornit de la legatul către mînăstirea San Placido. Întrucît Giacomo se încapățîna să-l considere nul, din pricina lipsei aprobării regale, maica stareță chemase avocații mînăstirii, care declaraseră într-un singur glas că motivele principelui nu făceau nici doi bani, căci răposata principesă nu instituisese în nici un fel un beneficiu, ci lăsase o moștenire *cum onere missarum*¹, așa că nici vorbă nu putea să fie de necesitatea unei aprobări regale și, ca atare, principele trebuia să scoată din buzunar cele două mii de uncii ; acesta însă se încapățîna în cealaltă interpretare, iar biata sora Crocifissa plîngea de dimineată pînă seara. Într-o clipă de supărare, văzînd că tratativele

¹ Cu obligația liturghiilor (lat.).

prietenesti erau zadarnice, stareta le marturisi marchizului si Chiarei o alta ticăloşie a principelui : răposata *donna* Teresa, înainte de a pleca la Belvedere, de unde n-avea să se mai întoarcă, îi încredinţase, pentru a o păstra în tezaurul mînăstirii şi a i-o înmîna domnului Marco, care urma să i-o dea mai apoi lui Raimondo, o casetă plină cu monede de aur şi obiecte preţioase : îndată după moartea mamei, Giacomo se înfăţişase să retragă obiectele depuse, dar, fiindcă ea îi făcuse unele greutăţi, se înapoiase cu domnul Marco, căruia nu i le mai putuse refuza...

Soţul şi soţia rămăseseră niţel scandalizaţi, dar n-ar fi întreprins nimic dacă stareta, ca să-i atragă de partea ei, nu le-ar fi spus că gloriosul Sfînt Francesco di Paola nu mai făcuse căsnicia lor rodnică şi că întîia sarcină dăduse greş tocmai pentru că ei lăsau să se săvîrşească această nelegiuire în dauna bisericii. Cu acest şarpe în sîn, se întoarseră amîndoi împotriva principelui şi mai ales Chiara căuta să-şi convingă soţul de ticăloşiile fratelui. Marchizul clătina din cap, ascultînd argumentele soţiei şi, încetul cu încetul, de la dania pentru liturghii şi de la depozitul sfeterisit veneau la celelalte probleme ale moştenirii ; la împărţirea arbitrară, la numerarul sustras, la refuzul de a da vreo socoteală, la pretenţia de a recunoaşte că li se plătise suma de bani ce li se cuvenea, la toate argumentele lui *don* Blasco, care cobora de la Nicolosi, anume ca să se ferchezuiască. Peste şapte luni se împlineau trei ani de la moartea mamei, cînd femeile urmau să-şi primească partea lor, pe care principele, cu toate că făgăduise să o plătească anticipat, o păstra încă pentru el ; trebuia deci să fie lămurite repede toate lucrurile astea, stabilindu-se ce anume li se cuvenea într-adevăr

lor. În schimb, însă, deși erau încredințați că dacă nu cereau ce li se cuvenea, Giacomo avea să-i înșele, nici femeia și nici bărbatul nu îndrăzneau să i se plîngă direct fratelui și cumnatului, atît era de puternic respectul instinctiv față de capul familiei. Chiara, totuși, voind să-și dovedească zelul, începu s-o ațîțe pe Lucrezia, pentru ca aceasta să caute apoi să-l tragă de partea ei pe Ferdinando : se închidea în odaie cu sora, ori o trăgea într-un colț, ca să-i înfățișeze toate argumentele unchiului călugăr, adăugînd că ea, Lucrezia, era cea mai sacrificată din toți, pentru că, ducînd mai departe politica mamei lor, Giacomo nu ar mărita-o sau ar mărita-o cît mai tîrziu cu putință, pentru a rămîne stăpîn să administereze dota. Lucrezia, care nu se pricepea de loc în afaceri, răspundea : „O să vedem ! O să am și eu un cuvînt de spus !...“ Nu-i mărturisea sorei că-l iubea pe Benedetto Giulente și nici nu și-ar fi plecat urechea la ațîțările ei — așa cum nu și-o plecase nici la cele ale unchiului călugăr — dacă principele, observînd acele conciliabule tainice, acele încercări de a complota în propria lui casă, în timp ce se bucurau de ospitalitatea lui, nu și-ar fi tratat surorile cu mai multă răceală și n-ar fi încetat să-l mai salute pe Giulente. Cînd a aflat de acest lucru și s-a consultat cu camerista, care i-a spus că venise timpul să se facă simțită de vreme ce principele se purta rău chiar și cu „domnișorul“, Lucrezia și-a plecat urechea la argumentele Chiarei. Dușmănia surdă dintre frate și surori se înăspri după înapoierea de la Belvedere, cînd Lucrezia începu să i se văicărească lui Ferdinando, pentru a și-l face aliat. Atunci intră în scenă părintele Camillo, duhovnicul.

Înapoiat de la Roma după moartea principesei, dominicanul rămăsese, spre uimirea tuturor, duhovnic al principelui, ca și pe vremea mamei. Giacomo nu numai că primea sfintele taine în fiecare lună, dar îl chema pe părintele duhovnic și în casă, îi cerea sfatul, așa cum făcuse și *donna* Teresa, iar *don* Blasco mîrîia împotriva „acestui fățarnic de iezuit“ care, după ce făcuse pe spionul pentru mamă, o făcea și pentru fiu, motiv pentru care „pungașul“ de Giacomo nu-l primise cu „picioare-n spate“. Părintele Camillo, însă, vorbind numai de Isus și de Fecioara, nici măcar nu auzea diatribele cassinezului ; iar, într-o zi, luînd-o deoparte pe Lucrezia, începu să-i țină un întreg discurs, ca să-i spună că dacă se declara nemulțumită de testamentul matern, săvîrșea un păcat egal cu acela de a nu fi dat ascultare mamei pe cînd trăia. Ca o mamă cuminte și dreaptă, principesa își împărțise averea „cu balanța“, fiindcă în inima unei mame toți copiii trebuie să fie „la fel de dragi“. Sigur că principele și contele căpătaseră o parte privilegiată, dar erau tocmai principele — deci capul familiei, moștenitorul titlului — și contele, adică celălalt fiu de parte bărbătească, asupra căruia cădea sarcina de a întreține o familie, cu strălucire.

Pentru ceilalți, sufletul ei cel sfînt făcuse părți egale „pînă la ultimul gologan“. Îi șoptea cîeva că ar fi putut să aibă pămînturi, în loc de bani ? El îi cită antichitatea, testamentele răposaților principi de Francalanza, instituția fideicomisului și legea salică, arătînd, drept pildă, ceea ce se petrecuse în generația precedentă. *Donna* Ferdinanda avusese cumva bunuri stabile ? Acuma, da, avea : dar asta pentru că, înzestrată fiind cu prudența aceea plină de iscusință, tradițională în familie,

își sporise capitalul pe care i-l lăsase tatăl ei, investindu-l rînd pe rînd în case și în moșii. Ceva mai mult însă : care dintre toți acei fii se însurase ? Nici unul ! *Don* Blasco, însuflețit de o chemare „vrednică de pildă“, renunțase la amăgirile lumești pentru a se călugări. Întîia-născută se închisese la San Placido, nici ducele, nici *don* Eugenio nu se însuraseră, iar *donna* Ferdinanda nu se măritase nici ea. Pentru ce ? Pentru că ei se socoteau simpli depozitari ai părților lor de avere ! În generația prezentă, regula avusese două excepții : contele, care se însurase cu *donna* Matilde, și Chiara, care devenise marchiză de Villardita. Dar tocmai aici strălucea iubirea plină de zel a principesei. Nu toți oamenii sînt făcuți la fel : ceea ce unuia i se pare de prisos ori nefolositor este tocmai potrivit pentru un altul ; unul se mulțumește cu o situație, iar altul suferă din pricina ei. Răposata înțelesese că pentru fericirea lui Raimondo căsătoria era necesară și, ca atare, îl însurase, fără să se uite la sacrificii.

Pentru Chiara se ivise un prilej favorabil și atunci, ca să-i asigure fericirea acelei fiice, principesa mersese pînă la a o sili să facă acest pas ! Vremea arăta acum de care parte fusese înțelepciunea ! Cît despre ea, Lucrezia, Dumnezeu îngăduise ca maică-sa să moară înainte de a fi venit vremea să se gîndească la viitorul ei ; dar, oricît de mare fusese această nenorocire, nu însemna însă că viitorul ei nu era o grijă în sufletul fratelui mai mare. Era nepotrivit să vorbești cu o fată despre anumite lucruri, dar îl silea nevoia. Sigur că dorința răposatei, dorința mai mult decît cumințe, întemeiată pe argumente pozitive și nu pe capricii, fusese ca ea să rămînă în casă ; dar dacă, dimpotrivă, ei i s-ar părea că e mai bine să facă

aitfel, îi spune oare cineva că, dacă ar voi să se mărite, principele s-ar împotrivi ? Dacă s-ar ivi cumva prilejul de a o mărita bine, cu strălucirea cuvenită numelui ei, principele nu l-ar lăsa să-i scape. Se cuvenea însă ca ea să aibă încredere în el, să fie sigură că el nu putea să dorească altceva decît binele ei, socotindu-se investit cu un fel de tutelă morală. Și să nu dea pilda unui conflict funest, care ar fi fost un prilej de scandal pe lumea aceasta și de nesfîrșită amărăciune pentru sufletul cel sfînt, pe lumea de dincolo.

În vreme ce duhovnicul avea această convorbire cu Lucrezia, principele avea o alta, puțin deosebită, cu *donna* Ferdinanda. Domnișoară bătrînă, chiar dacă-i bălăcărea mai departe pe cei din familia Giulente, se liniștise cu vremea în privința pretențiilor lor ; întrucît dobitocul de duce nu mai era acolo ca să îi sprijine, ea socotea că mica poveste de dragoste se terminase. În schimb, într-o zi cînd se vorbea despre responsabilitățile pe care le au capii de familie atunci cînd în casă se află fete de măritat, Giacomo îi spuse mătușii că, odată și odată va trebui ca și Lucrezia să se mărite și că, din partea sa, ar lăsa-o liberă să-l ia pe cel care-o să-i placă, cu atît mai mult cu cît se părea că ea și-l și alesese... Fata bătrînă se răsuci ca o viespe :

— L-a ales ? L-a ales ? Și cine-i ăla pe care l-a ales ?

— Cine ? Eternul Giulente...

Ea se făcu roșie la față, de parcă era gata-gata să se înăbușe.

— A, da... Încă ? Iar tu ai lăsat-o în voia ei ?

— Excelența-voastră știe bine cum sînt toți în familie, răspunse principele, zîbind. Cînd ne pu-

nem ceva în cap, e greu să ne mai facă cineva să ne schimbăm părerea...

— Aha, e greu ? O s-o fac eu să vadă dacă e greu sau ușor !...

Din clipa aceea deveni o adevărată viperă față de nepoată : scandalurile, pe motive întemeiate ori pe simple pretexte, se auzeau pînă jos, la grajduri ; aluziile ironice la poveștile de iubire curgeau cu nemiluita, acre și înțepătoare ; insultele la adresa familiei Giulente veneau în șir și nu semănau una cu alta. Spunea despre vecini lucruri îngrozitoare, învinuindu-i de orice murdărie, ba chiar și de crime. Nu se mai mulțumea să spună că nu erau nobili, ci afirma că bunicul bătrînului Giulente adunase cei dintîi bani făcînd pe cizmarul la Siracuza, că fiul lui furase Municipiul, nepotul lui, guvernul, și că toate femeile fuseseră tot atîtea pramatii... Lucrezia o lăsase să vorbească. Nu-și dădeau seama că, cu cît se îndîrjeau mai mult împotriva lui Giulente, cu atît mai mult se gîndea la el și fiecare vorbă menită s-o despartă de cel ales i-l fixa și mai trainic în minte.

— O să mă mărit cu Benedetto, ori cu nici unul, îi spunea ea cameristei, după acele ieșiri furioase. N-au decît să țipe dacă vor ; cînd o să vină vremea, o să-l iau de bărbat.

Între timp, principele, după ce asmuțise cîinele asupra-i, o trata cu mai puțină asprime. Într-o zi, cînd femeia îi aducea tinerei stăpîne o scrisoare de la Giulente, el îi luă plicul din mînă, citi adresa și i-l dădu înapoi. *Donna Vanna* alergă la domnișoara să-i spună, gîfîind :

— Excelența-voastră să stea liniștită ! Înseamnă că-i place, că, în sfîrșit, s-a convîns...

Iar el își atinsese astfel și scopul de a rupe alianța urzită împotriva lui, fiindcă marchizul Fe-

derico, tot atît de fanatic în privința nobleței cît și familia Uzeda, auzind că tinăra-i cumnată se încapățînase să se mărite cu Giulente, arătase și el cît de puțină plăcere îi făcea partida aceea ; nevasta lui se unise atunci cu mătușa împotriva zănaticii de soră-sa, învinuind-o de nebunie. Lucrezia, în schimb, izbucnind de față cu Vanna, amintea fadoselile, plînsurile și leșinurile Chiarei pe vremea cînd o siliseră să se mărite cu marchizul :

— Iar acum ține cu cei care vor să mă silească pe mine ! Puțin îmi pasă de împotrivirea ei ! O nebună ca ea ! Una care-și schimbă toată ziua părerile ! Acum e trup și suflet cu soțul, căruia, altădată, nu suferea să-i audă nici măcar numele ; mîine o să se schimbe din nou : o să vezi !...

În mijlocul acestor ciocniri se înapoie Raimondo de la Milazzo, fără familie. Nu-și pierdu nici măcar un sfert de oră cu rudele și cu casa ; de-abia sosit, se închise cu Pasqualino, iar a doua zi fu văzut urmărind-o pe Fersa, la biserică ; șușotele servitorilor, ale curioșilor, ale trîntorilor de la Cazinoul Nobililor începură din nou. Îi spusese soției că n-o să lipsească decît o săptămînă, pentru treburi, dar după două luni nu-i dădea încă de știre c-o să se înapoieze. La scrisorile ei răspundea prin noi amînări, ori nu răspundea de loc ; în timpul carnavalului, Matilde veni și ea, împreună cu taică-său. O primi cu patru vorbe, spuse cît se poate de rece :

— De ce ai venit ?

Aranjase o serie de petreceri, împreună cu niște prieteni care-i dădeau ajutor ; în joia grasă¹, în-

¹ Ultima joi din Carnaval.

tr-un car înfățișind o corabie, toți fiind costumați în marinari, a trecut și a răstrecut pe sub feres-trele casei *donnei* Isabella, aruncînd pe balcoanele ei flori și confeti, cîte un sfert de oră de fiecare dată ; simbătă, la o serbare de binefacere, în să-lile Palatului Comunal, a dansat toată seara cu ea ; luni a luat-o de la început, la balul mascat de la Teatrul Comunal. Iar Matilde, lăsată singură de către taică-său, care plecase după copile, repeta în sinea ei întrebarea aceea, singurele vorbe cu care el găsise cu cale să răspundă la graba ei : „De ce am venit ? Ca să fiu de față la toate as-tea ?...” El continua, deci, să se prefacă, să mintă, să o înșele ; ba nici măcar această osteneală nu și-o dăduse ! De-abia sosit la Milazzo, începuse să se frămînte ca un nebun împotriva vieții din hruba aceea, o chinuise cu văicărelile, cu muștrările, cu nemulțumirile lui de fiecare zi, cu îmbufnările de fiecare clipă, pînă cînd izbutise să scape. I-ar fi iertat însă totul — și nedreptățile, și grosolăniile, și violențele — atît de mult îl mai iubea încă ; îi ierta pînă și indiferența cu care își trata fiicele, nevinovatele creaturi care erau sînge din sîngele lui ! Dar să-l vadă îndepărtîndu-se de ea, să-l știe în întregime al alteia, să descopere în ființa lui parfumul veșmintelor, mîinilor, părului celeilalte : asta nu, așa ceva nu putea să îndure !

— Aha, o iei de la început ? Ai venit, așadar, ca să-mi bați capul din nou ? răspundea el la în-cercările ei de dojană, la timidele ei învinuiri. Atunci, de ce n-ai rămas acolo, cu taică-tău ?

— Pentru că trebuie să stau cu tine, pentru că locul meu e alături de tine și pentru că nici tu nu trebuie să mă părăsești !

— Și cine te părăsește ? Dacă aș vrea să te pă-răsesc, ți se pare c-ar fi chiar atît de greu ? La

ora asta aş fi fost plecat de mult şi m-aş fi dus la Florenţa, la Paris sau acasă la...

— Haide să plecăm împreună. De ce nu ne înapoiem la Florenţa ? Avem acolo casa noastră...

— Fiindcă în momentul ăsta am treabă aici !

— Dacă i-ai dat procură fratelui tău...

— Am dat procură pentru treburile mărunte ale administraţiei ; acum trebuie să se facă împărţirea şi să li se plătească banii surorilor mele, căci se împlinesc trei ani de la deschiderea succesiunii : ai priceput ? Ori vrei să facem socoteala ? Mai-că-mea a murit în mai '55 şi sîntem în martie '58. Sînt trei ani, da sau ba ? Mai vrei să ştii altceva ?

— De ce îmi vorbeşti astfel ? Cu ce te-am necăjit ?

— Cu nimic ! Cu nimic ! Cu nimic ! Ți se pare însă că e tare plăcut să te simţi sîciit într-una cu bănuielile astea interminabile ?

— Nu, nu, n-o s-o mai fac... n-o să-ţi mai spun nimic...

Ar fi fost în stare să-şi înfăptuiască ameninţarea de a o părăsi, de a-şi părăsi copilele !... Îi ascundea deci propria ei durere, văzînd că el continua mai rău decît înainte, ca şi cînd fiecare mustrire ar fi fost, dimpotrivă, un îndemn.

Se spunea acum că şi Mario Fersa, ascultînd-o, pînă la urmă, pe maică-sa, deschisese ochii şi-i dăduse contelui de înţeles că asiduităţile acelea nu-i plăceau ; de fapt, nici nu-şi mai ducea soţia la familia Uzeda, şi nici Raimondo nu mai era văzut apropiindu-se de *donna* Isabella, în public ; în schimb, însă, mergea după trăsura familiei Fersa cu a lui, pretutindeni, aproape urmărindu-i ; iar la biserică ori la teatru i se aşeza drept în faţă, fără să-şi mai ia ochii de la ea.

Într-o zi, verișoara Graziella, care venise la Palat căutându-l pe principe, se închise cu el pentru a-i spune :

— Vere, trebuie să vă spun ceva foarte grav... De mulți ani, de când Giacomo se însurase, își vorbeau cu dumneavoastră. *Donna* Mara Fersa mi-a trimis vorbă printr-o prietenă... în legătură cu povestea asta a lui Raimondo !

— Care poveste ? întrebă principele, fără să înțeleagă, aproape, despre ce era vorba.

— Nu știți ce se spune ? Raimondo și-a pus în minte să o prindă în mreje pe *donna* Isabella... și, ca să spunem adevărul... a băgat toată lumea de seamă.

— Eu n-am băgat nimic de seamă.

— Nu interesează, vere : v-o spun eu. Și e un lucru urât și care mie nu-mi place... Într-o vreme, se întâlneau deseori la mine acasă, iar eu îi primeam cu brațele deschise. Puteam eu să mă duc cu gândul la ceva rău ? Altfel, nici nu m-aș fi pretat la un asemenea lucru. Raimondo e tată de familie, *donna* Isabella are și ea bărbat : unde vor să ajungă ?... În casa Fersa a izbucnit cearta între soacră și noră : verișorul ar cam trebui convins s-o termine o dată pentru totdeauna.

— Și de ce-mi spuneți mie ? răspunse Giacomo, strângînd din umeri.

— De ce ? Pentru că eu nu-s prea intimă cu Raimondo... și-apoi, ar fi mai bine să i-o spuneți dumneavoastră, care sînteți capul familiei și puteți...

— Vă înșelați. Nu pot nimic ! Aici, fiecare face după cum pofteste. Nici pomeneală de cap ! Credeți-mă că doar puțin mai lipsește ca să fiu coada !

verișoara invocă din nou autoritatea vărului, principele se vaită de lipsa de înțelegere care exista în familia lor, în timp ce el ar fi vrut să fie uniți, iubindu-se unul pe altul, gata să se ajute și să se sfătuiască unul pe altul.

— Voiți să vorbesc cu fratele meu ? E-n stare să-mi răspundă : „De ce te amesteci ?” Și n-ar fi cel dintîi răspuns de acest fel... Dragă verișoară, știți ce capete pătrate avem noi,ăștia !... Nu, nu, credeți-mă : ar fi zadarnic, dacă nu chiar mai rău.

Verișoara, care n-aștepta altceva decît să poată să umble cu vorba, începu aceeași conversație cu principesa.

— E-adevărat ce spui ?... exclamă *donna Margherita*, care habar n-avusese, niciodată, de nimic. Biata Matilde !... Nu merita asemenea tratament !

— Asta spun și eu ! Cu o nevastă atît de drăgălașă nu se poate pricepe de ce-și caută Raimondo distracții în afara casei. Cap de bărbat, ce să mai vorbim : cine poate citi în cartea asta ? Nu-mi place de loc, zău ! Două familii tulburate, cînd puteau să trăiască în pace și-n armonie !... Destul, ar trebui acum ca verișorul să se hotărască s-o lase în pace pe *donna Isabella*. Mie una nu mi-ar fi greu să i-o spun în față : doar nu mi-e teamă c-o să mă mănînce ! Știi bine însă : sîntem noi veri, ce-i drept, dar de ce să se spună că umblu să-mi bag nasul în treburile altuia ? Că umblu să semăn zîzanie ? Dumnezeu știe, de fapt, cît de puțin îmi place acest lucru !...

Principesa clătina din cap, sincer îndurerată, cu atît mai mult cu cît nici nu putea să facă nimic. Nu-i poruncise bărbatul său să-și vadă de treburile ei, sub amenințarea de-a avea de-a face cu el ?... Iar verișoara Graziella începu să-și facă de lucru în jurul Matildei, hotărîtă să-i spună totul

chiar ei. Nu-i era nevăastă ? Cine altul mai mult decît ea avea drept să-i vorbească lui Raimondo și interes să-l îndepărteze de legătura aceea ?... Izbutind într-o seară s-o nimerească singură în Sala Roșie, începu prin a-i cere știri despre baron, despre căsătoria surioarei și despre sănătatea copilelor.

— Au să vină ele aici sau o să vă duceți după ele ?

— Nu știu, răspuse Matilde, încurcată. Nu știu ce-o să hotărască Raimondo.

— Pricep, răspuse verișoara, suspinînd. Bărbații vor să facă totul după placul lor... astăzi un lucru... mîine altul... Dumneavoastră, firește, ați vrea să vă duceți în ținutul dumneavoastră, lîngă tatăl dumneavoastră. Degeaba, familia soțului, da, da, da, dar familia proprie nu se uită niciodată ! Chiar și verișorul ar trebui să se hotărască și să cam plece de pe-aici... ar fi mult mai bine... chiar și pentru el...

Matilde lăsase capul în jos și-și frămînta mîinile, ferindu-se s-o privească. Verișoara continuă :

— Chiar și pentru el... ar scăpa de ispite... s-ar gîndi numai la familia sa ! Aveți dreptate să fiți neliniștită, înțeleg, sărmana... Nu meritați o asemenea comportare. Dar ar trebui să i-o spuneți !... Sînteți nevasta lui, ce să mai vorbim, mama copiilor lui... Puteți să i-o spuneți deschis... să-l siliți să termine, o dată pentru totdeauna !...

Cu tot sîngele în față, contesa închisese ochii ; simțise apoi că îngheață ; deodată, își duse mîinile la ochi și izbucni în plîns.

— Vai, Doamne !... Verișoară ! Ce aveți ? Dumnezeule bun !... Verișoară, nu faceți una ca asta !...

— Eu ! Eu ! se bîlbîia Matilde, cu buzele fremătînd dureros, din pricina tristeței. Eu care plîng

de doi ani... Eu care nu mai am fetițele... Eu care l-am rugat ca pe Cristos !...

— Dumnezeuule bun !... Aveți dreptate !... Liniștiți-vă, însă, nu plîngeți astfel... Faceți-vă curaj, verișoară !... Numai moartea n-are leac !... De altfel... eu nici nu cred că s-a întîmplat ceva rău !... Palavre de oameni răi !... Raimondo e puțin cam ușuratic ; dar una ca asta ? Nu-mi vine să cred ! Vina, e limpede ca lumina zilei, e-a celeilalte... Îi place să fie puțin curtată, dar de contele de Lumera, să fim serioși ! Simplă înfumurare, fiți sigură și convinsă, dar nu mai plîngeți !... Lucrurile astea, Sfinte Dumnezeuule, îmi fac rău !... O familie atît de izbutită, în care ar fi trebuit să domnească o pace ca aceea dintre îngeri, cu doi adevărați îngerași, care par coboriți din paradis !... Sigur însă că toate astea le știe și soțul dumneavoastră ; o să vedeți c-o să înțeleagă... De ce nu-l chemați pe tatăl dumneavoastră ?... Se cade ca el să vă ajute...

În schimb, baronul îi scria învinovățind-o de părăsirea fetițelor, acuzînd-o că-și iubea soțul mai mult decît copilele și chemînd-o acasă pentru căsătoria surioarei. Ea încercă din nou să-i ascundă furtuna care se dezlănțuise asupra ei, tortura la care o supunea prin acele acuzări ; în toamnă, însă, veni el singur la ea, pe neașteptate.

— Ce s-a întîmplat ? Ești bolnavă ? Ce e cu soțul tău ? De ce nu mi-ai scris ? De ce n-ai venit ?

Ea susținu că nu se întîmplase nimic, că nu se simțise prea bine și că tocmai de aceea nu se putuse duce nici la el. Apropierea unei explicații între tatăl ei și Raimondo o îngrozea ; cunoscînd caracterul violent și manierele disprețuitoare ale soțului, precum și exploziile de furie de care era în stare tatăl ei, trăia cu inima strînsă, uita de du-

rerile ei pentru a evita o izbucnire, cu atît mai mult cu cît se părea că baronul nu dăduse crezare asigurărilor ei și arăta un chip încruntat în casa aceea în care odinioară fusese mîndru să locuiască. Acum, umbla mult prin oraș, se întorcea cu o căutătură tot mai mohorîtă și nu-i spunea nici o vorbă lui Raimondo. Într-o seară, se închise în cameră cu ea și-i zise :

— Nu vrei să-mi spui, în definitiv, cînd o să termini ? Să nu negi, căci e zadarnic ; știu tot...

Ea tremura din tot trupul, bîlbîindu-se :

— Ce știi ? Habar n-am... Nu știu nimic...

— Știi că soțul tău duce o viață frumoasă și îți arată o mare dragoste, exclamă baronul cu vocea plină de o surdă amenințare. Am primit o scrisoare anonimă ; de asta am și venit... Mai sînt și oameni cumsecade ! Dar, de vreme ce tu nu vorbești... de vreme ce nu-i mărturisești nimic tatălui tău !... Acum trebuie să dăm cărțile pe față, ai înțeles ? și-și izbi puternic palmele una de alta.

— Da, da, n-avea nici o grijă...

Nu-și dădea seama de unde îi venea liniștea aceea supraomenească, puterea aceea de a nega pricina îndelungatei ei mîhniri.

— N-avea nici o grijă, tătîcul meu drag... nu vezi cît sînt de liniștită ? Ți-o jur, nu știu nimic... Or fi calomnii... Sînt atîția oameni răi !... Un anonim !... Iei în serios ceea ce scrie un anonim ?...

Baronul se plimba prin cameră, pocnind degetul arătător de cel mare, rotindu-și privirile, negru de mînie.

— Cu atît mai bine !... Cu atît mai bine !... Acum însă trebuie terminat cu acest veșnic du-te, vino ! Trebuie să se hotărască o dată să stea într-un loc oarecare, dar tot timpul, în casa lui, cu copiii, ca toți creștinii de pe lume.

— Tocmai asta spunem și noi... Crezi oare că nu ne-am dat seama? Raimondo vrea să se-n-toarcă la Florența; ne-am și afla acolo, dacă nu erau treburile în legătură cu împărțirea moștenirii, cu plata banilor cuveniți cumnatelor... Și, surizind, adăugă: Te-ncurcă, poate, copilele?

— Nu face pe proasta. Cu mine, știi, nu-ți merge!

Fiecare cuvînt al tatălui, precum și furia aceea de-abia stăpînită o făceau să înțeleagă că el era sigur acum nu numai de trădarea lui Raimondo dar și de un lucru, încă și mai grav; iar inima i se strîngea, i se strîngea, ca într-o menghină, în vreme ce un fior începea s-o scutură iarăși prin tot trupul. Tresări deodată, auzindu-l pe Raimondo, care bătea la ușă, chemîndu-i.

— Ce faceți? îi întrebă el cînd intră, privindu-i curios.

— Nimic...

— Nimic, spuse și baronul. Vorbeam de hotărîrea pe care trebuie s-o luați. Vrei să stați mai departe fără casă și s-o plătiți pe cea din Florența, ca s-o țineți închisă?

— Eu? răspunse Raimondo, uimit, căzut parcă din nori. Eu, dacă puteam, izbucni el, plecam pînă acum chiar pe jos din ținutul ăsta imputit. Aha, vă-nchipuiți, poate, că stau aici, în mijlocul acestor nerozi, înfumurați, ignoranți, zdrențăroși, invidioși și prost-crescuți, numai fiindcă îmi place mie?

Nimic nu-l mai oprea și niciodată nu se dezlănțuise cu atîta furie împotriva concetățenilor săi; gesticulînd cu aprindere, ca și cînd l-ar fi contrazis cineva, înșira pomelnicul învinuirilor, cuprinzînd în dezgustul lui întreaga Sicilie, întregul regat al Neapolului, întreaga rasă meridională.

— Și-atunci, cînd ești hotărît să pleci ? între-rupse, hotărît, baronul.

— Cînd ?... repetă Raimondo, privindu-l o clipă. Nu știți că sînt legat aici de treburi ?

— Treburile, dacă vrei, se rezolvă în opt zile.

Raimondo tăcu puțin ; apoi, dînd din umeri, spuse tare : „Rezolvați-le dumneavoastră, dacă puteți.“

Baronul era gata să răspundă, dar vorbele aprinse îi rămaseră în gît. Raimondo, slab, frumos, elegant, domina cu privirile lui disprețuitoare, cu expresia ușor ironică a chipului alb și gingaș, trupul puternic și viguros al socrului, cu umerii pătrați, cu încheieturile mîinilor noduroase, cu fața bronzată. Se priviră o clipă unul pe altul, în vreme ce Matilde, palidă, clănțănea din dinți, ca de febră ; baronul se uită apoi la fată, prinse privirea pierdută, pe care și-o îndrepta spre el, și atunci, plecîndu-și capul, șopti :

— Bine... bine... Caută numai și termină repede... Peste cîteva zile mi se mărită fata ; vă aștept...

A doua zi îi părăsi. Aproape de plecare, îi spuse Matildei să fie gata, căci era hotărît să o ia cu el, chiar singură, ca să-l silească apoi pe ginere să vină după ea. Ea își lăsă capul în jos, consimțind, luîndu-l cu brațele pe după gît, drept mulțumire, căci înțelegea că se stăpînise numai din dragoste pentru ea și pentru a-i cruța durerea unei scene penibile. Nici nu plecase însă bine baronul, cînd Raimondo îi spuse :

— Știi că e curios taică-tău ? Crede oare că toți trebuie să facă ce vrea el ? Sau că m-am însurat cu el ?... La treburile familiei mele vreau să mă gîndesc eu, vezi bine ; și să plec unde-mi place și unde vreau, cînd îmi place și cînd vreau !

Iar ea îi dădu dreptate, subjugată ca întotdeauna de voința lui, invocînd, ca să-l scuze pe cel absent, dragostea pe care le-o purta la amîndoi.

Plecară la Milazzo, pentru căsătoria Carlotei ; apoi, după plecarea mirilor și a baronului la Palermo, se înapoiară la Catania, iar de acolo, la Belvedere, unde se găseau toți Uzeda. Acolo, avu și ea cîteva luni de liniște : soții Fersa nu erau, familia Uzeda părea să se fi îmbunat iarăși. Tai-că-său scria cînd de la Palermo, cînd de la Milazzo, cînd de la Messina ; după asta plecă tocmai la Napoli și, în cele din urmă, se înapoie, în aprilie, împreună cu ducele de Oragua. Acesta spunea că venise cu treburi și că-și grăbise plecarea ca să călătorească împreună cu baronul, dar vorbea mult despre evenimentele publice, despre războiul din Lombardia, despre boala lui Ferdinando al II-lea. În tovărășia ducelui, baronul părea alt om ; intimitatea care se stabilise între ei în timpul călătoriei îl îmblînzise. Cu toate astea, îi repetă fetei propunerea de a o lua cu el ; cum însă Raimondo îi spusese că nu putea încă să plece, ea îi răspunse :

— Nu, tată... vom veni cu toții... în curînd, peste cîteva zile.

8

În picioare, cu brațele ridicate, roșu ca o pătlăgică, *don Blasco* voia, parcă, să-i mănînce de vii pe cei care-l contraziceau :

— Și asta se cheamă să-nvingi, ai ? Cu ajutorul ălor mai mari, ai ? Atunci de ce-au mai cerut.

ajutor ? De ce nu s-au bătut singuri dacă erau în stare ? Și-asta numiți victorie ? Doi contra unul ?

— Ba nu ! protestă părintele Rocca. Erau cu douăzeci de mii mai puțini...

— O sută șazeci de mii de austrieci împotriva a o sută patruzeci de mii de aliați, adăugă părintele Dilenna.

— Iar piemontezii s-au bătut singuri, spuse părintele Grazzeri.

— Cum ? Unde ? Când ? urlă *don* Blasco. Ce tot pălăvrăgiți ?

— Citiți ziarele, dacă nu știți ! spuseră ceilalți, în cor.

Se îngălbeni atunci la față, ca după o jignire de moarte.

— Să citesc ziarele ?... Să citesc jurnalele voastre ? Se bîlbîia, căutîndu-și parcă vorbele. Dar eu, cu ziarele voastre mă șterg la spate ! Eu, ai ? Nu vreți să pricepeți ? Mă șterg la spate, uite-așa... și făcu gestul.

Fratele portar și-ascunse capul după zidul scării ; pe terasă se ivi părintele Pedantoni, ca să se uite jos, la portic, unde se-ncinsese cearta.

— Asta nu se mai cheamă răspuns !... Și-atunci, dumneavoastră, cine vă dă știrile ? Aveți un serviciu de informații particular, de vreme ce nu citiți ziarele ?

— Așa !... continua *don* Blasco să se agite, ca scos din minți. Mie-mi vorbiți despre fițuicile voastre infecte ? Mie, care-aș pune să vă lege și pe voi toți și pe ăla care le introduce aici ?

— Duceți-vă de ne denunțați !... Ați fi în stare !...

— Mi-aș face datoria !

— Ați face pe spionul !

— Mie-mi spui asta ?

Văzându-l pe *don Blasco* descătărămîndu-și briul de piele, părintele Massei, care petrecea de minune, stînd pe un scaun, strigă pe neașteptate :

— Pst !... Pst !... Vine abatele...

Don Blasco însă tună :

— Mă doare undeva de abate, de stareț și de adunarea călugărilor ! Să iasă-n față ăl de se simte mai tare ! Pe mine mă faceți voi spion, ceată de canalii ce sînteți ?

Văzându-l că vorbea serios, părintele Dilenno i se propti în față, întunecat la chip. Atunci, *Pedantoni* se văzu silit să se vîre-ntre ei, ca să-i despartă :

— Haide, terminați. Se face una ca asta ?

De la o vreme, toate discuțiile se terminau astfel, cu strigăte, cu jigniri, cu amenințări. *Don Blasco* turbase de-a binCLEA, de cînd liberalii începuseră să-și înalțe din nou capetele, în urma evenimentelor din Lombardia, a izgonirii Marelui Duce din Florența, a frămîntărilor care se răspîndeau în întreaga Italie. „De data asta e lucru serios ! A bătut ceasul al doisprezecelea !“ spuneau oamenii, iar el se năpustea în primul rînd împotriva lui Napoleon al III-lea, împotriva aceluia „fecior de lele“ căruia nu-i mai ajungeau propriile-i buclucuri și se apucase să le dea și altora dureri de cap ; apoi, striga că *Francesco* al II-lea o să-i silească să-și bage mințile-n cap :

— Fiindcă e copil ? Fiindcă nu mai trăiește tăică-său ?... O să vă lege de la primul la ultimul ! O s-o vedem !

Cea mai cumplită furie îl cuprindea însă atunci cînd liberalii, după ce proorociseră iminente noi evenimente în Sicilia, după ce vorbeau despre mișcări revoluționare care stăteau gata-gata să

izbucnească, îi dădeau drept dovadă înapoierea fratelui său, ducele de Oragua, de la Palermo.

— Vede-l-aş în puşcărie, legat de mâini şi de picioare pe imbecilul, nebunul, tâlharul şi trădătorul ăla !... Apoi, rîzînd de el însuşi, îl bălăcărea altfel : El şi primejdios ? Iepurele ăla fricos ? Ăla să comploteze ? S-a înapoiat din pricina diareei care l-a apucat... Palermo e bun pentru chefuri, dar în vremuri tulburi e mai bine să fii la tine-n oraş, să te fereci în casa ta, să te piteşti în gaură de şarpe... Dacă toţi democraţii sînt ca el, Francesco o să mai domnească înc-o sută de ani.

Spunea aceleaşi vorbe şi în afara mînăstirii, de faţă cu lume străină ; la Tutungioaica, mai ales, unde se ducea în fiecare zi, cînd ieşea din refector. La ora obişnuită, *donna* Lucia închidea prăvălia şi se aşeza la fereastră, ca să-l vadă ieşind de pe poarta mînăstirii şi strecurîndu-se pe cea a palatului cel mare ; atunci, îi ieşea în întîmpinare, pînă la jumătatea scării, cu fiicele şi cu bărbatul. Fetele, care aveau acum între zece şi doisprezece ani, erau leite *don* Blasco : grase şi voinice ca nişte jumătăţi de butoi ; îi sărutau mîna şi-i spuneau excelenţa-voastră, ca şi Garino, de altfel, care se agita să-l slujească, să-i împingă fotoliul cel mai comod şi să-i ofere lichiorul şi biscuiţii dăruiţi de călugăr, pe cheltuiala mînăstirii. Aceea era vizita publică pe care i-o făcea *don* Blasco prietenei, căci după asta urma o a doua, cînd Garino ducea fetele la plimbare, iar cei doi rămîneau singuri. Uneori, mai era şi o a treia vizită, în tutungerie. Afară de tutungiu, Garino mai făcea şi pe cafegiul, şi ţinea două mese cu şase ceşcuţe fiecare, pentru clienţii care, în cea mai mare parte, erau poliţişti, spioni sau informatori de-ai poliţiei, căci el mai făcea şi-o a treia meserie, cea de trăgător cu urechea. Şi

astfel, în mijlocul acelor inși credincioși regimului, *don* Blasco își vărsa focul pe democrați, în general, și pe fratele său, în particular, și afla, de la prima mână, știri în legătură cu mișcările trădătorilor. Garino, ce-i drept, arăta un mare respect pentru ducele de Oragua, unchiul principelui de Francalanza, ținînd de una dintre familiile de frunte ale regatului ; auzind deci insultele lui *don* Blasco, dădea binișor din cap ; pe de altă parte, însă, numai sfinția-sa era vinovat ? Ducele făcea rău că-l frecventa prea mult pe *don* Lorenzo Giulente, care era un liberal turbat — fiindcă nu era nobil, firește ! — iar prin mijlocirea consulului englez — poliția știa totul ! — primea ziare, proclamații și alte lucruri interzise : lui *don* Lorenzo i se făcuse chiar și o percheziție la domiciliu, dar la duce nu se duceau, din respect față de familia Uzeda. Tocmai lucrul acesta nu putea *don* Blasco să-l sufere : ca ducele să se bucure de imunitate, să se vorbească despre el ca despre o căpetenie revoluționară, fără să aibă nici un fel de risc ; voia să-l vadă tratat ca și pe ceilalți, să-l lege mai strîns decît pe ceilalți.

Niște cîini turbați, asta sînt toți. E nevoie de ciomag ! E nevoie de botniță !

Garino dădea din cap : Intendentul Fitalia nu ar fi putut să îngăduie ca ducele de Oragua să fie lovit, cît timp, bineînțeles, nici el nu se expunea prea mult ; un lucru era însă sigur și neîndoielnic : un nobil de seamă ca el avea totul de pierdut și nimic de cîștigat înhăitîndu-se cu „neconformiștii“ și demagogii : domnul Intendent i-o spusese verde în față !... Atunci, auzind că fratele său mergea pe la reprezentantul guvernului, *don* Blasco izbucnea în alt fel de insulte :

— Vulpoiul ! Cameleonul ! Transfugul !... Cum pot să aibă încredere în el ? E din partidul celui care-nvinge ! Îi duce de nas pe toți ! Și-ar trăda și tatăl, care i-a dat zile !

Și plecînd de la Tutungioaica, repeta aceleași cuvinte în public, în farmacia lui Tîmpa, care era cartierul general al devotaților regimului, în vreme ce într-a lui Cardarella își dădeau întîlnire revoluționarii. Dacă cineva, scandalizat de violența călugărului, îi atrăgea atenția că nu era frumos să vorbească astfel, față de străini, despre fratele său, sărea ca ars :

— Frate ? spunea el. Nu am frați ! Nu am rude ! Nu am pe nimeni : cît am să v-o mai spun ?

Își ieșise cu desăvîrșire din fire, căci la palat nimic nu mergea cum ar fi vrut el. Cu un an înainte, cînd se împlinise termenul stabilit de principesă pentru plata drepturilor fetelor, Chiara și Lucrezia nu se înțeleseseră între ele ; marchizul, criticînd iubirea fetei pentru Giulente, se apropiase din nou de principe, care îi căuta-n coarne, purtîndu-se cu el cît mai frumos, ca să și-l apropie. Ferdinando, care nu se gîndea la altceva decît să pună pe picioare, la Le Ghiande, un muzeu de istorie naturală, nici măcar nu se informase de cele ce se petreceau ; în felul acesta, nu numai că legatarii nu ceruseră să se facă socotelile, dar însuși principele, invocînd lipsa de bani, obținuse din partea marchizului amînarea plății cu încă un an. Scadența sosise, iar Giacomo nu plăti nici de data asta, scuzîndu-se cu frămîntările publice, cu stagnarea afacerilor, cu sărăcia recoltei și cu neputința de a o vinde. Iar *don* Blasco nu mai avea liniște aflînd că nepoții, uitîndu-și de drepturile lor, acceptau pînă și amînările vesnice și pretextele tîlhărești ale principelui. Dobitocii aia de Fede-

rico și de nevastă-sa nu mai ascultau de nimeni, fiind în al șaptelea cer din pricina nădejzii de a avea un fiu — ca și cum din pânțele Chiarei avea să iasă însuși Messia ! — iar prostănacul ăla de Ferdinando, apucat fiind dintr-o dată de mania îmbălsămării dobitoacelor, transforma grădina într-un depozit de carne imputită, fără să-și dea seama că cel mai dobitoc dintre dobitoace era tocmai el ! Apoi, nemernica ailaltă de Lucrezia trăia cu capul în nori, mai trăsniță decât înaintea, și se îngălbenea la față când se pronunța numele lui Giulente, neobrăzatul ăla imberb, care vorbea și el tot despre constituție și libertate ! În ultima vreme mai era și cearta iscată între Raimondo, care nu voia să plece, și nevastă-sa, care ținea să se ducă în altă parte : din ură față de „intrasă“, *don Blasco* îi ținea parte nepotului, pe care nu putea să-l sufere :

— Să plece ? Ca să se ducă, unde ? La Florența e cutremur ! Astea nu-s vremuri să-ți părăsești țărișoara ta !

Raimondo invoca același argument, iar ceilalți îl repetau : Matilde simțea că se urzește în jurul ei un alt complot, care se înfiripa tot mai mult ; de data asta, trebuia să se mulțumească să se ducă și să se întoarcă de la Milazzo în fiecare lună, ca să-și vadă copilele, căci nu mai putea să îndure felul urât în care se purtau cu ele rudele din Catania. Tatăl ei nu mai era supărat pe Raimondo și se învârtea prin Sicilia cu pretextul treburilor, dar în realitate ca să uneltească împotriva guvernului : *don Blasco* și *donna Ferdinanda* se distrau, proorocind că într-o bună zi avea să fie băgat în temniță, și nu se purtau astfel decât numai fiindcă asemenea proorociri o făceau pe „intrasă“ să izbucnească în plîns. În schimb,

ducele vorbea foarte frumos despre baron și stătea mult de vorbă cu el atunci cînd acesta trecea prin Catania : acum, ridică în slăvi geniul lui Cavour și biruința politicii lui ; dacă îi erau reproșate vechile critici în legătură cu expediția din Crimeea, nu recunoștea să le fi făcut vreodată și socotea greșită calea pe care o pornise Francesco al II-lea : trebuia să se alieze cu Piemontul, nu cu Austria, să dea constituția și să nu-i persecute pe patrioți, căci Napoleon spusese răspicat : „Italia trebuie să fie liberă, din Alpi pînă la Adriatică...”

Don Blasco simțea că-i venea să verse cînd auzea toate astea și se înfierbînta, fiindcă nu se putea încăiera direct cu fratele mai mare ; dar, în ziua în care sosi știrea despre pacea de la Villafranca, era cît pe-acî să-l lovească damblaua de bucurie. De-a lungul coridoarelor de la San Nicola, în fața călugărilor din partidul celălalt, care stăteau, descumpăniți, cu coada între picioare, striga victorios :

— Vai, marele Cavour ? Vai, marele Piemont ? Unde-or fi acum ? De ce nu continuă să lupte singuri ? Ce e cu Adriatică ? Ce e cu Marea Tireniană ? Și dobitocul ăla care nu mai vorbea decît în sentințe, cu gura plină de NABBOLEON ! Tocmai lui îi mărturisise Napoleon ce-avea de gînd să facă ! Și-nchipuiau că-l au în buzunar pe Napoleon !...

— Dar parcă erați pornit împotriva acestuia fiindcă-și băga nasul unde nu-i fierbe oala ?

— Cum ? Cînd ? Știu eu ce știu ! S-a spart bilciul ! Dar ce rege, Francesco al II-lea ! Ce rege ! Fiu vrednic de tatăl său !

Dacă l-ar fi făcut pe el rege, nu s-ar fi arătat mai îngîmfat și n-ar fi privit lumea mai de sus. Vorbea și la palat pînă răgușea, cînd își vedea

fratele clătinînd din cap și-l auzea spunînd că ultimul cuvînt nu fusese încă rostit.

— Care ultim și care prim ! Marele CAVURRE a luat-o din loc ! Principii legitimi se înapoiază cu toții ! Ați feștelit-o urît, nu vreți să pricepeți ?

În fiecare zi se informa dacă ducele poruncise să se facă pregătirile de plecare : fratele acela îl apăsa ca un pietroi pe stomac și de-abia aștepta să-l vadă înapoindu-se la Palermo, ca și cînd în oraș n-ar fi putut domni pacea pînă nu pleca el. În mînăstire îi insulta pe cei care mai îndrăzneau să-l contrazică, iar discuțiile amenințau să se termine urît ; abatele însuși fusese nevoit să-i roage pe părintele Dilenno și pe părintele Rocca să-l lase să vorbească, pentru a evita o nenorocire. Starețul, în schimb, nu se ocupa de asemenea lucruri : nimeni nu știa ce gîndea el în această privință. Dacă i se vorbea de politică, stătea să asculte, clătina din cap și spunea : „Nu-s treburi care să mă privească. Dați Cezarului ce este al Cezarului.“ În Noviciat, lupta dintre cele două partide se întetise ; prințisorul, pe care *don* Blasco îl învăța ce să spună și ce să facă, arborase și el un aer de învingător și îl lua în bătaie de joc pe Giovannino Radali, căpetenia revoluționarilor, poreclindu-l „baron fără baronie“ și „feciorul nebunului“. Ducele Radali murise, într-adevăr, într-un acces de delir furios, iar, drept urmare, ducesa văduvă hotărîse ca Giovannino, fiind al doilea-născut, să se călugărească. Acesta era, de altfel, celălalt argument cu care Consalvo își strivea vărul :

— Eu o să plec, pe cînd tu o să rămii veșnic aici !...

În ciuda ideilor politice deosebite, Giovannino, care îl iubea, îi răbda batjocurile ; uneori, însă, se înfură rău de tot : i se urca sîngele la cap și i

se aprindeau ochii, năpustindu-se asupra vărului său, sărea pe el și-l bătea pînă cînd alerga *fra' Carmelo*, luîndu-se cu mîinile de cap.

— Pentru Dumnezeu ! Ce înseamnă asta ? Nu puteți să stați liniștiți ? Vedeți-vă de joacă !

După potolirea certurilor, băieții se jucau, ce-i drept. Cei doi veri mureau de dorul de a fuma ; Giovannino căpătase de la *fra' Colla*, în mare taină, nițică sămînță de tutun și o semănase într-un colț al grădinii ; tutunul creștea puternic așa că, în curînd, Giovannino avea să poată face țigări. Între timp, se jucau de dimineța pînă seara, afară de puținele momente în care învățau, fără nici un chef, ori cele cîteva ceasuri de slujbe religioase.

Cu prilejul sărbătorii Sfintei Agata, în august, merseră la plimbare în fiecare zi, asistară la defilarea carului alegoric, la oratoriul cîntat în piața *Degli Studi* și — cu mai multă plăcere — la cursele de cai berberi, pe care Raimondo le numea „barbarii“. Aveau loc pe Via del Corso, printre două rînduri de curioși, peste care caii se aruncau adeseori, lovindu-i cu picioarele și zdrobindu-le coastele. Caii învingători treceau apoi din nou pe stradă, la pas, ținuți în frîie de către rîndașii, care — din cînd în cînd — strigau spre balcoane :

Ieșiți afară, principii și baroni,

Căci trece regele dobitoacelor !

Iar mulțimea răspundea : „Olè...“ Consalvo era numai ochi și urechi la ceremonialul spaniolesc al acelor serbări : Senatul orașului, în berlină de gală mare cît o casă — înaintea căreia se aflau purtătorii de sceptru și de prapuri și așa-numiții *catapani*, care băteau tobele — se ducea să-l ia pe Intendent, care trebuia să se afle în fața porții ; celui mai tînăr dintre senatori îi revenea îndato-

rirea de a pune piciorul pe scara trăsurii, ca și cum ar fi voit să coboare ; atunci, însă, reprezentantul guvernului trebuia să înainteze, cu brațele întinse, ca să-l împiedice să atingă pământul. Erau privilegiile orașului. Senatul purtase certuri îndelungate cu celelalte autorități în legătură cu locul pe care trebuia să-l ocupe în catedrală, în timpul marilor ceremonii ; ca să evite certuri ulterioare, fusese însemnată pe pardoseală o linie de marmură, pe care nimeni nu putea să o depășească.

Cînd se termină sărbătoarea Sfintei Agata, atît novicii cît și frații începură — la San Nicola — s-o pregătească pe cea a Cuiului Sfînt, așteptată cu înfrigurare, ca în fiecare an.

În 1393, regele Martin le dăruise călugărilor această relicvă pe care o purtau tot timpul la gît : era un cui, împreună cu o bucată din lemnul crucii pe care fusese răstignit Cristos. La 14 septembrie. Sfera de aur bătută toată în nestemate — în care se păstra sfînta relicvă — a fost expusă pentru a fi proslăvită de credincioși, în timp ce abatele, înconjurat de toți călugării, în manta cu glugă, și acompaniat de orga cea mare, sluja slujba pontificală. Adevărata serbare a fost însă seara, cînd uriașa piață San Nicola a apărut schimbată într-un salon, din pricina nenumăratelor făclii aprinse pretutindeni și a numeroaselor scaune așezate acolo pentru doamnele care, sosind cu trăsurile de la Trinită sau de la Crociferi, se opreau să asiste la procesiune. În sunet de fanfară și de clopote, cortegiul ieșea, printre două șiruri de soldați, pe ușa cea mare a bisericii, care părea să fie toată o flacăară : abatele purta Sfera, urmat de un lung cortegiu, care intra din nou în biserică, după ce ocolea piața în întregime ; începeau atunci

focurile de artificii, rachetele, roțile și fintinile luminoase, precum și marele tablou final, care-și schimba de patru ori atît subiectul cît și culorile, și se sfîrșea cu pocnetul asurzitor al unui foc continuu, în vreme ce șerpi luminoși se zvîrcoleau în văzduhul întunecat. Prințisorul, alături de rudele sale, nu avea vreme să privească totul, căci trebuia să facă onorurile casei, deoarece atît în piață cît și în întregul cartier toți cei prezenți erau oaspeții benedictinilor. Întregul oraș se revărsase într-acolo : doamnele, în veșmintele de vară pe care le îmbrăcau pentru cea din urmă oară, căci sărbătoarea aceea însemna sfîrșitul anotimpului. *Donna Mara Fersa*, cu nora și cu rudele acesteia venite de la Palermo stăteau în partea opusă celei în care se afla familia Uzeda : *don Mario* era la țară. Acum de-abia dacă se mai salutau, și numai de ochii lumii ; *donnei* Isabella i se interzisese să se mai ducă în casa *donnei* Ferdinanda sau la alte rude ale contelui, și încetul cu încetul, lumea terminase cu bîrfitul în această privință. Raimondo însuși părea să se fi potolit ; nu mai era văzut alergînd pe urmele doamnei și nici aceasta nu se mai certa cu soacra și nu mai făcea pe victima ca pe vremuri. În seara aceea avea un veșmînt într-adevăr fastuos și atîtea giuvaericele, încît toți ochii se îndreptau spre ea. Cînd mulțimea începu să se rărească, părintele Gerbini, galant ca-ntotdeauna, o întovărăși pînă la trăsură ; și fiindcă, din întîmplare, vizitiul familiei Fersa și cel al principelui Francalanza își opriseră trăsurile alături, Raimondo și principele le adresară doamnelor, la plecare, un salut, la care nu răspunseră decît *donna* Isabella și unchiul din Palermo.

Or, a doua zi după această sărbătoare, o știre extraordinară, uluitoare, de necrezut, umblă din

gură în gură prin tot orașul : *donna* Mara Fersa își alungase nora din casă !... Era adevărat ? Nu era cu puțință ! Dacă în ajun, seara, fuseseră împreună la San Nicola ?... Dar cum ?... Și de ce ? Când totul părea să se fi terminat ?... Cei bine informați spuneau însă că nu se terminase nimic și că bomba făcuse explozie tocmai în noaptea aceea din pricina absenței lui *don* Mario. *Donna* Mara, după ce condusese rudele norei la hotel și se înapoiasse acasă și se culcase, auzise zgomot în odaia *donnei* Isabella ; intrînd la ea, o găsisse pe jumătate goală, cu fereastra deschisă și cu o pălărie bărbătească trîntită pe jos. Dacă venea cu un moment mai devreme, i-ar fi prins asupra faptului ; dar el, de pe balconul care dădea pe acoperișul grajdurilor, se făcuse nevăzut într-o clipită. Fără a trebui să-i spună pe nume, toată lumea înțelegea că „el“ era contele... Trebuia s-o fi văzut, se spunea mai departe, pe *donna* Isabella, palidă ca o moartă, atunci cînd soacra, cu graiul sugrumat, îi strigase : „Ieși din casa mea !“ Pe loc, fără a-i da timp să-și încalțe măcar o pereche de pantofi, ci în papuci, așa cum se găsea ! Împreună cu camerista, care-i ținea geanta, ea se dusesse la hotel unde se afla unchiul acela, picat de la Palermo, ca printr-o minune dumnezeiască. „Dar dacă nu era ? Unde ar fi trimis-o ? Iar *don* Mario, soțul ?“

Don Mario sosi în zorii zilei, în grabă mare, chemat printr-o telegramă : cum mai plîngea !... ca un copil ! Își iubise nevasta ! Și chiar pe conte ! Asta fusese greșeala lui ! Maică-sa, nu : prietenia cu familia Uzeda nu i se urcase la cap ; încă de la început își dăduse seama de întorsătura pe care o lua lucrurile. Dacă nu era ea, încurcătura s-ar fi întîmplat mult mai curînd, iar Raimondo n-ar fi trebuit să-și ia atîtea măsuri de prevedere. De

fapt, el își risca viața de fiecare dată. Cînd Fersa se ducea la țară, contele pătrundea în casa *donnei* Isabella, căci cumpăraseră tot personalul de serviciu : dar, de la ușa grajdului, pe care i-o deschidea vizitiul, trebuia să sară pe acoperișul remizei pentru trăsuri, să treacă peste balcon și de acolo să intre în odaia prietenei... Era o adevărată minune că în atîta vreme nu fusese încă prins ! În ultima noapte, cînd fugise fără pălărie, îl întîlniseră polițiștii și era cît pe-aci să-l aresteze, dîndu-și seama, însă, că era contele Uzeda îl lăsaseră să plece.

Neîncrezătorii și curioșii se interesaseră la poliție, dar fuseseră trimiși la plimbare. Și chiar în aceeași zi, toată lumea îl văzuse pe tînărul conte Raimondo la Cazinoul Nobililor, unde jucase și pălăvrăgise cîte-n lună și-n stele, ca de obicei. Era oare cu putință să sfideze pînă într-atît opinia publică ? Sau nu cumva trebuia, mai degrabă, să fie pusă la îndoială povestea în legătură cu cele întîmplate ? De altfel, versiunile favorabile *donnei* Isabella începuseră să circule chiar în aceeași zi. Era trează, la miezul nopții ? Nu-i era somn ! Fereastră deschisă ? Din pricină că-i era prea cald ! Pălăria pe jos ? O pălărie veche de-a vizitiului, care se jucase, după-amiază, aruncînd-o în sus ! Dacă toate aceste lucruri nu apăruseră lămurit încă de la început, vina nu o avea decît zgripturoaica aia de *donna* Mara. Nu-și putea suferi nora și toată lumea știa cît de rău se purtase cu ea ! Cine vorbea despre conte ? Ce-avea de-a face contele ? Cine-l văzuse ? Era la el acasă, unde se dusesese îndată după procesiunea Cuiului Sfînt : principele, principesa, întreaga familie și toți servitorii puteau s-o mărturisească ! Poate unde-i făcuse doamnei Fersa, mai de mult, cîte o vizită ?

Se îndepărtase însă, curînd, cînd văzuse că i se lua în nume de rău o prietenie nevinovată ! Avea prin urmare dreptate să nu mai vrea să stea în ținutul acela, să se răzvrătească împotriva răutății concetățenilor săi ! Și, încet-încet, zvonurile acelea găseau crezare : se spunea chiar că Fersa îi purta pică maică-si pentru că nu-i dăduse vreme acuza-tei să-și dovedească nevinovăția... Tot orașul discuta, comenta, judeca fiecare știre legată de întîmplarea aceasta, care-l pasiona mai mult decît prăbușirea unui regat. Unii țineau cu contele, arătînd că un tată de familie ca el nu s-ar fi apucat să tulbure o altă familie ; alții îl socoteau în stare și de asta, și de altele, ca să-și satisfacă un capriciu. Ca holtei, nu dusesese o viață desfrînată ? Însurat fiind, nu o făcuse pe biata nevastă să sufere atît de cumplit ? Din fericire, de data asta se afla acasă la taică-său, la Milazzo.

Numai la trei zile după asta, apărătorii lui Raimondo ieșiră învingători : el plecă la Milazzo și se întîlni cu soția și fetele. La rîndul ei, *donna* Isabella plecase la Palermo, o dată cu unchiul. Cine mai cuteza să spună că fusese ceva rău între ei ? Nesocotita aia de *donna* Mara Fersa săvîrșise o greșeală care nu mai putea fi îndreptată ! Neîncrezătorii se duseră la palatul Francalanza și la hotel, să vadă dacă plecările acelea erau adevărate. Erau cum nu se poate mai adevărate : *donna* Isabella și Raimondo plecaseră, el la Milazzo, iar ea la Palermo ; principele se pregătea să se ducă la Belvedere ; Fersa și maică-sa se și aflau la Leonforte.

În timpul vilegiaturii, în orice conversație, nu s-a vorbit decît despre întîmplările acelea : părintele Gerbini, printre alții, susținea cu îndîrjire nevinovăția *donnei* Isabella, bazîndu-se pe faptul

că, de la Milazzo, Raimondo plecase definitiv la Florența, unde se ducea să locuiască împreună cu familia. Don Blasco nu deschise totuși gura în legătură cu subiectul acesta. Se părea că dăduse cu totul uitării treburile rubedeniilor, prins cum era să zvîrle blesteme la aflarea noutăților în legătură cu viața publică, cu voturile din Romagna și din Emilia privind alipirea la Piemont, cu dictatura lui Farini și, mai ales, cu tratatul de la Zürich, care-i dăduse prilej să țipe toată toamna și toată iarna. Cu călugării din partidul liberal angaja din nou certuri furtunoase, care amenințau să nu se sfîrșească bine, în legătură cu revenirea lui Cavour la guvern, cu plebiscitele din Italia Centrală, cu toate simptomele unei schimbări radicale. Cînd Nissa și Savoia fură cedate Franței, se bucură atît de tare, de parcă îi fusăseră date lui; după încercarea nereușită de răscoală, din 4 aprilie,¹ de la Palermo, anunță biruința, strigînd:

— Aha, nu vor să înțeleagă nimic, aha! Jos mîinile! Scamatoria asta e un joc murdar! Vorbiți, țipați, zbierați, cît vă place, dar nu dărîmați nimic! Cine dărîmă, plătește și nu se alege nici măcar cu oalele sparte!

— Dumneavoastră nu vreți să înțelegeți nimic! Nu vedeți că azi nu mai e ca la Patrușopt?

— Ei? Zău? Ai? Nu mai e? Mă rog, ce e nou?

— E nou faptul că Piemontul e tare... că Franța l-ajută pe sub mîină... că Anglia... că Garibaldi...

— Cine?... Cînd?... Franța?... Halal de-așa ajutor! Halal! Garibaldi? Cine e Garibaldi? Nu-l cunosc!

¹ Aluzie la unele demonstrații ale maselor populare siciliene, cu o lună înainte de debarcarea lui Garibaldi la Marsala (13 mai 1860).

Învăță să-l cunoască la 13 mai, cînd izbucni ca o bombă știrea despre debarcarea de la Marsala. Dar, împotriva obiceiului său, nici nu țipă, și nici nu spuse vreo vorbă urită : înălță din umeri, afirmînd că la primul foc de armă al napolitanilor, „aventurierii” aveau să se împrăștie : unii, ca Murat, ca Bandiera,¹ ca Pisacane,² știau cîte ceva în această privință.

— E cu totul altă poveste ! i-o spuse în față părintele Rocca, după ciocnirea de la Calatafimi³.

Atunci izbucni :

— N-ați putea să-mi spuneți, neam de pomanagii ce sînteți, de ce vă frecați miinile ? Ați cîștigat lozul cel mare la loterie ? Sau credeți că Garibaldi o să vă facă papi pe toți cîți sînteți ? Nu pricepeți, neghiobilor, că aveți totul de pierdut și nimic de cîștigat ?

Nu-și găsea astîmpăr ; înaintarea victorioasă a garibaldiștilor îl exaspera ; alcătuirea unităților de rebeli, fierberea care domnea atît în oraș, cit și la țară îl scotea din fire. Furia lui se năpustea mai ales asupra ducelui, care trecea alături de revoluționari, ca unul căruia și începuse să-i miroasă a hoit. Călugărul spunea despre frate-său lucruri care l-ar fi făcut să roșească și pe un lăncier, învinuia de trădare toate autoritățile, pentru că, în loc să înăbușe răscoala, așteptau, scărpinîndu-și burțile, să vadă dacă Garibaldi avea să între ori nu în Palermo.

¹ Aluzie la frații *Attilio* și *Emilio Bandiera*, patrioți italieni, executați de autoritățile austro-ungare la Cosenza, în 1844.

² *Pisacane Carlo* (1818—1857), cunoscut scriitor și patriot revoluționar.

³ Localitate în Sicilia. Aici a avut loc, la 15 mai 1860, prima luptă dintre trupele garibaldiste și cele ale regelui Francisc al II-lea.

— În Palermo ? Lanza¹ o să-l alunge ! Sînt douăzeci de mii de oameni în Palermo ! Trebuie să se dea însă exemple ! Să fie înălțate spînzurători în Piazza del Fortino !

Dimpotrivă, unitățile răsculaților se strîngeau în jurul orașului, liberalii vorbeau în gura mare, polițiștii se făceau că n-aud, „conservatorii“ erau nevoiți să se-ascundă ! Iar dobitocul acela care era generalul Clary, cu trei mii de oameni sub ordinele sale, nu ieșea din castelul Ursino, nu alunga pe nimeni, lăsa ca groaza „conservatorilor“ să sporească. În noaptea de 27, în mijlocul entuziasmului de-abia ascuns al revoluționarilor, sosi vestea intrării lui Garibaldi în Palermo ; unitățile răsculaților amenințau să coboare în oraș, ca să atace trupele lui Clary. În schimb ducele recomanda liniștea, dînd asigurări că napolitanii aveau să plece fără să tragă un foc. Și cu toate că el își luase în fața neamurilor un aer important și protector, ca și cînd ar fi putut să ferece și să desferece totul, Giacomo se pregăti, pentru orice eventualitate, să se pună la adăpost la Belvedere. Văzînd pregătirile acelea de plecare, Lucrezia era tulburată la gîndul de a-l părăsi pe Giulente, care îi scria : „*Ora marii încercări stă să sune ; voi alerga acolo unde mă cheamă datoria, cu numele Italiei și cu al tău pe buze !*“ Venind însă vestea că unitățile de răsculați, pierzîndu-și orice răbdare, erau gata să coboare cît de curînd în oraș, principele se duse la San Nicola pentru a lăsa copilul în grija abatelui, a starețului și a lui don Blasco, și înhămînd caii la trăsuri, plecă împreună cu toți ai săi, în afară de Ferdinando, pe care nici molimele, nici revoluțiile nu-l făceau

¹ Giovanni Lanza, politician burghez italian, ministru și prim-ministru în numeroase rînduri.

să-și părăsească moșia lui de la Le Ghiande. Ca să nu rămână singur în palatul pustiu, ducele veni atunci la mînăstire, unde nepotul starîț îi dădu o odaie la arhondaric. Cînd îl văzu acolo, *don* Blasco păru stăpînit de demoni ; la început, nu putu să scoată nici o vorbă, dar, pe urmă, alergînd printre călugării din camarila sa, strigă în gura mare :

— Eroul ! Eroul ! Eroul ăla nemaivăzut ! Generalul ăla viteaz ! S-a ascuns aici, de frică ! Minte că nu mai e nimeni acasă ! Cînd colo, îi tremură bucle !...

Mînăstirea începea, ce-i drept, să se populeze cu cei cuprinși de spaimă, cu preoți fugari, cu spioni de-ai burbonilor, cu toți cei pe care liberalii nu-i vedeau cu ochi buni și însăși fortăreața trecea drept mai puțin sigură. Cu toate că unii dintre ei fuseseră duși departe de părinții care-și pierduseră liniștea, pentru novici era o adevărată sărbătoare : atîtea chipuri noi, un du-te-vino neîntrerupt, așteptarea continuă a unui lucru pe care nimeni nu-l cunoștea. Băieții liberali își alcătuiseră și ei unitatea lor, după modelul acelora care-și făcuseră tabără în afara orașului : conducătorul lor era Giovannino Radali, care plănuia să răscoale mînăstirea, să coboare în piață și să se unească cu răsculații vîrstnici. Duceau însă lipsă de steaguri așa că, pretextînd că vor să împodobească un mic altar, trimiseră un servitor să cumpere hîrtie colorată, de toate felurile. Împreună cu cea albă și cu cea roșie, servitorul aduse și de cea albastră, în loc de verde ; greșeala aceea a făcut să se piardă o zi. Adulmecînd lucrurile, din aer, prințisorul — căruia, în calitatea lui de „șobolan“, revoluționarii nu-i suflaseră, firește, nici o vorbă — se hotărîse să dea totul în vileag.

O împrejurare neașteptată îi veni în ajutor. Tutunul, pe care îl plantase împreună cu verișorul, crescuse mare ; foile smulse, așezate de câteva zile la soare, începuseră să se scorojească ; i-a fost deci de ajuns să le răsucească cu mîna, pentru a căpăta trei sau patru țigări, pe care Giovannino le găsi tocmai bune de fumat. Atunci, ascunzîndu-se amîndoi într-un colț al grădinii — căci, în afară de politică, erau prieteni — își aprinseră țigările și începură să tragă primele fumuri. Era un fum acru, amar, puturos, care ardea ochii și gura ; Giovannino, palid la față, respira greu, dar trăgea mai departe, auzindu-l pe Consalvo spunînd :

— Sînt excelente ! Numai tutun adevărat ! Nu-ți place ?

— Ba da... Un pahar cu apă... Simt că amețesc...

Deodată, se făcu alb ca varul, își dădu ochii peste cap și începu să aiureze :

— Maestrul... apă... steagurile...

Consalvo, asupra căruia otrava lucra mai încet, întrebă :

— Ce steaguri ?... Unde sînt ?

— Sub pat... revoluția... Să fie-al dracului ! Îmi vine să vărs...

Prințisorul aruncă țigara și plecă. Simțea un început de greață, mergea împleticindu-se, vedea nițeluș ca prin ceață, dar se tîrî totuși pînă la maestru :

— Au făcut steaguri... pentru revoluție... sub pat...

— Cine ?

— Aia... Giovannino... complotul...

Greața sporea într-una, înăbușindu-l ; mînile îi înghețau, totul se învîrtea în jurul lui, vertiginos.

— Dar despre ce complot vorbești?... Ce ai ?

— Giovan... rev...

Întinse mâinile și se prăbuși la pământ, ca mort. Când își reveni în simțiri, era în pat, cu *fra'* Carmelo alături, veghindu-l. Lumina era slabă și nu se vedea dacă afară erau zorile ori apusul soarelui ; nici un glas, nici un zgomot de pași în mînăstire ; doar ciripitul păsărelelor, pe portocalii în floare.

— Cum vă simțiți ? întrebă *fra'* Carmelo, gri-juliu.

— Bine... Ce s-a întîmplat ? Cît e ceasul ?

— Răsare soarele, acuma ! Știu c-am traș o spaimă ! Nu vă amintiți ?

Atunci, cu greu, îi veniră în minte țigările, greața, denunțul. Trecuse, deci, o noapte întreagă ?... Iar Giovannino ?

— Și el !... Acum e mai bine... Maestrul a scotocit prin toate camerele, pe sub paturi... a găsit o mulțime de steaguri... Sfinția-sa m-a certat pe mine... Ce știu eu despre drăcoveniile astea !

Văzîndu-se descoperiți și nepricepînd de unde li se dăduse lovitura, complotiștii erau deznădăjduiți. Însănătoșindu-se însă și el, Giovannino se sculă tocmai atunci și trecu printre tovarășii săi consternați :

— Cum a fost ?... Tu ai fost ?

— Eu ?... Aha, iuda ăla de văru-meu !... Iar singele i se urcă în obraji, într-o pornire sălbatică de mînie, ca la un adevărat „fecior de nebun“. Așteaptă ! Așteaptă !

Ștînd la pîndă și așteptînd ca prințisorul să iasă din casă, îl încercuiră în grădină ; Giovannino îi ieși în față, întrebîndu-l :

— Tu i-ai spus maestrului, sticlete ce ești ?!

Consalvo înțelese. Palid la față și tremurînd, începu să protesteze :

— Fecioară Preasfîntă !... Maestrul... n-am fost...

Cercul se strînse însă în jurul său :

— Mai și negi ! N-ai curaj decît să minți, scîrbă de polițist ! Călău afurisit !

— Vă jur...

— Aha, spion împutit !... și primul pumn i se năpusti în spate. Săriră cu toții asupra-i, iar el începu să țipe ; nimeni nu-i putea auzi, însă, strigătele, căci pe neașteptate, la ora aceea neobișnuită, toate clopotele de la San Nicola prinseră să bată, într-un concert atît de straniu, încît băieții încetară să-l mai lovească pe denunțator, privindu-se tulburați, unul pe altul. Deodată, Giovannino strigă :

— Revoluția !... și-o luă la fugă.

În cele din urmă, unitățile de răsculați coborîseră în oraș, pentru a-i ataca pe napolitani. Toți călugării se închiseseră înăuntru ; abatele pusese să se încuie porțile, după ce o întreagă mulțime speriată venise să se refugieze în mînăstire. Numai clopotnița le rămăsese deschisă răsculaților, care continuau să bată clopotele, în vreme ce de la fortăreața Ursino se auzea bubuitul primelor canoade.

Cu tot cuțitul pe care-l purta sub anterior, *don* Blasco, verde de mînie și de frică, venise să se adăpostească, împreună cu cei mai încăpățînați burbonici, la Noviciat, ca într-un ungher mai sigur, unde, din pricina copiilor, nimeni n-ar fi intrat ; continua, totuși, să-l facă de două parale pe lașul de frate-său, care rămăsese înăuntru, pretextînd că se închiseseră porțile, dar complota mai departe cu celălalt „porc“, care era *don* Lorenzo Giulente.

— De ce nu coboară în piață ? De ce nu se duce să se bată ? Îi deschid chiar eu, dacă vrea !... Canalie !... Trădător !...

În schimb, în convorbirile cu abatele și cu nepotul stareț, ducele dezaproba atacul, referindu-se la înțeleptul și la prudentul ultimatum al generalului Clary :

— Clary mi-a spus ieri : „Să vedem ce face Garibaldi : dacă rămîne la Palermo, mă-mbarc cu ostașii mei și plec ; dacă nu, aveți și voi răbdare : voi rămîne eu“. Mi se pare că nu vorbea rău ! Ce nevoie era să-l atace ? Destinele Siciliei nu se hotărăsc aici !... Dar nu vor să m-asculte ! Ce pot face eu ? Îmi spăl mîinile !...

— Nu vor să-l asculte ? tuna *don Blasco*. După ce i-a dezlănțuit ?... Iar acum face pe iezuitul ?... Ca să rămînă în bune relații cu Clary, dacă gloata va fi înfrîntă ?

Tunul bubuia din cînd în cînd ; lumea sosită de la Botte dell'Acqua, în căutare de adăpost, spunea că încăierarea cea mai îndîrjită avea loc la Quattro Cantoni, dar că, încolo, răsculații, de după colțurile caselor, unde stăteau ascunși, ori de pe terase, trăgeau doar rareori asupra trupelor. Spionii burbonici, palizi la chip, înspăimîntați, căutau să se ascundă în chiliile fraților ; Garino, venit printre cei dintii să se închidă la San Nicola, se agăța de anteriorul lui *don Blasco* și părea să fie cu un picior în groapă. Și prințisorul stătea tot pe lîngă unchi, fără a îndrăzni să se plîngă nici măcar de loviturile pe care le încasase, în timp ce Giovannino Radali și ceilalți băieți liberali stăteau roată în jurul lui *fra' Carmelo*, spunîndu-i :

— Acum sosește Garibaldi !... O să plecăm cu toții !... N-o să ne mai întoarcem !...

Înainte de căderea serii încetară și dangătele clopotelor și bubuitul tunurilor ; *don Blasco*, ducîndu-se să stea de vorbă cu trecătorii, cățărât pe zidurile Florei, se înapoie dînd din mîini și strîmbîndu-se de rîs :

— Marea revoluție s-a terminat !... Au ieșit lăncierii și-au și curățat străzile !... Ura ! Ura !

Știrea fu confirmată din toate părțile, dar ducele, prudent, rămase, deocamdată, tot înăuntru. Bucuria lui *don Blasco* fu însă de scurtă durată ; a doua zi, ca urmare a ordinelor primite de la Napoli, Clary se pregăti de plecare și, peste încă o zi, după ce încredință orașul unui comitet provizoriu, se îmbarcă, împreună cu toți ostașii săi.

Urcînd pînă la San Nicola, *don Lorenzo Giulente* și nepotul său îl invitară pe duce la primărie, unde cei mai buni cetățeni căutau să disciplineze revoluția. Și așa, după plecarea trupelor — în prima beție de după eliberare, în prima pornire spre răz-bunare — grupuri de cetățeni îl căutasera pe unul dintre cei mai ticăloși și mai urîți „șobolani“ ai poliției, iar după ce-l ucisera, îi plimbaseră capul prin oraș. Ducelui îi tremura inima gîndindu-se să-și părăsească adăpostul sigur din mî-năstire și să coboare în orașul aflat în fierbere ; cei doi Giulente îl încredințară însă că era liniște pretutindeni și că prietenii îl așteptau. Străbătura astfel împreună străzile mai pustii decît în vremuri de molimă, cu toate prăvăliile și toate ferestrele ferecate, într-o tăcere înfricoșătoare. În ciuda asig-urărilor celor doi Giulente și cu toată dovada popularității pe care și-o cîștigase printre liberali, *don Gaspare Uzeda* se temea ca nu cumva să-i reproșeze cineva faptul că se ascunsese la San Nicola tocmai în ziua cînd se trecuse la acțiune ;

ca nu cumva revoluționarii de la Patrușopt să îi aducă aminte de vechile povești ; de aceea, i se împleticeau picioarele intrînd în primărie, străbătînd curtea plină de lume, urcînd sus, unde se țineau consfătuirile ; încet-încet, surîsul îi înflori însă pe buzele palide și strînse, sîngele prinse să-i circule liber prin vine, căci din toate părțile era salutat cu respect sau din inimă ; oamenii de rînd se înclinau în fața lui, prietenii îi strîngeau mîna exclamînd : „În sfîrșit ! Am ajuns și aici !... Nu mai avem stăpîni ! Acum, în sfîrșit, noi sîntem stăpîinii !...“ Lucrul cel mai urgent era organizarea unei oarecare forțe publice, a unei miliții cetățenești, care să slujească pînă la alcătuirea Gărzii Naționale. Era nevoie de bani pentru armamentul miliției și al Gărzii : deschizîndu-se o subscripție pentru strîngerea celor dintîi fonduri, ducele oferi trei sute de uncii. Cum nimeni nu oferise atît, cifra produse un efect extraordinar ; cînd se ridică ședința, mai multe duzini de persoane îl însoțiră pe *don* Gaspare la San Nicola.

A doua zi dimineța, adăugă alte o sută de uncii, pentru cumpărarea munițiilor. Prestigiul său spori și mai mult. Nu se găsea de lucru, căci orașul continua să fie pustiu : el nu îl lăsă să plece cu mîna goală pe nici unul din cei care i se adresară pentru a-i ajuta. Prinzînd curaj, se duse în fiecare zi la Cabinetul de lectură unde liberalii comentau în extaz veștile în legătură cu progresele revoluției ; se așeză în fruntea demonstranților care mergeau să ia muzica militară de la Azilul de Binefaceri, și se învîrteau prin oraș în sunetele imnului garibaldist. Încetul cu încetul, tot mai liniștit, aproape că-și mută locuința la primărie, unde i se cereau sfaturi. În vreme ce toți vorbeau despre libertate și despre egalitate, nimeni

nu se gîndea să ia o măsură care să-i arate poporului că timpurile se schimbaseră, că privilegiile fuseseră nimicite și că toți cetățenii erau într-adevăr și cu desăvîrșire egali. Ducele propuse și obținu să se decreteze interzicerea pîinii de lux. Cu acel prilej, deveni un om mare.

Ascuns în mînăstire, *don* Blasco făcea spume la gură : nu atît, poate, din pricina prăbușirii partidului său și a triumfului ereziei, cît pentru că își vedea fratele considerat dintr-o dată drept unul dintre eroii libertății : guvernatorul nu făcea nimic fără duce, îl numea în toate comisiile, iar un cortegi de admiratori îl însoțea pînă la palatul Francalanza, care fusese deschis din porunca lui și în care se mutase din nou, pentru ca închiderea să nu fie pusă pe seama burbonismului familiei ; oameni simpli, muncitori și toți cei care nu știau ce se mai putea întîmpla se îndreptau spre partidul cel nou, atunci cînd aflau că un nobil de seamă ca ducele de Oragua, unul din familia Francalanza, făcea parte din el ; demonstrațiile patriotice, din timpul zilei ori din timpul nopții, cu muzici, cu torțe și cu drapele, se înșirau una după alta prin fața palatului ca și prin fața caselor vechilor liberali, ori ale celor care fuseseră în închisoare sau se înapoiau din exil. Acum vorbeau toți în piață, ori pe balcoane, pentru a înflăcăra poporul sau pentru a discuta ce anume trebuia făcut, în cluburile care tocmai se organizau ; ducele însă, incapabil să înșirî două vorbe în public, îngrozit de ideea că va trebui să vorbească în fața mulțimii, cobora să o întîlnească jos, la poartă, și scăpa din încurcătură strigînd împreună cu ea : „Trăiască Garibaldi ! Trăiască Victor Emanuel ! Trăiască libertatea !“ ori conducîndu-i la cafenea pe voluntarii garibaldiști și plătindu-le înghețate, țigări și li-

chioruri. După alcătuirea Gărzii Naționale, îl făcuseră maior : în toate zilele trimitea la corpurile de gardă sticle cu vin, plăcinte, pachete cu țigări și tot felul de daruri. Iar faima lui sporea într-una ; în timpul demonstrațiilor, strigătul de „Trăiască Oracqua” — cum pronunțau cei mai mulți — putea fi auzit tot atît de des ca și cel de „Trăiască Garibaldi” sau „Victor Emanuel” ! Aceste năstrușnicii îl aduseră pe *don* Blasco într-o stare de tăcere adîncă, mai cumplită decît strigătele ; călugărul nu se afla totuși la capătul încercărilor. Exilații, tîlharii care se înrolau ca să-l urmeze pe Anticrist unde fuseseră oare adăpostiți ? La San Nicola !...

Aflîndu-se că trupele comandate de Nino Bixio ¹ și de Menotti Garibaldi ² urmau să sosească în Catania, guvernătorul adusese la cunoștința abatelui că dispusese ca ostașii libertății să fie găzduiți în minăstirea călugărilor benedictini. Burbonic pînă în măduva oaselor, abatele ar fi voit să-i facă unele greutăți, dar starețul *don* Lodovico îl convinsese că nu era cazul să se împotrivească. La 27 iulie, Garda Națională ieși — tocmai dincolo de porțile orașului — în întîmpinarea coloanei care intră în oraș într-un ropot de aplauze, iar voluntarii se încartiruiră la San Nicola, în coridoarele etajului întii și în cel al Orologiului ; paiele împrăștiate pe jos, rastelele, armele, cartușierele, baionetele făceau ca minăstirea să pară asediată. Ca să se ducă în refector, *don* Blasco era nevoit să străbată

¹ *Nino Bixio* (1821—1873), cunoscut patriot italian, la început tovarăș de arme al lui Garibaldi. După formarea regatului italian, trădează idealurile republicane și trece în slujba regelui Victor Emanuel al II-lea.

² *Menotti Garibaldi* (1840—1903), fiul lui Giuseppe Garibaldi. A luptat alături de tatăl său între 1859 și 1870, iar între 1876 și 1900 a fost deputat în parlamentul italian.

iadul acela de două ori pe zi ; trecea mut, palid, nerăbdător, în vreme ce ostașii îl primeau cu urale pe starețul *don* Lodovico, care punea să li se împartă vin și plăcinte ! Jos, în curțile exterioare, soldații făceau toată ziua exerciții ; Bixio stătea de veghe, cu o cravașă în mână, mîngîind din cînd în cînd spatele celor mai îndărătnici. „În numele libertății ! Din ură față de vechea tiranie !...” îi atrăgeau atenția lui *don* Blasco călugării „șobolani” ; el însă nici măcar nu răspundea, pîrînd să nu se mai intereseze de nimic, ca în ajunul sfîrșitului lumii.

Bixio și Menotti erau găzduiți la arhondaric ; abatele îi evita, dar starețul, din prudență — spunea el — le arăta oaspeților o deosebită considerație, căuta să afle, cu mult zel, dacă aveau nevoie de ceva și pusese Flora la dispoziția fiului lui Anticrist, care își petrecea clipele sale de odihnă îngrijind de trandafiri. Novicii, al căror număr scăzuse din pricină că, în zarva aceea, numeroase familii își retrăseseră copiii, trădau, într-o zi, o așteptare înfrigurată : Menotti venea la ei. În vreme ce el îi mîngîia, Giovannino Radali, Pedantoni și toți liberalii îl priveau cu ochii larg deschiși, ca pe unul căzut din lună, fără să fie în stare să spună măcar un cuvînt. În grădină, însă, Giovannino alergă să culeagă cel mai frumos trandafir și i-l oferi, numindu-l : „Generale !...”, Consalvo stătu la o parte, încruntat ca și unchiul *don* Blasco, cu coada-ntre picioare.

— Acuma nu mai faci pe „șobolanul” ? îi spusera tovarășii, după plecarea lui Menotti. Ți-e teamă să nu ți se taie coada ?

El nu răspunse. Taică-său, liniștit în privința felului cum mergeau treburile publice, veni într-o zi să-l vadă.

— Nu mai vreau să stau aici, îi spuse băiatul. Au plecat atît de mulți...

— „Vreau“ ?... răspunse principele, cu glas aspru. Cine te-a învățat să spui „vreau“ ?... Deocamdată o să stai aici.

Ducele, nu numai că aprobă această hotărîre, dar își convinse nepotul să se înapoieze definitiv în oraș, împreună cu familia, căci nu mai era nici un fel de primejdie, iar acea încăpățînată îndepărtare, acele demonstrații de teamă puteau fi luate în nume de rău de către popor. Peste cîteva zile, sosiră cu toții, cu marchizul și cu marchiza, care veniră singuri și în culmea fericirii, în trăsura ce mergea la pas, din grijă pentru sarcina Chiarei, confirmată, în cele din urmă, și ajunsă în luna a șasea, și cu Lucrezia, care, părăindu-i-se să-l recunoască pe Giulente în fiecare soldat, stătea tot timpul cu capul la geam, ori de cîte ori gărzile opreau trăsura.

Dar Benedetto nu mai era în Sicilia. În primele zile îi ajutase pe unchiul Lorenzo și pe duce să organizeze revoluția, ținînd discursuri în fața poporului, vorbind în cluburi cu o elocvență admirată de toată lumea, scriind articole în *Italia Risorta*, gazeta întemeiată de unchiul său, ca să susțină unirea cu Piemontul ; după asta, cu toată împotrivirea lui taică-său și a maică-si, se angajase în trupele garibaldiste, în regimentul de cavalerie, și plecase pe continent. Sosind în oraș, Lucrezia găsi o scrisoare de-a tînărului care o înștiința că pleca după Garibaldi, ca să-și împlinească datoria față de țară și o sfătuia să nu-l plîngă dacă ar fi avut marele noroc să moară pentru Italia. Ea începu să citească toate gazetele și toate buletinele, ca să afle ce se petrecea cu el, dar înțelese și mai puțin decît înainte, nefiind

în stare să-și facă o idee despre mișcările armatei meridionale. La sosirea rudelor, *don* Blasco dădu, în sfârșit, drumul veninului strîns în trei luni. În fiecare zi, venind la palat, vărsa tot felul de ocări împotriva fratelui și-l copleșea cu tot felul de vorbe pe însuși principele, fiindcă îngăduia ca pe balconul din mijloc să fluture atît de urîtul tricolor și ca în afara palatului să fie aprinse lumini pentru a sărbători victoriile „tîlharilor”. Principele se arată plin de umilință, îi dădea dreptate, exclama : „Ce pot să fac ? E unchiul meu ! Pot să-l dau afară ?” Se păzea însă ca de foc să-i facă vreo observație ducelui, bucurîndu-se mult că popularitatea marelui patriot era o garanție atît pentru el cît și pentru familia sa. Căuta totuși să împace și capra și varza ; de față cu *don* Blasco, îl vorbea de rău pe duce, iar de față cu ducele, pe *don* Blasco, sigur că n-o să fie descoperit, căci cei doi se ocoleau de parcă erau ciumați. Apoi, trebuia să fie atent și cu *donna* Ferdinanda, care, după căderea guvernului legitim, devenise o adevărată scorpie și vorbea tot timpul de înapoierea acestuia, mergînd pînă acolo încît să-i făgăduiască o candelă sfintei Barbara, pentru ca ea să-și zvîrle fulgerele asupra trădătorilor. Cerea ca prințisorul să fie luat din minăstirea năpădită de revoluționari și-i porunca nepotului, atunci cînd acesta venea acasă, în permisie : „Nu care cumva să intri în vorbă cu acei vrăjmași ai lui Dumnezeu, căci nici nu mă mai uit la tine !” Consalvo îi răspundea : „Da, excelență !” tot ca și ducelui, atunci cînd acesta îi spunea dimpotrivă : „Frumoși soldați, garibaldiști, ai ?” Îl durea încă spatele de pe urma loviturilor încasate din pricina spionajului ; acum, se purta însă întocmai cum îl vedea purtîndu-se pe un-

chiul stareț, care se bucura de încrederea abatelui, burbonic pînă-n virful unghiilor, dar în același timp era ținut ca-n palmă de revoluționari... Ce-i păsa prințisorului de burbonici și de savoiarzi ? Visul lui era să scape de noviciat și de aceea păstra o tainică supărare împotriva lui taică-său, care nu-i împlinise dorința. De altfel, cu toată revoluția, cu toată libertatea, cu tot Victor Emanuel și cu toată desființarea pîinii de lux, la San Nicola nu se glumea pe seama privilegiilor. Tocmai în zilele acelea, familia Giulente i-l recomandase abatelui pe un băiețandru, rudă îndepărtată de-ai lor, rămas orfan la Siracusa și venit la Catania să se facă benedictin. Luigi acesta era cu totul altfel decît vărul său, Benedetto ; nu numai că dușmănea revoluția, dar — o dată cu frica de Dumnezeu — arăta și o adîncă înclinare către viața de mînăstire. Abatele, socotind dovedită noblețea familiei, îl luase sub ocrotirea sa și-l vîrîse în noviciat. Acolo, nobilii săi tovarăși, fără deosebire de partid, își băteau joc de el, îl luau peste picior, îi făceau tot felul de șotii, socotindu-l nevrednic să stea printre ei ; iar printre călugări, liberalii înșiși strîmbau din nas : Victor Emanuel, bine, bine ; unirea și constituția, încă și mai bine ; dar să renunțe la privilegiile lor, să facă din orice coadă de cîine sită de mătase, era cam prea de tot !...

Problema unirii și a celui mai bun mod de a o vota pasiona în acel moment opinia publică : unii voiau să-i încredințeze mandatul unei adunări care ar fi trebuit să fie aleasă, alții propovăduiau sufragiul direct. De față cu guvernatorul orașului, cu *don* Lorenzo Giulente și cu căpeteniile liberale, ducele susținea în fiecare zi plebiscitul :

„Poporul trebuie să fie lăsat liber să se pronunțe! E vorba de destinele lui! Vedeți cum s-a făcut în restul Italiei...” Sfatul acesta, în vreme ce îi sporea de nu știu câte ori popularitatea, dezlanțuia asupra-i ura lui *don Blasco* și a *donnei Ferdinanda*, precum și critica lui *don Eugenio* însuși. Pierzându-și nădejdea în săpăturile de la *Massa Annunziata*, cavalerul născocise, de data asta, un plan nou : acela de a fi numit profesor la Universitate. Nu fuseseră, parcă, atîția seniori profesori publici ? Slujba era frumoasă și nobilă și, mai ales, după catedra de istorie îi lăsa gura apă. Cunoștințele sale arheologice, opusculul cu privire la *Pompeiul Sicilian* erau titluri frumoase: ca să capete altele încă și mai frumoase, începuse să scrie o *Istorie cronologică a Viceregilor Uzeda, locotenenți ai Regilor Aragonezi în Trinacria*. Ca fost gentilom de cameră se cam ferea să se arate ; încredințat însă că revoluția avea să fie zdrobită dintr-un moment într-altul, se lua și el la ceartă cu ducele :

— Cine vorbește despre popor ! De s-ar întoarce Viceregii de pe lumea cealaltă ! S-audă ei de ereziile astea, să-și vadă ei un strănepot de-al lor unindu-se cu gloata !...

Don Cono, *don Giacinto*, *don Mariano* și ceilalți linge-blide clătinau din cap, îndurerați și ei de o asemenea rătăcire ; căutau totuși să potolească dreapta minie a celor neîntinați, socotind liberalismul ducelui drept un liberalism de paradă, o necesitate politică de moment ; era însă cu neputință ca, în inima lui, fiul principelui de *Francalanza*, unul din acei *Uzeda* care datorau totul dinastiilor legitime, să se poată bucura de anarhie și de uzurpare !

— Cu atît mai rău ! urla *don* Blasco. L-aş înţelege pe un trădător hotărît, care ar avea cutezanţa trădării ! Dar ăsta, dacă se întorc napolitanii, se duce să-i pupe-n dos !... să vedeţi, cînd o să se întoarcă !...

Dar nu se întorceau ! Soseau, în schimb, una după alta, veşti în legătură cu plecarea lui Francesco al II-lea din Napoli, cu intrarea triumfală a lui Garibaldi, cu înaintarea piemontezilor în întîmpinarea voluntarilor. La Belvedere, unde principele se înapoie la sfîrşitul lui septembrie, pentru vilegiatură, Lucrezia citi buletinele în legătură cu bătălia de la Volturmo, care-l dădeau pe Benedetto Giulente printre răniţi. Nu plînsese, dar se încuie în odaie, refuzînd mîncarea şi arătîndu-se surdă la încurajările Vannei, care îi făgăduia că o să caute să capete ştiri de la familia lui. Guvernatorul, însă, se şi adresase comandanţilor şi directorului spitalului militar din Napoli, iar răspunsul, mai înainte de a fi aflat din buletine, fusese adus la cunoştinţa publică într-un manifest afişat la municipiu. Voluntarul Giulente era rănit de o armă albă la coapsa dreaptă şi se afla în spitalul din Caserta ; starea lui era multumitoare, iar vindecarea asigurată. Sosi şi el după cincisprezece zile, în ajunul plebiscitului, împreună cu alţi voluntari sicilieni, întorşi de la Volturmo ; unchiul Lorenzo, ducele de Oragua, guvernatorul şi Garda Naţională le ieşiră în întîmpinare. Tînărul se sprijinea într-un baston şi flutura batista cu mîna stîngă, răspunzînd la uralele mulţimii. Taică-său şi maică-sa plîngeau de emoţie ; ducele, împingîndu-i cu blîndeţe la o parte, îl luă pe rănit în propria lui trăsură, care se îndreptă spre Primărie, printr-un şuvoi de oameni care aclamau. De pe balconul Primă-

riei, tixită de ostași ai Gărzii Naționale, de înapoiți din război, de patrioți, de cetățeni respectabili, Benedetto roti o privire asupra pieței unde nici măcar un bob de mei n-ar mai fi încăput, după care ridică în sus mîna stîngă. Faîma de orator și-o căpătase mai de mult, așa că la gestul acela mulțimea tăcu.

— Cetățeni, începu el, cu o voce limpede și sigură. Nu putem și nu trebuie să vă mulțumim pentru această primire triumfală știînd că aplauzele voastre sînt adresate nu persoanelor noastre ci acelei idei generoase și sublime care l-a călăuzit pe dictator, de la Quarto la Messina. Izbucni un uragan de aplauze printre care glasul oratorului se pierdea. Vis al lui Dante și al lui Machiavelli, ideal al lui Petrarca și al lui Leopardi, suspin a douăzeci de veacuri... ei, marii patrii comune... națiunii reînviate... Italiei unauralele, aplauzele, triumful... La fiecare frază, de jos, din piață, se înălța un strigăt puternic; cei înghesuiți pe balcon fluturau batistele, iar ducele șoptea la urechea vecinilor :

— Ce frumos vorbește !... Ce tînăr talentat !...

— Noi ne-am făcut datoria noastră, continua oratorul, după cum voi v-ați făcut-o pe-a voastră. Nu numai cîteva picături de sînge, ci viața în-săși am fi dorit să ne-o jertfim pentru cauza cea mare... vrednici de pizmă, nu de compătimire, sînt cei care, murînd, au putut să spună : „nobilă patrie care m-ai născut, viața pe care tu mi-ai dat-o, iată că ți-o dau înapoi !” Cîste victoriilor care au căzut !... Vouă v-a revenit o sarcină nu mai puțin mîndră : să-i dați Europei, uimite, pilda unui popor care, sfărîmîndu-și cătușele, luînd puterea în propriile lui mîini, se și arată vrednic de acele instituții libere, care au

fost moștenirea lui seculară... pe care o autoritate urită și sperjură a cutezat să le anuleze... dar care vor străluci într-o și mai puternică lumină!... Cetățeni ! Aplaudați-vă pe voi înșivă... aplaudați-i pe conducătorii voștri... aplaudați-i pe acești frați războinici, care, îndurerați de a nu putea lupta alături de noi, v-au ocrotit căminele voastre... aplaudați-l pe acest nobil de seamă, care alături de gloria blazonului strămoșesc, o aduce pe aceea a celui mai curat patriotism...

Cu degetul, i-l arăta mulțimii pe duce, maiestuos și marțial în uniforma lui de maior. Acesta însă, la ideea de a trebui să răspundă, simți deodată că se sufocă iar piața îi apăru schimbată într-o mare cumplită, învălăzită și urlătoare, ale cărei valuri aruncau priviri fulgerătoare ; suferința pe care i-o dădea spaima era atât de mare încât a trebuit să se prindă cu mâinile de balustradă. Giulente își reluă însă discursul, în iureșul final, printre aplauze asurzitoare :

— Cetățeni ! Minunat este drumul străbătut de noi în cinci luni : ne rămîne însă un ultim pas... Entuziasmul, care văd că vă însuflețește încă, dă încredere că va fi făcut... Soarele de mîine să salute o Sicilie unită pe vecie cu monarhia constituțională a lui Victor Emanuel !

Pe ziduri, pe uși, pe pămînt, începuseră, încă mai de mult, să fie scrise și¹-uri uriașe ; pe poarta palatului, ducele pusese să fie scris cu creta unul cît toate zilele de mare ; a doua zi, atât în oraș cît și la țară, pîlcuri de oameni le purtau la pălărie, tipărite pe foi de toate mărimile și de toate culorile. La Belvedere, văzîndu-i pe țaranii

¹ Si -- da

care — fiindcă nu ştiau să citească — puseseră hîrtille de-a-ndoaselea, *donna* Ferdinanda exclamă:

— *Is ! Is !* şi pronunţînd *chis, chis*, care este cuvîntul cu care sînt date afară pisicile, comenta : Dar nu spun *si*, ci *is, chis, chis !* Afară, *chis !*

Lucrezia fierbea, aţîţată de veştile în legătură cu triumful lui Giulente — de-abia aşteptînd să se înapoieze în oraş, ca să-l revadă — şi supărată de glumele nepotrivite ale mătuşii.

Din prudenţă, principele pusese şi el să se scrie un *si* uriaş pe zidul vilei, iar jos în stradă, mulţime de ţărani fără lucru băteau din palme, strigînd : „Trăiască principele de Francalanza !“ în vreme ce, înăuntru, *don* Eugenio, cu cartea de istorie în mînă, demonstra că Sicilia era o ţară, iar Italia, o alta, pe cînd *donna* Ferdinanda răguşea spunînd :

— Ah, dacă s-ar întoarce Francesco !

— Mătuşă, n-o să se întoarcă... exclamă, în cele din urmă, Lucrezia.

Domnişoara bătrînă păru atunci că vrea s-o mănînce de vie :

— Şi tu, neghioabo şi dobitoaco ? Ian auziţi cine vorbeşte ! Sau nu mai ştii ce nume porţi, nebună îndobitocită ? Şi tu crezi în eroismul acestor netrebnici ? sau într-al puştanilor prost-crescuţi şi palavragii ? Lovitura îi era adresată lui Giulente ; Lucrezia se ridică şi plecă, trîntind uşile. Furia *donnei* Ferdinanda dădu peste răscoale atunci cînd, ducîndu-se la geam — la auzul zgomotului făcut de nişte aplauze ceva mai puternice — îi văzu trecînd pe novicii benedictini, care veneau de la Nicolosi, călări pe catîri, purtînd fiecare un mare *si* la tricorn. Începu atunci să ţipe împotriva acelei infamii, dar atît de puternic, încît principele veni în fugă :

— Mătușică, te rog, vrei să ne ucidă ?

— Iezuitul ăla de Lodovico a făcut-o !... bol-borosea bătrîna domnișoară, strîngînd din dinți, de parc-ar fi vrut să muște. Și copiii ! Și Consalvo ! Și fiindcă prințisorul se urcă pentru o clipă ca să-i salute pe ai săi, îi smulse hîrtia și-o făcu mii fărîme : Așa !...

9

— Frumos !... Frumos !... Și ce frumoase sînt bărbițele astea !... Și ciorăpiorii, și botoșeii : la toate v-ați gîndit !

. Sub ochii Chiarei și ai marchizului, verișoara Graziella cerceta, bucată cu bucată, trusoul copilului care urma să se nască ; șase coșuri mari, pline cu atîtea lucruri încît puteau să ajungă unui întreg azil de sugari ; și pentru fiecare fașă, pentru fiecare scufiță, pentru fiecare cămăsuță găsea cuvinte de admirație : numai că, din cînd în cînd, se oprea, trăgîndu-și tare răsuflarea, trecîndu-și limba peste buze, gravidă parcă și ea cu ceva pe care voia să-l spună, dar de care nici marchizul și nici Chiara nu se hotărau s-o întrebe.

— Dar rochițele, nu le-ați văzut încă. Priviți-le, priviți-le !

— Vai, ce lucru frumos !... Unde ai găsit dantelele astea ? Frumoase toate, tare frumoase ! Dar mai ales cea albă, cu panglici albastre ! O drăgălășenie !... Lucrezia a lucrat și ea ?

— Nu, nimeni : am vrut să fac totul cu mîna mea.

— Au costat bani, nu glumă, ai ?... Domnul să vi-l binecuvînteze !... Ați așteptat cît ați așteptat,

dar astăzi, fericirea voastră e sigură !... Vă iubiți atît de mult !... Mie mi se umple sufletul de bucurie cînd văd familiile atît de unite !... La fel aş vrea ca şi Lucrezia să fie mulţumită... Nu ştiţi nimic ?

— Ce să ştim ?

Ea îşi coborî puţin vocea, ca să spună, cu un aer misterios :

— Giulente i-a cerut-o unchiului duce !

Chiara chitea însă mai departe albiturile, pe genunchi, ca şi cum n-ar fi auzit sau n-ar fi înţeles că era vorba de sora ei ; numai marchizul întrebă distrat, punînd lucrurile înapoi în coşuri, cu multă grijă :

— Cine v-a spus ?

De data asta, verişoara îşi deşertă tot sacul :

— Mi-a spus soţul meu, aseară : sigur şi fără putinţă de tăgadă, precum e sigur că ne aflăm aici ! Cererea a fost făcută de *don* Lorenzo, prieteneste. Ducele vrea să fie deputat, iar tinerelul îi susţine alegerea scriind în *L'Italia Risorta* şi ţinînd în fiecare seară discursuri în favoarea lui, la Clubul Naţional, căci şi-a luat diploma de avocat. Cei de la *Nazione Italiana*¹ i-l opun pe avocatul Bernardelli, fiindcă a stat în temniţă ; nici nu-ţi vine să crezi unde-am ajuns !... Giulente se bate însă ca un leu... pentru viitorul unchi... pricepeţi ?... Lucrezia nu-şi mai încape-n piele de mulţumire ; totuşi, unchiul *don* Blasco, *donna* Ferdinanda şi *don* Eugenio îi vor da de lucru... şi chiar vărul Giacomo. Un Giulente să se însoare cu o Uzeda ? Trebuia să vină revoluţia, să se dea totul peste cap, ca să vedem una ca asta ! Îmi pare rău, dar unchiul duce şi-a cam pierdut capul de cînd s-a

¹ Naţiunea italiană.

vîrit în politică ; au dreptate frații săi !... Voi ce spuneți ?

Chiara continua să aranjeze lucrurile frumoase, albă, fine și parfumate ale copilului pe care urma să-l nască, iar marchizul, temîndu-se că mișcările acelea ar fi putut, în cele din urmă, s-o obosească, îi spuse :

— Destul, acum... lasă-mă pe mine... Ce spun eu, verișoară ? Nu spun nimic : sînt lucruri care nu mă privesc. Cumnatul meu poate să-și dea sora după cine-i place... Nu mă amestec în treburile altuia.

— Dacă Lucrezia îl vrea, adăugă Chiara, să-și-l ia ! Și-apoi, parcă ce, trebuie să-l luăm noi ? Il întrebă ea rîzînd pe Federico.

— Sigur !... Eu, dragă verișoară, știți că am respectat întotdeauna familia soției mele. Numai ei să spună da, și Lucrezia să fie fericită ! Cît despre mine, îi mulțumesc lui Dumnezeu că, în sfîrșit, e gata să-mi dea o mare mîngîiere ; încolo, facă ce vor.

Verișoara rămase așadar mofluză, căci se așteptase la o izbucnire de furie ; strîmbînd însă din nas, de parcă înghițise un hap amar, exclamă :

— Sigur ! Sînt lucruri care privesc numai conștiința fiecăruia !... Și chiar Lucrezia !... Să fie ea mulțumită !... Asta spun și eu !

De la ăia doi nu se putea scoate nimic altceva, pe altă lume cum erau, din pricina nașterii copilului, care nu mai putea să întîrzie : verișoara, care, cu toată trecerea vremii, nu uita să-și arate interesul pentru familia Uzeda, porni drept spre casa principelui. La poartă, un grup de zece sau doisprezece inși, printre care erau și cei doi Giulente — unchiul și nepotul — îl căutau pe duce. Ea se opri, zîmbind către don Lorenzo și

către Benedetto, și le făcu semn cu mîna, chemîndu-i.

— Ce uneltiți acolo atîția revoluționari ? Vreți să dați foc palatului ?

— Venim în numele asociațiilor patriotice, să-i propunem domnului duce să candideze, răspunse *don Lorenzo*.

— Bravo ! Mă bucură alegerea !

Delegația era gata să urce pe scara cea mare, cînd *Baldassare*, ivindu-se din cea de-a doua curte interioară și făcîndu-i loc să treacă *donnei Graziella*, le atrase atenția :

— Nu, domnilor ! Fiți buni și luați-o pe partea asta...

Principele, de fapt, aprobînd liberalismul unchiului și bucurîndu-se de avantajele popularității lui, nu putuse să îngăduie ca toți jerpeliții de care se înconjurase să intre în nobila aripă a sălilor Roșie și Galbenă : destinase deci în acest scop două încăperi de la administrație, în dreapta intrării, pentru ca ducele să-i primească acolo chiar și pe văcsuitorii de cizme, dacă asta îi era voia. În vreme ce delegații coteau deci spre grajduri, *donna Graziella* urca, mîndră, somptuoasa scară principală și era introdusă la principesă. Principele, în tovărășia soției, striga ceva, dar — la ivirea verișoarei — tăcu chitic.

— Nu știți că au venit musafiri ? întrebă ea, intrînd. Delegația societăților... pentru a-i oferi ducelui candidătura... Nostimă comedie, de vreme ce totul a fost aranjat dinainte... Iar ca persoane cunoscute, numai cei doi *Giulente* ; toți ceilalți, niște mutre !...

— Unchiul meu e liber să primească pe cine vrea, răspunse principele. Astăzi s-au schimbat vremurile și nu se mai pot face atîtea nazuri...

tocmai asta-i spuneam și soției mele... Și răsucindu-se pe tocuri, era aproape gata să plece, când glasul *donnei* Ferdinanda, care venea și ea, îl făcu să stea locului. Bătrîna domnișoară, mai gălbejită ca de obicei, scotea flăcări pe gură, cu căutătura ei aspră și încruntată, care te băga în sperieți.

— Care va să zică, e-adevărat ? întrebă ea scrișnind din dinți, fără s-o bage în seamă, măcar, pe *donna* Graziella.

— Mi-a spus-o chiar el, vorbi mai departe principele. De față cu verișoara putem vorbi... I se pare ceva minunat, o partidă avantajoasă, un noroc nemaipomenit...

— Și tu n-ai spus nimic, ai ?

— Eu ? I-am spus c-ar trebui să se-ntoarcă mama noastră din groapă, ca să audă de una ca asta ! Să vadă ce se întîmplă în casa asta ! Cum sînt respectate dorințele ei !... Asta i-am spus-o, dar e ca și cînd ai vorbi cu pereții... Excelența-vastră știe cum sîntem făcuți noiăștia din familia noastră... Vina însă n-o poartă unchiul... Dacă Lucrezia nu i-ar fi dat atenție băiețandru-lui ăluia, crede excelența-vastră c-ar fi ajuns lucrurile atît de departe ? Cei din familia Giulente au fost întotdeauna înfumurați, au avut întotdeauna mania de a sta pe picior de egalitate cu toți ceilalți ; una ca asta nu le-ar fi trecut însă prin minte, fără țicneala sorei mele !

Principesa nu scotea o șoaptă, iar *donna* Graziella nu mai vorbea nici ea, dar — uitîndu-se cînd la principe, cînd la *donna* Ferdinanda — clătina din cap, voind, parcă, să spună că așa era, întocmai așa. Bătrîna domnișoară își mușca buzele subțiri, strîmbînd din nas, adulmecînd aerul cu nările umflate.

— Soră-meă, spuse mai departe principele, cu sănătatea pe care o are și dacă n-ar fi cam trăsnită, nu s-ar gândi să se mărite și nu s-ar uita la nesocotitul ăla, care-i spune că o iubește, numai din vanitate, făcînd pe republicanul, ci — dimpotrivă ar respecta sfaturile mamei noastre, nu ne-ar face atîtea necazuri și nu și-ar pregăti atîtea suferințe... Să sperăm totuși c-o să se răzgîndească și că unchiul o să-și schimbe părerea ; dar dacă această căsătorie va trebui să se facă, cea dintîi jertfită ar fi ea ! Crede c-o să găsească în casa ăloră ceea ce are într-a ei ? Crede c-au să se împace, cu toată deosebirea de educație și de...

Pe neașteptate, își făcu apariția Lucrezia. Principele tăcu ca prin farmec, principesa se făcu și mai mică în fotoliul ei, iar verișoara deschise și mai bine ochii și urechile.

— Bună ziua, mătușă, spuse fata, iar *donna* Ferdinanda, ridicîndu-se de la locul ei și luînd-o de mîină, îi spuse scurt :

— Vino cu mine !

Trecu dincolo și închise ușa. Verișoara, care le petrecuse cu ochii, văzu, cînd își întoarse privirea, că principele dispăruse în cealaltă parte. Atunci, rămînînd singură cu principesa, începu să se frămînte pe scaun. S-ar fi dus să tragă cu urechea, dacă ar fi putut și dacă ar fi îndrăznit să propună una ca asta ; însă, dimpotrivă, se cădea să se stăpînească și să spună verzi și uscate, în vreme ce, din cînd în cînd, se auzea glasul *donnei* Ferdinanda care vorbea atît de tare, încît cuvintele răzbeau întregi :

— Vreau ? Vreau ? Mai întîi o să crăpi !... Avocatul ?... Mai bine să te ia dracu !...

— Doamne Sfinte, nu-mi place !... E un lucru, verișoară...

— O să mai vedem, ți-o spun eu !... striga *donna Ferdinanda* ; îndată după asta, vocea se stinse ; verișoara continuă :

— Lucrezia ar trebui să se gîndească... s-asculte de cei care-i vor binele...

— Nu vrei să-nțelegi, dobitoaco ?... Cuvintele acesteia fură strigate atît de tare încît verișoara și principesa ciuliră amîndouă urechile. Urmără cîteva clipe de tăcere adîncă ; deodată, se auzi zgomotul unui scaun răsturnat, iar — imediat după asta — cel repezit și aspru al unei palme dată cu putere. Principesa se sculă în picioare, împreunîndu-și mîinile ; verișoara alergă la ușă, să tragă cu urechea. Nu se mai auzi nimic : nici vorbă, nici plîns. *Donna Ferdinanda* se înapoie singură și se așeză lingă nepoată, frecîndu-și palma înroșită. Vorbi despre cîte-n lună și-n stele, voi să știe ce aveau de mîncare și ceru vești despre Teresina, care tocmai în ziua aceea era la San Placido, la mătușa Crocifissa. Pe urmă, se sculă să plece ; verișoara o întovărăși.

Între timp, jos la administrație, delegații societăților fuseseră primiți de duce, care-i poftise să se așeze în jurul său ; Giulente — nepotul — începînd să vorbească în calitate de purtător de cuvînt, spunea :

— Domnule duce, în numele societăților patriotice Cercul Național, Uniunea Civică, Liga Muncitorească, Eliberarea Italiană, Fiii Națiunii, pe ai căror reprezentanți vi-i prezint... venim să ne îndeplinim mandatul care ne-a fost încredințat și o rugăm pe domnia-voastră să primească a candida pentru Parlamentul Italian. Țara își dă seama că vă cere un sacrificiu și nu un sacrificiu ușor ; patriotismul de care domnia-voastră ați dat atîtea

și atîtea strălucite dovezi ne încredințează că veți binevoi să răspundeți încă o dată la apelul țării...

Cei trei sau patru oameni din popor își țineau pălăriile cu amîndouă mîinile, strîngîndu-le ca și cînd cineva ar fi voit să li le fure; Giulente, unchiul, se uita în pămînt. Cînd tînărul își sfîrși micul său discurs, ducele răspunse, căutîndu-și cuvintele, unul cîte unul, cu vocea sugrumată :

— Cetățeni, sînt copleșit... și vă mulțumesc, cu adevărat... Am fost fericit... aș spune chiar mîndru... de a fi putut contribui, atît cît am putut, la eliberarea națională... și la marea operă a unificării nației... Ceea ce-mi cereți voi, însă, depășește într-adevăr bieteile mele puteri ! Este un mandat... Dați-mi voie ! — adăugă el cu voce schimbată, văzîndu-i că făceau semne de tăgadă — de care n-aș ști cum să mă achit, pentru care e nevoie de aptitudini deosebite, pe care eu nu le am... Și nu vor lipsi patrioți care, mult mai bine decît mine... vor putea să răspundă de interesele... de tutela intereselor... de țara noastră.

— Să ne fie cu iertare ! spuse din nou tinerelul. Noi prețuim delicatul simțămînt care vă face să vorbiți astfel : modestia dumneavoastră nu vă putea dicta un alt răspuns. Dar, despre capacitatea domniei-voastre nu poate să hotărască, iertați-ne ! decît însăși țara. Dacă domnia-voastră nu ar primi din alte motive, personale ori de afaceri, ne-am înclina, fiindcă nu putem îngădui ca sacrificiul să meargă prea departe. Dar dacă singura obiecție stă în incapacitatea dumneavoastră, dați-ne voie să vă spunem că nu dumneavoastră se cade să știți dacă sînteți capabil ori nu !

Cînd Giulente tăcu, crăitorul Bellia, de la Fiii Națiunii, spuse :

— Duce ! muncitorimea o vrea pe excelența-voastră... Sînt mulți care umblă să fie aleși, dar nu avem încredere. Vrem un bun patriot și un nobil ca excelența-voastră...

Atunci, întorcîndu-se către tovarășii săi, Giulente, unchiul, cu un ton de naivitate glumeață, spuse, mîngîindu-și barba :

— Nu vă temeți : ducele vrea să fie rugat...

— Să fiu rugat ? exclamă candidatul, rîzînd. Mă luați, poate, drept un pianist diletant ?

Zîmbiră cu toții, iar gheața se sparse. Dînd deoparte demnitatea gravă și limbajul înflorit al misiunii diplomatice, fiecare își spuse părerea sa, în dialect, deschis, pentru a-l convinge pe duce să primească. În legătură cu numele lui ar fi fost toată lumea de acord ; în caz de refuz, voturile s-ar fi risipit între trei sau patru persoane ; și fiindcă era vorba de prima alegere la care țara era chemată, trebuia ca ea să devină afirmarea unanimă a voinței colegiului. Rezultatul acesta nu putea fi obținut decît prin acceptarea ducelui ; în fața lui, toți ceilalți s-ar fi retras ; refuzul lui ar fi făcut să răsară alte ambiții mărunte ale unor patrioți de ultimă oră. Față de această insistență, ducele exclamă :

— Domnii mei... mă copleșiți !... Sînteți prea buni... Nu știu ce să vă răspund !...

— Răspundeți da... primiți ! E nevoie de-atîta stăruință ? Dacă o vrem noi ?

— Dar nu sînt potrivit... Îmi dau seama de toată responsabilitatea mandatului... Nu e glumă ! Una e să dai cîte un sfat la primărie, ajutat de voi toți, și cu totul altceva să stai printre reprezentanții din parlament !

— Domnii mei ! spuse la un moment dat Giulente, unchiul, încheind cearta prietenească. Știți

ce zic eu ? Misiunea noastră s-a terminat : Ducele știe care este dorința tuturor ; deocamdată, el nu ne spune nici da, nici nu ; să amânăm hotărîrea pe mai târziu : mâine poimîine, cînd va fi cîntărit bine lucrurile, cînd se va fi sfătuit cu prietenii săi, o să ne dea un răspuns și nădăjduim că o să fie cel pe care-l dorim...

— Iată ! Mulțumesc, așa... răspunse ducele. Foarte bine ; vă făgăduiesc că mă voi gîndi, că voi face tot ce-mi va sta în putință... Între timp, însă, vă mulțumesc tuturor ! Mulțumiți, în numele meu, societăților ; voi veni eu însumi, mai târziu, să-mi fac datoria !...

Îi mai ținu încă, discutînd despre noutățile zilei, interesîndu-se de treburile publice, făcînd, în treacăt, aluzie la faptul că trebuia să i se ceară guvernului de la Torino să ia anumite măsuri pentru binele țării, pentru consolidarea noului regim. Luă dintr-un sertar al biroului o cutie cu țigări : țigări de Havana, moi și parfumate, și împărți din belșug, strîngînd mîna tuturor, dar mai tare celor doi Giulente. A doua zi, *L'Italia Risorta* cuprindea un articol de fond al lui Benedetto, cu privire la alegerile apropiate, în care se spunea : „Numai două sînt criteriile care-i pot călăuzi pe cei ce vor vota : patriotismul neînfricat, ca garanție a italianității celui ales, și o poziție socială de seamă, care să-i îngăduie să-și desfășoare misiunea cu acea independență ce dă siguranța dezinteresului și sincerității. Or, atunci cînd țara are norocul să aibă un Om care răspunde la numele de ducele **GASPARE UZEDA D'ORAGUA**, socotim că orice discuție este de prisos și că voturile cetățenilor — grijulii, pe bună dreptate, în ce privește binele public — trebuie să fie concentrate asupra numelui ilustrului aristocrat !

Marea majoritate a colegiului electoral era pentru el, iar în corul adeptilor vocile discordante erau înăbușite. Cei mai înflăcărați erau cei din popor, muncitorii, Garda Națională, oamenii mărunți, care n-aveau drept de vot, dar care-i trărau cu ei pe votanți. Dacă cineva aducea argumente împotriva acelei candidaturi, era imediat redus la tăcere. Cei din familia Uzeda erau cu toții burbonici pînă-n virful unghiilor ? Cu atît mai mare era meritul ducelui, care — în ciuda neamurilor — îmbrățișase credința liberală ! La Patrușopt nu se hotărîse încă pentru nici un partid ? Dar nici nu trădase, ca atîția alții !... De aceea, vocile păreau reduse la tăcere, dar se înălțau deodată, mai stăruitoare. Din cînd în cînd, încă din vară, încă de cînd napolitanii spălaseră putina, se găseau lipite pe la colțurile caselor, sau circulau prin farmacii și cafenele niște fițuici anonime, în care se citeau știri proaste, păreri neliniștitoare, amenințări sumbre ; fițuicile deveniseră ceva mai rare, dar acum începeau să circule iarăși, și, în afară de pronosticurile funeste cu privire la viitorul revoluției, cuprindeau aluzii răutăcioase împotriva persoanelor mai însemnate și, îndeosebi, împotriva ducelui. Erau doar cîteva cuvinte, în formă dubitativă, ori interogativă, dar se găsea întotdeauna cineva care le lămurea. Ce făcuse Patriotul în ziua de 31 mai ? Se ascunsese la San Nicola, spunea comentariul. Iar ocheanul de la Patrușopt ? Cel cu ajutorul căruia privise cu plăcere atacul și incendiul, înconjurat de ostașii lui Ferdinando al II-lea ! Iar vizitele la Intendent ? Ca să se afle de partea celor mari, în caz că revoluția ar fi avut parte de ghiulele.

Ducele, căruia cei doi Giulente îi ascunseseră atacurile acelea, poruncindu-le, chiar, Gărzilor Na-

ționale să nu-i înfățișeze maiorului manifestele, atunci când le dezlipeau de pe ziduri, stăruind să le citească și începu să ceară lămuriri. Se-ngălbeni puțin, văzându-și numele și parcurgînd în grabă frazele în care era vorba de el, dar nu spuse nimic.

— Și să nu putem ști din ce mîină vin ! exclamă Benedetto. Să nu le putem da o lecție cumsecade ticăloșilor ăstora !

— Ce putem să facem ! răspunse atunci cel insultat. Sînt micile neajunsuri ale revoluțiilor și ale libertății. Libertatea se corectează însă singură... Nu vă faceți griji...

Totuși, îndată ce plecară cei doi, își puse pălăria pe cap și porni de-a dreptul la San Nicola, unde ceru să vorbească cu starețul *don Lodovico*.

— Ia seama că unchiul tău, îi spuse el liniștit, joacă un joc urît. Manifestele anonime vin de la el și de la prietenii lui. Că se agață de mine, prea puțin îmi pasă ; ba chiar îmi folosește, atrăgîndu-mi și mai mari simpatii ; dacă o să continue, însă, să se agațe de toată lumea, să dea indicații și știri mincinoase, i s-ar putea întîmpla vreo neplăcere. Te pun în gardă, pentru ca tu, care ești lîngă el, să i-o aduci la cunoștință. Pînă la urmă, totul se descoperă... Să ia aminte !

Starețul nu schimbă nici o vorbă cu *don Blasco*, dar îi aduse totul la cunoștință abatelui, pentru ca acesta să stea de vorbă cu vreunul dintre prietenii călugărului. Sarcina de a transmite mesajul îi reveni părintelui Galvago ; la auzul celor spuse de el, *don Blasco* se schimbă la față :

— Cu mine vorbiți ? strigă el. Ați înnebunit și dumneavoastră, și cine v-a trimis. Trebuie să știți că eu unul, dacă am ceva de spus, i-o spun omului în față, oricine ar fi el, chiar dacă ar fi vorba de

Francesco al II-lea, fericească-l Dumnezeu ! și făcu o plecăciune adîncă. Vă dați seama cam cît imi e de frică de această mîna de tîlhari și de canalii și... iar aici începu să depene o litanie încă și mai cumplită decît cele obișnuite.

Manifestele anonime deveniră însă, din ziua aceea, tot mai puține, iar încet-încet, se opriră. Călugărul, căruia mînia îi țîșnea, parcă, din ochi, își vărsa focul în casa principelui, cînd lipsea ducele, spunînd lucruri nemaipomenite în legătură cu frate-său, insultîndu-l, defăimîndu-l, împovărîndu-l cu tot felul de epitete proaspete, față de care cele schimbate între hamali și femeile de stradă erau complimente și mîngîieri. Furia lui avea însă o țintă mult mai apropiată și mai directă în nepoata Lucrezia. Vipera asta îndrăznea să se gîndească, încă la ticălosul ăla ! O crescuseră anume ca să-i muște pe ei toți, murdărind numele de Uzeda, făcîndu-l de rușine, prin căsătoria cu ticălosul ăla !

— Vai, ce neam stricat și dezgustător ! Vai, porc de Vicerege care i-ai dat naștere !... Era mai bine... (să fi adus pe lume numai bastarzi, era ideea pe care o exprimau cuvintele lui rușinoase) decît să fi dat naștere acestor urmași spurcați și imputiți.

Acelea au fost zilele cele mai înspăimîntătoare pentru Lucrezia. Se dezlănțuiseră toți împotriva ei : sau nu-i adresau nici un cuvînt, sau o copleșeau cu insulte ; *donna* Ferdinanda o apuca cu putere de braț, ciupind-o de-i jupuia pielea, iar într-o zi, *don* Blasco, numai printr-o minune nu sărise asupra-i. Palidă și mută, ea aștepta să treacă furtuna, lăsînd ochii în jos, nu plîngea, nu se văicărea, nu se spovedea nimănui, nu-i cerea sprijin unchiului duce, pe care-l știa că era prieten cu Benedetto și sprijinitor al căsătoriei ei, nu-i sufla o

vorbă despre chinurile ei lui Ferdinando, care venea la palat numai și numai pentru ea, lăsându-și în părăsire jivinele îmbălsămate ori pe cele care urmau să fie îmbălsămate. Doar Vannei, când se închidea cu ea în odaie, ca să ia scrisorile trimise de băiat, îi spunea cu un surîs rece, din vârful buzelor : „Zadarnic ! O să-l iau de bărbat !“

Între timp, el continua să susțină alegerea ducelui, prin viu grai, în cluburi, ori în scris, în *L'Italia Risorta* și în foile volante intitulate : *Cine este ducele de Oragua ? Un aristocrat patriot*, și altele de același fel. „Încă din 1848, strălucitul aristocrat s-a aliniat împotriva Regelui Bombă, meritul fiindu-i cu atât mai mare cu cât el nu avea să-l învinovățească de nedreptăți pe care să i le fi făcut lui ori celor ai săi, ci poporului întreg... În lunga perioadă de pregătire îl vedem la Palermo, alături de cei mai străluciți patrioți, contribuind cu activitatea și cu avutul său la cauza națională. La începuturile mișcării de eliberare, aleargă acasă, căci vrea să împărtășească durerile și bucuriile iubiților săi concetățeni. Acum se arată generos prin prețiosul ajutor pe care li-l dă liberalilor și-i face pe reprezentanții odiosului regim burbonic să audă glasul care, de-aci încolo, îi osîndește. Își varsă obolul său pentru alcătuirea unei armate permanente, i-ajută pe toți liberalii persecutați, care suferă din pricina sărăciei. Când se retrag călăii lui Francesco, e printre cei dintâi care aleargă să organizeze gospodărirea orașului și se înscrie în rândurile miliției naționale, pavază a libertății ; cumpără pentru ea uniforme, muniții și numeroase spade. Le deschide casa sa strămoșească lui Bixio și lui Menotti și le aduce eliberatorilor onorurile orașului. Cerîndu-i să reprezinte întîiul colegiu în parlament, refuză cu modestie

propunerea, voind să fie cel dintâi la jertfe, nu la onoruri. Țara, însă, îl vrea. Orașul frate, Palermo, ni-l solicită. Iar cine poartă numele de DUCE DE ORAGUA nu se poate da în lături în fața voinței țării. El va fi deputatul nostru !"

La rîndul său, ducele vorbea încă o dată cu principele despre căsătoria Lucreziei, îl elogie pe tînăr și afirmă că era vorba de o partidă care nu trebuia pierdută, căci soții Giulente nu aveau decît acel singur băiat, căruia urma să-i rămînă toată averea lor.

— Convine încă și dintr-un alt motiv, îi explica el nepotului. N-o să se uite la zestre...

— Ce mă privește pe mine dac-o să se uite ori nu ? Lucrezia are averea pe care o are ; excelența-voastră își închipuie că eu n-aș vrea să i-o dau ?

— Cine-a spus asta ? Spun numai că se mulțumește cu atît cît are.

— Sînt treburi care nu mă privesc. Ar fi ciudat ca eu s-o împiedic pe sora mea să facă ce-i place, la vîrsta ei ! Poate că dorința mamei noastre fusese ca ea să rămînă în casă ; mama noastră e însă pe lumea cealaltă ; și chiar dac-ar trăi... Stăruia deseori pe acest ton, spunea mereu că soră-sa era liberă să se mărite cu Giulente, dar cuvintele îi mureau pe buze și își oprea vorba la jumătate, ca și cum ar fi avut altceva de spus, dar tăcea totuși, din prudență, din bună-cuviință și ca să nu pară încăpățînat. Așa că, într-o bună zi, ducele îl întrebă :

— Dar vorbește lămurit ! Ești împotriva acestei căsătorii ?

— Eu ? De vreme ce este aprobată de excelența-voastră !

— Nu-ți place Giulente ?

— Trebuie să-mi placă mie ? E un tînăr cumsecade ; mi-ajunge să-l știu prieten cu excelența-

voastră... Destul de înstărit, chiar... Eu n-am prejudecățile mătușii Ferdinanda și ale lui *don* Blasco ; astăzi, vremurile-s schimbate... Excelența-voastră să fie încredințată că dacă Lucrezia socotește că va putea fi fericită cu el, eu n-o să mă împotrivesc... E totuși drept ca nici ea să nu-mi caute ceartă !

— Și de ce-ar trebui să-ți caute ?

— De ce ?... De ce ?... Excelența-voastră nu știe nimic, erai la Palermo pe vremea aceea !...

Și-i mărturisi atunci necazurile pe care i le făcuse soră-sa, uneltind împreună cu Chiara, cu marchizul și cu Ferdinando, invocînd tot felul de drepturi, interpretînd legea după mintea ei, învinuindu-l chiar că ar fi vrut să-i jecmăneacă pe toți.

— Acum, dacă se mărită, va trebui să înceteze cu toată povestea asta... Excelența-voastră o să vadă însă c-o s-o ia iar de la început !

— Ba de loc ! răspunse ducele, hotărît. Căsătoria o să se facă, dar îmi iau obligația că tu să nu mai ai nici un fel de necaz.

La fel îi vorbise și fetei părintele Camillo. Începuse prin a-i spune că unirea aceea era dușmănită de toți din familie, nu pentru că ar fi fost vorba ca ea să rămîină fată bătrînă... cu toate că !... de !... ci pentru că nu era vorba de o partidă potrivită. Considerentul nașterii își avea, desigur, însemnătatea sa ; nu atît prin el însuși, cît mai ales în ceea ce privea educația și principiile morale și religioase pe care le implica. Poate că Giulente era un băiat de treabă — nu voia să-l insulte fără să-l cunoască — dar profesa doctrine primejdioase, ținea cu dușmanii ordinei sociale, ai puterii legitime, ai Sfintei Biserici ; și nu se mul-

țumea numai să vorbească, dar trecea și la fapte. Iar o Uzeda, o nepoată a Fericitei Ximena, o fată a principelui de Francalanza, să se mărite cu ăsta ? Cum s-ar fi putut înțelege cu el ? Iubirea, pacea puteau să domnească între ei ? Iar apoi lăsînd toate astea deoparte, Giulente, deși înstărit, ar fi putut oare să-i ofere viața aceea luxoasă cu care fusese ea obișnuită ? Avea el idei și obiceiuri aristocratice ?... Așadar, familia nu se împotriva dintr-o simplă toană, ci din motive temeinice și serioase. Totuși, spunea el, ea însăși trebuie să fie cel mai bun judecător al tuturor lucrurilor acestora ; poate că se simțea însuflețită de o dragoste atît de mare încît să înfrunte chiar și lipsurile materiale ale existenței, încît să poată trage nădejde să-l aducă pe tînăr pe calea cea bună ? Faptă de ispravă, zel vrednic de laudă ; chestiunea principală, și singura, era însă aceea că fără încuviințarea, consimțămîntul și binecuvîntarea celor care-i reprezentau pe taică-său și maică-sa, fie-le țărîna ușoară, nu putea să tragă nădejde de pace și bunăstare.

Lucrezia nu scoase o vorbă.

— Ce anume vor, grăi ea, atunci cînd duhovnicul tăcu, ca să mă lase să mă mărit ? Să spună ce vor ; o să fac cum vor vrea ei.

— Eram sigur de asta, se repezi dominicanul, lăsînd să se vadă bucuria triumfului. Eram sigur că o fată cuminte ca tine n-o să răspundă altfel. Iar principele, care te iubește, o să te sprijine ! Împăcați-vă, fiți mereu uniți : acesta este interesul vostru reciproc și mîngîierea cui vă privește de acolo, de sus.

Și astfel, atunci cînd ducele, care încă nu vorbise cu nepoata despre cererea lui Giulente, i-o împărtăși și-i spuse în același timp că Giacomo dorea

ca, înainte de a i se da vreun răspuns, să se pună la punct treburile averii, Lucrezia se declară gata. Principele, care avusese numeroase convorbiri cu domnul Marco și stătuse zile întregi închis în birou, ceru — și în numele fratelui comoștenitor — ca drept bază de discuție să fie luate împărțirea făcută de maică-sa, arătînd — cu o mare risipă de documente și cifre — cît era de îndreptățită și dovedind, de asemenea, că partea tatălui nu existase niciodată, decît, poate, în fantezia unchiului *don Blasco*. Existau totuși polițele pe care el le plătise ; soră-sa trebuia deci să-și dea cota-parte, în proporție cu moștenirea primită : făcînd bine socotelile, nu i se cuveneau mai mult de opt mii de uncii. Lucrezia primi suma asta. Testamentul matern mai prevedea și că principele trebuia să plătească o dobîndă de cinci la sută ; dar, în cei cinci ani care trecuseră de la moartea mamei, nu-și întreținuse el surioara cu toate cele de trebuință, dîndu-i casă, masă, servitori, haine, folosința trăsirii etc., etc. ? Era dator să susțină aceste cheltuieli din propriul lui avut ? Dacă soră-sa ar fi fost în nevoie, sigur că ar fi adăpostit-o în casa lui, din dragostea pe care i-o purta și amintindu-i că erau din același sînge. Ea, însă, își avea averea ei : prin urmare, nu era drept și nici ea însăși nu putea primi ca fratele să o întrețină timp de cinci ani. Făcînd din nou socotelile, dobînzile celor opt mii de uncii înfățișau tocmai cheltuielile de întreținere ; nu i se cuvenea, așadar, decît numai capitalul. Lucrezia spuse încă o dată da. Și astfel, totul părea să se fi aranjat, dar, în ultimul moment, principele îi puse ducelui o nouă condiție :

— Vreau să pun la punct și situația celorlalți moștenitori legitimi. Aveau dreptate toți, ori au greșit toți ; nu i se pare și excelenței-voastre logic

și drept ? De vreme ce tot trebuie să umblăm cu coli timbrate, se cuvine să terminăm totul deodată. Să stea de vorbă excelența-voastră și cu ceilalți și să-i facă să cadă la-nvoială.

Chiara și marchizul nu aveau de ce să-și plece capul în fața condițiilor puse de principe, dar momentul era bine ales pentru a-i îndemna și pe ei la o tranzacție, mai ales că nu trăiau decît din așteptarea copilului, iar bucuria cu care îi copleșea apropiata dată a evenimentului era atît de mare încît îi făcea să treacă cu vederea orice alt interes. De aceea, atunci cînd ducele le aduse la cunoștință că Lucrezia se căsătorea și încheiase tranzacția, o aprobară, socotind numai că povestea cu dobînzile oprite în schimbul cheltuielilor de întreținere nu-i prea făcea cinste principelui. De altfel, dacă ea era mulțumită, toată lumea era mulțumită.

— Acum, ar trebui să vă înțelegeți și voi, ceilalți !... adăugă ducele, cu un ton de drăgăstoasă poruncă, la care-i dădea dreptul nu atît calitatea de unchi, cît faptul că primise să fie nașul pruncului care urma să se nască.

— Dacă excelența-voastră vrea astfel...

— Suma pe care o are de primit Chiara este aceeași ca și a Lucreziei ; pentru ea, însă, problema dobînzilor nu se pune, iar Giacomo le va plăti pînă la ultimul bănuț.

— Am luat-o pe scumpa mea Chiara din dragoste pe care i-o port și nu pentru bani... și aplecîndu-se asupra soției, Federico o sărută pe frunte.

— Dar legatul unchiului canonic ? Dar legatul matrimonial ? aminti ea, pentru ca nu cumva generosul ei soț să mai facă vreo greșală.

— Giacomo nu intenționează să le recunoască și nu-mi dau seama dacă are dreptate sau dacă greșește. De-aci încolo însă, trebuie să terminați cu

toate. Deocamdată, pentru voi, cîteva mii de uncii nu înseamnă nimic : o să i le compensez eu finului meu, la vremea potrivită...

Cu asta, discuția luă sfîrșit, spre nespusa bucurie a celor doi soți. Rămînea Ferdinando, din partea căruia principele voia cele două mii de uncii, în contul datoriilor. Asupra inimii Nerodului, Lucrezia singură avea putere ; ea, însă, în loc să stea de vorbă cu fratele, se așeză la pat, refuzînd să vadă lumea și pretextînd suferințe neștiute de nimeni. Aflînd de boala surioarei, Nerodul venea s-o caute în fiecare zi, dar Lucrezia părea să fie supărată mai cu seamă pe el. Îi spusese și camerista și-și dăduse ea însăși seama că Giacomo o strîngea de gît ; ca să-și biruie neamurile, ea ar fi trecut însă peste multe alte lucruri. Acum, își dădea seama de răul pe care se pregătea să i-l facă fratelui mai mic, singurul care o iubea, silindu-l să se lipsească de o părticică din anemica lui parte de moștenire, cea mai anemică dintre toate ; în capul ei, lucrurile se răsturnaseră, iar vinovat era Ferdinando, care nu se interesa de ea, care n-o întreba ce suferință avea, care nu îndepărta ultimul obstacol din calea încheierii căsătoriei. În schimb, Ferdinando n-avea habar de nimic și rămase cu gura căscată cînd ducele, ca să termine o dată cu încurcătura aceea, îi aduse totul la cunoștință.

— S-a prezentat o partidă bună pentru soră-ta... Bennedetto Giulente, îl știi, tînărul acela atît de inteligent, care s-ă acoperit de glorie...

— Aha, da ? E bine, mă bucur...

— Firește însă că Giacomo dorește ca mai întîi să pună treburile la punct și să termine cu împărțirea averii, rămasă în aer. Cu Lucrezia s-ă înțeles, cu Chiara la fel ; de aceea, fratele tău

vrea să rezolve lucrurile și în ce te privește pe tine, de vreme ce e una și aceeași chestiune... Asta e toată boala Lucreziei...

— De ce nu mi-a vorbit mai de mult ?

Și alergă la căpățiul bolnavei, să-i spună :

— Proasto ! Te necăjești pentru atîta lucru ? Unchiul mi-a povestit totul... Dacă te învoiești tu, nu-i drept să mă învoiesc și eu ? Trebuia să-mi spui numaidecît ! Acum ești mulțumită ?...

Ziua alegerilor se apropia ; cei doi Giulente, și mai ales Benedetto, îi descoperiseră pe cei cu drept de vot și făcuseră toate formalitățile de înscriere ; dimineța și seara, veneau tot felul de inși să-l caute pe duce și să-i spună că vor vota pentru el, iar cei doi Giulente nu lipseau nicio-dată. În ajunul votării, tocmai cînd candidatul își primea partizanii, cameristul marchizului veni în goana mare, ca să-i cheme pe principe și pe principesă, căci Chiara era gata să nască. Cînd Giacomo și Margherita sosiră la ea acasă, îl găsiră pe Federico frămîntîndu-se ca un nebun din pricina neliniștii, fără să-i poată da vreun ajutor celei în suferință, dar chemîndu-le totuși în fiecare clipă pe cameristă, pe verișoara Graziella sau pe una din cele trei moașe, care făceau cu schimbul la patul gravidei. Principele rămase cu el, iar principesa intră în odaia Chiarei. Cu toate chinurile nașterii, aceasta avea un aer fericit, surîdea între două zvîrcoliri, se ruga să-i fie liniștit soțul.

— Spuneți-i că nu sufăr... Du-te chiar tu, Margherita... Ah ! Sărăcuțul, stă ca pe ghimpi...

Dorința ei de atîția ani, ruga ei cea mai ferbinte erau deci în pragul împlinirii ! Durerile i se alinau la această idee ; gîndindu-se la frămîntarea soțului,

aproape că nu mai suferea ea de loc. Când principesa se înapoie în odaie, moașa tocmai spunea :

— E gata !... E gata !...

— Se vede capul ? întrebă verișoara, care-o ținea de subsuori pe marchiză, aflată în prada ultimei crize.

— Nu știu... Curaj, doamnă marchiză. Dar ce e ?

Deodată, moașele se-ngălbeniră la față, văzînd cum li se risipește nădejdea unor daruri bogate : din pîntecul însîngerat ieșea afară o bucată de carne informă, ceva care nu putea să aibă nici un nume, un fel de pește cu cioc, o pasăre jumulită de fulgi ; monstrul acela fără sex avea un singur ochi, trei feluri de labe, și era încă viu.

— Isuse ! Isuse ! Isuse !

Din fericire, îndată după ce născu, Chiara căzu în nesimțire ; principesa, care se învîrtea prin odaie fără să se atingă de ceva, incapabilă să-i dea vreun ajutor celei care stătea să nască, își întorcea acum capul, scîrbită de ceea ce vedea, iar moașele, verișoara și camerista exclamau, mîhnite :

— N-o să vrea nimeni să-i ducă soțului vestea !

Fiindcă nu mai auzea nimic, marchizul tocmai întreba :

— Verișoară ! *Donn'* Agata !... Cum merge ?... Verișoară !... Nu vine nimeni ?

Donna Graziella fu cea care trebui să se ducă să-l pregătească pentru greaua lovitură !

— Verișorule, curaj !... Chiara a scăpat...

— E băiat ?... E fată ?... Verișoară !... De ce nu vorbiți ?

— Faceți-vă curaj !... N-a fost cu voia Domnului... Chiara e bine ; asta e important...

Intrînd să vadă avortonul al cărui singur ochi se stinsese, principele încercă să-și împiedice cumnatul, care se frămînta de nerăbdare, să intre în

odaia nevastei ; nu izbuti însă. În fața monstrului, pe care moașele consternate îl așezaseră pe un maldăr de pînzeturi, marchizul rămase ca împietrit, luîndu-se cu mîinile de păr. Între timp, soția lui își reveni în simțiri și-i privi de jur împrejur pe cei de față.

— Federico !... E băiat ?... fură primele vorbe pe care le scoase din gură.

— Stați liniștită ! cerură femeile, într-un singur glas, așezîndu-se în fața avortonului ca s-o împiedice să-l vadă. Nu-i spuneți nimic, deocamdată...

— Federico ! chemă încă o dată lăuza.

— Chiara !... Cum te simți ? spuse tare marchizul, alergînd către ea. Ai suferit mult ? Mai suferi încă ?

— Nu, nimic... Fiul nostru ?

— Chiara, liniștește-te ! E o fetiță... dădu de veste verișoara, venind repede către ea. Ce interesează !... E atît de frumușică !

— Păcat ! suspină ea. Ești necăjit din pricina asta ? îl întrebă ea pe bărbat, văzîndu-i chipul posomorît.

— Nu, nici vorbă ! Toți copiii ne sînt la fel de dragi...

— Dar unde e ?... Aduceți-o aici... șopti ea, suspinînd încă o dată.

Chiar în clipa aceea, din porunca principesei, camerista ducea afară fetusul, înfășurat într-o cîrpă, ferindu-se să nu fie văzută.

— E-acolo !... exclamă Chiara. Vreau s-o văd...

O mare încurcătură îi amuți atunci pe toți cîți se aflau de față. Federico, mîngîindu-i mîinile și sărutînd-o pe frunte, îi spuse :

— Curaj, fetița mea !... Fii curajoasă... Vezi că și eu mă resemnez ! N-a fost voia Domnului...

— A murit ? întrebă ea, îngălbenindu-se.

— Nu... s-a născut moartă... Curaj, biata de tine !... barem tu să fii sănătoasă... restul n-are nici o însemnătate ; facă-se voia Domnului.

— Vreau s-o văd !

O înconjurară cu toții, stăruind să-i scoată din minte dorința aceea : de vreme ce tot era moartă ! De ce să se mai chinuie văzînd așa ceva ? Se cuvenea să caute să se cruțe ; importantă acum era numai sănătatea ei !

— Vreau s-o văd, repeta ea, cu supărare în glas.

Trebui să i se facă pe voie. Nu plînze și nu se înspăimîntă cînd se uită la acel lucru de groază ; îi spuse, doar, bărbatului :

— Era fiul tău !

Și porunci ca, deocamdată, să nu-l scoată afară din odaie. Sosiră, între timp, celelalte neamuri : *don Eugenio*, *donna Ferdinanda*, ducesa Radali, verii marchizului ; toți își arătau părerea de rău și urau o soartă mai bună pentru data viitoare. Spre seară, veni și ducele să-și facă datoria, dar stătu puțin, căci cei doi Giulente îl așteptau jos, să-i dea ultimele vești în legătură cu orientarea colegiului de alegători : Benedetto parcă era Garibaldi, spunîndu-i lui Bixio : „Miine la Palermo, Nino !“...

A doua zi, el alergă într-adevăr pretutindeni, de la o secție de votare la alta, pe la casele votanților, grăbind deschiderea sediilor, interpretînd legea, care era nouă pentru toți, îndemnînd lumea să depună în urnă numele lui Oragua. Între timp, ca în semn de protest, aproape, împotriva acelei ultime nebunii a ducelui, în casa Chiarei se strînseseră toți burbonicii din familia Uzeda, cu excepția lui *don Blasco*, care, din pricina împăcării dintre nepoți, a încheierii căsătoriei Lucreziei și a candidaturii ducelui, înnebunise parcă de-a bine-

lea. Marchiza se înzdrăvenise și chiar își suporta nenorocirea cu destulă resemnare ; marchizul nu se dezlipea de căpățiul lehuzei și se pleca să-i vorbească la ureche : nici unul dintre ei nu stătea s-asculte glumele crunte făcute de *donna* Ferdinanda pe seama fratelui și nici demonstrațiile critico-istorice pe care cavalerul i le făcea prințisorului, venit și el în vizită la mătușă, împreună cu starețul și cu *fra'* Carmelo. Chiara trimisese să-l cheme pe Ferdinando și-l aștepta cu o vie nerăbdare : cînd apăru el, îi făcu semn să vină lîngă ea și îi vorbi pe șoptite, îndelung. Chemă apoi camerista și îi dădu o legătură de chei, pe care o scosese de sub pernă, poruncindu-i, în gălăgia asurzitoare a conversației :

— Știi borcanul de untură din cămară ?... cel mare ?... Ia-l, golește-l și curăță-l bine... Dar bine, te rog ! Dacă e apă caldă, e și mai bine !

Cînd borcanul fu gata, Ferdinando se duse să-l vadă.

— E'n regulă, spuse el ; acum e nevoie de spirt.

Marchiza porunci să meargă cineva să cumpere ; și atunci, în mijlocul rudelor uluite, fu adus fetușul, galben, ca de ceară, pe care Ferdinando îl spălă, îl uscă și-l băgă în borcan, după care turnă spirtul și potrivi capacul.

— Puțin seu este ?... Ori lut ?...

— Am ceara mea de sigilat, dacă ți-e bună... spuse marchizul.

Și cu ceara aceea, care împutea camera, Ferdinando unse marginea capacului, să nu pătrundă aer în borcan. Marchiza urmărea operația cu atenție ; Consalvo, cu ochii larg deschiși, se uita la bucata aia de grăsime, care se mișca în spirt ; deodată îi spuse lui *don* Lodovico :

— Unchiule, nu seamănă cu capra de la muzeu ?

În muzeul benedictinilor se afla, într-adevăr, un alt avorton animal, un burduf cu labe, o bășică cu membre crescute alandala, dar ceea ce născuse Chiara era și mai îngrozitor.

Don Lodovico nu răspunse ; terminîndu-se vizita scurtă pe care i-o făcuse surioarei, plecă. Încet-încet, plecară și ceilalți, lăsînd-o pe Chiara singură cu bărbatu-său să privească mulțumită piesa aceea anatomică, produsul cel mai recent al neamului Viceregilor. Principele se grăbea să se înapoieze la unchiul duce și, pentru a-i face o plăcere, își luă și feciorul cu el, deși era ora cînd băiatul trebuia să se înapoieze la mînaștire. Familia de-abia sosisse la palat cînd se auziră din depărtare sunete care de-abia puteau fi deslușite : aplauze, strigăte, sunete de trompetă și lovituri de tobă. O demonstrație de cetățeni aparținînd tuturor claselor, cu steaguri și muzică, sub conducerea celor doi Giulente, venea să-l aclame pe întiiul deputat al colegiului, strălucitul patriot. Portarul, văzînd că se apropia gloata aceea gălăgioasă, dădu să închidă poarta, dar Baldassare, trimis jos de duce, îi porunci să o lase larg deschisă. Mulțimea striga : „Trăiască ducele de Oragua ! Trăiască deputatul nostru !“ în vreme ce fanfara cînta imnul lui Garibaldi, iar cîțiva ștregari, însuflețiți de muzică, făceau tumbe. Cei doi Giulente, primarul și alți opt sau zece cetățeni de seamă parlamentau cu Baldassare, căci voiau să urce să-l felicite pe alesul poporului ; întrucît ducele se afla sus, în Sala Galbenă, majordomul îi întovărăși într-ăcolo : de cum intră, Benedetto Giulente o zări pe Lucrezia, cu pălăria încă pe cap, stînd alături de principesă. Întîmpinîndu-i pe cetățeni, ducele le strînse tuturor mîna, risipind mulțumiri, în timp ce din stradă

venea zgomotul strigătelor și al aplauzelor, iar principele, care văzuse în mulțime o piață-rea, se-ngălbenea, șoptind : „Doamne-ajută ! Doamne-ajută !” Ca atare, cel care li-l prezentă nepoatelor pe Giulente, fu însuși noul ales. Tinărul se înclină, exclamînd radios :

— Doamnă principesă, domnișoară, sînt fericit și mîndru ca pentru prima dată să vă prezint omagiile mele în această zi norocoasă, adevărată sărbătoare atît pentru familia dumneavoastră cît și pentru întreaga țară...

„Trăiască Oragua !... Să iasă ducele !... Trăiască deputatul !” urlau cei de jos.

Iar Benedetto, ca și cînd s-ar fi aflat la el acasă, deschise larg balconul. Ducele se-ngălbeni atunci mai rău decît nepotul : trebuia acum să vorbească mulțimii, să deschidă, în sfîrșit, pliscul, să spună ceva. Ținîndu-se strîns de Benedetto, bîlbiia ;

— Ce anume ?... Ce trebuie să spun ?... Ajută-mă tu, mă pierd...

— Spuneți că-i mulțumiți poporului pentru măgulitoarea demonstrație... că simțiți responsabilitatea mandatului, dar că vă veți dărui toate puterile spre a-l îndeplini... însuflețit de încrederea, sprijinit...

Cum însă strigătele creșteau neconținut, îl împinse către balcon.

Îndată ce se ivi deputatul, un zgomot și mai puternic se înalță din strada care mișuna de oameni ; salutau cu pălăriile, cu batistele, cu drapelele, strigînd : „Ura ! Ura !” Galben ca un mort, agățat de balustradă cu amîndouă mîinile, cu vederea întunecată și cu tot trupul înțepenit, onorabilul începu :

— Cetățeni...

Glasul i se pierdea însă în tumultul amplu și necurmat, în corul asurzitor al aplauzelor ; prin ținuta sa, deputatul nu lăsa să se înțeleagă că ar fi vrut să vorbească. *Benedetto* ridică o mână ; ca prin farmec se făcu tăcere.

— Cetățeni ! începu atunci tînărul. În numele vostru, al tuturor, în numele poporului suveran, i-am comunicat strălucitului patriot... „Trăiască Oracqua !... Trăiască ducele !“... strălucita, unanima afirmație a întregului colegiu. Alături de atîtea alte dovezi de abnegație pe care le-a dat țării... „Ura ! Ura ! Ura !...“ ducele de Oragua o adaugă și pe aceea de a asculta încă o dată de voința țării și de a ne reprezenta în acea augustă adunare în care, pentru întîia oară, se vor strînge la un loc fiii...

N-a putut, însă, să-și termine această frază. Aclamațiile, aplauzele îi înăbușeau cuvintele ; se striga : „Trăiască unitatea italiană ! Trăiască Victor Emanuel ! Trăiască Oracqua ! Trăiască Garibaldi !...“ Alții adăugau : „Trăiască Giulente ! Trăiască rănitul de la Voltorno !“

— Avîntul de care vă văd însuflețiți, continuă el, este cea mai frumoasă confirmare a răspunsului urnei... al acelei urne în care încă o dată iese liberă... suverana voință a unui popor care a devenit propriul său stăpîn... Cetățeni ! La 18 februarie 1861, printre reprezentanții națiunii reînviată, noi vom avea marea noroc de a-l vedea șezînd pe ducele de Oragua. Trăiască deputatul nostru ! Trăiască Italia !

Un ultim ropot de aplauze răsună puternic, iar mulțimea începu să se împrăștie. Pentru a doua oară, cu vocea sugrumată, fără un gest, fără o mișcare, ducele rostise :

— Cetățeni... dar cei de jos nu-l auzeau și nu pricepeau că voia să vorbească. Atunci, întorcându-se către persoanele care se înghesuiau pe balcon, spuse :

— Voiam să adaug două cuvinte... dar se duc... Putem intra...

Surîdea, respirînd ușurat, ca scăpat de un coșmar, strîngîndu-i fiecăruia mîna, dar mai cu putere lui Benedetto, de parcă voia să i-o frîngă.

— Mulțumesc ! Mulțumesc ! N-o să uit nicio dată ziua de azi...

Îl duse pe tînăr în încăperea alăturată, pentru a-și lua rămas bun de la doamne și-i însoți pe toți pînă la scară. Cînd se înapoie, principele — scăpat și el de coșmarul deochiului — începu iarăși să-l felicite, dîndu-i-l fiului său drept pildă :

— Vezi ? Vezi cît de respectat este unchiul ? Cum ține toată țara cu el ?

Băiatul, uluit oarecum din pricina zarvei, întrebă :

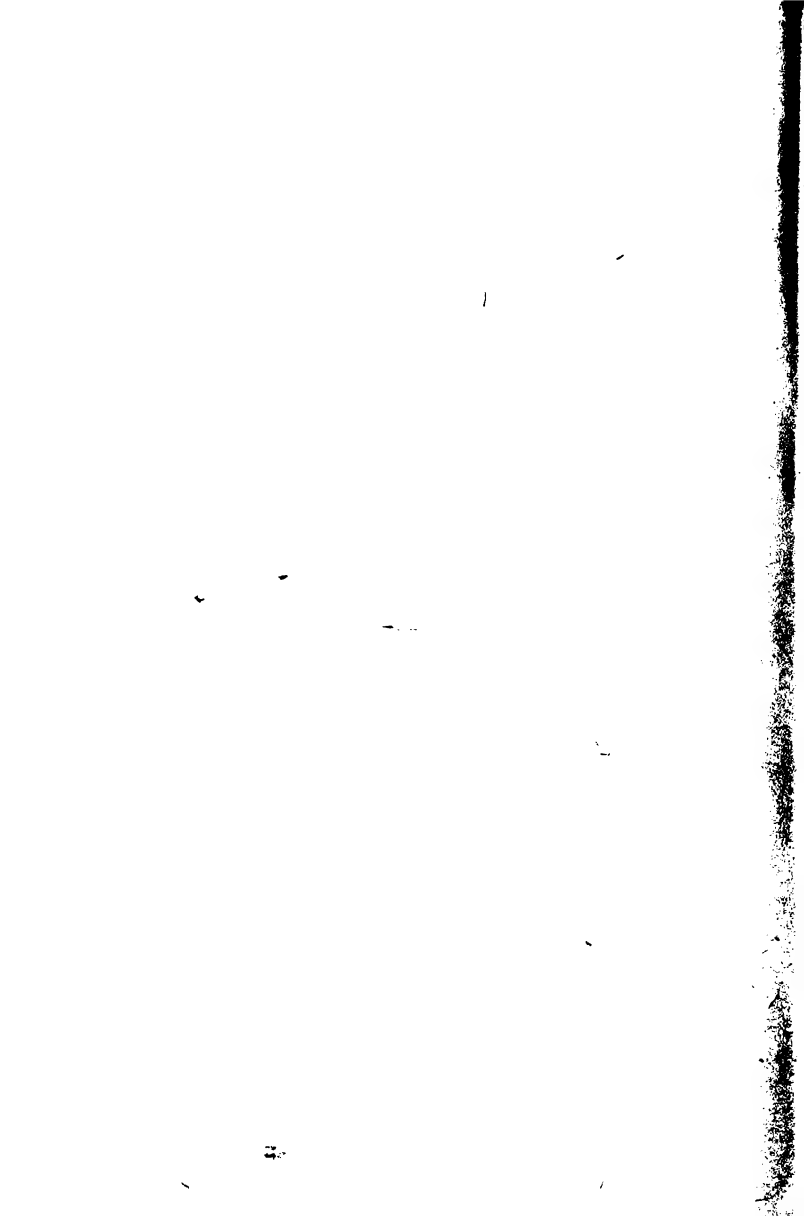
— Ce vrea să însemne deputat ?

— Deputați, explică tatăl, sînt cei care fac legile în parlament.

— Nu le face regele ?

— Regele, împreună cu deputații. Poate regele să ia seama la toate ? Și vezi cîtă cinste-i face unchiul familiei ? Cînd erau viceregi, ai noștri erau viceregi ; acum, cînd avem parlamentul, unchiul e deputat !...

PARTEA A DOUA

Cînd se află că Raimondo a picat pe nepusă masă de la Florența, ca oaspete neașteptat în casa Uzeda, singur, fără bagaje, numai cu o geantă în care nu-și luase decît puținele albituri trebuincioase în timpul călătoriei, în oraș se iscă un murmur general, un schimb de comentarii, de presupuneri, de întrebări curioase și insistente, de parcă ar fi fost vorba de un important eveniment public. Prima veste care umbla din gură în gură spunea că tînărul conte își părăsise nevasta, despărțindu-se de ea pentru totdeauna. Cei bine informați știau că, după revoluție, *donna* Isabella Fersa plecase de la Palermo la Florența. Nu ajungea acest singur fapt ca să lămurească o mulțime de lucruri ? Îndoielnic era numai dacă prietena se dusesse după conte din propria ei inițiativă sau în înțelegere cu el. Erau unii care spuneau că ea se dusesse pe continent ca să se distreze, fără să se mai gîndească la familia Uzeda ; de ce să aleagă însă chiar orașul în care locuia el ? Ea una nu mai avea cine știe ce de pierdut. Mai putea oare trage nădejde ca soțul s-o primească înapoi, după doi ani de despărțire ? Cît trăia soacra, nu era cu putință ; *don* Mario putea să aibă slăbiciunea de-a o ierta,

cu atît mai mult cu cît îşi iubea încă nevasta şi plîngea după ea, zi şi noapte, mai ceva decît dacă ar fi fost moartă ; maică-sa însă veghea pentru el. Prin urmare, *donna* Isabella nu mai căuta aventuri şi fiindcă, tînără cum era, nu se putea împotrivi ispitelor, îi convenea ca, în loc să-şi caute noi prieteni, să se întoarcă mai degrabă la cel dintîi : o singură greşală i-ar fi fost iertată mult mai uşor... Altfel stăteau însă lucrurile cu Raimondo. Erau la mijloc copiii, două fiinţe nevinovate !... Iar oamenii de treabă o compătimeau pe contesă, atît de blîndă, atît de bună, atît de devotată soţului şi osîndită, în acelaşi timp — ce ţi-e şi cu lumea asta ! — la o viaţă plină de necazuri.

La palatul Francalanza, servitorimea nu vorbea despre nimic altceva, uitînd pînă şi de logodna lui Benedetto Giulente cu domnişoara Lucrezia. Evenimentul acesta, cu toate că era prevăzut şi discutat încă de multă vreme, pricinuisese între timp o redeşteptare a partidelor în care erau împărţiţi oamenii de casă ai principelui ; şi, în vreme ce Giuseppe, portarul, se descoperea şi se înclina la sosirea logodnicului, ca şi cînd s-ar fi întors acasă însuşi stăpînul în carne şi oase, Pasqualino Riso, de sub arcada celei de-a doua curţi interioare, unde se prăjea la soare, nu catadixea nici măcar să-şi ducă mîna la beretă şi de-abia dacă se îndura să-şi scoată pipa din gură şi să se întoarcă într-o parte, cînd îi venea să tragă un scuipat. Numai Baldasare îşi păstra admirabila sa imparţialitate, văzîndu-şi numai de slujbă şi tratîndu-l pe logodnicul domnişoarei după cum vedea că-l tratează şi principele : cu multă politeţe, dar fără încredere. „Stăpînii sînt tot stăpîni“, spunea majordomul ; iar dacă-i auzea pe proştii de servitori discutînd cu prea multă căldură despre alegerea făcută de

domnișoara, îi trimitea pe ajutorii de vizitii la grajduri, iar pe rîndași la bucătărie. „Nu cumva e soră-ta, dobitocule ?“ Ce-i privea pe ei dacă *donna* Ferdinanda și *don* Blasco — întotdeauna de acord, cu toate că nu se puteau suferi — nu mai veneau pe la palat, ca unii care dezaprobau căsătoria aceea ? Nici el, Baldassare, nu se prea împăca cu ideea ca o Uzeda s-ajungă să se mărite cu un „avocat“ ; tînărul, însă, învățase numai pentru plăcerea sa și nu ca să-și exercite meseria. Și, cu toate că nu era de cine știe ce neam mare, avea totuși educație de nobil, le spunea „excelență“ tatălui și mamei, iar cînd intrase în casa logodnicei dăruise servitorilor ceea ce se cădea. Poate că părinții lui nu erau prea „fini“ ; soții, însă, nu erau datori să stea împreună cu ei. Pentru toate aceste motive, Baldassare nu putea să îngăduie ca subalternii lui să-și bată gura ; bîrfelile, însă, nu se mai terminau și numai sosirea contelui le îndrumă spre un alt subiect. Că tînărul stăpîn Raimondo nu venise cu treburi, cum voiau unii să dea de înțeles, era limpede și sigur în ochii servitorimii : dacă venea pentru treburi și-ar fi adus măcar o valiză, și nu numai geanta aceea cu două cămăși și două perechi de ciorapi și de izmene, și nici n-ar fi avut căutătura aceea aspră, el care era întotdeauna bine dispus, cînd se afla departe de nevastă ! Treburile, dacă de ele era vorba, le avea cu fratele său, principele, iar el, în schimb, se ducea zilnic la *donna* Ferdinanda, care slujise drept paravan în primele vremuri ale prieteniei cu doamna Fersa. Iar *donna* Ferdinanda le spunea tuturor, limpede, părerea sa : în situația aceea, dată fiind nepotrivirea de caracter dintre soț și soție, nu era altceva de făcut decît să se despartă, ca buni prieteni, să bage fetele într-un colegiu, să le mărite cît

mai curînd, iar cu ce-o să rămînă să-și facă fiecare viața lui.

Principele, în schimb, nu-i vorbea fratelui nici despre nevastă, nici despre copile, nici măcar ca să-l întrebe dacă erau vii sau moarte. La rîndul său, Raimondo părea să-și fi uitat limba acasă, iar cînd deschidea gura, vorbea de toate și de nimic, cu un aer distrat, păsîndu-i mai puțin ca ori-cînd de ceea ce se petrecea în familie. Despre împăcarea legatarilor, despre căsătoria Lucreziei, nu suflase o vorbă, ca și cînd ar fi fost lucruri care nu l-ar fi privit de loc, sau în legătură cu care el și-ar fi spus părerea, încă mai de mult. Și de-abia, de-abia luă act de prezența lui Giulente, viitorul cumnat.

Lucrezia triumfa : Benedetto venea în fiecare seară să-i facă curte ; peste șase luni avea să-i fie soț. Despre împăcarea silită, despre sacrificiul făcut pentru el și aproape impus celorlalți, nici măcar nu-și mai amintea. Tînărul, cînd fusese vorba de interese, aproape că n-o lăsase să vorbească, căci o voia pe ea, nu dota, iar consimțămîntul principelui fusese obținut numai cu înțelegerea asta. Și totuși, consimțămîntul acesta era atît de rece încît părea smuls cu forța ; fără a mai pune la socoteală că *don* Blasco și *donna* Ferdinanda nu mai dădeau pe la palat și că însuși *don* Eugenio se uita chiorîș la viitorul nepot. Dar, cu cît neamurile se arătau mai potrivnice față de căsătoria ei, cu atît mai mari dovezi de dragoste îi dădea ea lui Benedetto :

— Nu-i băga în seamă ; sînt toți nebuni ! Te urăsc fără nici un motiv și tot fără motiv au să facă pace, într-o bună zi !

Și-i povestea nebuniile lor, îi sugera modul în care să-i dezarmeze, cum să-i atace, unde erau

mai slabi. Tînărul n-avea nevoie de sfaturile ei, căci făcea toate **sforțările** ca să fie acceptat de viitoarele neamuri, **știind** că dacă în privința avantajelor ar fi putut face o altă căsătorie mai bună, acest lucru nu i-ar fi fost cu putință în ce privește noblețea. Iar cei din familia Giulente aveau mânia de a se socoti **nobili** sau cel puțin înnobilați de lungul șir al **magistraților** pe care îi avuseseră în familie : mîhnirea lor cea mai mare venea din faptul că nu izbutiseră să capete dreptul de primogenitură. De aceea, păstrau cu sfințenie diplomele și portretele tuturor doctorilor, judecătorilor și președinților din care coborau, și se lăudau cu alianțele nobile pe care le făcuseră, mai ales în ultimele generații. Și astfel, în ochii celor care nu despicau firul în patru, treceau drept nobili și, ca unor nobili fără titlu, li se spunea „cavaleri“ ; nobilii adevărați îi țineau însă la distanță. În aceste condiții, căsătoria lui Benedetto cu sora principelui de Francalanza era un adevărat noroc și așa o considerau și *don Paolo*, și *donna Eleonora*, soția lui. Din pricina mîndriei de a fi izbutit s-o încheie, nu-și mai dădeau seama nici măcar de răceala și de dușmănia familiei Uzeda, sau puneau aceste simțăminte pe seama liberalismului lui Benedetto : tînărul, vanitos ca și ei, dar mai puțin orbit, lua act de ele și se silea să le învingă. Își asigurase imediat simpatia principesei, evitînd să dea mîna cu ea și lăudîndu-i frumusețea și grația. Nu prea grea a fost cucerirea lui *don Eugenio*, care, la început, se făcea că nu-l bagă în seamă. Tînărul, povățuit de *Lucrezia*, a început să-i vorbească despre probleme istorice și artistice și despre viceregiile Uzeda, ascultînd cu gura căscată sentințele cavalerului ; mai tîrziu, l-a rugat să-i arate colecțiile lui de artă și s-a risipit în elogiul la vederea

tuturor cioburilor și a tuturor pînzelor zmîngălite, scoțînd din gură numai superlative în fața tablourilor de Tizian și de Tintoretto, pe care le declara superioare tuturor tablourilor acelorași pictori, păstrate în muzeul din Napoli. O dată cu venirea lui Raimondo, Benedetto se găsea însă, adeseori, între două focuri, din pricină că în timp ce *don Eugenio* și *don Cono* preamăreau gloriile orașului și monumentele patriei, Raimondo nu își întrepruea tăcerea decît ca să le denigreze. Giulente căuta să împace și capra și varza, neștiind cum să se poarte cu ei, întrucît nu erau niciodată de aceeași părere. De mult ce-i admira pe stăpîni, Raimondo disprețuia aproape și noblețea familiei sale; în schimb, *don Eugenio* lucra cu stăruință la a sa *istorie cronologică*. Și fiindcă i se păruse că acest titlu nu ar fi destul de răsunător, îl schimbă în acela de *Disputăciune istorico-cronologică*; cum însă *don Cono* susținea că „disputăciune” nu era totuna cu disertație, între cei doi se încinseră discuții mult mai îndelungate și mai aprinse decît cele pe care le avuseseră în legătură cu cuvîntul „solemn”, cînd se pusese problema dacă se scrie cu un singur *l*, ori cu doi. Cerîndu-i-se și lui părerea, Benedetto se gîndi puțin, dar nu la vocabular, ci la răceala pe care i-o arătau călugărul și fata bătrînă, la războiul pe care i-l declaraseră.

— Cred că sînt sinonime... răspunse el.

— Ai înțeles, încăpățînatule? îi spuse atunci, triumfător, *don Eugenio*, lui *don Cono*. Te dai bătut, în sfîrșit?

La rîndul său, principele îl folosea pe viitorul cumnat în alt chip. Codul sard îl înlocuise, în mai 1861, pe cel napolitan, iar judecătorii, avocații și împricinații, își storceau creierii cu noua lege.

Atît din dragoste pentru studiu, cît și din zel patriotic, Benedetto o analizase amănunțit împreună cu profesorul său și astfel, vorbind ba de una, ba de alta, principele îl îndemna pe tînăr să confrunte între ele cele două texte, să arate deosebiri și potriviri ; uneori, cu aerul că vorbea despre lucruri cu caracter general, despre cazuri imaginare sau fără nici un interes, îi cerea adevărate consultații juridice. Într-o zi îl întrebă ce gîndea el în legătură cu legatul către mînăstiri. Deși credea că lucrurile stăteau altfel, Giulente îi răspunse că era ceva îndoielnic și că nulitatea acelei instituii se putea susține foarte bine... Pentru a intra în grațiile tuturor acelor Uzeda, îi ajuta și-i încuraja în pretențiile lor, dar din pricina mîndriei de a le frecventa casa, din pricina înfumurării de a se înrudi cu ei, îmbrățișa sincer cauzele viitoarelor neamuri : *Disputăciunea* cavalerului îi părea o operă cu adevărat folositoare, iar motivele principelui, realmente plauzibile. Fumurile aristocratice ale tatălui și exaltarea liberală a unchiului își dădeau mîna în persoana sa ; așa că, mîndrin-du-se de a coborî din *mastro*¹ Razionale Giolenti, susținea, în legătură cu alegerea ducelui de Oragua că guvernul țării trebuia să fie luat de „noi“ : adică de „o aristocrație ca cea engleză, capabilă să înțeleagă și să îplinească nevoile națiunii...”

Cu prilejul acelor ieșiri, pierdea însă tot ceea ce cîștigase : principele și cavalerul zîmbeau nu atît din dispreț față de teoriile liberale cît din pricina aceluia „noi” pe care îl auzeau din gura lui și pentru că îl vedeau pe un Giulente luîndu-și în serios propria-i noblețe. Cînd tînărul vorbea despre strămoșii săi, despre onorurile pe care le obținuseră, despre tradițiile nobiliare ale familiei sale,

¹ Formă veche a lui *maestro* (maestru, meșter).

despre blazonul familiei, principele își netezea barba, don Eugenio se uita în văzduh, principesa își pleca ochii, lingăii își făceau cu ochiul unul altuia și însăși Lucrezia, față de răceala care plutea imediat în aer, se posomora, încuviințînd totuși din cap, dar fără să sufle o vorbă.

Într-o seară, el pomeni de canonicul Giulente, adevărată podoabă a veacului trecut, celebru prin cîteva lucrări de drept bisericesc și mai ales prin marele tratat *Despre căsătorie*. Se părea că pe Raimondo, care se afla de față, conversația aceea l-ar fi interesat.

— Nouă, spunea Benedetto, este tratarea capitolului cu privire la impedimentele care împiedică ori anulează. Mi-au trecut prin mîină multe opere cu privire la acest subiect, dar dezvoltarea și bogăția de texte și de comentarii ale acestora sînt într-adevăr minunate.

— Da, da... confirmă de data aceasta și cavalerul ; am citit-o și eu.

— Cum ai spus ? întrebă Raimondo. Impedimente ?

— Care împiedică ori anulează.

— Impediment care împiedică, atrase atenția don Eugenio, mi se pare totuși că este cam același lucru.

— Da, excelență, căci îi și spunea excelență viitorului unchi ; i se spune însă „care împiedică“, spre a-l deosebi de „care anulează“ ; cu alte cuvinte : obstacole care împiedică celebrarea și obstacole...

— Dă-mi voie ! întrerupse gentilomul de cameră. Impediment care împiedică este totuși o prostie cît toate zilele ! Poate oare impedimentul să și favorizeze ?

Benedetto reluă, cu multă răbdare, explicațiile ; cavalerul, însă, răspundea, încăpăținat, că „exprimarea“ era greșită și nu tăcu decît atunci cînd Raimondo exclamă, plictisit :

— Dar bine, unchiule, du-te de le-o spune specialiștilor în dreptul canonic ! Dacă asta este exprimarea juridică ! Iar motivele de anulare, îl întrebă el pe Giulente, care sînt ?

— Impedimentele anulatorii sînt cele care anulează căsătoria după ce ea a fost contractată.

— Adică ?

— Ei... Se numără mai bine de-o duzină... ba chiar paisprezece, precis. La început erau douăsprezece, dar mai tîrziu, Conciliul de la Trento¹ le-a sporit cu două... Am studiat lucrurile acestea cu vreme în urmă ; acum, adăugă el întorcîndu-se către Lucrezia, dac-ar mai fi vorba de studiu, mai curînd decît impedimentele ar trebui să studiez tema așa-zisului *sacramento magno*²...

— Sacramentul ?... întrebă Lucreția, care era cu capul în nori. Este expus în catedrală.

Zîmbiră cu toții, iar în seara aceea discuția se opri acolo. Peste cîteva zile, Raimondo îl întrebă însă din nou, curios, pe viitorul cumnat :

— Și zi așa, ai, nu ți-ai adus aminte care sînt impedimentele anulatorii ?

— Ba da, dar nu toate, răspunse Benedetto, care nu voia să lămurească anumite lucruri de față

¹ Vestit conciliu ecumenic ținut între anii 1545 și 1563, la care Papa și fruntașii clerului catolic au formulat un program al contrareformei, pentru stăvilirea în special a ideilor luterane.

² Taina cea mare (lat.). În replica următoare, Lucrezia confundă latinescul *sacramento magno* cu italianescul *sacramento* care înseamnă, printre altele, *impărțășanie*.

cu logodnica. Și spuse în latinește : *Error, conditio, votum, cognatio, crimen* ¹...

— Destul ! Destul ! E inutil, nu pricep... Și îi întoarse spatele.

Înainte de plecare, Benedetto îl luă însă deoparte :

— Nu puteam da explicații în fața doamnelor. Impedimentele sînt următoarele. Și cu acest prilej, i le enumeră și i le lămuri pe toate, în italienește.

La cîteva zile după conversația aceea se iscă, jos — în curte — printre servitori, o mare pălăvrăgeală : umbla zvonul prin oraș că ducele avea să se înapoieze de la Torino numai cu scopul de a aranja încurcătura în care se afla tînărul conte. Baldassare, care era întrebat dacă știrea era adevărată, ridica din umeri :

— Eu de unde să știu ! N-aveți nimic de primit de la duce, de ce îl așteptați ?...

Știrea era însă adevărată : o repetau Giulente, unchiul său, *don Lorenzo*, toți prietenii politici ai deputatului și chiar se vorbea să i se iasă în întîmpinare, dacă avea să vină pe uscat, și să i se pregătească o demonstrație de toată frumusețea. Sosi pe calea apei și nu era singur : îl însoțea baronul Palmi, care — după revoluție — fusese făcut senator. În loc să tragă la palat, ca în alte dăți, acesta trase la hotel. Lucrul păru foarte grav. Voia deci să spună că totul fusese rupt între tînărul conte și nevastă-sa ? Că se și putea vorbi de o despărțire ? Dar, atunci, ducele ? De ce se înapoiasă și el ?

În oraș, sosirea deputatului stîrni o adevărată revoluție și imediat începură să curgă vizitele la

¹ Greșeală, condiție, călugărie, cunoaștere, crimă... (lat.).

el : înaintea tuturor, *don* Lorenzo Giulente cu nepotul, apoi câteva autorități, reprezentanții câtorva societăți politice ; pe urmă, numeroși cetățeni din toate clasele, oameni de seamă, vechi prieteni și noi patrioți, care veneau să-l salute pe „onorabilul“, să-i mulțumească pentru lucrurile de seamă pe care le săvîrșise la Torino și, fiindcă tot se aflau acolo, să-i ceară informații în legătură cu micile treburi particulare pe care i le dăduseră în seamă. Ca și pe timpul alegerilor, el primea jos, în odăile administrației, și mulțimea pentru mulțumiri, făcînd pe modestul ; la întrebările admiratorilor, descria însă ședințele parlamentului, vizita la Victor Emanuel și la „bietul“ Cavour, întreaga viață politică a capitalei, iar toți îl ascultau cu atenție. În parlament, nici măcar nu deschisese gura, nici chiar ca să spună da sau nu ; în sală însă, auditoriul nu-l înspăimînta, alcătuit cum era din oameni mai mult sau mai puțin cunoscuți, care stăteau în fața lui într-o atitudine respectuoasă ; iar el, flecar ca o ciocănitoare bătrînă, își savura biruința, fără să ia în seamă oboseala călătoriei. Cavour îi făgăduise marea cu sarea : ce păcat că marele ministru murise ! Guvernul era la fel de bine intenționat față de Sicilia : curînd aveau să înceapă lucrări de căi ferate, de porturi, de însemnate construcții publice. Pentru a veghea la îndeplinirea acelor făgăduieli, el n-ar fi trebuit să părăsească, tocmai în zilele acelea, capitala ; fusese însă nevoit să vină în grabă și repede pentru unele grave probleme de familie... ca să pună în ordine anumite treburi... Nu spunea lucrurilor pe nume, dar fiecare înțelegea. Vizitele continuară pînă seara ; cei care voiau să-i vorbească între patru ochi nu se clinteau, părăind hotărîți să ră-

mină să doarmă cu el. Cînd se sătură, îi făcu un semn lui *don Lorenzo*, iar acesta îi scoase pe toți afară.

Dar deputatul nu se duse să se culce. Înștiințat de *Baldassare* că unchiul voia să-i vorbească, *Raimondo* îl aștepta, nerăbdător și agitat, în odaia sa.

— Ce-ai de gînd să faci ? începu ducele, fără prea multe ocoluri.

— În ce privință ? întrebă nepotul, ca și cînd n-ar fi știut despre ce era vorba.

— În privința soției și a familiei tale ! Socrul tău e aici, nu știi ?

— Nu știu nimic !

— După ce ai șters-o ca un fugar ! După ce n-ai mai dat nici un semn de viață timp de două luni ! Mi se pare că a cam sosit vremea ca povestea asta să se termine... Vorbea cu un ton plin de autoritate, plimbîndu-se prin odaie cu miinile încrucișate la spate. Stînd jos, *Raimondo* se uita în pămînt, ca un băiețandru intimidat de amenințarea unei săpuneli.

— Ce ai de spus împotriva nevestei tale ? întrebă deodată *don Gaspare*, oprindu-i-se în față.

— Eu ? Nimic...

— Știam bine ! Voiam să am confirmarea chiar din gura ta. Fiindcă, ți-o spun, purtarea ta nu s-ar putea explica decît numai dacă ai avea să te plîngi de *Matilde* ! Și atunci, de ce ai părăsit-o ?

— N-am părăsit-o.

— Cum adică ? Ești aici de două luni, nu i-ai scris un rînd, habar n-ai avut de nici unul dintre ai tăi, ca și cînd nici n-ar fi existat, și spui...

— Am venit aici pentru că aveam treabă. Nu pot sta legat de fusta nevestei mele, ce să mai vorbim ! Și îl privi în față.

— Foarte bine ; nici nu e vorba să stai legat !
răspunse ducele. Dar, cînd cineva pleacă pentru
treburi, pentru distracție, cu un motiv oarecare,
n-o șterge cum ai făcut-o tu, nu se mută de acasă
la hotel.

— Nu-i adevărat !

— Mi-a spus-o socrul tău... am auzit pe toată
lumea spunînd la fel...

— E fals ! repetă nepotul, cu glas tare și puțin
strident.

Ducele bătu atunci în retragere.

— Dacă nu e adevărat, cu atît mai bine... De
altfel, nu asta e important... Ce s-a făcut, s-a fă-
cut... acum e vorba să te gîndești la viitor. Dacă
nu e adevărat că ți-ai părăsit nevasta, n-ar trebui
să-ți fie de loc greu să te înapoiezi la ea !

— Nici nu-mi e, răspunse Raimondo, sculîndu-se.

Unchiul stătu un moment să se uite la el, ca și
cînd n-ar fi fost sigur că auzise bine, după care,
repetă :

— Ești gata s-o iei înapoi ?

— Sînt gata de orice, numai să se termine o dată
comedia asta.

— Și mai bine !... Va să zică exagerau, am fost
rău informat... Cu atît mai bine !.. Socru-tău poate
să vină mîine ?

— Vină mîine. vină cînd i-o place. Mai curînd
aș vrea să știu de ce-a tras la hotel, ca un cara-
ghios ? Mai bine rămînea la el acasă, decît să facă
toată comedia asta prostească și să dea lumii pri-
lej de birfeală, printr-o purtare nesperioasă. Acum
vorbea el cu asprime, scrișnind din dinți, cu ochii
roșii, iar ducele, schimbînd și el tonul, exclama,
secundîndu-l pe nepot :

— E adevărat, ai dreptate... Cît nu l-am dojenit
ca să-l conving să nu facă asta ! Omul ăsta e însă,

nu știu cum... De altfel, n-are nici o importanță ! O să spunem că n-a voit să-l deranjeze pe Giacomo, o să se găsească un motiv... Iar tu, pricepe că trebuie să iei oamenii așa cum sînt, că față de lume trebuie să ai și o anumită politică... Distrează-te, adăugă el, cu un surîs plin de înțeles, dar fără să superi pe nimeni, salvînd aparențele. Și așa e destul de neplăcut că s-a iscat o primă neplăcere.

— Excelența-voastră mai are să-mi spună și altceva ? întrebă Raimondo, întrerupîndu-l pe neașteptate. Dacă nu mai aveți să-mi spuneți altceva, noapte bună !

A doua zi, spre prînz, cînd era așteptat baronul — pe care trăsura familiei plecase să-l aducă — pică și *donna* Ferdinanda. Erau peste șase luni de cînd nu mai urcase scările palatului, din ziua în care pătrunsese acolo Giulente. Pînă în ultima clipă, ea tot mai trăsese nădejde că monstruozi-tatea nu va fi săvîrșită ; cum însă Lucrezia nu mai simțea nici palmele și nici ciupiturile, de parcă prea puțin îi păsa, iar Giacomo se apăra dînd vina pe unchiul duce, pe „Nerod“ și pe însăși soră-sa, domnișoara bătrînă plecase, în cele din urmă, trîntind toate ușile și strigînd :

— Cine rîde la urmă rîde mai bine ! și de-abia ajunsă acasă, chemîndu-și camerista, vizitiul și băiatul de la grajd, scoase din dulap o foaie de hîrtie și-o rupse în mii de bucăți : Nici măcar un bănuț, așa !...

Cerea ca nepoții să-i dea ascultare și să-i fie supuși din pricina banilor pe care, fiindcă nu avea copii, urma să li-i lase lor ; distrugerea testamentului, de față cu slugile, era pedeapsa pentru rebeliunea lor. Principele, la început, nu suflase o

vorbă, lăsînd să treacă furtuna, dar mai pe urmă îl trimisese la mătușă pe *fra'* Carmelo, cu băiatul, pentru ca vederea nepotului preferat să potolească furia aceea ; apoi, se duse el însuși la ea, gata să primească, umil și tăcut, potopul de mustrări dezlănțuit de fata bătrînă. Și, încet-încet, din nevoia de a simți că i se face curte și fiindcă nu putea să renunțe la amestecul în treburile nepoților, ea se împăcase, fără să se ducă însă la ei : casa strămoșilor săi fusese profanată, fusese contaminată de prezența aceluia cerșetor, a aceluia bandit, a aceluia asasin al cărui nume era Benedetto Giulente „avocat“, AVOCAT ! Nici măcar sosirea lui Raimondo nu o făcuse să-și schimbe hotărîrea ; de altfel, nepotul venise tot timpul la ea, să-i ceară sfaturi. Din ură față de „Palma“ și ca să ștrice căsnicia aceea încheiată împotriva dorinței sale, ea îl împinse pe tînăr la ruptura definitivă. Ca și Giulente, „Palma“ murdărea casa familiei Uzeda : ea nu voia deci să mai pună piciorul acolo. O apăra pe *donna* Isabella împotriva învinuirilor ce auzea că-i erau aduse : și ea fusese sacrificată, pentru acel ignobil „Farsa“, farsă de care să-ți vină să rîzi : nimic mai firesc decît ca asemenea căsătorie, atît de nepotrivită, să se fi terminat încă și mai rău ; dacă domnișoara Pinto i-ar fi fost dată lui Raimondo, atunci da ! Pe neașteptate, una după alta, îi fuseseră aduse și știrea sosirii ducelui și a baronului și apropiata împăcare dintre socru și ginere. Raimondo nu se mai arătase la față : evenimentul urma să se săvîrșească fără știrea ei ! Atunci, de-abia așteptă să i se înhame caii, și fugi la palat. Cînd intră în sala Galbenă, se aflau acolo principele și principesa, *don* Eugenio, ducele, Lucrezia și logodnicul, Chiara cu marchizul, și Raimondo, care se învîrtea ca un leu în cușcă. Bene-

detto Giulente, îndată ce o văzu întrînd, se sculă respectuos : ea trecu însă prin fața lui că și cum ar fi fost una din mobilele împrăștiate prin sală ; nu răspunse la salutul nimănui în afară de cel al lui Raimondo, pe care îl trase la o parte lîngă o fe-reastră.

— Nebună bătrînă ! îi spuse Lucrezia logodni-cului, aprinzîndu-se imediat la față.

El clătină din cap, surizînd îngăduitor, dar du-cele se apropie de ei, ca pentru a compensa mo-jicia soră-si.

— Baronul ar fi trebuit să fie aici, spuse el, ui-tîndu-se la ceas. M-aș fi dus chiar eu să-l iau dacă nu m-aș fi temut că dau prea multă importanță unui lucru care n-ar trebui să aibă nici una.

— Excelența-voastră a făcut foarte bine, răs-punse Giulente. Bîrfelile nu s-ar mai fi terminat. Asta, adăugă el, nu scade cu nimic meritul pe ca-re-l are excelența-voastră de a fi adus pacea în-tr-o familie care...

— Mici neînțelegeri ! Cei tineri se înfierbîntă ușor ! exclamă deputatul, cu un surîs jumătate de modestie, jumătate de milă.

Între timp, Raimondo terminase de vorbit cu mătușa și începea să se plimbe din nou în sus și-n jos : era verde la față și-și rodea mustățile, strîmbînd din buze, cu mîinile în buzunare.

Donna Ferdinanda stătea acum alături de mar-chiză, care era în al noulea cer, fiind însărcinată în șapte luni. După două sarcini nenorocite, în timpul cărora ascultase de toate prescripțiile doc-torilor, de fiecare sfat al moașelor și de fiecare părere muierească, își schimbase în cele din urmă sistemul, făcînd în toate după cum o tăia capul, ieșind în oraș pe jos ori cu trăsura, sărînd și co-borînd scări, înghițînd cu lăcomie toate amestecu-

rile care-și închipuia că-i puteau fi de folos. Îi mărturisea cumnatei că nu se simțise niciodată mai bine ca acum :

— Măgarii ăia ! Impostorii ăia ! Iar moașele ? Alaltăieri, n-a avut curajul să vină la mine *donn'* Anna ? Am luat-o de spate și i-am spus : Dragă *donn'* Anna, la trei luni după ce-o să nasc, dac-o să vrei să vii să mă vezi, o să-mi facă multă plăcere : deocamdată, însă, du-te, căci n-am nevoie de dumneata !

De jur împrejur, ceilalți vorbeau încet, ca în odaia unui bolnav, dar la huruitul unei trăsurii care intra în curtea interioară, încetă orice discuție. Ducele trecu în anticameră, ca să-și întîmpine prietenul ; o văzu însă apărîndu-i în față pe verișoara Graziella.

— Cum se simte excelența-voastră ? Am aflat de sosirea dumneavoastră și am spus : hai repede să-i sărutăm mîna unchiului. Soțul meu voia să vină și el ; l-au chemat însă în grabă la tribunal, pentru o pricină deosebit de plicticoasă. O să vină mai tîrziu, să-și facă datoria.

Raimondo, cînd o văzu apărînd, începu să pufnească și mai tare și se îndreptă, supărat, spre unchiu-său :

— Pălăvrăgioaica asta mai lipsea acum ? Trebuie să fie de față toată familia ? Nu vede excelența-voastră cît de ridicolă e scena ?

— Răbdare ! Răbdare !... începu ducele ; dar tocmai atunci o altă trăsură intră în curtea interioară. El trecu din nou dincolo și puțin mai tîrziu apărură împreună cu senatorul. Acesta era palid de tot, iar sub obraji i se vedea mișcarea fălcilor, care tremurau nervos.

— Raimondo, exclamă deputatul, degajat ; a venit socrul tău...

Contele se opri pe loc. Fără să scoată mîinile din buzunar, făcu cu capul un scurt gest de salutare și spuse :

— Cum vă simțiți ?

Palmi răspunse :

— Bine ; te simți bine ? Și-i salută, de jur împrejur, pe cei de față. Nimeni nu scotea o șoaptă toate privirile fiind ațintite către baron. Chiar mîinile îi tremurau puțin și nu se uita în ochii ginereului.

— Luați loc, *don Gaetano* ! spuse mai departe ducele, luîndu-l de braț și silindu-l prietenește, stea. Palmi se așeză atunci între principesă și marchiză ; *donna Ferdinanda* încremeni, vîrîndu-și băbia în gît, ca un curcan.

— Matilde e sănătoasă ? întrebă principesa.

— Sănătoasă, mulțumesc.

— Copilele ?

— Cît se poate de bine.

Raimondo, în picioare în mijlocul sălii, își privea mîna dreaptă, plesnindu-și unghia degetului mare de toate celelalte. Ducele tuși ușor, ca și cum ar fi fost puțin răgușit ; apoi, îl întrebă :

— Tu cînd o să te duci la nevastă ?

— Chiar și mîine, răspunse el scurt și hotărît.

— Pe Matilde, totuși, dorim s-o avem nitel și aici, adăugă unchiul, privindu-le pe celelalte rude, ca și cum le-ar fi cerut consimțămînt dar nici una nu scoase o vorbă. Atunci, continuă el, ați putea face astfel : o să te duci s-o iei, și apoi o să veniți amîndoi împreună. Ce spurbaroane ?

— Cum credeți, răspunse Palmi.

Pe neașteptate, se auzi pentru a treia oară o tîsură care intra în curte și toți ochii se îndreptară spre ușă. Cine putea să fie ? Ferdinando ? Ducele

Apăru *don Blasco*.

Ca și soră-sa, călugărul nu mai călcase pe la palat din ziua logodnei Lucreziei ; ca și *donna Ferdinanda*, aruncase toată vina asupra principelui și rămăsese atît de surd la orice justificare încît acesta din urmă sfîrșise prin a se plictisi să insiste, neavînd de tras nădejde la nici o moștenire, ca de pe urma celeilalte. Atunci, văzîndu-se singur, fără să se poată ocupa de treburile neamurilor, nevoit să afle știrile de la a doua și a treia mînă prin mijlocirea marchizului Federico și a străinilor, călugărul se simțise pierdut. Certurile din mînaștire îl ocupau într-o oarecare măsură ; strigătele și blestemele împotriva liberalilor, cu toate că se dublaseră după instituirea noii stări de lucruri, nu-i erau de ajuns, nu aveau gust, dacă nu le proferă printre ai săi, în același loc unde se înfăptuise triumful acelui renegat de frate, acolo unde calicul ăla de Giulente își vomita ereziile. De aceea, pufăind și arzînd de nerăbdare, fusese de cîteva ori gata să se ducă la principe : ajuns la jumătatea drumului, se răzgîndise și nu voise să-i dea nepotului satisfacția de a fi cedat cel dintîi. Aflînd de sosirea ducelui și a baronului, și de îmbăcarea care urma să se facă între socru și ginere, nerăbdarea îl învinsese.

Principele îi ieși în întîmpinare ca să-i sărute mîna. Lucrezia și Giulente, stînd alături, erau cei mai aproape de ușă, iar tînărul se ridică, la fel ca și cîntre domnișoara bătrînă, la trecerea călugărului ; acesta merse însă drept către mijlocul sălii. La a doua jignire, Lucrezia se înroși mai rău și-și făcu logodnicul să se așeze.

— O vor plăti, să știi ! spuse ea. O vor plăti ! Tu mă mai vîd ei în casa asta ! Dacă mai îndrăznești să te uiți în ochii lor !

Ducele părea să nici nu-și fi dat seama de so-sirea fratelui. Ca să însuflețească discuțiile, care tinjeau, și să învingă răceala, care-i cuprinsese pe toți, și să se facă astfel folositoare, verișoara începuse să-i ceară amănunte în legătura cu călătoria lui de-a lungul Italiei, iar deputatul vorbea în viteză :

— Harababura de la Napoli, eh ? Ce urîțenie ! Se părea că o dată rămas fără curtea regală, fără ministere, fără agitația unei capitale, orașul avea să-și piardă populația, să ajungă ca orice oraș de provincie ; iată însă că se dezvoltă pe zi ce trece și e mai însuflețit ca înainte. Și Torino e plin de viață, dar cu totul în alt mod...

— În cu totul alt mod... spuse și baronul, pe un ton de condescendență, ca pentru a spune și ei ceva.

— E adevărat că seamănă cu Catania ? întrebă marchizul.

Raimondo își dezlegă limba, ca să spună, cu o ironie fină :

— Exact la fel, să știi ! Ca două picături de apă.

— Se spune că străzile sînt croite la fel.

— Da, desigur ! Și ca să spunem lucrurilor pe nume : Torino e mai urît, mai mic, mai sărac, mai murdar...

Chiara sări atunci în apărarea bărbatului :

— Mania asta de a-ți birfi tot timpul ținutul tău, n-am înțeles-o niciodată...

— Iartă-mă, protestă ducele. Aici, nimeni nu birfește.

— Nici nu se poate face o comparație, spuse Benedetto, împăciuitor.

Donna Ferdinanda își ridică încetîșor privirile să le îndrepte spre partea de unde venea glasul ; cînd ajunse însă la jumătatea drumului, le întoarse

spre partea opusă, spre fereastra unde *don* Blasco afla de la nepot știri în legătură cu cele întîmplate.

— Spune c-o să se ducă la nevastă-sa și pe urmă au să se întoarcă aici. Unchiul duce a aranjat totul. Din parte-mi, facă ce vor. O să vedeți însă c-o vor începe din nou. Aș vrea să mă înșel, dar sîntem de-abia la început...

— Dobitocul ăla de ce s-a băgat ? N-are el destule pe cap ? Trebuie să-și bage nasul peste tot ? Motivul, însă, știu eu, motivul... știu eu, motivul !

Și se pregătea să continue, ca să-și golească sacul, cînd intră Baldassare, grav și demn, așa cum o cerea și împrejurarea solemnă.

— Excelență, îi spuse el ducelui, au venit reprezentanții societăților și cer să o salute respectuos pe excelența-voastră.

Nici n-apucă deputatul să răspundă, că baronul și zise :

— Duce, vedeți-vă de treburi, vă las liber.

— Ba nu, rămîneți ! O clipă, și mă întorc imediat !

— Mai am și eu cîte ceva de rezolvat ; mulțumesc !

— Veți veni măcar să prînziți împreună cu noi ?

— Mulțumesc : plec chiar astăzi ; am fixat o sedință extraordinară.

Era inutil să mai stăruie ; baronul refuza politici, dar rece. Îi salută pe toți, jur împrejur, și plecă, însoțit de duce, care coborî să-și primească alegătorii, în timp ce Raimondo se îndreptă și el spre odăile sale. Și nici nu dispăruseră bine cei trei, cînd în Sala Galbenă se iscă un murmur general de nemulțumire.

— Dacă și ăsta mai e un fel de-a te purta în casa altora ! exclamă *donna* Ferdinanda.

— N-a scos nici zece cuvinte, într-o jumătate de oră ! adăugă verișoara. Ce-avea ? Cine ce i-a făcut ?

Iar marchizul :

— Cînd ești în asemenea dispoziție, nu te duci în casele oamenilor !

— Și cu ce gravitate stătea ! adăugă nevastă-sa. De la locul lui, Benedetto Giulente atrase atenția :

— Plecarea aia părea un pretext ca să refuze...

Atunci, fără să se întoarcă spre tînăr, dar răspunzînd parcă la ideea exprimată de el, *don* Blasco tună :

— În cazul ăsta, dobitocul, imbecilul și bufonul e ăl care invită !

Deși călugărul nu se uita spre el, Benedetto făcu cu capul un gest care ar fi putut să însemne și învoire la ce spunea celălalt, dar și scuze pentru stăruințele ducelui.

— Parcă ne-ar fi făcut cine știe ce favoare, onorîndu-ne cu prezența sa, continua, între timp, *donna* Ferdinanda. Ca și cînd n-ar fi fost vorba de interesele lui ! Ca și cînd nu el ar fi vinovat de tot ce s-a întîmplat. Iar dobitocul ăla care, după toate astea, îl mai și roagă și-i dă dreptate ! Ca să-l facă și mai îngîmfat, și mai obraznic !

Benedetto, care se afla așezat aproape în fața ei, avea grijă să dea din cap, în timp continuu și egal, ca un automat, și — pentru că verișoara flecărea încetișor cu Chiara, iar *don* Blasco, trăgîndu-l de nasturele hainei pe marchiz, își vărsa focul față de el, și fiindcă principele tăcea chitic, iar principesa era și mai mută decît el — gestul acela de învoire și aprobare atrase pînă la urmă privirile bătrînei domnișoare.

— În timp ce dreptatea — continuă ea — stă de partea lui Raimondo, care, bineînțeles că nu vrea

să vadă spionîndu-i-se casa și nu poate să sufere amestecul neîntrerupt al socrului în toate treburile mărunte ale familiei sale...

Văzîndu-se privit de două sau de trei ori, Benedetto, în vreme ce continua să aprobe din cap întări :

— Baronul are, ce-i drept, un caracter cam dificil...

Donna Ferdinanda nu îi răspunse, între altele și pentru că în momentul acela atît marchizul cît și *Chiara* se ridicară ; plecînd însă împreună cu nepoții, făcu un scurt semn din cap, ca să răspundă la noul și mai adîncul, și mai respectuosul salut al tînărului.

Între timp, jos la administrație, ducele îi primea pe delegații societăților și pe un mare număr de alegători influenți, o adevărată procesiune de admiratori de toate condițiile, care veniseră să-i prezinte omagiile lor. Aceeași scenă ca-n seara din ajun, dar mai grandioasă ; puțin cîte puțin, orașul întreg defila prin fața deputatului ; în locul a două persoane care plecau, alte patru veneau ; și fiindcă nu mai era loc de șezut, rămîneau cu toții în picioare, cu pălăriile în mînă, așteptînd saluturile pe care ducele le împărțea de jur-împrejur. Cîțiva oratori improvizați, inși pe care el nici măcar nu-i cunoștea, vorbeau în numele tovarășilor, afirmău — ca răspuns la cuvintele lui pline de modestie — că țara n-avea să uite niciodată ceea ce-i datora domnului duce. Toți ceilalți, cu gurile căscate, aveau grijă să culeagă cu sfințenie cuvintele deputatului, care, sfîrșindu-se cu complimentele, vorbea despre tre-

burile publice, făgăduia Veneția, avea Roma în buzunar, asigura — o dată cu cea politică — renașterea morală, agricolă, industrială și comercială a țării.

— Acesta era programul lui Cavour. Ce minte ! Vorbea despre Sicilia ca și când s-ar fi născut aici ; cunoștea prețul bucatelor noastre și pe al pucioasei noastre mai bine decât un misit din piață...

Guvernul îi făgăduise o mulțime de măsuri spre binele insulei, căci trebuia să se gîndească la toate : de la educația tineretului pînă la a le da de lucru muncitorilor. Încetul cu încetul, cu pace și înțelegere, prosperitatea publică și particulară avea să fie înfăptuită. Puteai, parcă, să pui mîna pe ea, când vorbea el, iar oamenii veniți să afle ce se întîmplase cu cererile lor în legătură cu o slujbă, cu un ajutor, ori cu o pensie, plecau ridicîndu-l în slăvi, ca și când le umpluse buzunarele, răs-pîndind prin oraș noutatea împăcării înfăptuite între conte și soția sa : operă și merit al ducelui, care făcuse sacrificiul de a părăsi capitala, într-un moment ca acela, ca să-și aducă nepotul pe calea rațiunii. Nu se mai auzeau decât vorbe de laudă la adresa deputatului ; din curtea palatului și pînă la Cabinetul de lectură, toți într-un glas socoteau că în împrejurarea aceasta el săvîrșise o faptă bună și necesară ; singur *don* Blasco, în farmacia burbonică, urla ca ieșit din minți :

— Ah, îl credeți ?... De ce credeți oare că a făcut-o ? Ca să-i dea satisfacție gloatei ! Ca să se spună că apără morala !... Și pentru încă un motiv... ca să-l mulțumească pe celălalt tilhar de prieten al mămăligarilor ! Pe pungașul ăla cu stea în frunte...

Cînd contesa Matilde, după doi ani de despărțire, se înapoiase printre neamurile soțului, ele însele, la început, nu o recunoscuseră. Dacă fusese întotdeauna palidă și slabă, acum era albă ca varul și numai piele și os ; pieptul i se adîncise, ca și cînd ar fi ros-o o boală lentă și necruțătoare, spatele i se îndoise, ca de povara anilor, iar ochii, vîriți în fundul capului, încercănați și strălucitori din pricina febrei, mărturiseau chinul unor gînduri dureroase, al unei griji apăsătoare, al unei temeri omoritoare.

— Biată Matilde ! Ai fost bolnavă ? o întrebă principesa, în ciuda ordinelor soțului, care-i interzicea să aibă păreri.

— Puțin... răspunse cumnata, clătîinînd din cap, cu un surîs dulce și trist. Acum a trecut...

De fapt, simțea că renaște. Taică-său nu voise nici s-o însoțească în această casă, nici să-i îngăduie să-și aducă fetițele, și, totuși, uitînd tot ce suferise, intră acolo cu un sentiment de ușurare și aproape de încredere. Furtuna recentă fusese atît de puternică și de aspră, încît ea se gîndea chiar cu regret la vremea vechilor dureri ; le socotise de nesuportat și nu-și dădea seama cît aveau să sporească, încetul cu încetul, dar neînterupt pînă la a-i refuza chiar nădejdea într-o oarecare înapoiere la pace. Cît de mult i se închisese inima, cu prilejul primelor dezamăgiri, văzînd că dragostea ei nu-i era de ajuns lui Raimondo, că el gîndea altfel decît ea, că își găsea fericirea în lucruri care pentru ea n-aveau nici o valoare. Și totuși, el nu o trădase ! Veniseră însă și trădările, iar ea le iertase fiindcă i se spunea că toți bărbații le săvîrșesc, fiindcă suferea în tăcere, în străfundu-

rile sufletului. De altfel, ce-ar fi putut să facă ? Ce putuse să facă în fața primejdiei mai grave, în fața amenințării cumplite ? Să-l lase ? O părăsise el singur ! Cînd se gîndea iarăși la cei doi ani petrecuți la Toscana, la tot ce suferise văzînd cum se pregătea și ultima prăbușire, fără ca ea s-o poată împiedica, simțea o adevărată nevoie să ingenuncheze și să-i mulțumească Domnului, atît de miraculoasă părăindu-i-se căința lui Raimondo. De data asta, putea să spere c-o să dureze ? De cîte ori nu păruse el cumințit, iar apoi săvirșise alte isprăvi și mai rele ? Cu doi ani în urmă, înainte de izbucnirea scandalului din casa Fersa, nu socotise ea că toate necazurile ei se terminaseră ? La vestea că femeia aceea fusese alungată de către soacră-sa, pricepuse tot jocul de-a ruptura, jucat de ea și de Raimondo, și prevăzuse cu o deosebită luciditate tot ceea ce se petrecuse pe urmă. Și totuși, plecarea pe continent o amăgise încă o dată ; depărtarea, vremea, distrațiile mondene, de care era întotdeauna lacom, nu aveau să nimicească în inima lui Raimondo amintirea celeilalte ? Aceasta, însă, jurase, fără îndoială, să i-l fure, cu orice preț, de vreme ce venise după el la Florența și-i ieșise în cale de departe, de aproape, pe stradă, în societate, ispitindu-l pretutindeni, chiar și în fața ei însăși ! Ea nu-l mai învinuia pe Raimondo, nu-l bănuia să fi fost înțeles cu cealaltă, să se fi prefăcut că o ocolește pentru a o întîlni în și mai mare siguranță. Bănuielile ei, învinuirile ei geloase, cădeau numai asupra femeii aceleia ; lui Raimondo ea nu-i adresa decît rugi pline de blîndețe, chemarea umilă de a-i evita noi dureri. El se înfuria, nega ca și în alte dăți, o învinuia că ar vrea să-i creeze încurcături și primejdii, o reducea la tă-

cere cu viclenele cuvinte care îi răsunau încă în urechi :

— Femeia aceea este ultimul lucru la care mă gîndesc, dar, dacă nu încetezi să mă chinui, o să fac cine ştie ce nebunie, o să vezi !

Încă nu ştia cît de sincer o fi fost...

Capriciul lui Raimondo pentru *donna* Isabella se potolise, ce-i drept, îndată ce fusese satisfăcut ; scandalul despărţirii, teama de a se pomeni cu cine ştie ce răspundere materială în spate, aruncaseră multă apă în focul dorinţelor sale. La Florenţa, unde îşi dăduseră întîlnire, se hotărîse să rupă, într-un chip oarecare, lanţul în care se simţea prins, căci aspira la o viaţă veselă şi mereu alta, liberă, mai ales. Datorită zvonului în legătură cu drama domestică al cărui erou fusese, se văzu înălţat şi mai mult în stima uşuraticilor săi prieteni din Toscana, pe a căror judecată puneă mai mult preţ decît pe orice altceva ; cucerirea unei doamne autentice cum era doamna Fersa, îi aducea surîsurile înţelegătoare şi puţin invidioase ale nesocotiţilor pe care-i lua drept model. Şi astfel, *donna* Isabella îi deveni mai puţin indiferentă ; gelozia soţiei sfîrşi prin a strînge legătura aceea tocmai atunci cînd el începea să o socotească supărătoare. Ori de cîte ori Matilde îi adresa o dojană rugătoare, el — pentru un fel de compensaţie — se socotea dator să-i arate prietenei şi mai multă dragoste ; cu cît mai supusă îl ruga nevasta să nu o neglijeze, cu atît mai plin de dor pleca el de acasă. Ştia ce fire avea, cît de puţin putea să sufere orice piedică, orice împotrivire şi chiar observaţiile ; dar parcă putea ea să tacă, prefăcîndu-se că n-ar avea habar de cele ce se petreceau ? Putea să îndure, fără măcar să plîngă, ca el s-o lase singură, zile îndelungate şi nopţi

nesfirșite și să-și neglijeze copilele pentru a se duce cu cealaltă, pentru a se arăta în public în tovărășia ei, pentru a-și conduce chiar prietenii în casa ei, ca într-o altă casă, tot a lui ? Iar în ziua în care își vărsase focul, nu împotriva lui, ci împotriva celeilalte, Raimondo îi poruncise să tacă, vorbindu-i răstit, privind-o cu răutate, ridicînd mîna... Scena aceea tristă se petrecuse în ajunul zilei în care tatăl ei, în drum spre Torino, trebuia să treacă prin Florența. Groaza de a-i împinge unul împotriva altuia pe acești doi oameni o silise să tacă ; și fiindcă taică-său, începînd să-l bănuiască din nou pe Raimondo, schimbase dintr-o dată, cu violența lui obișnuită, vechea afecțiune față de ginere într-o răceală atentă și plină de neîncredere, trebuise să-și soarbă propriile-i lacrimi, să le șteargă urmele, să se arate veselă, pentru a nu lăsa ca cei doi să se arunce unul asupra altuia. Se distrusese astfel, suferind în tăcere, înghițind amărăciune după amărăciune, cerîndu-i fierbinte Domnului atîta putere încît să se poată preface mai departe, să se amăgească, să creadă că nici o primejdie serioasă nu ar amenința-o.

Era însă prea tirziu. Tot ceea ce nevasta, în gelozia ei, îi spunea împotriva amantei, îl împingea tot mai mult pe Raimondo în brațele celei din urmă ; faptul că Matilde i-o vorbea de rău însemna că era, dimpotrivă, cea dintii dintre femei. Ideea aceasta i se înrădăcina în minte cu atît mai puternic cu cît, la rîndul ei, *donna* Isabella nu-i spunea nici o fărîmă de vorbă împotriva contesei și de-abia dacă se plîngea, discret, de ura care vedea că i se poartă.

— Cînd mă întîlnește îmi întoarce spatele. Mă birfește... Ce i-am făcut ?

Ori îi propunea să rupă și să o părăsească, oferindu-se drept jertfă spre a-i asigura pacea în familie.

— Nu te îngrijora pentru mine. O să plec, o să trăiesc singură, cum o să vrea Dumnezeu ! O să mă duc să mă arunc la picioarele soțului meu ; poate c-o să mă ierte...

Ca răspuns, el se încăpățîna însă să facă lucruri pe care ea însăși nu le-ar fi voit ; și dacă pînă atunci nu ascunsese prietenia aceea, acum se fălea cu ea ; dacă pînă atunci stătea puțin acasă, acum treceau săptămîni întregi fără să dea pe-acolo, fără să-și vadă copilele ; la teatru stătea în loja prietenei, de la începutul și pînă la sfîrșitul spectacolului, iar la plimbare, dacă era cu prietenii, nu răspundea la salutul nevestei, cînd se întâlneau ; în timp ce contesa lăcrima în fundul caleștii sale, el se ducea să se proptească de geamul celei a Isabellei.

La Livorno, la începutul verii, scandalul ajunsese atît de departe încît cîțiva buni prieteni de-ai lui Raimondo, iar printre alții contele Rossi, proprietarul casei, îl sfătuiseră să fie mai prudent. Matilde, a cărei inimă sîngera de atîta vreme, fu chinuită în zilele acelea de o altă durere : Laura, care fusese întotdeauna plăpîndă, căzu bolnavă imediat după ce părăsiră Florența. Într-o noapte, cînd copila aiura, pradă febrei, ea stătu în picioare pînă în zori, veghind-o, îngrozită de înrăutățirea rapidă a bolii, așteptînd cu nerăbdare înapoierea lui Raimondo. La ziuă, se întoarse și el acasă. Era beat, fără nici o îndoială. Și numai pentru că, frîntă de durere și de oboseală, cumplit de neliniștită de boala fetei, îngrozită de primejdia prin care trecea biata copilă, cuteză să-i spună : — Dar ce fel de viață duci tu ? el îi propti

în față ochii încetoșați, își strînse pumnul și ieși, înjurînd fără rușine.

Ce-a spus după asta ? Ce-a făcut ? Nu știa. Își amintea numai că, trezindu-se din leșin, Stefana, camerista ei, îi spusese că stăpînul plecase, în aceleași haine de seară cu care se înapoiase acasă, luîndu-și doar o sacoșă în care aruncase în grabă numai cîteva lucruri de îmbrăcăminte ; își amintea că simțea cum se chinuia de dor, neputînd să alerge după el, neputînd s-o părăsească pe biata micuță, care era la un pas de moarte ; că o trimisese pe Stefana la Florența, crezînd că s-o fi înapoiat acolo ; că a doua zi aflase că el, după ce-și căutase adăpost într-un hotel chiar din Livorno, se îmbarcase pentru Sicilia.

Baronul sosi la Torino ca un fulger, mai înainte ca ea să-l fi înștiințat de cele petrecute. Atunci, o altă tortură se adăugă la celelalte multe care o sfișiau. Mînia tatălui ei împotriva ginerelui izbucni deodată, cumplită. „A plecat ? Mai bine așa !“ spusese el în primul moment ; dar, fiindcă ea se topea plîngînd, nemaștiind ce să facă, vîzîndu-și distrusă propria-i existență, un puternic val de minie îi alungă tot sîngele din cap :

— Și-l mai plîngi, nu-i așa ? Ai vrea să-i ici apărarea ? Ai fi în stare să fugi după el ?

Înspăimîntată, împreunîndu-și mîinile ca să-l dezarmeze, ea se justifică, în hohote de plîns :

— Iar fetele mele ?... Micile mele orfane ?...

Dar, într-o pornire încă și mai sălbatică, el izbucni :

— Vai, dragostea lui de tată ? Iubirea pe care le-a arătat-o copilelor sale ? Sîngele otrăvit al acelei nevinovate ? și cu un val de cuvinte crude, amenințătoare, fremătînde, îi dezvălui viața lui nevrednică, ceea ce ea nu știa încă, ceea ce el în-

suși nu știuse atita amar de vreme, adormit din pricina îngîmfării, din pricina orgoliului de a se fi înrudit cu unul dintre viceregi. Vrei deci să-l mai și rugăm, după toate astea ? Vrei să mă duc să-i cer scuze pentru tine, pentru mine, pentru nevinovatele alea ?... Nu-ți ajunge, proasto ce ești, experiența a zece ani ? Vrei să începi iarăși să tremuri înaintea lui ? Crezi oare că nu știu cît ai suferit ?... și fiindcă ea își clătina umerii, căci o treceau fiorii, țipă : Nu-ți pasă ?... Ai fi în stare să-l mai și iubești, încă ?

Da, era adevărat. Nu plingea pentru viitorul copilelor sale și nu se indigna la amintirea propriilor ei chinuri ; dacă le suferise în tăcere, dacă își învinuise numai rivala, dacă nu găsisese niciodată un cuvînt de mustrare pentru Raimondo, singurul motiv era dragostea pe care i-o purta.

— După cece ce ți-a făcut ? N-ai înțeles, așadar, că nu a răspuns niciodată la dragostea ta ? Că nu cere nimic mai bun decît să scape de tine ? Proasto ce ești, îl iubești deci, cu dragostea ciinelui care linge mîna ce l-a bătut ?

Da, da, chiar așa ! Dragostea ciinelui pentru stăpîn, devotamentul unul sclav față de omul dintr-o altă rasă, mai puternică, mai înaltă, mai aparte. Da, supunerea ciinelui față de stăpîn, căci chiar după rușinea nemaipomenită pe care i-o făcuse cu toată dezvăluirea brutală, cu toată legitima minie a tatălui, ea se gîndea că n-o să poată trăi departe de Raimondo, că n-o să i-l poată lăsa celeilalte.

Trecură astfel pentru ea lungi, nesfîrșite zile de zbucium sufletesc ; baronul o trata cu o răceală fățișă, pîrînd că nici nu-i bagă în seamă lacrimile ; cu toate acestea, ea aștepta un anume lucru, pe care-l grăbea cu rugăciunile cele mai fierbinți :

nu înapoierea lui Raimondo, care ar fi însemnat o bucurie prea mare, ci măcar o scrisoare a lui, de căință, ori intervenția vreunuia dintre ai săi... La picioarele Fecioarei, ea își cerea iertare pentru un gând îngrozitor : dacă Lauretta s-ar fi îmbolnăvit din nou, l-ar fi putut chema...

În schimb, se îmbolnăvi ea însăși. Văzînd-o plîngînd chiar cuprinsă de febră, baronul izbucni, cu tonul acela aspru pe care și-l lua cînd ceda :

— Așadar, n-ai de gînd să termini ? Trebuie să-i mai dăm și satisfacția de a-l ruga ? Ia seama, totuși ! adăugă el cu o voce amenințătoare : Din ziua în care veți fi din nou împreună, socotește-mă ca și cînd n-aș mai fi ! Alege între noi doi ; nu-ți închipui că eu unul aș mai putea avea ceva comun cu el !

Bietul tată ! Morocănos, aspru, violent cu toată lumea, cedase întotdeauna în fața fetelor lui, căușînd să-și îngroașe glasul, pînînd condiții pe care i le dicta violența caracterului dar pe care nescăpata bunătate a inimii nu-i îngăduia să le respecte mult timp. Îi scrisese deci ducelui, se duse împreună cu el să-l întilnească pe Raimondo — după ce-o însoțise pe ea la Milazzo — și i-l aduse înapoi.

Nu a fost schimbat, între ea și soțul ei, nici măcar un singur cuvînt în legătură cu trecutul ; de vreme ce se întorcea lîngă ea, mai putea oare să-i aducă aminte de suferințele sale ? Cît despre el, nu-i ceru iertare, nu-i spuse măcar o vorbă frumoasă ; veni spre ea ca și cînd ar fi părăsit-o în ajun. Nici ea nu se aștepta la mai mult. Frumosul ei vis de iubire și de fericire se risipise, încet-încet, și zi după zi ; acum, resemnîndu-se cu tristețea realității, nu cerea altceva decît liniște. Dacă Raimondo și-ar fi iubit măcar copilele și dacă măcar

pe ele nu le-ar mai fi părăsit încă o dată, ea s-ar fi arătat dispusă să îndure orice...

De data asta, în casa principelui, unde veniseră pentru nunta Lucreziei, lăsînd copilele la Milazzo, rudele lui se purtau mai frumos cu ea. Mireasa, care părea să nu-și mai încapă în piele la gîndul apropiatului măritiş, o copleşea cu dovezi de dragoste și nu-i cerea nimănui părerea, afară de ea, cînd era vorba de alegerea veșmintelor și a celor din urmă lucruri din trusou ; principesa, timidă și blîndă, îi arăta și mai mult decît înainte simpatia pe care o avea pentru ea ; cît despre *don Blasco* și *donna Ferdinanda*, care începuseră iarăși să vină în fiecare zi la palat, păreau și ei ceva mai potoliți, căci în loc s-o mai înțepe cu vorba, n-o mai băgau de loc în seamă. Ce-i păsa ei ! Așa erau : trebuia să-i iei cum erau. Măcar Raimondo să n-o mai părăsească încă o dată ! Cel puțin zilele acelea îngrozitoare, cît fusese părăsită, să nu se mai întoarcă ! Aproape, aproape că se împăcase și cu depărtarea de copilele sale ! Tovărășia nepotichii Teresa i-o făcea mai ușor de suportat. Cum semăna fata principelui cu Teresa ei ! Aceeași frumusețe gîngașă și blondă, aceeași grație, aceeași dulceată a graiului și a privirilor. Chiar și caracterele, în fond, li se asemănau, cu toate că fata ei arăta o vioiciune aproape neastîmpărată, în vreme ce verișoara era mai liniștită și mai ascultătoare. Dar cîtă parte nu avea în acest rezultat autoritatea tatălui ? În timp ce Raimondo nu se îngrijea de fata lui, supravegherea lui Giacomo apăsă chiar prea tare asupra micii principese: el o deprindea să se lipsească de tot ceea ce ar fi dorit, să-și înfrîneze toate plăcerile ; o lăsa să stea zile întregi printre călugărițele de la San Pla-

cido, pentru a se obișnui cu ascultarea și disciplina mînăstirească. Biata micuță ! Ori de cîte ori o așezau în cutia rotitoare de la intrare ca să o treacă înăuntrul mînăstirii, dincolo de zidul de nepătruns, care le despărțea pe călugărițe de lume, întindea brațele către mamă și către mătuși, cu un fel de spaimă în ochii larg deschiși ; dar principesa, ținînd seamă de ordinele primite de la bărbat — pentru care copila era un fel de ambasadoare mută, însărcinată să domolească nemulțumirea stăreței și sorei Crocifissa — își sfătuia fata să fie cuminte și să nu se teamă, iar micuța spunea „da“, „da“, și-i trimitea sărutări mamei, în vreme ce cutia se rotea, o închidea în grosimea zidului, o trecea de cealaltă parte, în salonul rece și cenușiu unde un Cristos uriaș, negru și singerînd, ocupa un perete întreg. Mama, călugărițele, toți și toate laudau cumințenia de care dădea dovadă ; ca să merite laudele acelea, ca să nu-și supere tatăl, făcea tot ce i se cerea. Contesa socotea că, în fond, și Teresa ei era bună și dulce. Lauretta nu era mai cuminte și mai ascultătoare chiar decît verișoara ? Și gîndindu-se la scumpii săi îngerași ea grăbea — cu dorul — măritișul Lucreziei, fiindcă după asta urma să se ducă la ei.

Totul era gata. În casa mirilor — un apartament alăturat de cel a lui *don* Paolo Giulente, dar separat — tocmai se termina cu aranjatul mobilelor ; totul se făcuse cît mai din belșug și cu mult gust. Notarul familiei terminase și el de redactat contractul matrimonial, potrivit învoielilor stabilite și condițiilor pe care i le dictase principele ; ca să-și mulțumească cumnatul, Benedetto îl lăsase să facă ce voise și se mulțumise deocamdată cu cinci mii de uncii, căci principele spunea că nu

are la îndemină întreaga sumă. Încetul cu încetul, după prima întâlnire cu călugărul și cu fata bătrână, el izbutise să se facă băgat în seamă de către cei doi în fiecare zi mai mult, continuînd să dea din cap ca o marionetă la tot ce spuneau ei. În materie de politică, *don* Blasco și soră-sa, mai înverșunați decît înainte, proferau tot felul de moșicii și insulte la adresa liberalilor ; atunci, însă, tînărul se făcea că nu aude și se întorcea în altă parte, lăsîndu-i să-și verse focul, ea și cînd s-ar fi temut ca valul acela de vorbe urite să nu se prăbușească și asupra lui ; în toate celelalte împrejurări, în cursul oricărei discuții, se dădea de partea lor, le dădea lor dreptate, cu orice preț, în căutarea unei priviri, a unui salut, a unei vorbe. Tocmai în vremea aceea, un datornic al *donnei* Ferdinanda, un anume Calafoti, dăduse faliment, lăsînd să se înțeleagă că averea pe care o avea era în parte vindută, iar în parte ipotecată. Domnișoara bătrână țipa ca o găină jumulită de vie împotriva hoțului, împotriva misitului care îi propusese afacerea și împotriva principelui de Roccasciano, care o aprobase ; auzind însă despre ce era vorba, Benedetto spuse :

— Pe Calafoti ăsta îl cunosc și, dacă excelența-voastră dorește, aș putea sta de vorbă cu el. Actele pe care le invocă sînt nule ; amenințîndu-l cu atacarea lor în justiție, o să-l aducem pe calea cea bună.

Ea nu se lăsă rugată pentru a-i da îngăduința cerută, iar după o săptămînă de alergătură și de tratative, Benedetto îi obținu cesiunea unei ipoteeci privilegiate. În schimb, *donna* Ferdinanda nu veni la palat în ziua căsătoriei. Nu veni nici *don* Blasco. Afacerile, foarte bine ; discuțiile, treacă și ele ; dar să aprobe, prin prezența lor, căsă-

toria unei Uzeda cu „afocațul“ Giulente, asta, în orice caz, nu. De altfel, afară de ei doi, nu lipsi nici o alta dintre rubedenii, nici la primărie, dimineața, nici la catedrală, seara.

Marchiza Chiara i-a întovărășit pretutindeni pe cei doi miri. Depășise sorocul nașterii, dar continuă să meargă oriunde și nu voise să cheme pe nimeni. În seara căsătoriei, obosită de necurmatul du-te-vino, se trântise pe un fotoliu, gîfîind, alături de *donna* Eleonora Giulente. Era de vină, poate, și oboseala prea mare, dar, oricum, nu se simțea de loc bine, simțea dureri mocnite și împunsături puternice. Cu coatele rezemate de brațele fotoliului, ca să-și țină pîntecele liber și drept, strîngea cîte puțin din buze la fiecare din acele împunsături repezi, dar, fiindcă soțul venea din cînd în cînd, grijuliu, s-o întrebe ce are, răspundea :

— Nimic ! Mă simt foarte bine ! Iar asta, numai ca nu cumva să fie adus vreun doctor.

Cînd se ridică, făcu înconjurul sălii. Se aflau acolo numeroși invitați, întregul neam, întreaga nobilime, iar apoi noii prieteni ai ducelui, autoritățile, primarul, prefectul, pe care el îi voise prezenta ca să pună în evidență caracterul liberal al căsătoriei. Și în vreme ce nobilimea burbonică se strînsese în salon și în Sălile Galbenă și Roșie, deputatul ținea un cerc democratic în Galeria Portretelor, primind felicitări pentru o atît de frumoasă căsătorie, care era opera sa, și discutînd despre treburile publice. Fiindcă n-avea cu cine sta de vorbă în sălile nobile, *don* Paolo Giulente venise și el tot aici, ca să-l asculte, cu gura căscată și fără să-și mai încapă în piele din pricina bucuriei de a se fi înrudit cu marele bărbat. Fratele său, *don* Lorenzo, dată fiind împrejurarea, purta cu plăcere cravata verde de *commendatore*,

pe care prietenul deputat i-o obținuse din partea guvernului de la Torino, o dată cu anumite însemnate antreprize : a poștelor, a transporturilor militare. Mulți dintre solicitanții mai mărunți începeau și ei să-și vadă cererile satisfăcute : deputatul intervenise pentru ca patrioților de la Patruzecișiopt și de la Șaizeci să li se dea slujbe, subvenții și cruci ale ordinului San Maurizio ; pentru ca vechilor slujbași, care luaseră parte la revoluția siciliană să li se recunoască dreptul la pensie și pentru ca voluntarii garibaldiști să fie primiți în armată, și sprijinise cauza celor care suferiseră daune de pe urma trupelor burbonice și care prezentau acum nota de plată a dragostei lor de țară ; iată de ce toți clienții aceia ai lui, mulțumiți sau aproape să fie mulțumiți, îl ascultau ca pe un oracol, mândri să-l aibă de prieten, să fie primiți în casa viceregilor, să se vadă serviți de valeți în livrele strălucitoare.

Baldassare, în mare ținută, făcea înconjurul încăperilor, în capul șirului de valeți care duceau tăvi pline de înghețate, cu cataifuri, cu limonade și prăjituri, și servea mai întâi sălile, iar Galeria la urmă, dar cu aceeași etichetă, urmînd pilda principelui, care le făcea tuturor aceeași plecăciune, cu toate că, pentru a spune adevărul adevărat, în jurul excelenței-sale ducelui se aflau niște tipi despre care nu se știa de prin ce vizuini ieșiseră. Cînd luau farfurioara cu înghețată, trînteau lingurița pe jos și își vărsau limonada pe ei, sorbind-o dintr-o înghițitură, ca și cînd ar fi fost apă rece, sau luau prăjiturile cu pumnul, de parcă n-ar mai fi mîncat așa ceva niciodată, pînă în seara aceea. Iar viceregii care priveau din înaltul pereților ! Destul, însă : treaba lui era să îndeplinească poruncile stăpînilor.

Tocmai atunci, verișoara Graziella, retrasă într-un colț cu ducesa Radali și cu principesa de Roccasciano, îi spunea prințisorului, care, în mod cu totul neobișnuit — fiind vorba de căsătoria mătușii — fusese învoit să rămână seara în afara mînăstirii :

— Pe ăsta o să-l căsătorim noi, cînd o să-i vină vremea ! O să-i alegem noi pe cea cu care să se însoare !

Nu știa în ce chip să-i arate doamnei Giulente că nunta aceea se făcea de nevoie, împotriva voinței celor mai mulți din familie. *Donna* Eleonora nu-și dădea însă seama de nimic : așezată alături de principesă și de contesa Matilde, suridea fericită la trecerea mirilor, pe fața cărora — dar mai ales pe a Lucreziei — se citea bucuria triumfului. De altfel, dacă *donna* Ferdinanda și verișoara o priveau încruntate, principesa se arăta foarte politicoasă, contesa Matilde lua parte la fericirea ei maternă și însăși Chiara venea să se așeze din nou alături de ea.

— Sinteți obosită, marchiză ?

— Eu ? Nu ! Mă simt foarte bine ! Înțepăturile se îndesau, tăindu-i aproape respirația : ar fi fost fericită să nască acolo, pe canapeaua aceea.

Ferdinando, împopotonat în costumul de seară, pe care îl îmbrăca pentru a doua oară în viață, se învîrtea încoace și-ncolo, ca un om necăjit, necunoscînd pe nimeni, de-ațiia ani de cînd ducea viața aceea de Robinson. Venise să-i fie martor surioarei preferate și de-abia aștepta să se termine ceremonia, ca să se înapoieze cît mai degrabă la Le Ghiande.

Cînd s-a milostivit Dumnezeu, cortegiul, coborînd pe scara de onoare și împărțindu-se în carete, s-a îndreptat spre catedrală. Slujba a fost

celebrată în capela particulară a episcopului, de către însuși monseniorul ; toți invitații aveau în mână lumînări groase, mirii se aflau, în fața altarului strălucitor și înmiresmat, iar *donna* Eleonora Giulente nu se mai oprea din plîns.

— E mișcător, îi spunea ducele, încetișor, perfectului, care stătea lîngă el.

La un moment dat se produse o învălmășeală : Chiara, istovită, se prăbușise pe un scăunel. O înconjurară cu toții, dar ea îi liniști cu un zîmbet : știind-o într-o poziție interesantă, monseniorul zîmbea și el. Marchizul o tirî pînă la trăsură, în timp ce restul lumii se îndrepta spre casa familiei Giulente, unde lucrurile fuseseră pregătite poate cu și mai multă somptuozitate decît în cea a principelui ; o tratație care nu se mai termina, cu înghețatele care se topeau în tăvi, din lipsă de consumatori ; în cele din urmă, mirii se suiră în trăsură și plecară la Belvedere. A doua zi dimineață, urcară sus, să-i vadă, unul după altul, familia Giulente — soț și soție — *don* Lorenzo și ducele, principesa și însăși Chiara, proaspătă ca o roză ; durerile îi pieriseră și, împotriva voinței tuturor, ținuse să urce la soră-sa. Mirii nu mai așteptau pe nimeni cînd, după-amiază : tin, tin, un sunet de clopoțel, și trăsura *donnei* Ferdinanda, plină toată de praf, se opri în fața porții vilei. Bătrîna domnișoară, ca și cînd se despărțise de ei în seara din ajun, ca și cînd ar fi fost căsătoriti de zece ani, îi dădu mîna nepoatei să i-o sărute și, de îndată ce se așeză, îi spuse lui Benedetto :

— Strașnică afacere mi-ai propus ! Ceilalți creditori se opun la cesiunea ipotecii !

Din pricina uimirii, Benedetto aproape că nu știa ce să răspundă, dar Lucrezia se întoarse spre el, zicînd :

— Nu-i nici un chip să-i împaci ?

— Pe creditori ?... Desigur... Se poate ajunge la o înțelegere... Și, înfrîngîndu-și cu greu un zîmbet, exclamă : Excelența-voastră să nu se neli-niștească. Creditul excelenței-voastre era privilegiat. O să-i punem la locul lor, nici vorbă !

A doua zi, *donna* Ferdinanda se înapoie, împreună cu avocatul ei, pentru ca Benedetto să-i explice pe larg ce trebuia făcut ; se mai întoarse și-n ziua următoare, apoi în cealaltă, pînă cînd, ca să-i facă pe plac Benedetto cobori el însuși în oraș, împreună cu nevasta, să descurce singur treburile. Urmau să stea o lună întreagă la Belvedere și rămaseră de-abia o săptămînă. El nu se plîngea, mulțumit de împăcarea cu mătușa, care, dacă la țară îi căutase în fiecare zi, în oraș venea să-i viziteze și dimineața și seara. Sosea devreme, cînd cei doi Giulente — tatăl și mama — nu intraseră încă pe la noră, care rămînea în pat pînă tîrziu. Benedetto, sculat o dată cu zorile, împărțea porunci personalului de serviciu, în legătură cu prînzul și cu micul-dejun și avea grijă ca soția, la sculare, să găsească locuința dereticată și totul pus la pun. Iar *donna* Ferdinanda, după ce discuta despre datoria pe care-o avea de primit, începea să-și dea cu părerea asupra treburilor nepoților : că mînceau prea tîrziu, ca să se țină de moda „italienească“, adusă de dobitocul ăla de duce ; că vinerea cumpărau pește prea scump, cînd ar fi putut să se mulțumească numai cu pește uscat, ca și ea ; că îi dădea cameristei toată întreținerea, în loc să-i dea numai masa, cum făcea și ea, la ea acasă. Și astfel, încetul cu încetul, își băga nasul în toate lucrurile, în cele mai mărunte chiar, în cele mai intime : le revedea socotelile, cerceta nota spălătoresei, critica cumpărarea cîrpelor de șters pra-

ful, dicta sentințe de economie domestică, deza-proba risipa pe care o făcea Benedetto după ce se împotrivise la căsătorie pentru că cei din familia Giulente erau „cerșetori“. Pe Benedetto nu-l obo-sea supravegherea aceea curioasă și amănunțită, luînd-o drept o dovadă de bunăvoință ; ba chiar, ca să-i intre și mai mult pe sub piele, o invita pe mătușă o dată pe săptămînă la prînz și o dată la micul-dejun ; domnișoara bătrînă, care nu se lăsa prea mult rugată și care-și exploata nepoții în toate chipurile, își exercita critica, cu o autoritate mereu sporită, ținea să i se dea ascultare în toate și de către toți ; fiindcă nu putea să se certe cu Benedetto, care-i stătea înainte ca un servi-tor, o împunea pe nepoată pentru că se scula tîrziu, pentru că stătea pînă la amiază îmbrăcată neîngrijit, cu părul căzut pe spate și cu picioarele în papuci ; așa se făcu că, în cele din urmă, aceasta îi spuse bărbatului :

— Începe să mă cam plictisească, știi ?

Atunci, ca să-i facă plăcere, puțin păsindu-i de mutrele mătușii, el rări invitațiile ; dar, tocmai cînd credea că va sta la masă numai cu nevasta, o vedea ivindu-se pe domnișoara bătrînă, pe care o poftise Lucrezia. Aceasta își schimba părerea cu ușurință, dintr-un moment într-altul, și toți o răsفătau : nu numai soțul, dar și socrul și soacra : o pierdeau din ochi, ca pe un lucru de mare preț, îi împlineau orice dorință, la un singur semn al ei, iar la nevoie, o și slujeau. În felul acesta, ea se scula în fiecare zi tot mai tîrziu și stătea astfel, cîteva ore, fără să facă nimic, chiar fără să se spele ; îmbrăcată, în cele din urmă, pleca uneori la surioara Chiara, care încă nu născuse, căci greșise socotelile cu o lună ; de cele mai multe ori se ducea însă la palat, unde jurase să nu-i mai

calce piciorul, dar unde stătea atît de mult încît, deseori, bărbatu-său trebuia să treacă s-o ia la ora prînzului. Se înapoia tot aici și seara, ca să ia parte la obișnuita conversație, așa că, făcînd bine socotelile și scăzînd orele de somn, stătea mai mult în casa părintească decît în cea a bărbatului. Soții Giulente găseau, de altfel, că era firesc ca ea să stea pe lingă neamurile sale și nici Benedetto nu se gîdea să-i aducă aminte de vechile hotărîri ; într-o bună zi, oferindu-se însă, ca de obicei, s-o însoțească la palat, o auzi răs-punzîndu-i :

— Să-mi taie amîndouă mîinile dacă mai calc prin casa aia !

— Ce s-a întîmplat ? Ce ți-au făcut ?

— Ce mi-au făcut ? Citește !

Principele întîrziase, săptămîină după săptămîină, plata ultimelor trei mii de uncii ; acum, în sfîrșit, îi trimisese lui Benedetto, prin domnul Marco o nouă socoteală, închisă într-un plic sigilat. Lucrezia îl deschisese ; era o notă în care figurau cheltuielile făcute pentru nuntă : în total, o sută douăzeci și cinci de uncii. Erau trecute înghețatele, prăjiturile, pachetele de luminări, uleiul pentru lămpile Carcel ; fiecărui om de serviciu, un dar de o uncie ; zece uncii, flori ; doisprezece *tari* pentru trăsurile plătite de Baldassare ; pînă și cincisprezece *tari* pentru farfuriile sparte. După ce citi nota, Giulente începu să rîdă din toată inima, așa de comică i se păru zgîrcenia împinsă atît de departe ; Lucrezia, însă, era furioasă împotriva fratelui.

— Ce găsești de ris ? E o murdărie fără seamăn ! De asta a aranjat totul cu atîta generozitate... Dar cine a mîncat dulciuri de treizeci de uncii ? O sută de *rotoli* numai alimente ? Și cei cîtiva tran-

dafiri aduși de la Belvedere ? Și farfuriile sparte ?
Oricît încerca soțul s-o domolească, arătîndu-i că, la urma urmelor, principele nu era dator să cheltuiască din averea sa, ea nu voia să înțeleagă și dezvăluia restul, ceea ce mai înainte nu-și mărturisise nici ei însăși :

— Nu era dator ? Iar venitul dotei mele, pe care l-a oprit pe nedrept, timp de șase ani, nu-mărîndu-mi dumații ?... fără să am voie să-mi cumpăr un ac cu gămălie ? Iar învoiala la care m-a silit, strîngîndu-mă de gît, ca să consimtă la căsătoria noastră ? Și Ferdinando, pe care l-a jefuit o dată cu mine ?... Dacă-l mai privesc vreodată în față, atunci nu mai sînt eu !

Nu se mai duse într-adevăr, la palat, dar principele, la rîndul său, nu mai veni nici el la ea ; nevestei, care voia să-i facă cîte o vizită cumnatei, îi porunci cu asprime să-și vadă de treabă. Verișoara Graziella, care cu greu trecuse o singură dată să-i vadă pe soți, urmă exemplul dat de capul familiei, așa că Lucrezia începu să-i spună ce i se cuvenea și acesteilalte îngîmfate :

— Nu vrea să vină la mine acasă ? Cîntea ar fi fost toată a ei ! Ian uitați-vă la înfumurata asta pe care maică-mea n-a dat nici doi bani, cum începe să-și dea nu știu ce aere ! Cred c-au să-mi facă în necaz dacă nu mai vin pe la mine ? Nu știu că nici nu vreau altceva ? Că nu mai vreau să-i văd pe nici unul ?

Don Blasco, la rîndul său, nu pusese piciorul nici măcar o singură dată în casa mirilor, iar Lucrezia declarîndu-se mulțumită, dădea în vileag și toate nebuniile și porcăriile călugărului. Avea ce-avea de asemenea și cu surioara Chiara, fără ca aceasta să-i fi făcut ceva, și rîdea de ea din pricina veșnicei ei sarcini, care nu se mai

termina niciodată, deși ajunsesse în luna a zecea. Se certa, în sfârșit, cu toți, iar contesei Matilde, care venea s-o vadă ca și mai înainte, îi spunea :

— Spune și tu, ce neam de oameni ! Cîte nu ți-a fost dat să vezi ? Și derbedeul ăla de bărbatu-
dău ? Și toți ceilalți care-l acopereau, pe vremea
cînd umbla după cealaltă ?...

Albindu-se la față, iar apoi înroșindu-se, la au-
zul acelor vorbe, Matilde încerca totuși s-o ia cu
binișorul ; cealaltă, însă o dojenea :

— Și-i mai și aperi încă ? Nu te-ngriji de ei !
Sînt toți o apă și-un pămînt ! Cine știe cîte
o să mai vezi încă, sărmană nefericită ! În ce mă
privește, mulțumesc lui Dumnezeu că am scăpat din
ocna aia ! Cred ei că trebuie să mă umilesc ? Mult
îmi pasă mie de ei și de vizitele lor !...

Iată însă că Benedetto, care-și plecase capul în
fața acelor izbucniri de furie numai ca să-i țină
partea nevestei — și nu dintr-un sentiment pro-
priu — întorcîndu-se într-o zi acasă, o găsi stînd
alături de *don* Blasco, pe care-l servea cu pișco-
turi și lichior... Nemaivăzînd-o pe Lucrezia la
palat și aflînd de ruptura dintre frate și soră, că-
lugărul apăruse ca o fantomă în fața nepoatei. Iar
Lucrezia, care văzuse foc și flăcări, se sculase ime-
diat să-i sărute mîna : „Cum se simte excelen-
ța-voastră ? Soțul meu a ieșit. Dacă excelența-
voastră stă puțin, n-o să vină prea tîrziu...” Și-n
vreme ce-l așteptau, călugărul o pusese să-i po-
vestească cele întîmplate. La ieșirile ei împotriva
lui Giacomo și a verișoarei, el parcă se îngrășa
în jilț ; nu-și exprima însă propria părere, nu se
dădea nici de o parte, nici de alta ; clătina numai
din cap, ca s-o ațîțe pe povestitoare. Cînd sosi
Benedetto, căruia nu-i venea să-și creadă ochilor,
călugărul își lăsă proaspătul nepot să-i sărute

mina, pălăvrăgi despre toate cite puțin, mincă încă un pișcot, dădu de dușcă un alt păhărel, și plecă, condus de soți pînă la scară. Din ziua aceea, Benedetto nu mai putu să scape de el. Venea într-una, la ore diferite, cînd era mai puțin așteptat ; se anunța trăgînd o dată de clopoțel, repede, cu putere, ca un stăpîn, și, de cum intra, începea să se învîrte ca un titirez, vorbind cite-n lună și-n stele, privind prin toate ungherele, scotocind prin toate mobilele, citind toate hîrțiile, dîndu-și cu părerea asupra treburilor nepoților mai rău decît *donna* Ferdinanda, dar plecînd de îndată ce se iveria aceasta. Benedetto nu mai era stăpîn în casa lui, căci nimic nu scăpa de îndoita critică a fetei bătrîne și a călugărului ; îndura însă bucuros toate ăstea, mulțumit să se vadă băgat în seamă de toți Uzeda și necăjit numai de răceala intervenită între el și principe, fără să se știe cu nimic vinovat. Pentru el, însă, tot ce făcea nevastă-sa era întotdeauna bine făcut, iar ea, după ce o luase în slujba ei pe Vanna, care o informa de tot ce se întîmpla la palat, își vărsa focul, împreună cu *don* Blasco, împotriva fratelui, îl învinuia că o jefuise, că o jefuise pe Chiara, că voia acum să-l jefuiască și pe Raimondo :

— El îl împinge împotriva nevestei ! Se zice că i-ar fi spus : „De ce mai stai aici ?“ Ca să pună paie pe foc ! Își are el, desigur, un plan ! Nu e omul care să facă ceva pe degeaba ! Iar Raimondo — după cite spune — o să plece cu Matilde la Milazzo. Dar cumnata-mea, ce să mai vorbim, e prea proastă ! Eu am încercat să-i deschid ochii, căci îmi face milă. Lucrurile nu se vor sfîrși bine... Nu s-au sfătuit cu Benedetto cu privire la desfacerea căsătoriei ? I-am spus, însă, să nu se amestece în aceste încurcături !

Nu spunea însă că Benedetto, chemat de *donna* Ferdinanda, în casa căreia îl aștepta Raimondo, și măgulit de o confidență atât de delicată în legătură cu o chestiune intimă, chiar dacă se luptase, la început, cu propria-i conștiință, se lăsase încetul cu încetul învins de cinstea pe care i-o făcea domnișoara bătrână, împărtășindu-i un secret de familie, cerînd sfaturile unei *rude*, mai curînd decît pe ale primului venit. Și tocmai gîndul acesta îi biruise scrupulele. Un străin, un avocat chitîbușar, în stare de orice din dorința de a cîștiga bani, nu ar fi fost mai de temut, nu l-ar fi sfătuit să treacă imediat la acțiune ? În schimb, el avea credința că va izbuti să aducă pacea între soț și soție ; vreme ar mai fi fost, pînă în ultimul moment. Piedicile uriașe care se cereau învinsă sfîrșeau apoi prin a-l liniști. Desfacerea unei singure căsătorii și tot era o treabă mai mult decît grea ; *donna* Ferdinanda, însă, voia să desfacă două : pe aceea a doamnei Fersa și pe cea a lui Raimondo, iar motivele lipseau ; lipseau pînă și pretextele, și dintr-o parte și din cealaltă.

Ce rău făcea, așadar, arătînd din nou motivele trebuincioase despre care cumnatul îl mai întrebaseră încă o dată și discutînd cu domnișoara bătrână calea pe care trebuia mers, în caz că vreunul din acele motive ar fi existat cu adevărat ? Nu era, deci, o simplă discuție abstractă, un fel de lecție de drept canonic, la fel cu aceea a strămoșului său, pe care cavalerul *don* Eugenio, gentilom de cameră, îl acoperise de laude ? Cu toate astea, în fața Matildei simțea apăsarea unei tainice jene, socotindu-se părtaș la complotul urzit împotriva bieteii femei. Contesa se arăta însă mai senină și mai încrezătoare decît pe vremea sosirii sale în casa Uzeda ; încetul cu încetul, ea se lăsase învinsă

de speranță, văzînd că Raimondo nu mai pomenea de înapoierea în Toscana, că îi făgăduia ca, îndată după ce Chiara avea să nască, să o ducă la Milazzo, ca să-și întîlnească fetițele, iar apoi la Torino, unde tatăl ei îi aștepta, liniștit. Așa cum taică-său își uitase de vechile sale porniri împotriva lui Raimondo, n-ar fi putut și Raimondo să uite de dragostea pentru cealaltă ? Cu vremea, nu avea totul un sfîrșit ?...

Iar Chiara nu mai năștea. A doua lună a noua se apropia de sfîrșit, iar pîntecele ei nu se mai dezumfla. De data asta, durerile și împunsăturile nu mai conteneau, dar ea, cu îndrăzneala maniacilor nu îi spunea nimănui nimic, încăpățînîndu-se să vrea să nască fără ajutorul medicilor și al moașelor. Tot necazul stătea în faptul că se împlinise și luna a zecea, fără ca ea să scape totuși de sarcină. Greșise socotelile, fără îndoială ; dar, și bărbatului și neamurilor, care o sfătuiau să cheme pe cineva, le răspundea încăpățînată, dornică să nască singură :

— Nu vreau pe nimeni !

— Asta e bună ! striga *don* Blasco, care voia să-și vîre nasul și-n pîntecele nepoatei. O sarcină de zece luni, unde s-a mai văzut ? Mare minune dacă n-o ține douăsprezece, ca la o măgăriță ce ești !

Începuse, ce-i drept, a unsprezecea lună, după primele socoteli. Iar într-o seară, cînd nu mai putu să rabde, cînd simți că se prăpădește și nu mai izbuti să-și ascundă durerile, soțul ei, pierzîndu-și răbdarea — pentru întîia oară, după opt ani de căsătorie — strigă :

— Dacă în casa asta nu vine un doctor, îmi iau pălăria și plec.

Veni doctorul Lizio și se închise cu cea care trebuia să nască, în vreme ce marchizul aștepta îngrijorat în balcon, împreună cu rudele. Auzindu-l pe chirurg deschizînd ușa și chemînd pe cineva, fugi să-l întrebe, nerăbdător :

— Doctore !... A născut ?

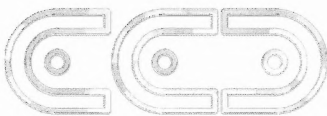
— Ce mama dracului naștere ! exclamă Lizio. Soția dumneavoastră are un chist pe ovar, mare cît o casă. Încă puțin și se ducea pe copcă !

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Apărut 1971. Hârtie țiar de 50 g m². Formă
700-920-32. Coli ed. 18,10. Coli tipar 12,25.
A. nr. 17 484/1971. C.Z. pentru bibliotecile mari
și mici 85-31-59.

Tiparul executat sub comanda nr.
10 660 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scînteii”, Piața Scînteii nr. 1,
București
Republica Socialistă România

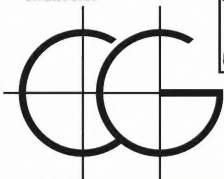
Scanare și prelucrare digitală

EM

de
Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

